

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών Κοινό Μεταπτυχιακό

Πρόγραμμα Σπουδών: Δημιουργική Γραφή

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΙΧΟΥ ΤΗΣ ΛΙΝΑΣ

ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ:

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωτόπουλος Η. Τριαντάφυλλος

Πειραιάς, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Χαρίκλειας Ηλ. Ρίζου, που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΙΧΟΥ ΤΗΣ ΛΙΝΑΣ
ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ:
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου

Τριμελής Επιτροπή

Επιβλέπων Καθηγητής:
Κωτόπουλος Η. Τριαντάφυλλος
Καθηγητής
Δημιουργικής Γραφής και
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Συν-Επιβλέπουσες:
Άννα Βακάλη
Μέλος Ε.ΔΙ.Π. του Π.Δ.Μ.
&
Ευαγγελία Αραβανή
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Πειραιάς, Ιούνιος 2022

*Στη Λίνα Νικολακοπούλου
και σε όσους τίμησαν και τιμούν το τραγούδι*

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Τριαντάφυλλο Κωτόπουλο, Καθηγητή "Δημιουργικής Γραφής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας", στο Π.Δ.Μακεδονίας για την εμπιστοσύνη και την προθυμία να αναλάβει την εποπτεία της εργασίας μου, όταν του το ζήτησα. Ακόμη, επειδή μέσα από τις γόνιμες συζητήσεις μας, διαμορφώθηκε ο προσανατολισμός της Διπλωματικής Εργασίας, αλλά και γενικά για την καθοδήγησή του με χρήσιμες και πολύτιμες συμβουλές σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης.

Επίσης, οφείλω πολλά ευχαριστώ στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς εποπτικής επιτροπής, την κ. Άννα Βακάλη και την κ. Ευαγγελία Αραβανή, τις οποίες εκτιμώ βαθύτατα, επειδή, κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης, εμπλούτισαν τις γνώσεις μου και με προθυμία δέχτηκαν να επιβλέψουν και να βοηθήσουν σε ό,τι χρειαστεί σχετικά με την εργασία.

Πολλά ακόμη ευχαριστώ από καρδιάς, στην κ. Λίνα Νικολακοπούλου, της οποίας το υποδειγματικό έργο αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για μένα, αλλά και επειδή «ανοίγει δρόμους» σε κάθε νέο στιχουργό.

Τέλος, δεν θα μπορούσα να παραλείψω την οικογένειά μου, τα παιδιά μου, Ηλιάννα και Γιώργο, τον άντρα μου, Γιάννη Παναγόπουλο και τον αδελφό μου, Σπύρο Ρίζο, οι οποίοι αδιάκοπα και ακούραστα στηρίζουν, με όποιον τρόπο μπορεί ο καθένας, την κάθε μου προσπάθεια.

Περίληψη

Η μελέτη φιλοδοξεί να συγκροτήσει τη βιογραφία και εργογραφία της Λίνας Νικολακοπούλου, με σκοπό την αξιοποίησή της στη διδασκαλία στιχουργικής – ποίησης σε μαθητές/τριες Λυκείου. Η προσέγγιση στην εργοβιογραφία πραγματοποιήθηκε με διερεύνηση και συλλογή βασικών στοιχείων και κριτικών σχολιασμών σε εφημερίδες, περιοδικά και γενικότερων δημοσιευμάτων στο διαδίκτυο. Στις συλλεγόμενες πληροφορίες -για να γίνει πιο αναλυτική καταγραφή του έργου της ποιήτριας / στιχουργού και των κριτικών σχολιασμών- κρίθηκε σκόπιμο να προστεθούν σχετικοί στίχοι της, οι οποίοι διανθίζουν και εμπλουτίζουν υποστηρικτικά τα σχόλια των δημοσιευμάτων. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στην αξία και τη χρησιμότητα της μελοποιημένης ποίησης και του τραγουδιού στην εκπαίδευση. Στο δεύτερο μέρος επιδιώκεται σχεδιασμός διδακτικού σεναρίου, με βάση επιλεγμένα τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου, με σκοπό την ανάδειξη της παρουσίας και της χρήσης του τραγουδιού - μελοποιημένης ποίησης, όσον αφορά τη λογοτεχνική εκπαίδευση, αλλά και την επίδραση, τη συμβολή τους στη διέγερση ή ενίσχυση του ενδιαφέροντος των μαθητών για την ποίηση.

Λέξεις – Κλειδιά

Δημιουργική Γραφή, Λογοτεχνία, Στιχουργική, Μελοποιημένη Ποίηση, Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Λίνα Νικολακοπούλου.

*The poetics of Lina Nikolakopoulou's lyric: Didactic utilization
in Secondary Education*

Chariclia El.Rizou

Abstract

The study aspires to compose the biography and work of Lina Nikolakopoulou, in order to utilize it in the teaching of art of lyrics - poetry to high school students. The approach to ergobiography was carried out by exploring and collecting basic data and critical comments in newspapers, magazines and general publications on the internet. To the collected information - in order to make a more detailed record of the work of the poetess / lyricist and the critical commentaries - it was considered appropriate to add relevant lyrics, which intersperse and enrich supportively the comments of the publications. At the same time, reference is made to the value and usefulness of song lyrics and of poetry set to music in education. The second part presents a plan of educational scenario, based on selected songs by Lina Nikolakopoulou, in order to highlight the presence and use of song or poetry with music for the literary education, but also their influence and contribution to the stimulation or enhancement of students' interest in poetry.

Keywords

Creative writing, Literature, Lyrical, Poetry set to music, High school education, Lina Nikolakopoulou.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	6
Abstract	7
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
Α. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ.....	17
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	18
1.ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ: ΜΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ	18
1.1. ΠΟΙΗΣΗ.....	18
1.2. ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΗ	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	35
2. ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ	35
2.1. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	36
2. 2. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ	38
2. 2. 1. Συνοπτική παρουσίαση σημαντικών έργων της Λίνας Νικολακοπούλου, ανά δεκαετία	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	48
3. Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΛΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	48
3. 1. Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΛΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ	50
3. 1. α. Κίνητρα και έμπνευση.....	51

3. 1. β. Σκηνές καθημερινότητας	53
3. 1. γ. Κοινωνικά Θέματα	56
3. 1. δ. Ψυχογραφία – Συναισθήματα - Επικοινωνία	60
3. 1. ε. Τεχνοτροπία: Ρεαλισμός – Υπερρεαλισμός	67
3. 1. στ. Αποφθέγματα	74
3. 2. Γενικές Παρατηρήσεις	76
3.2.1. Θεματικά μοτίβα	76
3.2.2. Γλώσσα και Ύφος:	76
3.2.3. Επιρροές – Επιδράσεις – Διακείμενα.....	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	91
4.ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ	91
ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	91
4. 1. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ	92
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	92
4. 1. 1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	94
4. 2. Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ	97
4. 3. Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	104
4. 3. 1. Δημιουργική Γραφή και Ποίηση	106
4. 3. 1. α. Δημιουργικότητα.....	106
4. 3. 1. β. Δημιουργική Γραφή	107
4. 4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ..	112
4. 4. 1. Η αξιοποίηση και η συμβολή της μελοποιημένης ποίησης στη σχολική εκπαίδευση	114
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	122

B. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ.....	124
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ.....	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	125
5. ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	125
ΤΙΤΛΟΣ: «ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ – ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗ ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ»	125
5. 1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ	125
5. 1.α. Η προβληματική του εκπαιδευτικού σεναρίου	127
5. 2. ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....	129
5. 2. 1. Διδακτικό Υλικό - Εργαλεία	130
5. 2. 2. Μέθοδος Διδασκαλίας	130
5. 2. 2. α. Σύντομη αναφορά στη δομή του σεναρίου	132
5. 2. 2. β. Μεθοδολογία Υλοποίησης Σεναρίου – Σχεδίου Εργασίας	133
5. 2. 2. γ. Χρονική Εξέλιξη του σχεδίου εργασίας	134
5. 3. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ	135
5. 3. 1. Διδακτικοί Στόχοι.....	135
5. 3. 1. α. Γνωστικό Αντικείμενο – Γνωστικοί στόχοι.....	135
5. 3. 1. β. Μαθησιακή Διαδικασία – Παιδαγωγικοί Στόχοι... 	137
5. 3.1.γ. Χρήση Νέων Τεχνολογιών.....	138
5.3. 1. δ. Κριτήρια – Επιλογές.....	139
5. 4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	140
5. 4. 1. Οργάνωση Ομάδων	140

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου
*Η ποιητική του στίχου της
Λίνας Νικολακοπούλου:
Διδακτική αξιοποίηση στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση*

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	164
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	167
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	188

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Α.Π.Θ. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΠΣ Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών

ΓΕΛ Γενικό Λύκειο

ΔΕΠΣ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών

ΕΑΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΕΔΙΠ Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό

Μ.Π.Σ Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Π.Δ.Μ Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

ΣΕΠ Συνεργαζόμενο Διδακτικό Προσωπικό

ΣΥΝ Συντονιστής

ΤΠΕ Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας

Υ. Α. Υπουργική Απόφαση

Υ.ΠΑΙ.Θ. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΥΠ.Ε.Π.Θ. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΥΠ.Π.Ε.Θ. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης και της στιχουργικής, στο πλαίσιο του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, αλλά και η διδακτική της προσέγγιση αποτελεί ακόμη πεδίο περιορισμένης μελέτης. Ο περιορισμένος χρόνος στο σχολείο, όπως και γενικότερα το ελάχιστο ενδιαφέρον για την ποίηση (κάτι που δεν ισχύει και για το τραγούδι), ίσως συντελούν ώστε να μην υπάρχει ικανοποιητική αξιοποίηση και συστηματική διδασκαλία τους. Η σύντομη αυτή εργασία αισιοδοξεί να αναδείξει την ιδιαιτερότητα και τη χρησιμότητα του λογοτεχνικού είδους της στιχουργικής τέχνης και της συστηματικής διδασκαλίας της και παράλληλα να συμβάλει στην ενεργοποίηση, ενδυνάμωση και βελτιστοποίηση της αναγνωστικής και ακουστικής ανταπόκρισης, με αξιοποίηση του αξιολογού έργου της ποιήτριας – στιχουργού Λίνας Νικολακοπούλου.

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος εκπορεύτηκε **α)** από προσωπικό ενδιαφέρον, λόγω της ενασχόλησής μου με τη στιχουργική τέχνη και το «ποιητικό τραγούδι» και παράλληλα από προσωπική επιθυμία και εκτίμηση στα τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου **β)** από το γεγονός ότι το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όχι μόνο από λογοτεχνική άποψη, αλλά και «άνοιξε» καινούριους δρόμους και αποτελεί πρότυπο για άλλους στιχουργούς **γ)** από τον διαρκή προβληματισμό και την ατέρμονη συζήτηση για τη θέση της σύγχρονης στιχουργικής στο πεδίο της Τέχνης του Λόγου **δ)** από σχετικές συζητήσεις με τον επιβλέποντα Καθηγητή, κ. Τριαντάφυλλο Κωτόπουλο, του οποίου η προτροπή υπήρξε καθοριστικής σημασίας, αφού με ενθάρρυνε να επιχειρήσω να αξιοποιήσω το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και να αναδείξω την εκπαιδευτική του διάσταση.

Η συλλογή στοιχείων και ο προβληματισμός που καλλιεργήθηκε σε συνδυασμό με την προσωπική εμπειρία διαμόρφωσαν την κατεύθυνση της εργασίας, που είχε ως αφετηρία:

- Τον γενικότερο προβληματισμό και τις συζητήσεις για τη σύγκριση της ποιητικής γραφής με τη στιχουργική τέχνη και, σύμφωνα με κάποιες απόψεις, τον υποβιβασμό της δεύτερης.
- Το μικρό ενδιαφέρον των μαθητών για την προσέγγιση ποιητικών κειμένων.
- Τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια.
- Τις ελάχιστες αναφορές για τη διδασκαλία της ποίησης στα Αναλυτικά Προγράμματα του Λυκείου.
- Την προσδοκία για δημιουργική μάθηση και ανάδειξη της δημιουργικότητας των μαθητών/τριών, μέσα από διαφοροποιημένη διδασκαλία.

Σκοπός και δομή της μελέτης

Όπως προαναφέρθηκε, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία επιδιώκει τη διερεύνηση της θέσης και του ρόλου που διαδραματίζει η στιχουργική τέχνη – μελοποιημένη ποίηση και η συστηματική διδασκαλία της στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Είναι προφανές ότι ο συνδυασμός στίχων και μουσικής, διεγείρει το ενδιαφέρον των εφήβων μαθητών/τριών, ενεργοποιεί το συναίσθημα, ελευθερώνει τη φαντασία και βοηθά στην αύξηση του ενδιαφέροντός τους για προσέγγιση της ποίησης. Παράλληλα, κεντρίζει την ανάγκη τους για αυτοέκφραση και καλλιεργεί την ικανότητά τους για παραγωγή λόγου. Μέσα από τη στήριξη των ΤΠΕ, τις συνθήκες κριτικού και ψηφιακού γραμματισμού, όπως και της Συνεργατικής Μάθησης τους παρέχεται η ευκαιρία να διερευνήσουν, να ανακαλύψουν και να χαράξουν δικά τους μονοπάτια για προσέγγιση της ποίησης, αλλά και για προσωπική δημιουργία.

Η μελέτη αποτελείται από δύο μέρη και διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι: «ποια η χρησιμότητα της ποίησης – στιχουργικής στην εκπαίδευση» και «πώς μπορεί να ενδυναμωθεί η διδασκαλία της στιχουργικής τέχνης σε έφηβους μαθητές/τριες». Στο πρώτο μέρος, που αποτελεί και το θεωρητικό μέρος, απαντάται το ερώτημα σχετικά με τον σκοπό της διδασκαλίας της μελοποιημένης ποίησης - στιχουργικής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στο

δεύτερο και δημιουργικό μέρος της μελέτης, παρουσιάζεται πρόταση για τη συστηματική διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης – στιχουργικής στους μαθητές της Β΄ Λυκείου και παρατίθενται εννοιολογικές διευκρινίσεις σχετικά με τη μέθοδο διδασκαλίας.

Αναλυτικότερα: Στο πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «Ποίηση και Στιχουργική: Μια Δημιουργική Προβληματική», επιχειρείται συνοπτική παρουσίαση των προβληματισμών σχετικά με τη διαλεκτική σχέση ποιητικής γραφής και στιχουργικής τέχνης. Παράλληλα, τίγονται ζητήματα και διατυπώνονται προβληματισμοί που αφορούν την προσπάθεια προσδιορισμού και αποσαφήνισης της έννοιας «ποίηση».

Στο δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο: «Λίνα Νικολακοπούλου: Βιογραφία - Εργογραφία», προβάλλονται συνοπτικά βιογραφικά στοιχεία και στοιχεία σχετικά με το έργο της ποιήτριας – στιχουργού, με σκοπό τη γνωριμία με την ίδια και το έργο της και στόχευση την καλύτερη ερμηνεία των στίχων της.

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο: «Η Ποιητική – Δημιουργική Γραφή της Λίνας Νικολακοπούλου», αποσκοπεί σε μια πιο σφαιρική εικόνα του έργου της και ως εκ τούτου παρατίθενται επιλεγμένα αποσπάσματα δημοσιευμάτων με αυτούσια σχόλια, κρίσεις και απόψεις της ίδιας, αλλά και τρίτων προσώπων. Μεταξύ των κριτικών σχολιασμών ενδεικτικά προστίθενται επιλεγμένοι στίχοι από τα τραγούδια της. Στο τέλος της ενότητας παρατίθενται και γενικές παρατηρήσεις που προκύπτουν από τη μελέτη του έργου της.

Στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο: «Μελοποιημένη ποίηση και στιχουργική στη σχολική εκπαίδευση», διερευνάται η θέση της Λογοτεχνίας στη σχολική εκπαίδευση και ιδιαίτερα της ποίησης, της μελοποιημένης ποίησης και στιχουργικής. Παράλληλα, παρατίθενται εννοιολογικές προσεγγίσεις και καλύπτονται θέματα χρησιμότητας του συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου μέσα από βιβλιογραφικές αναφορές, αλλά και από τα σχετικά αναλυτικά προγράμματα.

Στο δεύτερο μέρος, η διδακτική παρέμβαση εστιάζει σε μεθόδους διδασκαλίας εφήβων μαθητών/τριών, με αναφορά στους στόχους. Σε γενικές γραμμές¹ μέσα σε

¹ Οι στόχοι αναφέρονται αναλυτικά στο κεφάλαιο 5, ενότητα 5.3.

αναγνωστική και διερευνητική μαθησιακή ατμόσφαιρα εργαστηρίου, επιδιώκεται οι μαθητές/τριες: να επικοινωνήσουν με το λογοτεχνικό κείμενο και να καλλιεργηθούν, έτσι ώστε να εξελιχθούν σε επαρκείς αναγνώστες, φιλιαναγνώστες ή ακροατές. Παράλληλα, με βιωματική, ευχάριστη μάθηση να αποκτήσουν δεξιότητες και να συνδέσουν τη νέα γνώση με τις εμπειρίες τους. Να κατανοήσουν τη στιχουργική τέχνη, τη διακειμενικότητα και τη διακαλλιτεχνικότητα. Επίσης, να ανακαλύψουν το τι, το γιατί, και το πώς αποτυπώνεται μια ιδέα ή ένα συναίσθημα για να γίνει τραγούδι. Μέσα από ευχάριστη συνεργασία και διάλογο μεταξύ τους να προσεγγίσουν την ποίηση και να δημιουργήσουν μελετώντας τραγούδια και αξιοποιώντας το έργο μιας από τις πλέον σημαντικές Ελληνίδες ποιήτριες /στιχουργούς.

Επινοούνται και προτείνονται για υιοθέτηση μέθοδοι, τεχνικές και συνθήκες, μέσα στις οποίες είναι δυνατό να κυοφορηθεί και να υλοποιηθεί βελτιστοποιημένη μαθησιακή διαδικασία της στιχουργικής - ποιητικής τέχνης, ώστε να επιτευχθούν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Με βάση τα παραπάνω συνάγεται συνολικός απολογισμός – προβληματισμός για την προοπτική της υιοθέτησης της συστηματικής διδασκαλίας της στιχουργικής τέχνης, η οποία αξιοποιεί το έργο Ελλήνων και ξένων στιχουργών, ενώ παράλληλα αποτελεί το κλειδί για προσέγγιση - μύηση στην ποίηση, για καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας, αλλά και της ενεργοποίησης για λογοτεχνική και καλλιτεχνική παραγωγή από τους ίδιους τους έφηβους μαθητές.

Τέλος, ακολουθεί η σχετική βιβλιογραφία και το παράρτημα που εμπεριέχει σχετικά ευρήματα, κείμενα, τίτλους και συντελεστές των τραγουδιών της Λίνας Νικολακοπούλου και γενικότερα υλικό που βοήθησε στην οργάνωση της μελέτης.

Α. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ: ΜΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

«...το τραγούδι είναι το καλύτερο όχημα να διαδώσουμε και να καλλιεργήσουμε όχι μόνο την ελληνική γλώσσα αλλά και την κοινωνική και πολιτισμική μας συνείδηση, και άρα την εθνική μας ταυτότητα, χωρίς ακρότητες και προνομιακές λογικές»².

1.1. ΠΟΙΗΣΗ

Από την προ - ομηρική εποχή και την αρχαιότητα, πολλές φορές, απασχόλησε το θέμα της ποιητικής τέχνης, της ποίησης³. Όμως, ακόμη μέχρι σήμερα, αιωρείται το ερώτημα τι είναι ποίηση⁴. Σύμφωνα με τον Roman Jakobson: «...για να προσδιορίσουμε τον όρο, θα πρέπει να αντιπαραθέσουμε αυτό που η ποίηση είναι προς

² Κωτόπουλος Τ., «Μια συνάντηση με τον Φίλιππο Γράψα». Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/politismos/mia-synantisi-me-ton-poiiti-filippo-grapsa/> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Οκτωβρίου 2021].

³ Στην προομηρική εποχή οι επικοί ποιητές ονομαζόταν «αιδοί». (Ωδή = τραγουδώ, τραγούδι), επειδή τραγουδούσαν τα έπη τους και τα συνόδευαν με τη φόρμιγγα = κιθάρα. Στο τέλος του 8^{ου} π.Χ. αιώνα οι ραψωδοί, (προέλευση από το ράπτω + ωδή), που διαδέχτηκαν τους αιδούς, απήγγειλαν ρυθμικά τα συναρμολογούμενα έπη κρατώντας ραβδί (σκήπτρο), το οποίο ήταν σύμβολο θεόδοτης εξουσίας. Όποιος κρατούσε σκήπτρο ήταν πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο. (Μαρία Σαμαρά, Κωνσταντίνος Τοπούζης «Αρχαία Ελληνικά, (ΜΤΦΡ), Ομηρικά Έπη Οδύσσεια Α΄ Γυμνασίου», μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης, ΥΠ.Π.Ε.Θ., σσ. 10, 51).

⁴ «...Οι οπτικές είναι πολλές. Ο καθένας θεάται από διαφορετική οπτική γωνία (και η Ποίηση πάντοτε είναι μία, όπως ένας είναι ο ουρανός. Το ζήτημα είναι από πού βλέπει κανείς τον ουρανό. Εγώ τον έχω δει από καταμεσής της θάλασσας, Ελύτης). Έτσι η συζήτηση αυτή με όλο της το ενδιαφέρον καθίσταται εκ προοιμίου άκαρπη, από απόψεως ορισμού, γιατί ισχύει ο τρόπος με τον οποίο παρέφρασε τον Valery ο Γιώργης Παυλόπουλος: [Αν ένα πουλί μπορούσε να πει με ακρίβεια τι τραγουδάει, γιατί τραγουδάει, και τι είναι αυτό που τον κάνει να τραγουδάει, δεν θα τραγούδαγε], είπε ο Valery και ο Παυλόπουλος επαναδιατυπώνει λέγοντας: [Αν ένας ποιητής μπορούσε να πει με ακρίβεια τι γράφει, γιατί γράφει και τι είναι αυτό που τον κάνει να γράφει, δεν θα έγραφε]. Και εγώ τώρα δεν ξέρω να σας πω τι είναι Ποίηση και γιατί γράφω ποιήματα. Πολύ περισσότερο δεν ξέρω να σας πω σε τι μας βοηθάει η Ποίηση και ποιος

αυτό που δεν είναι. Αλλά το να καθορίσουμε ακόμη και το τι δεν είναι η ποίηση, δεν είναι πια τόσο απλό. [...] Εν γένει η ποιητικότητα είναι μέρος μόνο μιας πολύπλοκης δομής, αλλά το μέρος αυτό μεταμορφώνει κατ' ανάγκην τα άλλα στοιχεία και καθορίζει μαζί με αυτά τον χαρακτήρα του όλου. [...] Μόνον όταν ένα γλωσσικό έργο αποκτά ποιητικότητα, μια ποιητική λειτουργία καθοριστικής σημασίας, μπορούμε να μιλούμε για ποίηση. Αλλά πώς εκδηλώνεται η ποιητικότητα; Η ποιητικότητα είναι παρούσα όταν η λέξη γίνεται αισθητή ως λέξη και όχι ως απλή αναπαράσταση του αντικειμένου που ονομάζεται, ή εκδήλωση συγκίνησης. Όταν οι λέξεις και η σύνθεσή τους, το νόημά τους, η εξωτερική και εσωτερική τους μορφή, αποκτούν βάρος και αξία δική τους, αντί να αναφέρονται απαθώς στην πραγματικότητα. [...] χωρίς αντίφαση δεν υπάρχει κινητικότητα των εννοιών και των σημείων και η σχέση μεταξύ έννοιας και σημείου καθίσταται αυτόματη. Κάθε δράση σταματά τότε και η επίγνωση της πραγματικότητας υποχωρεί»⁵.

Όσον αφορά στην αξιολογική διάκριση του ποιητικού έργου, στη θέση των αντικειμενικών κριτηρίων της γλωσσοπλαστικής και ρυθμοπλαστικής⁶ σύμφωνα με τον Μάρκο Τσιριμώκο, προστίθενται το περιεχόμενο και ο τρόπος της σύνθεσης, ως σημαντικά στοιχεία, που κρίνουν την αξία ενός ποιήματος τα οποία περιέχονται στη λέξη «μύθος» που αναφέρει ο Αριστοτέλης στην ποιητική του⁷. Σύμφωνα δε με τον

είναι ο σκοπός της...» (Συμμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα 2013, σελ. 58)

⁵ Jacobson, R., «Τι είναι ποίηση», Δοκίμια για τη γλώσσα της λογοτεχνίας (εισαγωγή-μτφρ. Μπερλής Α.), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1998 σσ. 125, 137. Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Temp/JAKOBSON%20CE%A4%CE%B9%20CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9%20CE%B7%20CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%83%CE%B7.pdf> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Οκτωβρίου 2021].

⁶ «Ρυθμός στη μετρική λέγεται η συστηματική επανάληψη ενός ορισμένου αριθμού συλλαβών, συνθεμένων με ορισμένο τρόπο, σύμφωνα με τον ηχητικό χαρακτήρα μιας γλώσσας, αρκεί η επανάληψη αυτή να 'ναι εφαρμόσιμη από τις λέξεις της και να γίνεται αισθητή από την ακοή μας» (Γεράσιμος Σπαταλάς «Η Στιχουργική Τέχνη», επιμέλεια Ευριπίδης Γαραντούδης – Άννα Κατσιγιάννη, εκδόσεις: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997, σελ. 4).

⁷ Ο.π. Γεράσιμος Σπαταλάς «Η Στιχουργική Τέχνη...», σσ. 85, 86.

μεγάλο φιλόσοφο: «...αφού η μίμηση είναι κάτι βαλμένο μέσα μας από τη φύση, όπως επίσης και η αίσθηση της αρμονίας και του ρυθμού (είναι φανερό ότι τα μέτρα είναι μόρια των ρυθμών), όσοι ήταν από μιας αρχής ιδιαίτερα προικισμένοι σ' αυτά τα πράγματα από τη φύση, προάγοντάς τα -σιγά σιγά- δημιούργησαν από τα αρχικά αυτοσχεδιάσματα την ποίηση»⁸.

Ο Γιάννης Μότσιος περιορίζει το θέμα στο ποιητικό κείμενο, επειδή γενικά και αφηρημένα ποίηση δεν υπάρχει και επιβεβαιώνει την άποψη του Κώστα Βάρναλη, που ασχολήθηκε πάρα πολύ με θέματα αισθητικής και ιδιαίτερα στον ποιητικό λόγο, ότι «η ποίηση δεν είναι μία. Είναι πολλές» και ο οποίος σημειώνει για την ποιητική γλώσσα: «...Ο συνδυασμός λέξεων είναι που εκφράζει μία σκέψη, μία συγκίνηση. Στον συνδυασμό αυτόν χάνεται η <προσωπικότητα> των λέξεων. Αλλά στον έντεχνο λόγο οι λέξεις δεν έχουν σκοπό να εκφράσουνε μονάχα μία σκέψη ή μία συγκίνηση, παρά και να την εκφράσουν αισθητικά, δηλαδή *lege artis*. Τότε, λοιπόν, λογαριάζεται η ηχητική και ρυθμική αξία των λέξεων. Στον στίχο δηλαδή η ενέργεια των λέξεων είναι πρώτ' απ' όλα ρυθμική. Με τις λέξεις συνθέεται και το νόημα του στίχου και η μορφή του. Αλλά χωρίς τη μορφή, ήγουν την τέλεια έκφραση, το νόημα των λέξεων δεν ενεργεί – χάνεται»⁹.

Ο Μίμης Σουλιώτης αναφέρει ότι η αδυναμία του προσδιορισμού του όρου «ποίηση» οφείλεται σε δύο βασικές αιτίες. Στο γεγονός ότι η «ουσία» της ποίησης μεταβάλλεται ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες και την ιδεολογία και δεύτερον από την οπτική γωνία του μελετητή¹⁰.

⁸ «κατά φύσιν δε όντος ημίν του μιμείσθαι και της αρμονίας και του ρυθμού (τα γαρ μέτρα ότι μόρια των ρυθμών εστι φανερόν) εξ αρχής οι πεφυκότες προς αυτά μάλιστα κατά μικρόν προάγοντες εγέννησαν την ποίησιν εκ των αυτοσχεδιασμάτων». (Αριστοτέλης «Ποιητική», μτφρ. Δημήτριος Λυπουρλής, εκδόσεις «Ζήτηρος», Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 1448b – 1449a).

⁹ Γιάννης Μότσιος «Ζητήματα ποιητικής τέχνης, Α' Γέννηση και αισθητική λειτουργία του ποιητικού έργου», σσ. 75, 87. Διαθέσιμο στο <https://olympias.lib.uoi.gr/jsui/handle/123456789/6467> [τελευταία πρόσβαση στις 14 Αυγούστου 2021].

¹⁰ Όπως αναφέρεται στο: Ελένη Καλογιάννη Κατσούλη «Η διδασκαλία της ποίησης στο Δημοτικό Σχολείο μέσα από την εφαρμογή και την αξιολόγηση δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής», Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Βόλος 2016, σελ. 11.

Ο Ανδρέας Καρακίτσος προσδιορίζει την ποίηση ως: «...μία συστηματική και σε βάθος επίμονη άσκηση πάνω στα όρια της γλώσσας αλλά και του νοήματος, ο χώρος των υπερβάσεων, των ανατροπών, που μεταμορφώνει τον αναγνώστη και του διαμορφώνει μία ειδική σχέση με τη γλώσσα και γενικότερα με την ύπαρξή του». Και όσον αφορά τη σχέση ποίησης και αναγνώστη βλέπουμε ότι «διερευνώντας το ποιητικό κείμενο, ο αναγνώστης ανακαλύπτει και ερμηνεύει τα διάφορα επίπεδα σημασιών και νοημάτων και ανακατασκευάζει τη σημασία των λέξεων και πραγμάτων. Η γλώσσα μετατρέπεται σε πράγμα με υλική διάσταση, καθώς γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας στις μουσικές, συμβολικές και σημασιολογικές της διαστάσεις»¹¹. Η συντριπτική πλειονότητα των ποιητικών συνθέσεων, εκτός των “poems in prose”, δομείται σε στίχους. Κατά τον 10^ο αιώνα εδραιώνεται και η χρήση του ιαμβικού δεκαπεντασύλλαβου στίχου, ο οποίος αποκτά σταθερά μορφολογικά χαρακτηριστικά και για πέντε περίπου αιώνες αποτελεί σχεδόν το αποκλειστικό στιχουργικό εργαλείο των ποιητών. Το ομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο δίστιχο υπήρξε ανανεωτικό στοιχείο για τη νεοελληνική μετρική¹².

Με την έλευση του μοντερνισμού και την επιρροή του μεταμοντερνισμού παύει η υπακοή στις στιχουργικές δεσμεύσεις¹³. Ελευθερώνεται η φόρμα, οι παραδοσιακές τεχνικές, εγκαταλείπεται το μέτρο, η ομοιοκαταληξία και αναπτύσσονται με μεγαλύτερη ελευθερία τα νοήματα¹⁴.

¹¹ Όπως αναφέρεται στο: Μπιζιάνα Παρθένα «Η συμβολή των προγραμμάτων δημιουργικής γραφής στη σύγχρονη ποιητική παραγωγή», Διπλωματική Εργασία, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 20.

¹² Η ομοιοκαταληξία εμφανίστηκε στο δεύτερο μισό του 14^{ου} αιώνα. (Ευριπίδης Γαραντούδης, «Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2007, σελ. 1418).

¹³ Η μετάβαση, βέβαια, από την παραδοσιακή στη νεότερη ποίηση ήταν αποτέλεσμα μακρόχρονης και προοδευτικής εξέλιξης του ελευθερωμένου στίχου και άλλων μορφών (Ευριπίδης Γαραντούδης «Από τον μοντερνισμό στη σύγχρονη ποίηση {1930 – 2006}», Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Καστανιώτη 2009, σσ.434, 435).

¹⁴ Αντωνίου, Α., «Ποίηση ή στίχος;», 2014, στο τοβιβλίονet. Διαθέσιμο στο: <https://tovivlio.net/%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%AE-%CF%83%CF%84%CE%AF%CF%87%CE%BF%CF%82/> [τελευταία πρόσβαση 10 Ιουλίου 2021].

Ωστόσο, από τη δεκαετία του '70 με αυξανόμενη συχνότητα ως σήμερα, παρατηρείται άνθηση των μετρικολογικών σπουδών και επαναφορά της έμμετρης φόρμας στην ποίηση¹⁵, γεγονός που προκάλεσε φιλολογική διαμάχη¹⁶. Η αιτία εντοπίστηκε στην κρίση του ποιητικού λόγου και την παρακμή του ελεύθερου στίχου¹⁷. Σταθμοί της έμμετρης ποιητικής παραγωγής το «Τριώδιο», που εκδόθηκε το 1991 και περιλαμβάνει παραδοσιακές μπαλάντες των Διονύση Καψάλη, Γιώργου Κοροπούλη και Ηλία Λάγιου¹⁸ και λίγο αργότερα το 1993 η ποιητική συλλογή με

¹⁵ «...Η αίσθηση ότι ο ελεύθερος στίχος στις μορφές του των τελευταίων δεκαετιών οδήγησε τον ποιητικό λόγο σε ένα τέλμα προκάλεσε σε αρκετούς την αντίδραση. Όπως συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις, η αντίδραση αυτή καθοδηγήθηκε από τη νοσταλγία. Έτσι σε εκείνες τις γλώσσες του δυτικού κόσμου στις οποίες εμφανίστηκε και επικράτησε ο ελεύθερος στίχος παρουσιάζεται σήμερα μια τάση επιστροφής στις παλαιές έμμετρες μορφές, η οποία, σε κάποιες περιπτώσεις, έχει πάρει τη μορφή κινήματος (λ.χ. στην περίπτωση των αμερικανών ποιητών που αποκαλούνται νεοφορμαλιστές)...». (Νάσος Βαγενάς «Η κρίση του ποιητικού λόγου», εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 14 Ιανουαρίου 2001. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-krisi-toy-poiitiko-y-logoy/>. [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].

¹⁶ «Πάντως τα έμμετρα ποιήματα των τελευταίων τριάντα χρόνων, καθώς και ο σχετικός με αυτά κριτικός διάλογος, θέτουν το ζήτημα του εάν και κατά πόσο ο ελεύθερος στίχος βρίσκεται σε κρίση (άλλοι ποιητές και κριτικοί τον υπερασπίζονται ως λειτουργική ακόμα φόρμα, ενώ άλλοι τον επικρίνουν ή και τον απορρίπτουν, καθώς τον καταλογίζουν γενικευμένη αμορφία) η οποία μπορεί να αντιμετωπιστεί με την επαναχρησιμοποίηση των έμμετρων μορφών (άλλοι τις επικροτούν και τις συστήνουν για χρήση, ενώ άλλοι τις μέμφονται, επικρίνοντας όσους τις υποστηρίζουν και τις εφαρμόζουν)». (Ευριπίδης Γαραντούδης «Τριάντα χρόνια έμμετρης ποίησης», επιμ. Μισέλ Φάις, «Εφημερίδα Συντακτών» 17 Απριλίου 2021. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/tehnese/ekdoseis-biblia/anoihto-biblio/290462_trianta-hronia-emmetris-poiisis [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαΐου 2022].

¹⁷ «...Η εγκαθίδρυση του ελεύθερου στίχου ως καθεστηκίας προσωδιακής τάξεως και η μακρά (και σε κάποιες περιπτώσεις όπως η ελληνική σχεδόν καθολική) χρήση του επέφεραν την άμβλυνση της δυναμικότητάς του. Η χρήση του μετά την εποχή των μεγάλων μοντερνιστών και των άξιων συνεχιστών τους, που κρατούσαν πάντοτε ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας του με τον έμμετρο στίχο, παρουσιάζεται προβληματική [...] Η ανεπαρκής χρήση (ή γνώση) του {σχεδίου} προκάλεσε την εξασθένηση της προσωδίας του ελεύθερου στίχου, μειώνοντας στο ελάχιστο τη διαφορά της από την προσωδία του καθημερινού λόγου. Η μείωση αυτή και ο κόρος τον οποίο έχει επιφέρει η μακρά κυριαρχία του οδήγησαν τον ελεύθερο στίχο σε μιαν άλλη συμβατικότητα, στη συμβατικότητα του επίμονα αντισυμβατικού...». (Νάσος Βαγενάς «Το εκφραστικό αδιέξοδο της ποίησης», εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 26 Νοεμβρίου 2000. Διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/to-ekfrastiko-adieksodo-tis-poiisis/>. [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].

¹⁸ Το οποίο εκδήλωνε την πνευματική φιλία και την πίστη των μελών της ομάδας στον αυστηρά έμμετρο λόγο και προκάλεσε υπέρμετρη θετική αντίδραση. Η ποίησή τους αποτελεί ιδιαίτερη πρόταση που αρνείται ως μορφή και ποιητική εμπειρία τον ελεύθερο στίχο. (Ο. π. Ευριπίδης Γαραντούδης «Από τον μοντερνισμό...», σσ. 476, 477).

τίτλο «Ανθοδέσμη», με ποιήματα αυστηρής έμμετρης φόρμας, στην οποία προστέθηκε και η συμμετοχή του Μιχάλη Γκανά¹⁹. Μερικοί ακόμη από τους ποιητές που δημιούργησαν έμμετρες ρυθμικές στιχουργικές συνθέσεις ή αξιοποιούν τα στοιχεία του έμμετρου στίχου ανανεώνοντας την ποιητική παράδοση²⁰, προβάλλοντας τις νέες δυνατότητές της είναι: «ο Μάνος Ελευθερίου²¹, ο Χάρης Βλαβιανός, ο Χάρης Ψαρράς, ο Ευριπίδης Γαραντούδης²², ο Νάσος Βαγενάς²³, ο Δημήτρης Κοσμοπούλος, η Μαρία Κυρτζάκη, ο Παντελής Μπουκάλας, ο Στρατής Πασχάλης, ο Γιώργος Μπλάνας, ο Θανάσης Χατζόπουλος, ο Κώστας Κουτσουρέλης²⁴, η Σοφία

¹⁹ Από τότε η έμμετρη γραφή επανήλθε και έπαψε να θεωρείται παραδοξότητα και αναχρονισμός. (Κώστας Κουτσουρέλης «Τι είναι και τι δεν είναι η Ποίηση», Δώδεκα ομόκεντρα δοκίμια, εκδόσεις «Μικρή Άρκτος», Αθήνα 2020, σελ. 121).

²⁰ Πολλές φορές οι ποιητικές συνθέσεις αποτελούν παρωδία, σάτιρα ή περιέχουν σαρκαστικούς ειρωνικούς, σκωπτικούς στίχους που λειτουργούν υπονομευτικά για την παραδοσιακή φόρμα, γεγονός, όμως, που εκδηλώνει την αξιοποίηση και την ανανέωση της ποιητικής παράδοσης.

²¹ Εξ αυτών οι ποιητές Δ. Καψάλης και Γ. Κοροπούλης έγραψαν ποιήματα για μελοποίηση, πάνω σε μουσική, ενώ ο Μ. Γκανάς και Μ. Ελευθερίου έγραψαν στίχους με σκοπό να γίνουν τραγούδια. (Καΐμακαμίδης Ανέστης – Αλέξανδρος «Η επαναφορά των έμμετρων μορφών στη Νεοελληνική ποίηση {1990 – 2010}», Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Φιλολογίας, Ιωάννινα 2014, σελ. 99).

²² Ωστόσο για τον ελεύθερο στίχο επισημαίνει: «...Η άποψή μου είναι ότι ο ελεύθερος στίχος, από την εποχή της εμφάνισής του μέχρι σήμερα, ουσιαστικά ποτέ δεν ήταν σε κρίση, αν αντιληφθούμε ως τέτοια την έλλειψη μορφικής επιμέλειας ενός μέρους της ποιητικής παραγωγής. Το αξιόλογο μέρος της ποιητικής παραγωγής σε ελεύθερο στίχο, και γενικότερα στις μορφές της ελεύθερης ποίησης, δηλαδή και στο πεζό ποίημα, τον στίχο παράγραφο και τις μεικτές φόρμες, όχι μόνο δεν είναι άμορφο και κακόγουστο, αλλά αντιθέτως διακρίνεται από τη ρυθμική επιμέλεια της καλής ποίησης...». (Ο. π. Ευριπίδης Γαραντούδης «Τριάντα χρόνια...». [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαΐου 2022]).

²³ «...Πιστεύω πως είναι λίγοι εκείνοι που δεν αισθάνονται ότι χρειαζόμαστε μια επαναμάγευση του ποιητικού λόγου: την απομάκρυνση από τη λιμνάζουσα «φυσικότητα» της σημερινής ποιητικής γλώσσας. Με τον όρο επαναμάγευση δεν εννοώ την επανεισαγωγή ενός «ποιητικού» λεξιλογίου ή την καλλιέργεια ενός εξηρμένου λόγου, αλλά την εκ νέου ποιητικοποίηση μιας ποιητικής γλώσσας που έχει χάσει την ποιητική της δύναμη. [...] Η επαναμάγευση ενός ποιητικού λόγου δεν μπορεί να γίνει με τα μέσα του παρελθόντος αλλά με βάση τα ποιητικά υλικά και τους ποιητικούς τρόπους του παρόντος. [...] Χρειαζόμαστε σήμερα μια ποιητική προσωδία περισσότερο οργανωμένη, περισσότερο ορχηστρωμένη, που να μπορεί να παράγει ισχυρότερη ποιητική ενέργεια με αυτό το υλικό». (Νάσος Βαγενάς «Η επαναμάγευση του ποιητικού λόγου», εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 11 Μαρτίου 2001. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-epanamageysi-toy-poiitikoy-logoy/> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022]).

²⁴ Ο Κουτσουρέλης θεωρεί ότι η χρυσή εποχή του σονέτου είναι η σημερινή, λόγω της μεγάλης παραγωγής του ποιητικού αυτού είδους: «Με ποιητικά παραδείγματα όπως ο Διονύσης Καψάλης, ο Νάσος Βαγενάς, ο Μάρκος Μόσκος, ο Χρήστος Μπράβος, ο Μιχάλης Γκανάς, ο Ηλίας Λάγιος, ο

Κολοτούρου²⁵, ο Γιάννης Δούκας, η Άντεια Φραντζή²⁶ κ.α., ο Γιάννης Πατίλης²⁷ και πολλοί άλλοι.

1.2. ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΗ

Το βασικό στοιχείο κάθε ποιήματος είναι ο στίχος²⁸ και άλλοτε, οι όροι «στιχουργική - στιχουργός» ταυτίζονταν με τους όρους «ποίηση - ποιητής». Σήμερα, όμως, όπως φαίνεται, υπάρχει διαχωρισμός. Κατά κανόνα στιχουργική θεωρείται η τέχνη του στιχουργού, όπως και οι κανόνες σύνθεσης στίχων. Και «στιχουργός» λέγεται το πρόσωπο που γράφει στίχους, αλλά συνήθως για μελοποίηση ή ακόμη ο ποιητής που εξειδικεύεται στη συγγραφή στίχων για τραγούδια²⁹.

Γιώργος Κοροπούλης, η Άντεια Φραντζή, ο Δημήτρης Κοσμόπουλος, ο Βαρθαλάτης, η Κολοτούρου, ο Ελευθεράκης, ο Ψαρράς, σήμερα ζούμε τη σημαντικότερη εποχή της σονεττογραφίας μας.. ». (Ο. π. Καϊμακαμίδης Ανέστης – Αλέξανδρος «Η επαναφορά των έμμετρων ..», σελ. 96).

²⁵ Η Σοφία Κολοτούρου σε συνέντευξή της αναφέρει: «Καθώς εγώ έγραφα με αυτόν τον τρόπο, κάποια στιγμή στην πορεία της γραφής μου αναζήτησα να βρω τους σύγχρονους ποιητές που χρησιμοποιούν τις παραδοσιακές φόρμες με σκοπό να μιλήσουν για σύγχρονα θέματα. Ανακάλυψα ότι -και παρά την εσφαλμένη αντίθετη αντίληψη που επικρατεί- υπάρχουν και σήμερα πάρα πολλοί ποιητές που γράφουν σε παραδοσιακές μορφές. Ήδη έχουμε ανθολογήσει πάνω από 70 ποιητές και συνεχίζουμε [...] Η ποίηση πρέπει να γίνει και πάλι ελκυστική στο ευρύ κοινό και οι παραδοσιακές μορφές είναι ένα καλό εργαλείο αμεσότητας και σύνδεσης με τον αναγνώστη και κυρίως με τον ακροατή..» (περιοδικό «Vakxikon.gr», «Συζητώντας με τη Σοφία Κολοτούρου για την ανθολογία {Νέοι ήχοι στο παμπάλαιο νερό}». Διαθέσιμο στο: <https://www.vakxikon.gr/%CF%83%CF%85%CE%B6%CE%B7%> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022]).

²⁶ Ο. π. Καϊμακαμίδης Ανέστης – Αλέξανδρος «Η επαναφορά των έμμετρων μορφών..», , σσ. 9, 11, 12, 75, 98, 99.

²⁷ Περιοδικό «Αντί», τεύχος 529, 1993, σελ. 66. Διαθέσιμο στο: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el & op=record& type=&page=0&pid=iid:16309&q=isMemberOfCollection-cid:486>. [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].

²⁸ «Στίχος: 1. Μετρ. Η γραμμή ποιήματος που έχει συντεθεί σύμφωνα με τους κανόνες ορισμένου μετρικού ρυθμού. [...] 3. Καθεμία από τις γραμμές πεζού κειμένου. Συν. αράδα» (Γεώργιος Μπαμπινιώτης «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», Α' έκδοση, εκδότης: «Κέντρο Λεξικολογίας», Αθήνα 1998, σελ. 1677).

²⁹ Ποιητής (εκ του ποιέω -ώ) είναι το πρόσωπο που γράφει ποιήματα. Στιχουργία ή Στιχουργική - ουσιαστικοποιημένο θηλυκό του επιθέτου «στιχουργικός» και στιχουργός από το στίχος και έργον (ο. π. Γεώργιος Μπαμπινιώτης «Λεξικό...», σσ. 1452, 1677).

Ο διαχωρισμός, όμως, γεννά ερωτήματα όσον αφορά τη σχέση, τη σύγκριση, τη διαφορά ποίησης και στιχουργικής ή και σχετικά με την ιδιότητα ποιητής ή στιχουργός. Αν και το ποίημα και το τραγούδι αποτελείται από στίχους, που, πολλές φορές, είναι αδύνατο να ξεχωρίσουμε το ένα από το άλλο, η ποίηση συνδέεται με ένα ειδικευμένο «μυημένο» κοινό. Θεωρείται ότι παραμένει απρόσιτη για τους πολλούς, πιθανώς, λόγω της διαφορετικής λειτουργίας της γλώσσας (ελλειπτικότητα, κρυπτικότητα νοημάτων, πολυσημία, συνδήλωση κ.λ.π.), αλλά και επειδή, κατά ορισμένους, η ανάγνωσή της προϋποθέτει τη γνώση ειδικών χαρακτηριστικών, όπως λογοτεχνικών ρευμάτων κ.α. Ως εκ τούτου, αποτελεί ίσως μοναχική, «μετά κόπου απόλαυση», ψυχαγωγία και «ανώτερο» λογοτεχνικό είδος, ενώ το τραγούδι απευθύνεται στο ευρύ κοινό, εφόσον ακούγεται ευκολότερα και συνδέεται με στιγμές διασκέδασης. Μια αξιολογική διάκριση που δεν ευσταθεί. Αφενός, επειδή ποιοτικοί στίχοι υπάρχουν σε τραγούδια, αλλά και επειδή πολλοί καταξιωμένοι ποιητές έγραψαν στίχους για τραγούδια³⁰. Η Αγαθή Δημητρούκα μιλώντας για την ποιητική γραφή του Νίκου Γκάτσου, μεταξύ άλλων αναφέρει: «Με άλλα λόγια, δεν συμμερίζομαι την άποψη εκείνων που διαχωρίζουν την ποίηση από την ποιητική στιχουργία, ούτε και των ποιητών, που κάνουν έκπτωση στην τέχνη τους, όταν αναλαμβάνουν να γράψουν τους στίχους ενός τραγουδιού. Ο Γκάτσος μας απέδειξε ότι οι στίχοι των τραγουδιών μπορεί να είναι καθαρή ποίηση, αλλά μελοποιήσιμη, και ότι η γραφή της συνεπάγεται περισσότερες δυσκολίες, περιορισμούς και επεξεργασία απ' ό,τι η συνήθης προσωπική ποίηση [...] Ο Γκάτσος ακολούθησε μια παράδοση που την ξεκίνησε ο Όμηρος και στα νεότερα χρόνια τη συνέχισαν ο Κορνάρος και ο Σολωμός, καθώς και ο ανώνυμος λαός με τα δημώδη τραγούδια»³¹.

³⁰ Ο. π. Αντωνίου, Α. «Ποίηση ή στίχος;».

³¹ Αγαθή Δημητρούκα, «Η ποίηση στο τραγούδι: Η περίπτωση του Νίκου Γκάτσου». από το «Αφιέρωμα στον Νίκο Γκάτσο» στο: «Χάρτης», ηλεκτρονικό περιοδικό Λόγου και Τέχνης, τεύχος 37, Αθήνα, Ιανουάριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.hartismag.gr/hartis-37/afierwma/h-poihsh-sto-tragoydi-h-periptwsh-toy-nikoy-gkatsoy> [τελευταία πρόσβαση στις 31 Μαΐου 2022].

Στις σύγχρονες κοινωνίες, άλλωστε, έχει καταλυθεί ή τουλάχιστον αμφισβητηθεί έντονα η ιεραρχική διάκριση μεταξύ υψηλής και δημοφιλούς λογοτεχνίας³² μέσω της διαδικασίας του πολιτισμικού εκδημοκρατισμού³³. Στίχους για μελοποίηση έχουν γράψει, μεταξύ άλλων και οι ποιητές: Ελύτης, Σεφέρης, Γκάτσος, Ελευθερίου, Αλκαίου, κλπ., των οποίων ούτε η ιδιότητα ως στιχουργών, αλλά ούτε και η στιχουργική τους μπορούν να αξιολογηθούν ως «κατώτερα» του ποιητικού τους έργου. Εξάλλου, από τα βάθη των αιώνων, μουσική και ποίηση πήγαιναν μαζί. Η ποίηση είναι γέννημα της μουσικής, αφού τα πρώτα ποιητικά έργα ήταν προορισμένα για να τραγουδηθούν. Τα αρχαία λυρικά ποιήματα, οι μελωδοί τα συνόδευαν με λύρα. Οι ύμνοι, οι πρώτες προσευχές, τα έπη, που οι ραψωδοί απήγγειλαν με ρυθμό. Και συνεχίστηκαν με τα δημοτικά τραγούδια. Και, ακόμη και σήμερα, πολλοί σημαντικοί δημιουργοί θεωρούν πως η ποίηση διαδίδεται πιο αποτελεσματικά όταν μελοποιείται³⁴. Τις τελευταίες δεκαετίες, άλλωστε, διαπιστώνεται η τάση της διεύρυνσης του λογοτεχνικού κανόνα και η αναγνώριση, σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, της λογοτεχνικής ή ποιητικής αξίας σε ένα ευρύ πεδίο ειδών γραφής³⁵.

Το 2016 η σουηδική Ακαδημία απένειμε το Νόμπελ Λογοτεχνίας στον Bob Dylan. Με τον τρόπο αυτό τοποθέτησε τη στιχουργική πλάι στην πεζογραφία και την

³² Σε ό,τι αφορά τον χώρο της τέχνης και της αισθητικής, η μεταμοντέρνα αντίληψη πρόβαλε το αίτημα της κατάρτησης της διαφοράς ανάμεσα στην ανώτερη και στην κατώτερη τέχνη, στο αισθητικό και στο μη αισθητικό, στο υψηλό και στο τετριμμένο στοιχείο. Όπως υποστηρίζουν οι περισσότεροι εκπρόσωποι του μεταμοντερνισμού, αυτή η διάκριση ανάμεσα σε ανώτερη και κατώτερη κουλτούρα είναι ένας τεχνητός διαχωρισμός που εισήγαγε η αστική κοινωνία, με συνέπεια την αποκοπή της τέχνης από κάθε εξωτερική απαίτηση, δηλαδή την αυτονόμηση και τη θεσμοποίησή της». (Γιάννης Ν. Παρίσης, στο «Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2007, σσ.1401, 1402).

³³ Γρηγόρης Πασχαλίδης «Σύγχρονες απολογίες της λογοτεχνικής εκπαίδευσης», στο «Λογοτεχνική Ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία», επιμέλεια: Βενετία Αποστολίδου κ.α., εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2018, σελ. 43.

³⁴ Νίκος Δήμου «Μουσική και ποίηση». Διαθέσιμο στο: <http://www.ndimou.gr/el/keimena/anthologia/dokimia/melopoihsi/> [τελευταία πρόσβαση στις 24 Ιουλίου 2021].

³⁵ Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης, «Νίκος Γκάτσος: Ποίηση και Στιχουργική: 1931 – 1991», Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2009, σσ. 6,7.

ποίηση, εντάσσοντάς την στις υψηλές τέχνες, αναγνωρίζοντας την άρρηκτη σχέση της με την τραγουδοποιία και τη συγγένειά τους με τη λογοτεχνία³⁶.

Ο Δημήτρης Δημηρούλης αναφέρει σχετικά: «...το φετινό βραβείο Νόμπελ κατάφερε να εντάξει οριστικά στο πεδίο της λογοτεχνίας το ερώτημα: μπορούν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να θεωρηθούν ποίηση οι στίχοι ενός τραγουδιού; Δίνοντας καταφατική απάντηση η σουηδική Ακαδημία δεν έβαλε σε δοκιμασία μόνο τη δική της υπόσταση, αλλά και τον θεσμό της Λογοτεχνίας εν γένει.[...] Θα μπορούσε κανείς να σχολιάσει λεπτομερώς τον λόγο του Ντύλαν. Το πιο καίριο σημείο όμως, εκείνο που αποτελεί την κορύφωση της ρητορικής του δεινότητας και επιζητά άμεσα σχολιασμό, είναι αγκιστρωμένο στο ερώτημα {τι είναι λογοτεχνία;} [...] Θέτοντας ξανά το ερώτημα {τι είναι λογοτεχνία}, σημαίνει ότι διεκδικούμε μια δυνατότητα, τη δυνατότητα να μην μονοπωλείται ο θεσμός αλλά να προσφέρει χώρο στους αποκλεισμένους και στους εξοβελιστέους, ενώ ταυτόχρονα θα αναδεικνύει καινούριες μορφές λόγου, διαφορετικές όψεις δημιουργίας. Καμιά αισθητική συζήτηση δεν μπορεί να γίνει σε αυτό το περιβάλλον χωρίς να συνεπιφέρει την πολιτική και ιδεολογική διάσταση των πραγμάτων. Κυρίως όμως χωρίς να μεταβάλει την ίδια την έννοια της λογοτεχνίας...³⁷». Άλλωστε, «η τέχνη είναι αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής δομής, ένα στοιχείο που αλληλενεργεί με άλλα στοιχεία και είναι μεταβλητό, καθώς και η περιοχή της τέχνης και η σχέση της με τα άλλα στοιχεία της κοινωνικής δομής βρίσκονται σε συνεχή ρευστότητα»³⁸.

Ο Δημήτριος Νάσκος στη μελέτη του για τον Bob Dylan αναφέρει: «Στα έπη, που αποτελούν αδιαμφισβήτητα τα θεμέλια και τους πυλώνες της δυτικής λογοτεχνίας, τα πάθη του Οδυσσέα είναι έμμετρα και αρκετά από αυτά τραγουδιούνται γεγονός που καταδεικνύει τη σημαντικότητα και την ειδική βαρύτητα του στίχου μέσα στους αιώνες.

³⁶ Ο.π. Κωτόπουλος Τ., «Μια συνάντηση με τον Φίλιππο Γράνα...».

³⁷ Δημήτρης Δημηρούλης «Ο Μπομπ Ντύλαν και το Ερώτημα {τι είναι λογοτεχνία;}», Έξι σχόλια και μία απορία», στο *Athens Review of Books*, τεύχος 80 (Ιαν. 2017), σσ. 33-34. Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Temp/51764542.pdf> [τελευταία πρόσβαση στις 27 Ιουλίου 2021].

³⁸ Ο. π. Jacobson, R., «Τι είναι ποίηση», σελ.136.

Η τέχνη της μετρικής που περιλαμβάνει τον στίχο, την ομοιοκαταληξία και την στροφή είναι κατά μια έννοια ένα είδος γραμματικής που ασχολείται με τους ακουστικούς νόμους της γλώσσας. Συνεπώς η μόνη διαφορά που θα μπορούσε πιθανόν να υπάρξει ανάμεσα στον στίχο και στην ποίηση μάλλον είναι η πρόθεση του συγγραφέα. Αν δηλαδή επιθυμεί να δημιουργήσει έναν λόγο που προορίζεται να τραγουδηθεί ή όχι. Ο στίχος, ως γενική έννοια, δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρείται υποδεέστερος της ποίησης και οποιουδήποτε άλλου λογοτεχνικού είδους. Εξάλλου, ακόμη και οι πιο δύσπιστοι θα συμφωνούσαν ότι υπάρχουν στιχάκια που είναι πολύ πιο όμορφα και πιο ποιητικά από κάποιες γραφές που κυκλοφορούν στην αγορά με την ταμπέλα της υψηλής ποίησης»³⁹.

Ο Κώστας Κουτσουνρέλης στη «Διάλεξη για το τραγούδι», επισημαίνει: «Δεν νομίζω ότι θα αμφισβητούσε κανείς σήμερα ότι το δημοτικό τραγούδι είναι λογοτεχνία [...] Το τραγούδι δεν είναι απλώς ποίηση, δεν είναι απλώς λογοτεχνία. Είναι της λογοτεχνίας η μορφή η καταγωγική, η παλαιότερη και η πιο δημοφιλής. [...] η μεν επίσημη, λόγια ποίηση, η ποίηση της τυπωμένης σελίδας, βλέπει την ακτινοβολία της να φθίνει διαρκώς και το κοινό να την προσπερνά, η τραγουδοποιΐα όμως αντέχει και δίνει δείγματα λόγου υψηλού, που ως έναν βαθμό υποκαθιστούν την επίσημη ποίηση, αλλά και αποκαθιστούν την τραυματισμένη σχέση της με το κοινό [...] Η ποιότητα της στιχουργίας ανεβαίνει κατακόρυφα σε πολλές χώρες. [...] Τραγουδοποιοί όπως ο Βολφ Μπέρμαν στη Γερμανία και ο Φαμπρίτσιο ντ' Αντρέ στην Ιταλία, ο Ζακ Μπρελ στο Βέλγιο και ο Λέοναρντ Κοέν στον Καναδά, για ν' αναφέρω λίγους μόνο, δεν μας προσφέρουν απλώς ωραία τραγούδια. τρέφουν ποιητικά ένα κοινό εκατομμυρίων που η τρέχουσα ποίηση το αφήνει αμήχανο, ασυγκίνητο ή το απωθεί»⁴⁰.

Στο άρθρο με τίτλο: «Μια συνάντηση με τον ποιητή Φίλιππο Γράψα», ο Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος στο τέλος σημειώνει: «Με την Άννα Βακάλη,

³⁹ Δημήτριος Π. Νάσκος «Bob Dylan: Ο τροβαδούρος με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (από την ακμή στη μετά-ακμή και η περίπτωση του ποιητικού στίχου)», Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή», Φλώρινα 2020.

⁴⁰ Ο. π. Κώστας Κουτσουνρέλης «Τι είναι και τι δεν...», σσ. 131 έως 135.

συνδιδάσκουσα, και τις φοιτήτριες/τους φοιτητές – συνοδοιπόρους μας: Γεωργία Ευθυμιάδου, Μάνο Αποστολίδη, Πελαγία Ουζούνη, Δανάη Πεχλιβανίδου, Ντίνα Παπαδοπούλου, Δημήτρη Κουφόγιαννη, Δημήτρη Σούρλα, Μαρία Κουρμπέτη, Κατερίνα Καρούλια, Νεκταρία Δουλιανάκη, Χαρίκλεια Μητρούδη και τον Δήμο Χλωπτσιούδη, συνυπογράφουμε ετούτο το κείμενο και συμφωνούμε πως το τραγούδι είναι το καλύτερο όχημα να διαδώσουμε και να καλλιεργήσουμε όχι μόνο την ελληνική γλώσσα αλλά και την κοινωνική και πολιτισμική μας συνείδηση, και άρα την εθνική μας ταυτότητα, χωρίς ακρότητες και προνομιακές λογικές»⁴¹.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά και πάλι στον Νίκο Γκάτσο, επειδή μέσα από το έργο του επιχειρήθηκε σύζευξη μουσικής και ποίησης, η οποία την εικοσαετία 1960-1980, στον ελληνικό χώρο, αποτέλεσε το έναυσμα για αξιοποίηση στίχων άλλων μεγάλων παλαιότερων ή νεότερων ποιητών από σπουδαίους συνθέτες⁴², αλλά επίσης και το πρότυπο για νεότερους ποιητές – στιχουργούς⁴³. Ο Νίκος Γκάτσος δεν σταμάτησε ποτέ να γράφει ποίηση, απλώς άλλαξε τη μορφή και τις αναλογίες για το τραγούδι, που το θεωρούσε ζωντανή τέχνη⁴⁴. Πίστευε ότι η ποίηση όφειλε να συνδεθεί με τις πρωταρχικές της ρίζες, να ξανακερδίσει την επαφή της με το κοινό και να εκφράσει την αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου. Το έργο του είχε καταλυτική επιρροή, αλλά και αντέχει στον χρόνο, παρόλο που την τελευταία εικοσαετία έχουν μεταβληθεί τα ιστορικοκοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα⁴⁵.

⁴¹ Ο. π. Κωτόπουλος Τριαντάφυλλος «Μια συνάντηση με τον ποιητή...».

⁴² «...Χατζιδάκις, Θεοδωράκης, Ξαρχάκος, Μούτσης, Μαρκόπουλος, Μικρούτσικος, Σπανός..» (Ο. π. Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης, «Νίκος Γκάτσος:..», σελ. 18).

⁴³ «..Σαββόπουλος, Νικολακοπούλου, Ρασούλης, Γκανάς.κ.α..» (στο ίδιο).

⁴⁴ Ο Γιώργης Γιατρομανωλάκης στο άρθρο του με τίτλο: «Σύντομη θεώρηση της ποίησης και της ποιητικής του Νίκου Γκάτσου» αναφέρει σχετικά: «Με άλλα λόγια: δεν υφίσταται διαφορά βάθους/ύψους, ιδεολογίας/ποιητικής ανάμεσα στην Αμοργό και στη μετέπειτα παραγωγή του ποιητή. Όλα συνάπτονται μεταξύ τους και δημιουργούν το κράμα ενός ποιητή που λέγεται Γκάτσος. [...] τόσο η αιρετική Αμοργός όσο και τα επόμενα {λαϊκότεροπα} ποιήματα του Γκάτσου αποτελούν απλώς δυο όψεις του ίδιου νομίσματος». (Ο.π. «Αφιέρωμα στον Νίκο Γκάτσο»...).

⁴⁵ Ο. π. Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης, «Νίκος Γκάτσος:..», σσ. 17, 18).

Ο Οδυσσέας Ελύτης, μεταξύ άλλων, αναφέρει σχετικά με τον Νίκο Γκάτσο και τη στιχουργική: «...Αλλά εμείς τη δημοτική γλώσσα και την παράδοση τις εκμάθαμε. Σιγά σιγά και με πολλόν κόπο. Εκείνος τις βρήκε μέσα του, έτοιμες, μαζί με τα τραγούδια των προγόνων του, τις αφομοίωσε μαζί με το {γάλα της μητρός του}, που θα 'λεγε ο Σολωμός. Ακόμη και τους στίχους που για βιοποριστικούς λόγους έγραψε (αλλά και γιατί προτιμότερη βρίσκει την ταπεινή τέχνη που λειτουργεί παρά την υψηλή που σκονίζεται στα ράφια), οι αρετές του περνάνε, τις περισσότερες φορές, σχεδόν απόφτες, μείον τη διαφορετική κλίμακα. Και θα μου επιτραπεί να υποστηρίξω πως μερικοί στίχοι απ' αυτούς που έγραψε για τη Μυθολογία του Μάνου Χατζιδάκι, για τους Δροσουλίτες του Χριστόδουλου Χάλαρη και, τώρα τελευταία, για το Ρεμπέτικο του Σταύρου Ξαρχάκου ξεπερνούν κατά πολύ μερικά μεγαλεπήβολα σύγχρονα ποιητικά μας έργα και διδάσκουν τι πάει να πει αρρενωπότητα της δημοτικής παράδοσης, οργανική λειτουργία της ομοιοκαταληξίας, ήθος της ελληνικής...»⁴⁶.

Η μελέτη του σπουδαίου στιχουργικού έργου του Νίκου Γκάτσου, προβληματίζει και αναδεικνύει ερωτήματα, όπως επισημαίνει ο Δημήτρης Δημηρούλης, σχετικά με το εάν «η στιχουργική είναι παραπαίδι της ποίησης ή δίδυμη αδελφή της; [...] Τι θα είχε να κερδίσει η ελληνική ποίηση, αν ο Γκάτσος συνέχιζε στα ίδια βήματα της Αμοργού; [...] Γιατί είναι κατώτερη τέχνη η στιχουργική; Γιατί είναι κακό να απευθύνεσαι στο ευρύ κοινό αξιοποιώντας τη μαστοριά σου σε λαϊκότροπα είδη τέχνης; Ποιος τελικά αποφασίζει για όλα αυτά; [...] Ο Γκάτσος μας δίνει την ευκαιρία να συλλογιστούμε εκ νέου τι εννοούμε με τους όρους, {παράδοση} και {καινούριο}. Ακόμη πιο πιεστικά μας αναγκάζει να πάρουμε θέση, μια θέση από την οποία κρίνεται η άποψή μας για την τέχνη, τον κόσμο και την ιστορία, απέναντι στο ερώτημα: τι είναι για τον καθένα μας η παράδοση του καινούριου στην Ελλάδα;»⁴⁷.

⁴⁶ Οδυσσέας Ελύτης «Εν λευκώ», (2020), Θ' έκδοση, εκδόσεις: «Ίκαρος», Αθήνα 2020, σσ. 299, 300.

⁴⁷ Δημήτρης Δημηρούλης «Νίκος Γκάτσος και Ελληνικός Μοντερνισμός: Η Παράδοση του Καινούριου». Στον τόμο Πρακτικών του Διεθνούς Συνεδρίου «Ένας χαμένος ελέφαντας. Εκατό χρόνια από τη γέννηση του Νίκου Γκάτσου». Νεοελληνική Φιλολογία – 14, σσ. 232 έως 243, Βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη 2011, σσ.233, 242. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://dimiroulis.ddounas.com/images/SYNERGASIES/Nikos_Gatsos_kai_ellinikos_modernismos/gatsos.pdf [τελευταία πρόσβαση στις 29 Ιουλίου 2021).

Όπως φαίνεται, όσον αφορά την άρση της διάκρισης ως κατώτερης και ανώτερης μορφής τέχνης, που υποβιβάζει τους στίχους για τραγούδι έναντι της ποίησης⁴⁸, πρόκειται για μεγάλη συζήτηση στην οποία μοιάζει αδύνατο να δοθεί μια οριστική απάντηση ή ένας «καθολικός ορισμός»⁴⁹. Όμως, κάθε περίπτωση αξιολογικής διαφοράς, είναι αναγκαίο να βασίζεται σε ουσιαστικά κριτήρια.

Υπάρχει, βέβαια, διαφορά μεταξύ ποίησης και στιχουργικής ως προς τη διαδικασία. Οι στίχοι για τραγούδι μπορούν να γράφονται και πάνω σε συγκεκριμένη μουσική ή η μουσική γράφεται πάνω σε ειδικά δομημένους στίχους. Ο Διονύσης Καρατζάς αναφέρει σχετικά: «ο ποιητής διαθέτει απόλυτη ελευθερία έκφρασης, αφαιρετικότητα, αυτοαναφορικότητα, εσωτερικότητα και πνευματικότητα. Χειρίζεται τον λόγο από τη μεριά του θαύματος, μέσα από τους εξωλογικούς συνειρμούς και τις αιφνίδιες συναιρέσεις. Ο στιχουργός χειρίζεται τον λόγο από τη μεριά του θαυμασμού, μέσα από τη δύναμη της εικόνας και την ανάπτυξη μιας ιστορίας στον ψυχικό χώρο της καθημερινής εμπειρίας. Ο στιχουργός ξέρει καλά ότι το τραγούδι έχει συγκεκριμένο χρόνο, συγκεκριμένη διάρκεια. Συνεπώς, φροντίζει ώστε ο στίχος να είναι κατανοητός, άμεσος και ευθύβολος. Προσέχει να τηρεί τους κανόνες του ρυθμού, του μέτρου και προπάντων της ομοιοκαταληξίας»⁵⁰. Ωστόσο, αξίζει να προστεθεί, ότι σήμερα οι νεότεροι στιχουργοί συνθέτουν πιο ελεύθερα και πολλοί ποιητές γράφουν σε έμμετρη φόρμα, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνονται, να γίνονται πιο ασαφή τα όρια αυτής της διάκρισης, λόγω πειθαρχίας στίχου. Επιπλέον, διαφορές υπάρχουν ως προς την

⁴⁸ Η Λίνα Νικολακοπούλου αναφέρει όσον αφορά το τραγούδι «Πλέον νιώθω ότι αξιωθήκαμε να κουβαλάμε στις καρδιές μας και να εκπέμπουμε το τραγούδι σαν ένα ύψιστο πνευματικό προϊόν. Γιατί όλοι γεννηθήκαμε με κάποια ακούσματα, με την παρηγοριά των τραγουδιών, με το νανούρισμα, με το γλέντι, με το χορό, ερωτευτήκαμε, επαναστατήσαμε, γαληνεύσαμε με κάποια τραγούδια. Κυρίως για την Ελλάδα το τραγούδι είναι ένα δικαίωμα στη γλώσσα, στο χορό, στο ρυθμό, ένα τρίλεπτο που μας κρατάει ζωντανούς». (Δώρα Αμαραντίδου «Χειρολαβές: Η καθημερινότητα στο μουσικό μικροσκόπιο». Διαθέσιμο στο: <https://www.in2life.gr/culture/music/article/262537/heiolaves-h-kathhmerinothta-sto-moysiko-mikroskopio.html> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Νοεμβρίου 2021].

⁴⁹ Ο. π. Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης, «Νίκος Γκάτσος:…», σελ. 6.

⁵⁰ Διονύσης Καρατζάς «Μελοποίηση, μια ιστορία για στίχους και για νότες», στο περιοδικό «Χάρτης» τεύχος 18, Αθήνα 2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.hartismag.gr/hartis-18/dokimio/melopoishsh-mia-istoria-gia-stixouys-kai-gia-notes> [τελευταία πρόσβαση στις 12 Αυγούστου 2021].

τεχνική, ως προς τη δομή, αλλά και, όπως προαναφέρθηκε, ως προς τη διάρκεια του χρόνου. Οι στίχοι για τραγούδι είναι περιορισμένοι, ενώ για τους στίχους ενός ποιήματος δεν υφίσταται ο περιορισμός⁵¹. Στο τραγούδι υπάρχει σύζευξη μουσικής και στίχου, ενώ στην ποίηση όχι, εκτός αν έχει μελοποιηθεί⁵². Όμως, πώς είναι δυνατό να αξιολογηθεί η ποιότητα; Και μάλιστα όταν μεγάλοι ποιητές γράφουν και στίχους για τραγούδια και έχουν την ιδιότητα όχι μόνο του ποιητή, αλλά και του στιχουργού⁵³; Και, άλλωστε, μήπως και κάθε ποιητικό κείμενο είναι ποιοτικό⁵⁴; Ο διαχωρισμός, λοιπόν, φαίνεται να αφορά τις προθέσεις και την τεχνική.

Αξίζει, ακόμη, να σημειωθεί ότι πολλές φορές αμηχανία και προβληματισμούς επιφέρουν και οι διάφοροι χαρακτηρισμοί σχετικά με τα είδη των τραγουδιών, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα: *«Στη σύγχρονη ελληνική μουσική πραγματικότητα, τόσο σε ακαδημαϊκό, όσο και σε καθημερινό επίπεδο, κυριαρχούν αυθαίρετες ορολογίες που συχνά οδηγούν τους ερευνητές σε παρανοήσεις και διαμάχες αναφορικά με ζητήματα που άπτονται της μελέτης του τραγουδιού μας, αυτής της προσιτής και σπουδαίας μορφής λαϊκής τέχνης. Χαρακτηρισμοί όπως {έντεχνο}, {λαϊκό}, {ελαφρό}, {ελαφρολαϊκό}, αλλά και {κοινωνικό}, {πολιτικό}, {διαμαρτυρίας} κλπ, περισσότερο μπλέκουν εκείνους που τους χρησιμοποιούν και το ακροατήριό τους, παρά βοηθούν στην καταγραφή των διαφορετικών τάσεων και ειδών της μουσικής [...]. Παράλληλα με όλα αυτά, εντυπωσιακός παραμένει ο ρόλος του τραγουδιού στην ελληνική κοινωνία καθώς αυτό αντιμετωπίζεται από όλους σαν κεντρικός*

⁵¹ Δήμος Χλωπτσιούδης «Ο ρόλος, η οργάνωση και η λειτουργία εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής: η διδασκαλία του ποιητικού λόγου σε ενήλικες.», Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή, Φλώρινα, 2019, σελ. 127.

⁵² Σημειώνεται ότι με βάση την πρόθεση η μελοποιημένη ποίηση διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: **α.** Ποίηση γραμμένη με σκοπό τη μελοποίηση **β.** Ποίηση που έχει μελοποιηθεί σε άλλο χρόνο και, αρκετά συχνά, χωρίς την «άδεια» του ποιητή (<https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/191%CE%9403%CE%9120/%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7.pdf>) [τελευταία πρόσβαση στις 12 Αυγούστου 2021].

⁵³ Ο. π. Αντωνίου, Α. (2014), «Ποίηση ή στίχος;».

⁵⁴ Ο.π. Κωτόπουλος Τ. «Μια συνάντηση με τον Φίλιππο Γράψα...».

πρωταγωνιστής της καθημερινότητας και αποτελεί καθρέφτη κάθε εποχής για την κοινωνία...»⁵⁵.

Επιπλέον η σύζευξη μουσικής και ποίησης προκαλεί διάσταση απόψεων και σύγχυση σχετικά με το εάν η ποίηση χρειάζεται ή όχι να μελοποιείται. Άλλοι θεωρούν ότι η μουσική διευκολύνει την προσέγγιση της ποίησης, ενώ άλλοι ότι με τη μελοποίηση το ποίημα παύει να είναι ποίημα⁵⁶ και γίνεται τραγούδι⁵⁷. Και, μεταξύ άλλων, εγείρεται και το ερώτημα: «Ωφελεί ή ζημιώνει την ποίηση η μελοποίηση ποιημάτων;»⁵⁸

Ωστόσο, είναι προτιμότερο να μην εστιάζουμε στη διχογνωμία, ούτε σε «ασύγκριτες» συγκρίσεις όσον αφορά στην αξιολογική διαφορά ποίησης και στιχουργικής, αλλά στη χρησιμότητά τους. Άλλωστε και οι δύο διαθέτουν μέγιστη εκπαιδευτική – παιδαγωγική ωφελιμότητα, την οποία φιλοδοξεί να αναδείξει η παρούσα εργασία, απαντώντας στο ερώτημα που τη διατρέχει: «Γιατί χρειάζεται η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης και στιχουργικής σε εφήβους μαθητές/τριες;».

Θεωρούμε ιδανική για την επίτευξη των στόχων μας την αξιοποίηση της ποιητικής γραφής της καταξιωμένης ποιήτριας και στιχουργού, Λίνας Νικολακοπούλου, με σκοπό τη διαμόρφωση – συγκρότηση πρότασης συστηματικής

⁵⁵ Γιώργος Μυζάλης «Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 – 2002», εκδόσεις “Fagotto books”, Αθήνα 2018, σελ. 14.

⁵⁶ «...Υπάρχουν ενστάσεις κατά πόσο τελικά η μουσική επένδυση βοήθησε στη διάχυση των ποιημάτων αυτών στην ευρύτερη λαϊκή μάζα. Η κυριότερη ένσταση στηρίζεται στο σκεπτικό ότι η μουσική δεν βοηθά να αναδυθεί το συναίσθημα του ποιήματος και ο βαθύτερος προβληματισμός του, καθώς κυριαρχεί το συναίσθημα που επιβαλλεί η μουσική κι η ερμηνεία. Ο ακροατής το σιγοτραγουδά χωρίς να το βιώνει. Έκανε βέβαια γνωστούς τους ποιητές στην ευρεία μάζα του κοινού, αλλά κυρίως ως όνομα κι αυτό αποδεικνύεται από την αναντιστοιχία πωλήσεων δίσκων/CDs και ποιητικών βιβλίων, αν και ορισμένοι ποιητές πούλησαν περισσότερα βιβλία μετά τη μελοποίηση (Καββαδίας)...». (Ο. π. Δήμος Χλωπτσιούδης «Ο ρόλος, η οργάνωση και η λειτουργία...», σελ. 128).

⁵⁷ Ο.π. Διονύσης Καρατζάς «Μελοποίηση, μια ιστορία...»

⁵⁸ Για αναλυτικότερη παρουσίαση σχετικά με τη σύζευξη μουσικής και ποίησης, βλ. Ξ. Α. Κοκόλη «δεν είναι πια το τραγούδι αυτό – Ο μελοποιημένος Καρυωτάκης», μελέτη, εκδόσεις “University Studio Press”, Θεσσαλονίκη 1987. Διαθέσιμο στο: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Ξ.+Α.+Κοκόλη+«δεν+είναι+πια+το+τραγούδι+αυτό+—+Ο+μελοποιημένος+Καρυωτάκης»> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Αυγούστου 2021].

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου
*Η ποιητική του στίχου της
Λίνας Νικολακοπούλου:
Διδακτική αξιοποίηση στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση*

διδασκαλίας και άσκησης στη στιχουργική – ποιητική τέχνη των μαθητών/τριών
Λυκείου, στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

«Η μουσική έχει τη δύναμη να φτάσει σε περισσότερα αυτιά από ό,τι η ποίηση. Και ίσως ποιος ξέρει; Κάποιος που θα γοητευθεί από τους μελοποιημένους στίχους θα θελήσει να ασχοληθεί με τα ίδια τα ποιήματα και να εντρυφήσει στα ιστορικά γεγονότα που τα ενέπνευσαν»⁵⁹

Ελένη Αρβελέρ

Κατά την εικοσαετία 1960 -1980, με πρότυπο το έργο του Νίκου Γκάτσου, σπουδαίοι συνθέτες, όπως οι: Χατζιδάκις, Θεοδωράκης, Ξαρχάκος, Μούτσης, Μαρκόπουλος, Μικρούτσικος, Σπανός, μελοποίησαν ποιήματα, επίσης, σπουδαίων ποιητών, όπως των: Ελύτη, Ρίτσου, Βάρναλη, Σεφέρη, Αναγνωστάκη, Λειβαδίτη, Κατσαρού, Χρονά, Καββαδία, Καρυωτάκη, Χριστοδούλου. Εκτός τούτου, νεότεροι στιχουργοί – ποιητές, επιχειρούν το παράδειγμα του, οι οποίοι, συνεχίζοντας την ποιητική διαδρομή του Νίκου Γκάτσου, με τη δύναμη της προσωπικότητας και της γραφής τους διαμόρφωσαν το δικό τους απόλυτα προσωπικό στίγμα⁶⁰.

Μία εξ αυτών και η Λίνα Νικολακοπούλου, από τις σημαντικότερες σύγχρονες μορφές στον χώρο του τραγουδιού και όχι μόνο. Στην ερώτηση εάν αισθάνεται ποιήτρια ή στιχουργός, απαντάει ως εξής: *«Και τα δύο. Επιτρέπω άλλες φορές να είμαι στιχουργός γιατί έχει χαρά να αφεθείς στο παιχνίδι της ομοιοκαταληξίας και να το λέει μετά ο άλλος αυθόρμητα. Εξίσου συγκλονιστικό είναι όταν βουτάω στα νερά της ποίησης, να μπορώ να μπω και να βγω με κάτι που να το φέρω καμαρώνοντας στην επιφάνεια. Είναι δυο διαφορετικοί τρόποι, μελοποιούνται βέβαια και οι δύο. Το*

⁵⁹ Όπως εμπεριέχεται στο: Ο.π. Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης «Νίκος Γκάτσος...», σελ. 6.

⁶⁰ Ο.π. Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης «Νίκος Γκάτσος...», σελ. 18.

ωραιότερο για εμένα είναι ότι ακόμη και ο ποιητικός μου λόγος μελοποιήθηκε και έγινε τραγούδι. Όσες φορές κατάφερα να είναι ποιητικός ο λόγος μου, ήταν καλότυχο για μένα»⁶¹. Όπως φαίνεται κατορθώνει να καθιστά ασαφή τα όρια της διάκρισης, η οποία υποβαθμίζει τη στιχουργική από την ποίηση, αφού με την ποιητική γραφή της στα τραγούδια, είναι σαφές ότι έχει κατακτήσει υψηλή θέση στο πεδίο της Λογοτεχνίας. Και, μάλιστα, οι τεχνολογικές της καινοτομίες αποτελούν, κατά πάσα πιθανότητα, οδηγό για αρκετούς από τους νεότερους στιχουργούς – ποιητές.

2.1. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Λίνα Νικολακοπούλου γεννήθηκε το 1958, στα Μέθανα, από μητέρα δασκάλα και πατέρα στρατιωτικό. Εκεί, έζησε την πρώτη της δεκαετία, αφού αργότερα μετακόμισαν οικογενειακώς στην Αθήνα. Για τη ζωή της στα Μέθανα δηλώνει σε συνέντευξή της στον Γιάννη Πανταζόπουλο το 2019: «Οι εικόνες που αναπολώ από εκείνη την εποχή σχετίζονται με τη θέα στη θάλασσα. Βάρκες, ψαράδες, πυροφάνια, βότσαλα, ο παφλασμός των κυμάτων, ο χαρακτηριστικός ήχος των караβιών αλλά και το άγνωστο της νύχτας. Η θάλασσα ήταν πάντα για εμένα μια διέξοδος, μια διαρκής εναλλαγή χωρίς καμία στατικότητα. Ένας ατελείωτος ανοιχτός ορίζοντας. Έτσι γνώρισα από νωρίς τη χαρά του μελλοντικού σχεδιασμού»⁶².

Άρχισε να γράφει από νωρίς και, όπως η ίδια αναφέρει, η πρώτη της επανάσταση έγινε στην πρώιμη εφηβεία της: «Από τη μια παιδεία, από την άλλη πειθαρχία. Από κει που έπαιζα όλη τη μέρα στους δρόμους, ξαφνικά κλείστηκα στο

⁶¹ Αφροδίτη Ερμίδη «Λίνα Νικολακοπούλου: Η ζωή είναι πιο σοφή από εμάς, δεν σου επιτρέπει να επαναπαύεσαι» [Συνέντευξη], 12.01.2021, στο «DOCUMENTO». Διαθέσιμο στο: <https://www.documentonews.gr/article/lina-nikolakopoyloy-h-zwh-einai-pio-sofh-apo-emas-den-soy-eptitrepei-na-erapapayesai-synenteyxh/> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].

⁶² Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση της Λίνας Νικολακοπούλου 1981 - 2002», Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Αθήνα 2021, σελ. 10.

σπίτι. Διάβαζα, έβλεπα πολύ κινηματογράφο και τα μεσημέρια έγραφα. Μου άρεσαν οι ώρες που δεν υπήρχε τίποτα το ζύπνιο στο χώρο...»⁶³.

Η σιωπή αλλά και η έμπνευση θεωρεί ότι είναι οι κινητήριες δυνάμεις της, για τη σύνθεση των στίχων της, όπως περιγράφει σε συνέντευξή της στον Νίκο Χατζηνικολάου, στην εκπομπή «Ενώπιος ενωπίω»:

«Όλα είναι αιτία έμπνευσης. Είναι μαγικό πράγμα η έμπνευση. Κάτι μπορεί να έχεις νιώσει πριν από 30 χρόνια και να έρθει εκείνη την ώρα. Κάτι που θα δω στην τηλεόραση, στον δρόμο, σε μια ταινία. Επίσης η απόλυτη σιωπή. Αν με αφήσει ένας άνθρωπος μέσα σε ένα δωμάτιο μόνη μου, για δυο μέρες, αρχίζουν να αναδύονται κόσμοι. Θέλει σιωπή η σύλληψη και απόσταση. Πρέπει να ακούσεις το μέσα σου. Υπάρχει περίπτωση την ώρα που γράφεις, αν σε ενοχλήσει κάποιος, αυτό που νιώθεις να κοπεί, να σου ταραξεί τον κόσμο που έχεις βρεθεί εκείνη την ώρα. Είναι μια μαγική μεταφορά. Τα λόγια σε μεταφέρουν, βιώνεις σαν αληθινό κάτι το οποίο δεν υπάρχει»⁶⁴.

Από την ηλικία των δεκατριών ετών διάβαζε Νίκο Καζαντζάκη, παρακολουθούσε τη δισκογραφία και άκουγε συνεχώς τραγούδια, αλλά έβλεπε και κινηματογραφικές ταινίες. Στην εφηβεία τη γοήτευαν οι συνθέσεις του Χατζιδάκι, του Θεοδωράκη, του Ξαρχάκου και του Σαββόπουλου. Σπούδασε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικές και Πολιτικές Επιστήμες, ενώ παράλληλα παρακολουθούσε μαθήματα κινηματογράφου, σκηνοθεσίας και θεάτρου στις Σχολές Σταυράκου και Κατσέλη, κλασικής κιθάρας στο Εθνικό και Ελληνικό Ωδείο και μαθήματα Ιταλικών στο Μορφωτικό Ινστιτούτο Αθηνών. Παράλληλα με τις σπουδές της εργαζόταν στην τηλεόραση, όπου γνώρισε ανθρώπους του χώρου, αλλά και απέκτησε τεχνικές γνώσεις σχετικές με το γύρισμα ταινιών κινηματογράφου, ενώ έγινε και βοηθός σκηνοθέτη στις ταινίες του Λάκη Παπαστάθη.

⁶³ Βύρων Τσουράπης «Βιογραφία Λίνας Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: <https://www.tralala.gr/biografieslina-nikolakopoulou/> [τελευταία πρόσβαση στις 30 Απριλίου 2022].

⁶⁴ «Λίνα Νικολακοπούλου: Με αυτόν τον τρόπο έγραψε όλες τις μεγάλες επιτυχίες της». Διαθέσιμο στο Reader: Διαθέσιμο στο: <https://www.iciao.gr/lina-nikolakopoyloy-an-me-afisei-enas-anthropos-mesa-se-ena-domatio-moni-moy-gia-dyo-meres-archizoy-na-anadyontai-kosmoi/> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].

Το 1976, ενώ σπούδαζε στο Πάντειο συνάντησε τον σπουδαίο συνθέτη Σταμάτη Κραουνάκη. Αυτή η συνάντηση μετεξελίχθηκε σε μια ισχυρή προσωπική σχέση και καλλιτεχνική συνεργασία⁶⁵, που έμελλε να τροφοδοτήσει τη δισκογραφία και το ελληνικό κοινό με ποιοτικά διαχρονικά τραγούδια⁶⁶.

2.2. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Η Λίνα Νικολακοπούλου άρχισε να γράφει στίχους από δεκατριών ετών, όπως διατυπώνεται και μέσα από τα δικά της λόγια: «Ο πατέρας, στρατιωτικός, τρεις με πέντε το μεσημέρι, δεν ήθελε να πετάει μύγα μες το σπίτι. Και πάνω σ' αυτό το πρέσο και την αναγκαστική ησυχία, εγώ άρχισα να γράφω. Και μου βγήκαν πράγματα, που ούτε εγώ ήξερα από πού βγήκανε. Σίγουρα, όμως, αυτή η πίεση που ασκήθηκε, έκανε, όπως λέμε στην ελιά, να συνθλιβεί και να βγει το λάδι. Αυτά τα γραπτά, είχα την καλή τύχη να έχω μια πολύ καλή φιλόλογο στο Γυμνάσιο της τα έδειξα και μου λέει μικρή έχεις ταλέντο, να κάτσεις να διαβάσεις πολύ, ποίηση, λογοτεχνία, θα σου υποδείξω και εγώ ποιητές και συγγραφείς καλούς και να συνεχίσεις. Και πάρε σοβαρά ότι έχεις ταλέντο. Αυτή η γυναίκα ήταν ο σωτήρας μου, την άκουσα, μπήκα στο Πανεπιστήμιο, εκεί ουσιαστικά ελευθερώθηκα απ' όλα, εκεί με περίμεναν όλα τα ωραία, οι μουσικές, η συνάντηση με τον Σταμάτη, οι έρωτες και ό,τι ξέρετε σαν συνέχεια μέχρι εδώ»⁶⁷.

Η πρώτη της δισκογραφική εμφάνιση έγινε το 1981 με τη συμμετοχή της στον δίσκο «Σκουριασμένα χείλια», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία της Βίκυς Μοσχολιού. Συμμετείχε με δύο τραγούδια με τίτλο: «Να σου λερώνω το φιλί» και «Του Αγίου Βαλεντίνου». Το 1982 οι στίχοι της, σε μουσική του Σταμάτη Κραουνάκη, κυκλοφόρησαν σε μια ολοκληρωμένη δουλειά. Είναι ο δίσκος με τίτλο "Σαριμπιντάμ... θα πει τρελλαίνομαι" με ερμηνεύτρια τη Χριστιάνα. Ο συνθέτης τη

⁶⁵ Σύμφωνα με τα λόγια της ίδιας, για πρώτη φορά έδωσε στίχους της σε συνθέτη. (Ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση της Λίνας...», σελ. 12).

⁶⁶ Ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση της Λίνας...», σσ. 10, 11, 12.

⁶⁷ TEDxAcademy «Create Skies If You Want To See Stars | Lina Nikolakopoulou»: Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=l--fqBWdIDE> [τελευταία πρόσβαση 07 Σεπτεμβρίου 2021].

χαρακτηρίζει «γεννημένη ποιήτρια» και από τη συνεργασία τους προκύπτουν και άλλες επιτυχίες το "Μαμά γερνάω" (1988), "Ανθρώπων έργα" (1993), που είχαν και μεγάλη εμπορική επιτυχία⁶⁸.

Στη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας, εκτός από τα «Σκουριασμένα Χείλια», προέκυψαν και άλλες γόνιμες συνεργασίες με: Χατζηνάσιο, την «Έξοδο Κινδύνου» σε μουσική του Γιάννη Σπανού και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη, τα «Προσωπικά» με την Ελένη Δήμου πάλι του Σπανού, εξ ημισείας με τη Μαριανίνα Κριεζή, τα «Κυκλοφορώ κι οπλοφορώ» και «Κρατάει χρόνια αυτή η κολώνια» με τον Θάνο Μικρούτσικο⁶⁹. Ακόμη, συνεργάστηκε με τον συνθέτη και ερμηνευτή, Χρήστο Γκάρτζο, στον δίσκο «Περιπολίες», στον οποίο συμμετείχαν και οι στιχουργοί, Μιχάλης Μπουρμπούλης και Στέλλα Καλαβίτη. Στις πρώτες μεγάλες επιτυχίες, προστίθεται και η συνεργασία με τον Μανώλη Μητσία, το 1984, που ερμηνεύει τραγούδια της στον δίσκο «Εξ αδιαιρέτου», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη. Επίσης, σε μουσική του ίδιου συνθέτη στον δίσκο «Κανονικά», ερμηνεύει τα τραγούδια της η Δήμητρα Γαλάνη, η οποία αναφέρει: «Τα κανονικά είναι μία πρόταση καινούρια. Είναι ένας δίσκος προχωρημένος από άποψη ήχου, αλλά κυρίως από άποψη λόγου. Έχουν έναν στίχο αφαιρετικό, που ίσως δεν είναι εύληπτος, αλλά είναι η αφαίρεση που χρειάζεται η εποχή μας!»⁷⁰.

Επίσης, συνεργάστηκε με τον Βασίλη Παπακωνσταντίνου, που ερμηνεύει τραγούδια στον δίσκο «Διαίρεση», αλλά και με πάρα πολλούς ακόμη σπουδαίους

⁶⁸ «Λίνα Νικολακοπούλου», Διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AF%CE%BD%CE%B1_%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85 [τελευταία πρόσβαση στις 07 Σεπτεμβρίου 2021].

⁶⁹ Αντώνης Μποσκοϊτης «Η Λίνα Νικολακοπούλου είναι αυτό που νομίζεις. Ένας υπέροχος άνθρωπος», Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/proswpa/athenians/i-lina-nikolakopoyloy-einai-ayto-rov-nomizeis-enas-yperohos-anthropos> [τελευταία πρόσβαση στις 07 Σεπτεμβρίου 2021].

⁷⁰ Ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σσ. 15, 16.

καλλιτέχνες⁷¹, μουσικούς, ερμηνευτές, ηθοποιούς κ.λ.π., όχι μόνο στον ελληνικό, αλλά και στον διεθνή χώρο⁷².

2. 2. 1. Συνοπτική παρουσίαση σημαντικών έργων της Λίνας Νικολακοπούλου, ανά δεκαετία⁷³

Ο κατάλογος εμπεριέχει τη χρονολογία, τους τίτλους και τους ερμηνευτές⁷⁴.

Πρώτη Δεκαετία (1980 - 1990)

- ☐ 1981 *Σκουριασμένα Χείλια* – Βίκυ Μοσχολιού
- ☐ 1981 *Καλά Είναι Κι Έτσι* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1981 *Ηλεκτρικός Άγγελος* - (μουσική: Δ. Λέκκας- Δ. Παπαδημητρίου)
- ☐ 1982 *Σαριμπιντάμ* - Χριστιάνα
- ☐ 1983 *Ατέλειωτος Δρόμος* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1983 *Περιπολίες*- Χρήστος Γκάρτζος
- ☐ 1983 *Θέατρο Broadway: 12+1*- Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1983 *Μόνον Άντρες* – Γιώργος Μαρίνος
- ☐ 1984 *Έξοδος Κινδύνου* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1984 *Πώς να σε ξεχάσω*- Νίκος Νομικός

⁷¹ «Τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου έχουν μεταφραστεί σε πολλές χώρες: Ισραήλ, Τουρκία, Γερμανία, Ολλανδία, Σουηδία, Νορβηγία, Γαλλία και Ισπανία. Το 1991, κυκλοφόρησε από τις μουσικές εκδόσεις «Φίλιππος Νάκας» μία συλλογή στίχων της, από τη δεκαετία '80 -'90, με τον τίτλο {Ολογράφως}. {Από το αφιέρωμα: Λίνα Νικολακοπούλου (30-6-1957)}. Διαθέσιμο στο: <https://tetragwono.gr/life/themata/afieromata/afieroma-lina-nikolakopoyloy>) [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].

⁷² Ένας μακρύς κατάλογος με καταχωρημένους τους στίχους, τους τίτλους, τους συνθέτες και τους ερμηνευτές υπάρχει στο Παράρτημα, αυτής της εργασίας. Ο κατάλογος έχει ληφθεί από το διαδίκτυο και είναι διαθέσιμος στο: https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=index&sort=alpha&lyricist_id=104.

⁷³ Ο κατάλογος έχει ληφθεί από το διαδίκτυο και είναι διαθέσιμος στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AF%CE%BD%CE%B1_%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85 [τελευταία πρόσβαση στις 08 Σεπτεμβρίου 2021] και ο.π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...».

⁷⁴ Τα ονόματα των συνθετών συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο που υπάρχει στο παράρτημα.

- ☐ 1984 *Εξ Αδιαιρέτου* – Μανώλης Μητσιάς
- ☐ 1984 *Κανονικά* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1984 *Διαίρεση* – Βασίλης Παπακωνσταντίνου
- ☐ 1984 *Στον Αστερισμό Της Μέδουσας* – Γιώργος Μαρίνος
- ☐ 1985 *Του Αγίου Βαλεντίνου* – Βίκυ Μοσχολιού
- ☐ 1985 *Κυκλοφορώ Κι Οπλοφορώ* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1985 *Χάνομαι Γιατί Ρεμβάζω* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1986 *Χωρίς αναφορές* – Γιάννης Πάριος
- ☐ 1986 *Βάλε το Δεύτερο*- Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 1986 *Οι Φόβοι Του Μεσημεριού* – Μαρία Κανελλοπούλου
- ☐ 1986 *Παιχνίδι Για Δύο* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1986 *Λυσιστράτη* – Λάκης Λαζόπουλος, Άλκηστις Πρωτοψάλτη, Μανώλης Μητσιάς
- ☐ 1987 *Λεωφόρος* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη, Ελευθερία Αρβανιτάκη, Κώστας Γανωτής
- ☐ 1988 *Δικαίωμα* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1988 *Μαμά Γερνάω* – Τάνια Τσανακλίδου
- ☐ 1988 *Προσωπικά* – Ελένη Δήμου
- ☐ 1988 *Νυχτερινή Κυβέρνηση* – Δήμητρα Γαλάνη, Γιώργος Νταλάρας, Μαρία Φωτίου
- ☐ 1989 *Δεν Έχω Ιδέα* – Κώστας Μακεδόνας, Βίκυ Μοσχολιού, Αλίκη Βουγιουκλάκη, Αρλέτα
- ☐ 1989 *Σε Απόσταση Αναπνοής* - Χριστιάνα
- ☐ 1989 *Πιάσε Κόκκινο* – Βίκυ Μοσχολιού
- ☐ 1989 *Η Παράσταση Αρχίζει*- Χ. Αλεξίου, Δ. Γαλάνη, Γ. Πάριος
- ☐ 1990 *Shirleu Valentine* – Αλίκη Βουγιουκλάκη
- ☐ 1990 *Λεωφόρος Β'* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη, Κώστας Γανωτής, Χρήστος Στέργιογλου
- ☐ 1990 *Paolo Conte* – Χάρις Αλεξίου

- ☐ 1990 *Η Δική μας Νύχτα* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 1990 *Κρατάει Χρόνια Αυτή Η Κολώνια* – Χάρις Αλεξίου
- ☐ 1990 *Εφημερία* – Βίκυ Μοσχολιού
- ☐ 1990 *Ούτε Που Ρώτησα* – Μανώλης Λιδάκης

Δεύτερη δεκαετία (1991 – 2000)

- ☐ 1991 *Μένω Εκτός* – Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 1991 *Πάρε με* - Γιάννης Πάριος
- ☐ 1991 *Σε Ανύποπτο Χρόνο*- Αντώνης Καλογιάννης
- ☐ 1991 *Παραδέχτηκα* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1991 *Αυτός Ο Γιώργος* – Γιώργος Μαρίνος
- ☐ 1992 *Το Έκτο Πάτωμα* – Άννα Παναγιωτοπούλου, Κατιάνα Μπαλανίκα, Γιώργος Νινιός, Χρήστος Βαλαβανίδης κ.α.
- ☐ 1992 *Δι' Ευχών* – Χάρις Αλεξίου
- ☐ 1992 *ZOOM '91 / '92* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη, Κώστας Μακεδόνας, Κώστας Γανωτής
- ☐ 1992 *Απόψε Αυτοσχεδιάζουμε* – Κώστας Ρηγόπουλος, Μάρθα Καραγιάννη κ.α.
- ☐ 1992 *Σπασμένα Κομμάτια Φιλιά* - Χριστιάνα
- ☐ 1992 *Γυάλινος Δρομέας* - Πέτρος Γαϊτάνος
- ☐ 1992 *Μια Χαραμάδα Έρωτα*- Αντώνης Ζαφειρόπουλος
- ☐ 1992 *Τι Είν' Η Πατρίδα μας*- Κώστας Μακεδόνας
- ☐ 1993 *Ανθρώπων Έργα* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1993 *Αναστασία* – Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 1993 *Καραβάνια* - Κώστας Γανωτής
- ☐ 1993 *Μετά Τιμής* - Αρλέτα
- ☐ 1993 *Μ' ένα Γλυκό Αναστεναγμό*- Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1993 *Η Νύχτα Κατεβαίνει*- Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 1993 *Πυρκαγιά με Πυρκαγιά*- Βασίλης Παϊτέρης
- ☐ 1994 *Τα Κορμιά Και Τα Μαχαίρια* – Ελευθερία Αρβανιτάκη

- ☐ 1994 *Μη Φοβάσαι Την Φωτιά* – Χάρις Αλεξίου, Αλκίνοος Ιωαννίδης
- ☐ 1994 *Πολιτεία Γ* – Μανώλης Μητσιάς
- ☐ 1995 *Ανάσα, Η Τέχνη Της Καρδιάς* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1995 *Όταν Έρχονται Οι Φίλοι Μου* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη, Λίτσα Διαμάντη, Κώστας Μακεδόνας κ.α.
- ☐ 1995 *Τρίτο Στεφάνι* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1995 *Αλεπού Της Αγάπης* - Milva
- ☐ 1996 *Χαίρετε* - Βλάσης Μπονάτσος
- ☐ 1996 *Η Άλλη Όψη* - Αλέξανδρος Χατζής
- ☐ 1996 *Στον Δρόμο Με Τα Χάλκινα* – Μανώλης Μητσιάς
- ☐ 1996 *Στου Αιώνα Την Παράγκα* – Δημήτρης Μητροπάνος
- ☐ 1996 *Ένα Φιλί του Κόσμου* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 1997 *Φταίνει Οι Άπονοι Καιροί*- Γιώργος Σαρρής
- ☐ 1997 *Σαν Ηφαίστειο Που Ξυπνά* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1997 *Διθέσιο* - Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 1998 *Χορός Με Την Σκιά Μου* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 1998 *Εκτός Προγράμματος* - Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 1998 *Γυρίζοντας τον Κόσμο & Ένα Φιλί του Κόσμου*- Χάρις Αλεξίου
- ☐ 1998 *Σπεράντζα* - Κραουνάκης
- ☐ 1999 *Μπροστά σ' ένα μικρόφωνο*- Χριστιάνα
- ☐ 1999 *Να μείνουν Μόνο τα Τραγούδια* - Δ. Γαλάνη, Κ. Μακεδόνας
- ☐ 2000 *Υδρόγειες Σφαίρες* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 2000 *Παράξενο Φως* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 2000 *Ψίθυροι* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 2000 *Υστερα Ηρθαν Οι Μέλισσες* - Μαρινέλλα
- ☐ 2000 *Μικρές Ιστορίες* – Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 2000 *Στην Άκρη Ενός Φιλιού* – Μαργαρίτα Ζορμπαλά

Τρίτη Δεκαετία (2000 – 2010)

- ☐ 2001 *Όλοι μαύρα κι ένα Πιάνο*- θεατρική ομάδα: Σπείρα Σπείρα
- ☐ 2001 *Τα ντουέτα της Χαρούλας*- Χάρις Αλεξίου
- ☐ 2001 *Το Διάλειμμα Κρατάει δυο Ζωές* - Λαυρέντης Μαχαιρίτσας
- ☐ 2001 *Η Αγάπη Είναι Ένα Πορτοκάλι* - Γιάννης Χριστοδούλου
- ☐ 2001 *Η Ασφαλτος Που Τρέχει* - Γιώργος Νταλάρας
- ☐ 2001 *Άτακτη Ζωή* - Ελένη Ροδά, Αφροδίτη Μάνου
- ☐ 2001 *Ανάσα* - Μαρίνα Σκιαδαρέση
- ☐ 2001 *Ο Σουλτάνος της Βαβυλώνας* - Λαυρέντης Μαχαιρίτσας
- ☐ 2001 *Τα Μυστικά Του Κήπου* – Χρόνης Αηδονίδης, Χάρις Αλεξίου, Ψαραντώνης κ.α.
- ☐ 2002 *Οπωσδήποτε Παράθυρο* – Ελένη Βιτάλη, Τάνια Τσανακλίδου, Μελίνα Ασλανίδου, Χάρης Κατσιμίχας, Λαυρέντης Μαχαιρίτσας κ.α.
- ☐ 2002 *Καινούργια Μυστικά* – Συλλογή
- ☐ 2002 *Κρυφό Φιλί* - Μιχάλης Χατζηγιάννης
- ☐ 2002 *Cine Κεραμεικός* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 2003 *Μαζί* – Μαρινέλλα, Γιώργος Νταλάρας
- ☐ 2003 *Μαρκίζα* - Ελένη Δήμου
- ☐ 2004 *Να Το Φως* – Γιάννης Κότσιρας
- ☐ 2004 *Άμμος Ήτανε* – Μαρινέλλα
- ☐ 2004 *Επί Σκηνής* - Δήμητρα Γαλάνη (ζωντανή ηχογράφηση)
- ☐ 2004 *Η Κλασική Συνταγή* - θεατρική ομάδα: Σπείρα Σπείρα
- ☐ 2004 *Δύσκολη Καρδιά* – Δημήτρης Μπάσης
- ☐ 2004 *Ανθολόγιο* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 2004 *Ο Έρωτας Σε Αργές Στροφές* - Ελένη Δήμου
- ☐ 2005 *Ισόβια* – Μανώλης Μητσιάς
- ☐ 2005 *Δρόμοι Παράλληλοι* - Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 2006 *Μόνη Περπατώ* – Νανά Μούσχουρη
- ☐ 2006 *Κιβωτός* - Μανώλης Μητσιάς (ζωντανή ηχογράφηση)

- ☐ 2007 *Uranya* – Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 2007 *Σ' Αγαπώ, Σε Λατρεύω, Χωρίζουμε* - Jimmy Roberts
- ☐ 2007 *Ντάμα Κούπα* – Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 2007 *Με Το 'να Πόδι Στ' Αστρα* – Γιώργος Νταλάρας
- ☐ 2007 *Σπινθήρας* – Βασίλης Λέκκας
- ☐ 2007 *Θρύψαλα* - Λάκης Λαζόπουλος
- ☐ 2008 *Προσοχή Τρίφωνο* - Τρίφωνο
- ☐ 2008 *Και τα Μάτια Κι η Καρδιά* - Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 2008 *Κι Είμαστε Ακόμα Ζωντανοί* - Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 2009 *Χρυσός Λόγος* - Άνεμος
- ☐ 2009 *Νιρβάνα* - Στέλιος Βαμβακάρης
- ☐ 2010 *Με Λένε Νίκο* - Παντελής Θεοχαρίδης
- ☐ 2010 *Έγκλημα Και Τιμωρία* - Γιώργος Μαργαρίτης
- ☐ 2010 *Φανερά Μυστικά* - Άλκηστις Πρωτοψάλτη
- ☐ 2010 *Έμαθε Η Καρδιά* - Δήμητρα Παπίου
- ☐ 2010 *Γυναίκα Τριαντάφυλλο* - Ηρώ Σαΐα
- ☐ 2010 *Πρόσωπο Με Πρόσωπο* - Ελευθερία Αρβανιτάκη
- ☐ 2010 *Χρόνια Πολλά, Τραγούδι Μου* - Λίνα Νικολακοπούλου

Τέταρτη Δεκαετία (2010 – 2020)

- ☐ 2011 *Ένα Πιάνο, Μια Φωνή* - Άλκηστις Πρωτοψάλτη, Στέφανος Κορκολής
- ☐ 2011 *Τα Τζιτζίκια Του Χειμώνα* - Τρίφωνο
- ☐ 2011 *Llari Llira* - Χάρις Αλεξίου
- ☐ 2012 *Μια Στιγμή Αυτού Του Κόσμου* - Θάνος Μικρούτσικος
- ☐ 2012 *Χειρολαβές* - Αργυρώ Καπαρού
- ☐ 2012 *Εδώ Είμαστε* - Δημήτρης Μητροπάνος
- ☐ 2013 *Τα υλικά των μυστικών* - Ζαχαρίας Καρούνης
- ☐ 2014 *Η Λειτουργία των Πόλεων* - Σταμάτης Κραουνάκης
- ☐ 2014 *Γράψε Ουρανός Μελίνα* - Ελεωνόρα Ζουγανέλη (από την παράσταση)

αφιέρωμα στη μνήμη της Μελίνας Μερκούρη)

- ☐ 2014 *Γήινοι Άγγελοι* - Αθηνά Ανδρεάδη
- ☐ 2016 *Κράτα με εδώ* - Μιχάλης Χατζηγιάννης
- ☐ 2017 *Κοίτα με* - Μιχάλης Χατζηγιάννης
- ☐ 2017 *Σε ποιον να πω το σ' αγαπώ* - Μιχάλης Χατζηγιάννης & Δήμητρα Γαλάνη
- ☐ 2017 *Σαϊτιά* - Μιχάλης Χατζηγιάννης & Θανάσης Αλευράς»

Η Λίνα Νικολακοπούλου έχει ασχοληθεί, επίσης, με το θέατρο⁷⁵, ως συγγραφέας κειμένων⁷⁶ και έχει επιμεληθεί μουσικά προγράμματα⁷⁷, που αποτέλεσαν τις πρώτες μουσικές παραστάσεις στην Ελλάδα και γνώρισαν επιτυχία⁷⁸. Ακόμη, υπήρξε Σύμβουλος Λογοτεχνίας και γραπτού λόγου στην τελετή έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων «Αθήνα 2004» και έγραψε τους στίχους για το τραγούδι της Ολυμπιακής Λαμπαδηδρομίας, με τίτλο: «Να το φως», σε μουσική Trevor Horn, το

⁷⁵ «...σε συνεργασία με τον Σταμάτη Φασουλή και τη Δήμητρα Παπαδοπούλου. Έγραψε χορικά για τις κωμωδίες του Αριστοφάνη {Λυσιστράτη} σε σκηνοθεσία Ανδρέα Βουτσινά, {Πλούτος} σε σκηνοθεσία Νίκου Μαστοράκη, καθώς και για την παράσταση του Κ.Θ.Β.Ε. {Τρωάδες} σε σκηνοθεσία Ανδρέα Βουτσινά. Σταθμός θεωρείται η παράσταση {Έκτο πάτωμα}(1992) σε σκηνοθεσία Δημήτρη Έξαρχου, στην οποία γράφει τους στίχους σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη...». (Λίνα Νικολακοπούλου: Βιογραφικό. Διαθέσιμο στο: <https://www.ishow.gr/person/1073272/lina-nikolakopoyloy>) [τελευταία πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2021].

⁷⁶ Ακόμη, «έχει γράψει θεατρικό έργο με αποσπασματικά κείμενα της, διανθισμένα με ποίηση Ναπολέοντα Λαπαθιώτη και της ίδιας, μελοποιημένα από τον συνθέτη Φίλιππο Τσαλαχούρη. Το έργο {Σταγόνα στα Γόνατα} σε σκηνοθεσία Γιάννη Λαπάτα, ανέβηκε το 2001, σε αφήγηση – ερμηνεία της Ρουμπίνης Βασιλακοπούλου. Η πιο πρόσφατη συμμετοχή της στα θεατρικά πράγματα είναι οι στίχοι του μουσικού θέματος της επιθεώρησης του Σταμάτη Φασουλή {Το τρέντο θα σφυρίζει τρεις φορές}». (ο.π. Βύρων Τσουράπης «Βιογραφία ...»).

⁷⁷ «...Από το 1985 που ξεκίνησε να στήνει προγράμματα, έχει επιμεληθεί και συνεχίζει να επιμελείται μουσικά προγράμματα σπουδαίων καλλιτεχνών όπως της Άλκηστης Πρωτοψάλτη, της Δήμητρας Γαλάνη, της Ελευθερίας Αρβανιτάκη, της Χαρούλας Αλεξίου αλλά και νεότερων πλέον...» (Κουλτουρόσουπα «Λίνα Νικολακοπούλου: Μια γυναίκα σταθμός στο ελληνικό τραγούδι». Διαθέσιμο στο: <http://www.kulturosupa.gr/musicmania/grigoriadou-nikolakopoulou-35985/> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].

⁷⁸ Επιπλέον, έχει γράψει τη μουσική σε δύο τραγούδια της, με τίτλο «Ανεβάσαμε» που περιέχεται στον δίσκο «Δεν έχω ιδέα» (1989) και το οποίο ερμήνευσε η ίδια. Το δεύτερο έχει τίτλο «Ανακαλύψαμε κάτι παλιό», περιέχεται στον δίσκο «Ανάσα η τέχνη της καρδιάς» (1995) και το ερμήνευσε η Δήμητρα Γαλάνη. (Ο. π. «Από το αφιέρωμα...», Διαθέσιμο στο: <https://tetragwno.gr/life/themata/afieromata/afieroma-lina-nikolakopoyloy>) [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].

οποίο ερμήνευσε ο Γιάννης Κότσιρας. Το 1991, από τις μουσικές εκδόσεις «Φίλιππος Νάκας», κυκλοφόρησε η ποιητική της συλλογή με τον τίτλο: «Ολογράφως», που περιέχει στίχους της δεκαετίας 80 -90⁷⁹.

Τον Σεπτέμβριο του 2004 τιμήθηκε με το παράσημο του Αργυρού Σταυρού του Τάγματος του Φοίνικος, από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Κωστή Στεφανόπουλο⁸⁰.

⁷⁹ Ο. π. Βύρων Τσουράπης «Βιογραφία.....»

⁸⁰ Ό.π. τα στοιχεία αντλήθηκαν από το διαδίκτυο και είναι διαθέσιμα: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AF%CE%BD%CE%B1_%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85 [τελευταία πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2021].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΛΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

*«Αυτοί που έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση
στην κοινωνία δεν είναι αυτοί που γράφουν
τους νόμους. Είναι αυτοί που γράφουν
τα τραγούδια»⁸¹.*

Blaise Pascal

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επιχειρείται μια γενική παρουσίαση του έργου της Λίνας Νικολακοπούλου, μέσα από παράθεση απόψεων, κριτικών σχολιασμών και γενικών παρατηρήσεων. Γίνεται συλλογή και καταγραφή δικών της αναφορών, αλλά και αποσπασμάτων, που ανιχνεύτηκαν, αλιεύτηκαν και επιλέχτηκαν από δημοσιεύματα (συνεντεύξεις – αφιερώματα – άρθρα) στα μαζικά μέσα ενημέρωσης. Επιχειρείται και κατηγοριοποίηση των δημοσιευμάτων με βάση τη θεματολογία τους⁸². Μεταξύ των παραθεμάτων για το έργο της παρεμβάλλονται, όπου κρίνεται σκόπιμο, επιλεγμένοι σχετικοί στίχοι από τα τραγούδια της⁸³.

⁸¹ Blaise Pascal, Γάλλος στοχαστής (1623-1662) στο: «Γνωμικολογικόν». Διαθέσιμο στο: <https://www.gnomikologikon.gr/authquotes.php?auth=316>.

⁸² Σημειώνεται ότι η θεματική κατάταξη γίνεται κατά προσέγγιση, εφόσον σε πολλά σχόλια ή τραγούδια περιπλέκονται περισσότερα του ενός θέματα, τα οποία είναι δύσκολο να ταξινομηθούν και να ενταχθούν σε μια μόνο ενότητα περιεχομένου.

⁸³ Σημειωτέον ότι όλοι σχεδόν οι στίχοι στο συγκεκριμένο κεφάλαιο έχουν ληφθεί από το ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...» σσ. 51 – 447.

Η εμπνευσμένη ποιήτρια / στιχουργός έφερε έναν αέρα αλλαγής στο σύγχρονο έντεχνο τραγούδι. Θα μπορούσε να ενταχθεί -με κάθε επιφύλαξη⁸⁴- στην καλλιτεχνική γενιά του '80⁸⁵. Ο τρόπος γραφής της ιδιαίτερος ως προς το περιεχόμενο, τη μορφή, την αισθητική. «Η Λίνα Νικολακοπούλου ανήκει σε μια καλλιτεχνική γενιά που από τη φύση της είναι πολύμορφη και πολυσήμαντη. Είναι υποσύνολο της γενιάς της {μεταπολίτευσης} που, από τα τέλη των '70s και τις αρχές των '80s, χαράζει τους δικούς της –ευκρινέστατους– δρόμους»⁸⁶.

Έχει συνθέσει στίχους σε περισσότερους από 145 δίσκους, τους οποίους μελοποίησαν σπουδαίοι Έλληνες και ξένοι συνθέτες, αλλά και ερμήνευσαν σπουδαίοι ερμηνευτές⁸⁷. Μετά από σαράντα χρόνια δημιουργίας (1981 – 2021) και επιτυχίας είναι σαφές ότι το έργο της έχει κριθεί και καταξιωθεί.

Το 1981, όπως προαναφέρθηκε, η Λίνα Νικολακοπούλου εμφανίζεται στο μουσικό στερέωμα, με τη συμμετοχή της στον δίσκο «Σκουριασμένα χείλια». Το πρώτο της τραγούδι, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη, είχε τίτλο «Να σου λερώνω το φιλί» και το ερμήνευσε η Βίκυ Μοσχολιού. Με το ιδιαίτερο ύφος της, την ποιητική,

⁸⁴ «..Ήδη από τη δεκαετία του 1980 άρχισαν να εμφανίζονται αντιρρήσεις για τη μέθοδο της χρονικής γενεαλογίας (ανά δεκαετία περίπου). Ειδικά τα τελευταία χρόνια στον χώρο της κριτικής διαμορφώνεται μία τάση για την απαγκίστρωση από τον όρο γενιά. [...] Μία άλλη ένσταση αφορά στην ομαδοποίηση σύγχρονων μεταξύ τους ποιητών σε γενιά βάσει των κοινών καλλιτεχνικών τάσεων ή ρευμάτων, ενώ σημαντικό χαρακτηριστικό αποτελεί η συλλογική αντίληψη που έχει για τη γενιά του κάθε ποιητής. Χαρακτηριστική σε τούτο είναι η πολυδιάσπαση των ποιητών του '80 που δεν κατάφεραν ποτέ να φτάσουν σε μία συλλογική έκφραση..» (Ο. π. Δήμος Χλωπτσιούδης «Ο ρόλος, η οργάνωση...», σελ. 137).

⁸⁵ «Η ποίηση του '80, δέκα και πλέον έτη μετά τα κοινωνικά και συλλογικά οράματα που έδωσαν επικές συνθέσεις πριν και μετά τον πόλεμο, τις οποίες και ανέδειξε η μουσική δημιουργία, εξέφραζε πλέον το υποκείμενο και το ιδιωτικό πάθος, την καθημερινή ιστορία, το ατομικό δράμα, τη “μικρή” σύνθεση. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ποίηση βρέθηκε σε κρίση ή ότι δεν είναι σημαντική» (Δήμος Χλωπτσιούδης «Ποιητική γενιά του '80 ή του “ιδιωτικού οράματος” και κριτική», στο Vaxxikon.gr, τεύχος 31. Διαθέσιμο στο: <https://www.vaxxikon.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85-80-%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85>. [τελευταία πρόσβαση στις 21 Οκτωβρίου 2021]).

⁸⁶ Χαρώνιτης Γιώργος «Η Λίνα Νικολακοπούλου και το τατουάζ στις καρδιές μας», *Αθηνόραμα* 2019. Διαθέσιμο στο: https://www.athinorama.gr/music/article/i_lina_nikolakopoulou_kai_to_tatouaz%20stis_kardies_mas-2536842.html [τελευταία πρόσβαση στις 21 Οκτωβρίου 2021].

⁸⁷ Ο.π. Κουλτουρόσουπα «Λίνα Νικολακοπούλου: Μια γυναίκα σταθμός...»

πρωτότυπη γραφή της και τις φρέσκιες ιδέες της, που άγγιζαν βαθιά τον ακροατή έμελλε να επιδράσει, να επηρεάσει και να χαράζει την ανεξίτηλη σφραγίδα της στη σύγχρονη ελληνική στιχουργική.

Η ίδια πιστεύει ότι τα τραγούδια της, είναι αγαπημένα, επειδή περιγράφουν κοινωνικά ζητήματα. Αναφέρονται στη ζωή των ανθρώπων στις σημερινές πόλεις, όπου ο σύγχρονος άνθρωπος είναι κλεισμένος μέσα σε ένα διαμέρισμα. Αναφέρεται στη μνήμη που αναζητά την ελευθερία, στην απλότητα και κυρίως στον εσωτερικό του κόσμο. Από τα τραγούδια της η ίδια ξεχωρίζει το τραγούδι με τίτλο {Το Αιγαίο}, επειδή είναι ανάμνηση παιδική από τη ζωή της στα Μέθανα, που κουβαλάει πάντα μέσα της⁸⁸.

3. 1. Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΛΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Σχολιασμός του έργου της μέσα από δημοσιεύματα

Πολλοί έχουν μιλήσει για τα τραγούδια της, αλλά και η ίδια. Κρίνεται, λοιπόν, σκόπιμο να παρατεθούν αναφορές και δημοσιευμένα κριτικά σχόλια, που φωτίζουν το έργο της. Διευκρινίζεται ότι τα κριτικά αποσπάσματα παρατίθενται αυτούσια για λόγους αμεσότητας και πιστότητας των απόψεων - κρίσεων.

Όσον αφορά τον χαρακτηρισμό «λαϊκό τραγούδι» επισημαίνει: *«Ποτέ δεν εγκλωβίστηκα στους όρους. Δεν σημαίνει κάτι εάν ο ρυθμός του είναι ζεϊμπέκικο ή χασάπικο. Όταν ο τρόπος που το λες, που μελοποιήθηκε από έναν μουσικό, πλαταίνει το σήμα σου και αφορά πολύ κόσμο, εγώ αυτό το λέω λαϊκό τραγούδι. Για παράδειγμα στο {Ανθρώπων έργα} όταν λέει {αδιόρθωτα τα μάτια κι οι καρδιές} έχει πολύ πλατύ το σήμα, το λες λαϊκό άσχετα εάν δεν γεννήθηκε για τέτοιο. Είναι θαυμάσιο το λαϊκό να ανασχηματίζεται, να ανανεώνεται αλλά ταυτόχρονα να πατά στους παλιούς κανόνες»⁸⁹.*

⁸⁸ Ο. π. Αφροδίτη Ερμίδα «Λίνα Νικολακοπούλου: Η ζωή είναι πιο σοφή...» [Συνέντευξη], 12.01.2021. / [τελευταία πρόσβαση 09 Σεπτεμβρίου 2021].

⁸⁹ Ο.π. Αφροδίτη Ερμίδα «Λίνα Νικολακοπούλου: Η ζωή είναι πιο σοφή...».

3. 1. α. Κίνητρα και έμπνευση

Σχετικά με τη σύνθεση ποιημάτων και στίχων σε ερώτηση αν η φαντασία ή το βίωμα αποτελεί ερέθισμα, απαντά: «..Το μεταίσθημα και η μεταποίηση των βιωμάτων. Μια αναστάτωση του {είναι} όταν κάτι το συγκινεί. Από εκεί και πέρα, η φαντασία ή η έμπνευση είναι το μεταφορικό μέσο που σε πάει στο άγνωστο. Κι όταν πας εκεί μια φορά, αλλάζει ο κόσμος μέσα σου και γύρω σου..»⁹⁰.

Προσθέτει ακόμη: «Η γνώση που έχω για το τι αξίζει! Κι απ' την άλλη μεριά, αυτό που με αφορά εμένα αυτή τη στιγμή είναι η ισορροπία μου -ψυχική, συναισθηματική, πνευματική- γιατί μόνο όταν είσαι ήρεμος μπορεί να έρθει η έμπνευση· όχι όταν είσαι ταραγμένος. Άρα ο πιο σοβαρός δρόμος που φροντίζω να έχω είναι να παραμένω νηφάλια. Ό,τι κι αν συμβαίνει! Αυτό προσπαθώ»⁹¹.

Πιστεύει, επίσης, ότι η τύχη, η έμπνευση και η πρωτοτυπία συντελούν ώστε ένα τραγούδι να αγγίξει πολλές ψυχές και να αγαπηθεί. Στην ερώτηση εάν γράφει το ίδιο συχνά, όπως παλιά, δηλώνει: «Εάν είχα τα χωράφια που έπρεπε να σκάσω θα το έκανα. Με απασχολεί το να αφουγκράζομαι εάν μου χτυπάει την πόρτα κάτι σημαντικό μέσα μου, που θέλει να ειπωθεί. Τις προάλλες, τη νύχτα, έγραψα. Ειδάλλως από μαστοριά μπορώ να γράψω ανά πάσα στιγμή και ώρα. Ωστόσο η βαθιά μου γέννα δεν μπορούσε να συμβεί προτού ισορροπήσουν μέσα μου τα δεδομένα μου. Αυτό είναι η γέννα, το άλλο η δεξιότητα. Η γέννα έκανε τον κόσμο να με προσέξει, να μου δώσει τιμή, να με αγαπήσει. Ξέρω από την ένταση και το δόσιμό μου την ώρα που βγαίνει ο λόγος, εάν αυτό που θα πω είναι και για τον άλλο σημαντικό. Είναι ιερές στιγμές αυτές.

⁹⁰ Τασούλα Επτακοίλη «Η Σωτηρία της ψυχής είναι δέκαθλο» στην εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ». Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/561485722/i-sotiria-tis-psychis-einai-dekathlo/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].

⁹¹ Γιάννης Χατζηγεωργίου «Λίνα Νικολακοπούλου: Έμπνευση σήμερα είναι η γνώση που έχω για το τι αξίζει». https://www.philenews.com/politismos/prosopa/article/1293972/lina-nikolakopoyloy-empnefsi-simera-einai-i-gosi-poy-echo-ga-to-ti-axizei?fbclid=IwAR2_GSxPwL7PRKMVwMvX88aubvI5kOXWVdWg7J8XJBWtT79NIcMMtOfSI [τελευταία πρόσβαση στις 13 Ιουνίου 2022].

Όταν γεννήθηκε το {Μαμά γερνάω} αισθάνθηκα όπως οι γλύπτες που κατάφεραν να φτιάξουν το τέλειο στην πέτρα. Σε κάνει να καμαρώνεις»⁹².

Αλλού απαντά σε ανάλογη ερώτηση: «Κατ' αρχήν είμαι ευτυχής που έχω εμπειρίες. Και όταν λέω «εμπειρίες» εννοώ ότι μου αρέσει να μιλώ για κάτι που έχω επισκεφθεί· δεν το έχω απλώς σκεφθεί· το επισκέπτομαι. Υπάρχουν και πράγματα στα οποία όντως δεν μπορώ να ανέβω. Δεν μπορώ να βρεθώ αλλά, σαν τον αρχιτέκτονα, τα σχεδιάζω. Τα σχεδιάζω με κάποιους νόμους μαθηματικούς, βαρύτητας. Να δω αν αντέχουν. Εκτός αν έρθει κάτι τόσο ξαφνικό, αυτό που είναι η έμπνευση και εγώ εκείνη την ώρα δεν γνωρίζω τι ακριβώς λέω, όμως αυτό που λέω το ένιωσα [...] Το 80% των τραγουδιών μου είναι αισθήματά μου τα οποία μπορώ να επισκεφθώ είτε αφορούν την παλιά Λίνα είτε την τωρινή, μπορεί και κάποια που εγώ δεν την ξέρω αλλά εκεί μέσα έχει αποτυπωθεί [...] Προσωπικά έχω την επιθυμία να συναντιέμαι με ανθρώπους οι οποίοι θα φέρουν μίαν άλλη μουσική γλώσσα. Κάποιες φορές λοιπόν έπρεπε να υπηρετήσω μουσικές και όχι να γράψω πρώτα τον λόγο. Είναι οκτώ χρόνια τώρα που τρέχω πίσω από τις μουσικές. Ήταν απαραίτητο να εξερευνήσω αυτές τις περιοχές σαν να ανακαλύπτω μίαν άλλη ήπειρο. Πρώτα έπρεπε να μελετήσω τη γεωφυσική αυτού του μουσικού χάρτη και μετά, εκεί πάνω, να βρω μια καινούργια γλώσσα, να την αποτυπώσω για να είναι αρμονική»⁹³.

Σε συνεντεύξεις της, που έδωσε στον Γιώργο Παπαστεφάνου, το 2001 αλλά και, μετά από είκοσι χρόνια, στην Αφροδίτη Ερμίδα, επισημαίνει ότι αγαπά το έντεχνο τραγούδι με ελεύθερη φόρμα, χωρίς τους περιορισμούς των δρόμων, που δέσμευαν παλιότερα τα λαϊκά και ρεμπέτικα τραγούδια. Παραλληλίζει τη στιχουργική με την αρχιτεκτονική, αφού πρώτα αφομοιώνει τη μελωδία, τη σιγοτραγουδά και στη συνέχεια οικοδομεί αρχικά εικόνες μέσα της και έπειτα εξωτερικεύει ό,τι ένιωσε. Αναφέρει ότι το να γράφει πάνω σε δοσμένη μουσική είναι πολύ απαιτητικό και χρειάζεται απομόνωση για να «αδειάσει τελείως το μυαλό, απ'

⁹² Ο. π. Γιάννης Χατζηγεωργίου «Λίνα Νικολακοπούλου: Έμπνευση σήμερα είναι...»

⁹³ Άννα Βλαβιανού «Λίνα Νικολακοπούλου» <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/lina-nikolakoroyloy/> [τελευταία πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2021].

το χάος πρέπει να βρεις μια λέξη...»⁹⁴. [...] Καταρχάς προσπαθείς να ακούσεις μέσα σου λόγια. Το πρώτο που κάνω είναι να μαθαίνω απ' έξω τη μελωδία, την σιγοτραγουδάω. Αφού τη χωνέψω, αρχίζω σαν τον αρχιτέκτονα να φτιάχνω μια πόλη. Αρχίζεις και οικοδομείς μέσα σου μια εικόνα, ένα αίσθημα. Εάν έχεις ένα τραγούδι με γρήγορο ρυθμό, χαρούμενο, δεν φοβάσαι γιατί χαρά θα είναι. Εάν έχεις κάτι πιο ντελικάτο πρέπει να προπονηθείς, να μπεις στο πνεύμα του μουσικού, της προσωπικότητάς του, να δεις τι εκπέμπει για να εναρμονιστείς μαζί του. Η πιο συγκλονιστική ώρα ήταν όταν έπρεπε να γράψω πάνω σε μουσικές του Χατζιδάκι όταν δεν ήταν πια στη ζωή. Είχα μέγιστη αγωνία να είμαι άξια. Με το Θεοδωράκη, που με μελοποίησε, είχα το θαύμα να μου επιστραφεί η μελωδία του και το έκανε θαυμαστό. Κάποια από τα πιο σημαντικά τραγούδια μου όπως το «Ξενιτιά παράπονο», το «Θεός εάν είναι», το «Δι' ευχών» τα έγραφα πάνω σε μουσικές...⁹⁵.

Ο Μισέλ Φάις για τον δίσκο «Εξ αδιαιρέτου», σχολιάζει: «βουρκωμένες γυναικες ή αδιάφορες, έκπτωτοι άντρες, το αμετάκλητο πεπρωμένο και φυσικά όλα να ζουν και να πεθαίνουν φανερά υπέρ του μύθου. Στίχοι συγκινημένοι και συγκινητικοί, λόγος φυσικά οριακός χωρίς αποχρώσεις. Εκείνο, που θα υπογράμμιζα με εξαιρετική ανακούφιση, είναι σίγουρα η οικονομία ή η περίσκεψη στη χρήση λέξεων του σύγχρονου βίου»⁹⁶.

3. 1. β. Σκηνές καθημερινότητας

Η ίδια αποκαλύπτει και σχετικά με την κλίση της: «Με μαγνήτιζαν από παιδί όλα εκείνα που “μιλούσαν” από μόνα τους. Όλα όσα γεννιούνται για να εκπέμπουν στη

⁹⁴ Συνέντευξη στον Γιώργο Παπαστεφάνου, ΕΡΤ – επεισόδιο της σειράς «Οι φίλοι μου», το 2001. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=vVozFkoBGjc> [τελευταία πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2021].

⁹⁵ Ο.π. Αφροδίτη Ερμίδη «Λίνα Νικολακοπούλου: Η ζωή είναι πιο σοφή...»

⁹⁶ Για τον δίσκο «Εξ αδιαιρέτου», με ερμηνευτή τον Μανώλη Μητσιά και μουσικοσυνθέτες τον Σταμάτη Κραουνάκη και τον Θεόδωρο Δερβινιώτη, σε στίχους Λίνας Νικολακοπούλου και Κώστα Βίρβου. Σχολιασμός από τον Μισέλ Φάις, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2017:55, (όπως αναφέρεται στο: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση της Λίνας...», σελ.16).

σιωπή. Ο μέσα κόσμος κι ο έξω κόσμος σε μια συνεχή ερωτική σχέση. Μου μιλούσαν χωρίς λόγια και μ' έκαναν να γυρεύω λόγια για να τα νιώσω πιο βαθιά ή ίσως για να τα κάνω πιο δικά μου. Σκάλες, παράθυρα ανοιχτά, σφουγγαρισμένα μόλις πατώματα, μαξιλάρια που τα χτυπούσε αιφνίδια του ήλιου το φως, χειρονομίες και βλέμματα απρόσμενα. Γέμισε το είναι μου εικόνες. Εκείνες γέννησαν λόγια, τα λόγια έγιναν τραγούδια. Τώρα εκείνα τα τραγούδια γέννησαν ζωγραφιές για μια έκθεση τριγυρισμένη από τη θάλασσα που δεν παύει κι εκείνη να κινείται»⁹⁷.

Χαρακτηριστικό δείγμα για όσα αναφέρονται σ' αυτή την αυτοβιογραφική αφήγηση είναι οι στίχοι των παρακάτω τραγουδιών, που περιέχουν καθημερινές εικόνες:

➤ *Σίδερο με ατμό*
σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
*Κι είχε ένα σίδερο μ' ατμό
και λίγο ιδρώτα στο λαιμό
Σάββατο απόγευμα στην άκρη της κουζίνας.
Γυρνάει ραντίζει ένα γιακά
και λέει στον άντρα ξαφνικά
πως πάει κι αυτός ο μήνας.*

➤ *Μαμά γερνάω*
σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνιας Τσανακλίδου:
*Τα ρούχα που δεν έμαθα να πλένω,
τα βάζω στη σακούλα και σ' τα φέρνω.
Ρωτάς για την καριέρα μου,
τη νύχτα και τη μέρα μου
κι εγώ να σου μιλάω καταφέρνω.*

➤ *Πάμε κοπέλες*
σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
*Γυναίκα θα πει, δουλειά προκοπή,
ζεστή αγκαλιά, μετρημένη μιλιά
και μητέρα ζωή.*

⁹⁷ «Εικαστική έκθεση {Σε στίχους Λίνας Νικολακοπούλου} στον εντυπωσιακό χώρο Τέχνης Venus Gallery». Διαθέσιμο στο: <https://tetragwino.gr/eikastika/eikastiki-ekthesi-se-stichoys-linas-nikolakopoyloy-ston-entyposiako-choro-technis-venus-gallery> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].

Καθημερινές στιγμές, επίσης, περιγράφει, μεταξύ άλλων και ο δίσκος με τίτλο {Χειρολαβές}. Για τον συγκεκριμένο δίσκο η Δώρα Αμαραντίδου σημειώνει: «Ένα χειμωνιάτικο βράδυ του 2013, με γλυκιά ψύχρα και πολύ κόσμο να πηγαινοέρχεται στα περίξ της πλατείας, κι άλλο τόσο να περιμένει στοιβαγμένος σε στάσεις λεωφορείων... Όποιος μπαίνει και προλαβαίνει να κρατηθεί από τις χειρολαβές... είναι απλώς τυχερός. Αυτή η περιγραφή δεν γίνεται από λογοτεχνικό οίστρο. Είναι ένα στιγμιότυπο από την καθημερινότητα των περισσοτέρων που ζουν και εργάζονται στο κέντρο της Αθήνας, αυτή που καταγράφει η Λίνα Νικολακοπούλου μέσα από τους στίχους της στις {Χειρολαβές}, τη νέα δισκογραφική της δουλειά»⁹⁸.

Ο Σταμάτης Κραουνάκης, επίσης, για τον ίδιο δίσκο επισημαίνει: «η Λίνα, η σύντροφός μου στην τέχνη και στη ζωή, σε αυτό το δίσκο καταγράφει με το δικό της σπάνιο τρόπο τη ζωή της μέσα στην πόλη. {Οι Χειρολαβές} είναι μια ωραία, ευαίσθητη, τρυφερή γεωγραφία της καθημερινότητάς μας».

➤ *Χειρολαβές*

σε μουσική Δάφνης Αλεξανδρή και ερμηνεία Αργυρώς Καπαρού:

*Τη νύχτα λίγα τ' ανοιχτά
τη μέρα μπεινοβγαίνεις
άλλα στα κάνουνε δεκτά
χειρολαβές κρατάς σφικτά
με κόπο ανασαίνεις.*

*Τη νύχτα λίγα τ' ανοιχτά
τη μέρα μπεινοβγαίνεις
άλλα στα κάνουνε δεκτά
χειρολαβές κρατάς σφικτά
και κάπου κατεβαίνεις.*

⁹⁸ Δώρα Αμαραντίδου «Χειρολαβές: Η καθημερινότητα στο μουσικό μικροσκόπιο». Διαθέσιμο στο: <https://www.in2life.gr/culture/music/article/262537/heiolaves-h-kathmerinothta-sto-moysiko-mikro-skopio.html> [τελευταία πρόσβαση στις 03 Ιουνίου 2022].

Επιπλέον, τονίζει πως «ένα ακόμα σημείο που φωτογραφίζει την ελληνική πραγματικότητα αυτή τη στιγμή είναι στο τραγούδι {Πανδρόσου}⁹⁹, που λέει {είναι μεγάλο το διάστημα που ζω σ' ένα κατάστημα}¹⁰⁰.

3. 1. γ. Κοινωνικά Θέματα

Οι στίχοι της, όπως και η ίδια αναφέρει, απαντούν στο «κοινωνικό γίγνεσθαι» της εποχής¹⁰¹: «...Η καθημερινότητα ποτέ δεν έπαψε να είναι για μένα αφορμή για έμπνευση. Με συγκινεί το γεγονός ότι δεν σταμάτησα ποτέ να την αντέχω και να θέλω να της δώσω τιμή. Με συγκλονίζει το χαμόγελο που βγαίνει σε έναν άνθρωπο μετά την επίγνωση της δυσκολίας σ' αυτή τη ζωή, φέροντας εκείνο το κρυμμένο τραύμα που έλεγα στη {Σωτηρία της Ψυχής} και οι άλλοι έλεγαν ότι δεν καταλάβαιναν. Συγκλονίζομαι με τους απλούς ανθρώπους και τα μεγάλα έργα τους. Όπως και με τους μεγάλους ανθρώπους όταν τους βλέπεις να είναι εργάτες σ' αυτό που κάνουν. Όταν είναι έτοιμοι να σε ακούσουν με σοβαρότητα, να σε διδάξουν, είναι παρόντες χωρίς ρόλους»¹⁰². Στη θεματική του «κοινωνικού γίγνεσθαι» κινούνται και ενδεικτικά παρατίθενται οι στίχοι των τραγουδιών:

➤ Ταμπού

σε μουσική Γιώργου Χατζηνάσιου και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη, Τάνιας Τσανακλίδου και του ίδιου:
*Μια φορά μια κοινωνία ταμπού
κράταγε όλα τα ηνία ταμπού*

⁹⁹ Οι στίχοι από τα τραγούδια «Χειρολαβές» και «Πανδρόσου» σε μουσική Δάφνης Αλεξανδρή και ερμηνεία από την Αργυρώ Καπαρού έχουν ληφθεί από το youtube. Διαθέσιμοι στο: <https://www.youtube.com/watch?v=avReVGaaF1k> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Νοεμβρίου 2021].

¹⁰⁰ Ο. π. Δώρα Αμαραντίδου «Χειρολαβές...».

¹⁰¹ «ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: / Λίνα Νικολακοπούλου: «Οτιδήποτε έκανα ήταν πάντα η απάντησή μου στο κοινωνικό γίγνεσθαι της εποχής», στην εφημερίδα «Η ΑΥΓΗ». Διαθέσιμο στο: https://www.avgi.gr/tehnas/233528_lina-nikolakofoyloy-otidipote-ekana-itan-panta-i-apantisi-moy-sto-koiononiko [τελευταία πρόσβαση στις 08 Σεπτεμβρίου 2021].

¹⁰² Ανθολόγιο αυτοβιογραφικών κειμένων «Λίνα Νικολακοπούλου: Ο ορίζοντάς μου ήταν πάντα ανοιχτός», 26 Ιανουαρίου 2007. Διαθέσιμο στο: <http://k-m-autobiographies.blogspot.com/2007/06/21.html> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].

μα του κόσμου η χελώνα
πιο λαγός κι απ' τον αιώνα
έγραψε το σύνθημά της αλλού.

➤ *Γυφτάκι*

σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνιας Τσανακλίδου:
*Τα μεσημέρια μεσ' την νταλικά
που πάει δεν ξέρει κι έχει μια γλύκα
κι αισθάνεται
πως πάνε κι έρχονται τα χρόνια
σαν της νταλίκας τα πεπόνια
και χάνεται.*

➤ *Κόκκινα Χαλιά*

σε μουσική Κώστα Καλδάρα και ερμηνεία Μαρίας Φωτίου:
*Κόκκινα χαλιά με ρίγες
για τα πόδια τα γυμνά
κι οι χαρές του κόσμου λίγες
πες το μου ξανά.*

➤ *Θα γυρνάς στη βροχή*

σε μουσική και ερμηνεία Χρήστου Γκάρτζου:
*Κομματιασμένα χρόνια,
χαμένοι καιροί
αρρωστημένα λόγια,
του κόσμου η φωνή.*

➤ *Χρόνια*

σε μουσική Paolo Conte και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου:
*Θέατρο σκηνοθετούσε
η ζωή στο πρόσωπό μου
με δικό της έργο και ποτέ δικό μου.*

➤ *Σκεπάστε τα ραδιόφωνα*

σε μουσική Θανάση Καργίδη και ερμηνεία Χριστιάνας:
*Αχ! Κανείς δε μου 'πε αυτά που θέλω
να του βγάλω το καπέλο
λες και το 'χα μυστικό.
Αχ! Διψάω και μου 'δωσε η Ελλάδα
μια ζεστή πορτοκαλάδα
σε ποτήρι πλαστικό.*

➤ *Ο.Η.Ε Μπούκι μπούκι*

σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Γιώργου Μαρίνου και Άννας Παναγιωτοπούλου:

Μια Ελλάδα

Μες στη σαπουνάδα

Κι ένας καιρός

Με πινακίδες

ΟΗΕ κι ελπίδες

Βάρδα μην είσαι αριστερός

Απ' το '50 και μπρος.

➤ *Καλά μαντάτα*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

Χτυπούν καμπάνες

δελφίνια τρέχουνε

γιορτάζουν μάνες

ποια ξένα σ' έχουνε.

Δάδα είναι η Ελλάδα

φέγγει από μακριά.

➤ *Τα λεφτά*

σε μουσική και ερμηνεία Σταμάτη Κραουνάκη:

Κι όπως έχει η βδομάδα τα μερόνυχτα εφτά

η ζωή μας η ρημάδα δε φτουράει χωρίς λεφτά.

Τα λεφτά, τα λεφτά, ποιος τ' ανακάλυψε

τα λεφτά, τα λεφτά, την πορτοφόλα

τα λεφτά, τα λεφτά, και μας παράλειψε,

τι παθαίνει ο άνθρωπος με του παρά τη φόλα.

.....

Άμα είσαι στην ανάγκη και “διά χειρός Βαράγκη”

θα πουλήσεις το τραπέζι και τη σάλα σου,

κι άμα τρέχουν οι πιστώσεις και τη μάνα σου θα δώσεις

προκειμένου να γλιτώσεις την κεφαλα σου.

➤ *Παραμύθι*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

Αχ Αλίκη των θαυμάτων

τέτοιες νύχτες τι ζητάς

μόνο λύκοι των χρημάτων

αλυχτάνε και τρέμει ο έρωτας.

➤ *Αη - Γιάννης*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Ελένης Βιτάλη:

*Τριγύρω είχε κτίρια κι οι άνθρωποι είχαν ώρες,
στα χέρια τα χειρόφρενα ν' ανέβουν ανηφόρες
Τετάρτη ή Παρασκευή, εικόνα γκρίζα και στραβή
Τα πάντα έχουν όνομα κι αν θέλω τα φωνάζω,
μ' αφού στο νου μου υψώνονται την ύλη τους ρεμβάζω
Τετάρτη άνοιξε ο καιρός, σκουπίδια γύρω μου σωρός.*

➤ *Πυρόσβεση*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Ελένης Βιτάλη:

*Βάζω το χέρι
σ' ένα ποτάμι
διάφανο πίνω
Τα βουνά με τις χωρίστρες
της πυρόσβεσης
με το ξύρισμα της άμεσης
της πρόσβασης
Τα βουνά ταπεινωμένα
στη φωτιά παραδομένα
μαρτυρούν τη σκευωρία
μιας απόσβεσης.*

.....

*Τα νερά με τα φαρμάκια
απ' τα λιπάσματα
φαρμακώσανε της πλάσης
τόσα πλάσματα.*

Σε συνέντευξή της στον Γιάννη Τσούμαλη στην ερώτηση πώς νιώθει σχετικά με τον στίχο: «τελείωσε η κασέτα και εγώ είμαι ακόμα εκεί», απαντά: «{Στα πιο ωραία λαϊκά} περιγράφω εκείνη τη συγκεκριμένη κατάσταση που ήταν ένα φυσιολογικό πράγμα για μία δεκαετία. Αυτό αφήνει ένα ίχνος. Είναι μία συνθήκη που πέρασε, γέννησε συναισθήματα και στιγμές και τελείωσε. Δεν σημαίνει ότι το νοσταλγείς. Έχει, όμως, μία συγκεκριμένη συγκίνηση για τον καθένα από μας, όπως για ένα παιδί οι πρώτες του διακοπές. Όταν γράφω {κασέτα} εδώ και τώρα, συνειδητά χρησιμοποιώ τη λέξη αυτή, γιατί δεν υπάρχει πια, αρχικά ως αντικείμενο, αλλά και μαζί της δεν υπάρχει όλη αυτή η

παρελθούσα ατμόσφαιρα, όλη αυτή η εποχή»¹⁰³. Και η λέξη «ποδιά» παραπέμπει σε μια παρελθούσα συνθήκη, που περιέχεται στο τραγούδι με τίτλο:

➤ *Καλημέρα παιδιά*
σε μουσική Γιώργου Φιλιππάκη και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη:
Καλημέρα παιδιά
με τη μινόρε ποδιά,
το σχολικό που περνά
τώρα πια δε μας παίρνει.

3. 1. δ. Ψυχογραφία – Συναισθήματα - Επικοινωνία

Η χαρισματική ποιήτρια – στιχουργός, Λίνα Νικολακοπούλου, εδώ και σαράντα χρόνια κατορθώνει με τους στίχους της να αποτυπώνει την πραγματικότητα, να μπαίνει στις ψυχές των ακροατών και να τις πλουτίζει με προβληματισμούς και συναισθήματα. Είναι εμφανές ότι δεν δημιουργεί με σκοπό την εμπορική επιτυχία, αλλά έχει ως στόχο την επικοινωνία¹⁰⁴, τη δικαίωση της εσωτερικής ζωής των ανθρώπων. Και μάλιστα, εκτιμά ότι για να είναι καλό ένα δημιούργημα πρέπει να περικλείει όχι μία, αλλά πολλές πραγματικότητες. Όσον αφορά το θέμα της επικοινωνίας, τονίζει:

«Είναι πολυτέλεια των ανθρώπων που δεν γνωρίζονται να συνομιλούν. Νιώθω ότι έχω πετάξει μπουκάλια με μηνύματα στη θάλασσα, τα έχει βρει κάποιος και είναι μαγική στιγμή που αυτός ο κάποιος συναντιέται μαζί μου. Είναι μαγική η ανθρώπινη επικοινωνία. Θεωρώ πως αν δε μιλούσα με ανθρώπους εκτός τραγουδιού θα είχα χάσει ένα μπαλκόνι του σπιτιού μου. Εγώ, όμως, αγαπώ και το πίσω και το μπροστά μπαλκόνι και την ταράτσα. Δεν έχει μόνο μία θεά η ζωή. Είναι κρίμα να περιοριζόμαστε μόνο σε μία»¹⁰⁵. Οι συγκεκριμένες απόψεις της αποτυπώνονται και στους στίχους των τραγουδιών:

¹⁰³ Συνέντευξη στον Γιάννη Τσούμαλη «Η Λίνα Νικολακοπούλου στο music corner». Διαθέσιμο στο: <https://www.musiccorner.gr/i-lina-nikolakoroulou-sto-music-corner-137143/> [τελευταία πρόσβαση στις 02 Ιουνίου 2022].

¹⁰⁴ Στο ίδιο

¹⁰⁵ Ο.π. Συνέντευξη στον Γιάννη Τσούμαλη «Η Λίνα Νικολακοπούλου...».

➤ *Ούτ' ένας άνθρωπος*

σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Κώστα Μακεδόνα:

*Είμαι κεράκι χωρίς φτίλι
και λιώνω μέσα στη συννεφιά
κι ουτ' ένας άνθρωπος για να μου στείλει
μια παρουσία, μια συντροφιά.*

➤ *Κάθε φορά*

Σε μουσική Γιώργου Χατζηνάσιου και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη:

*Κάθε φορά που πάνω μου έψαχνες για λάθος,
τον εαυτό σου ανακάλυπτες στο βάθος,
κάθε φορά.*

➤ *Το χειροκρότημα*

σε μουσική Δήμητρας Γαλάνη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

*Με κρατάς σε κρατώ
και παντού σκιές
και παντού καθρέφτες
για θεούς κι εραστές.*

Και σε μια άλλη συνέντευξη αναφέρει επίσης: «Οι αποσκευές μου περιέχουν {θέλω}, επιθυμίες. Και μια συνεχή βεβαιότητα που έχω ότι οι ανθρώπινες σχέσεις μπορούν να είναι υπέροχες. Να έχεις δηλαδή το κουράγιο να ψάξεις τον εαυτό σου, να τον αποδεχθείς, και μετά να είσαι ανοιχτός να πεις αυτά που κατάλαβες για σένα και να ακούσεις τον άλλον, να διαβάσεις και του άλλου την προσπάθεια, τον αγώνα. Θέλω να πω ότι υπάρχει ένα αρχέτυπο για το πώς θέλω να περάσω τη ζωή μου. Πώς θέλω δηλαδή να είναι, τι να με περιβάλλει. Γιατί έχω καταλήξει ότι ουσιαστικά το περιβάλλον μου είναι οι άνθρωποι. Δεν έχω αγωνία για τον ήλιο, για τη θάλασσα ή για το ποτάμι. Αυτά πιστεύω ότι μπορώ να τα βρω. Να πάρω το αυτοκίνητό μου και να βάλω τον εαυτό μου σ' αυτή τη φυσικότητα. Η μεγαλύτερή μου έγνοια, όπως είναι η φύση για τους οικολόγους, είναι οι άνθρωποι. Εκεί θέλω να υπάρχει αρμονία και ανταλλαγή, επικοινωνία»¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Άννα Βλαβιανού «Λίνα Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: Λίνα Νικολακοπούλου <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/lina-nikolakopoyloy/>. [τελευταία πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2021].

Χαρακτηριστικοί και σχετικοί οι παρακάτω στίχοι από τα τραγούδια:

➤ *Χαράματα*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

*Έβρεχε η βροχή, βρεχόμουν
όσο ανησυχείς θα 'ρχόμουν
ξόβεργα η ζωή και πιάστηκα
από "σ" αγαπώ" κρεμάστηκα.*

➤ *Μη σε νοιάζει*

σε μουσική Θάνου Μικρούτσικου και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου:

*Γελάσαμε το βράδυ στην ταινία
και νιώσαμε πως είμαστε καλά.
Την ώρα που βαριέται η κοινωνία
για κόμματα και νόμους να μιλά.*

Το γεγονός ότι αγγίζει τις ψυχές των ανθρώπων με τους στίχους της και επικοινωνεί μαζί τους φαίνεται και στο παρακάτω δημοσίευμα: «Αγαπήσαμε, πονέσαμε, κλάψαμε, ερωτευθήκαμε, μετανιώσαμε, παρακαλέσαμε και άλλα χίλια συναισθήματα τα οποία βιώσαμε σιγοτραγουδώντας στίχους της. Η Λίνα Νικολακοπούλου, ποιήτρια και στιχουργός, είναι μια από τις πλέον κορυφαίες γυναίκες στο ελληνικό ποιητικό-στιχουργικό προσκήνιο. Δεν είναι το ταλέντο της στη γραφή το οποίο την έκανε να ξεχωρίσει, μα αυτή η μοναδική της ικανότητα να σε βάζει μέσα στο κάθε της τραγούδι και να το βιώνεις σαν πρωταγωνιστής. Ο ρεαλισμός που αποτυπώνεται στους στίχους της είναι αρκετός για να επηρεάσει συναισθηματικά ακόμη κι εκείνον που τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή βρίσκεται σε ηρεμία, αφού ο στίχος της αποτελεί το κάλεσμα στο χάσιμο σε ένα κόσμο μυθικό. Ακόμη κι αν η ελληνική μουσική δεν κυριαρχεί στις προτιμήσεις σου, δεν υπάρχει περίπτωση να μην τραγούδησες έστω και μια φορά δικούς της στίχους κι ας μη γνώριζες ποιος κρύβεται πίσω από αυτούς. {Τις νύχτες μπαίνεις στα όνειρά μου λες κι ήρθες σε δικό σου κήπο} έγραψε και καταλαβαίνεις γιατί η γνωριμία με αυτή τη γυναίκα ήταν αναγκαία. Γιατί μπορεί εσύ να μη γνωρίζεις πολλά για εκείνη, αυτή όμως περιγράφει τόσο αληθινά αυτό που βιώνεις που πολλές φορές σκέφτεσαι πως σίγουρα γνωρίζει την ιστορία σου. Σίγουρα ξέρει εσένα και κυρίως καταλαβαίνει το πώς νιώθεις. Κι όλα αυτά τα συναισθήματα, να

πλέκει σε στίχους, τα κάνει τραγούδια και στα χαρίζει για παρηγοριά, για ταύτιση και ζέσπασμα στις δύσκολες ώρες [...] Η Λίνα Νικολακοπούλου υμνεί την αγάπη και τον έρωτα μέσα από στίχους ρεαλιστικούς κι από εικόνες ζωντανές. Οι στίχοι της έχουν φωνή, μορφή, μυρωδιά και συναισθήματα. Δεν την αφορά η στείρα περιγραφή καταστάσεων μα επιλέγει τη δραματοποίηση αυτών, όπως την έχει ζήσει κάθε φορά ο πρωταγωνιστής τους. Και ο ρόλος του πρωταγωνιστή ταιριάζει σε όλους, τόσο απλά»¹⁰⁷. Στίχοι που αγγίζουν τον καθένα περιέχουν και τα παρακάτω τραγούδια:

➤ *Τα πέδιλα*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου:

Με τ' άσπρα πέδιλα
πατάω τα βέβηλα
τ' άγρια τ' αγκάθια των καιρών
σε δρόμους άφατους
κι απ' την αγκράφα τους
σκύβω και λύνω το παρόν.
Κι έχω μια θάλασσα για ευχή
λες κι είναι βότσαλο η ψυχή.

➤ *Χωρίς αναφορές*

σε μουσική Σταύρου Ξαρχάκου και ερμηνεία Γιάννη Πάριου:

Ακόμα κατοικώ σε σπίτι κλασικό
για να 'χει λογική ετούτη η φυλακή σαν βγω.
Ισόβια θνητός αυτός ο εαυτός
χωρίς αναστολή ματώνει κι ωφελεί το φως.

➤ *Άγγελοι*

σε μουσική Kiki Lesendric και ερμηνεία Μανώλη Μητσία:

Σαν ποτήρι ράγισε η ζωή
πες μου πως να μεθύσω μ' άλλη αναπνοή,
σαν ποτήρι ράγισε ο καιρός
πες μου πως να κρατήσω μέσα μου το φως.

“Δίσκος – ορόσημο” χαρακτηρίζεται στα παρακάτω αποσπάσματα που εμπεριέχονται στη στήλη «Το τραγούδι...αλλιώς», στο *Ogdoo.gr*, ο δίσκος με τίτλο *Μαμά Γερνάω*:

¹⁰⁷ Ολίνα «Λίνα Νικολακοπούλου: Εκείνη που έγραψε για τον ρεαλισμό του έρωτα», επιμέλεια κειμένου: Γιοβάννα Κοντονικολάου. Διαθέσιμο στο: <https://www.pillowfights.gr/piase-molyvi/lina-nikolakopoyloy-i-stixoyrgos-rogy-mas-eniose/> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2021]

«Ένας δίσκος με τους τρεις συντελεστές να βρίσκονται στην καλύτερη, κατά τη γνώμη μου, φάση της καριέρας τους... Όλα τα τραγούδια έχουν κάτι σημαντικό να πουν, από τα πιο εσωστρεφή, όπως η {Ζελατίνα}, μέχρι τη {Σουλτάνα τη Φωφώ}. Και θα έλεγα, πως τουλάχιστον τρία, είναι αυτό που λέμε {μεγάλα τραγούδια}. Οι {Μοίρες}, το {Πάτωμα} και φυσικά το συγκλονιστικό {Μαμά γερνάω}, που θεωρώ πως είναι ένα από τα σπουδαιότερα ελληνικά τραγούδια...Ο δίσκος κλείνει με μια στιγμή - ντοκουμέντο. Το {Μαμά γερνάω} (σαν {Υστερόγραφο}) σε μια διαφορετική εκτέλεση, με το πιάνο και την Τάνια Τσανακλίδου, που ερμηνεύοντας φορτισμένα συναισθηματικά, αφού ήταν η εποχή που είχε χάσει τη μητέρα της, διακόπτει το τραγούδι λέγοντας {...δεν μπορώ άλλο...}. Ευτυχώς, οι {χαρακιές} της ψυχής της, μεταφέρθηκαν και στις {χαρακιές} του βινυλίου... Η στιγμή είναι μοναδική και αποκαλυπτική...»¹⁰⁸ Μερικοί στίχοι από το συγκεκριμένο τραγούδι που δείχνουν τη συναισθηματικά φορτισμένη ατμόσφαιρα:

➤ *Μαμά γερνάω*

σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνιας Τσανακλίδου
*Τα χρόνια που μεγάλωνες για μένα
να ξέρεις πως σου τα 'χω φυλαγμένα.
Και τέλειωσα με άριστα
αλλά δεν έχω ευχάριστα,
όλα στον κόσμο είναι γραμμένα.*

Ο Νίκος Φωτόπουλος αναφέρει επίσης: «Μέσω μιας δημιουργικής εσωτερίκευσης οικειοποιείται τις λαϊκές επιρροές, ανατρέποντας άλλοτε συνειδητά τη φόρμα και την κανονικότητα των μέτρων κι άλλοτε ακολουθώντας σοφά την παράδοση μιας γνήσιας έκφρασης με βαθιά ψυχή και λόγια καταγωγή. Πειραματίζεται, ακροβατεί πάνω στις λεπτές ίνες της γλώσσας, προσδίδει υπερρεαλιστικές εκδοχές στην εικονοποίηση της

¹⁰⁸ Ogdoo.gr «Το τραγούδι...αλλιώς», «Κραουνάκης, Νικολακοπούλου, Τσανακλίδου {Μαμά γερνάω}», Διαθέσιμο στο: <https://www.ogdoo.gr/diskografia/diskoi-pou-den-ksexasa> [τελευταία πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2021].

καθημερινότητας, εκφράζει και εκφράζεται από τα ανείπωτα»¹⁰⁹. Οι στίχοι των τραγουδιών που ακολουθούν απεικονίζουν με ιδιαίτερο τρόπο την καθημερινότητα.

➤ *Το Θρίλερ*

σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Μανώλη Μητσιά:
*Είσαι το θρίλερ του Σαββάτου,
τ' αθλητικά της Κυριακής.
Είμαι ένα ρεπορτάζ θανάτου,
είσαι ένα σχόλιο ζωής.*

➤ *Υδράργυρος*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
*Σαν τον υδράργυρο
κύλησα κι έπεσα στη γη
έτσι έσπασα μιαν αυγή.
Μετράω τον πυρετό σου
με χάρδια και φιλιά
αγάπη μου, αγάπη μου
που μ' έλεγες παλιά.*

➤ *Να 'ταν η χαρά οικόπεδο*

Παραδοσιακό με ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
*Να 'χα κι ένα μπλε ποδήλατο
να 'πιανα το φως κι άντε φύλα το.
Να 'πιανα το φως και να 'βγαινα
στην Αμερική.*

➤ *Εμπορεύματα*

Σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
*Βίλες και παράγκες
καλωδιωμένες
Φάτε, πιείτε μάγκες
δορυφορικοί.*

Και στο E-tetradio οι στιχουργοί επισημαίνουν: «Φώτισε εντός μας εξόδους κινδύνου που δεν τις βλέπαμε ή δεν ξέραμε πως θα τις περάσουμε. Αναζήτησε η Λίνα Νικολακοπούλου το {αίτιον} και το {αιτιατόν} του αισθήματος και το εξέφρασε με τρόπο που δεν είχε ξαναγίνει, με λόγο {φρέσκο ελληνικό}, που είχε τη σφραγίδα της

¹⁰⁹ Φωτόπουλος Νίκος «Ο φιλικός λόγος της Λίνας Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/politismos/o-filmikos-logos-tis-linas-nikolakopouloy/> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Νοεμβρίου 2021].

δωρεάς της. Τριάντα χρόνια στο τραγούδι συμπληρώνει φέτος κι όλα δείχνουν πως την αντέχει ακόμα το σκοινί. Πως εξακολουθεί να μας αφορά τι θα {πει} κάθε φορά. Τι θα επιλέξει να επικοινωνήσει και με ποιους αγωγούς...»¹¹⁰. Αναζητήσεις και έντονα συναισθήματα περιέχονται και στους στίχους των τραγουδιών που παρατίθενται παρακάτω:

➤ *Τι τα θες*

Σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία από την Αρλέτα:

Όταν δεν μπορείς να πεις αυτό που θες
τράβα γρήγορα και βρες τον εαυτό σου
μιας και σήμερα και αύριο και χθες
θα τον έχεις αγαπούλα μου εχθρό σου.

➤ *Τρόμαξα*

Σε μουσική Γιάννη Σπάθα και ερμηνεία Λαυρέντη Μαχαιρίτσα και Ελένης Βιτάλη:

Μ' έχουν τρομάζει κάποια νύχτα οι μεθυσμένοι
κάτι αυτοκίνητα που βγαίνουν ξαφνικά
στο πρόβλημά μου η φωνή σου θυμωμένη
είδα μια ανάσταση χωρίς βεγγαλικά
και τότε τρόμαξα, τρόμαξα
πως ειν' οι ευτυχισμένοι.

➤ *Με το ίδιο βήμα θα γυρίσω*

σε μουσική Sezen Aksu και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου:

Με το ίδιο βήμα θα γυρίσω
Με κείνο που έφτανα συχνά
στην πόλη αυτή, που τώρα ξανά
πάω πίσω, πουθενά.

➤ *Θεός αν είναι*

σε μουσική: Goran Bregovic και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

Χιλιάδες άγγελοι με τ' άσπρα
κλωνάρια λησμονιάς μοιράζουν
κι από το σώμα μου σαν άστρα
παιδιά δικά σου ανάσες βγάζουν
Θεός αν είναι στις φλόγες να καείς

¹¹⁰ E-tetradio «Οι στιχουργοί για τη Λίνα Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: <https://www.e-tetradio.gr/Article/5307/oi-stihoyrgoi-gia-th-lina-nikolakoroyloy> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].

κι απ' το δάκρυ μου φωτιά να πεις
δεν μπορείς μια ζωή καρδιά να συγχωρείς

3. 1. ε. Τεχνοτροπία: Ρεαλισμός – Υπερρεαλισμός

Σε σχετικό άρθρο στη στήλη, «Πολιτισμός», του Enimerotiko.gr, μεταξύ άλλων αναφέρεται: «Αποτελεί μια εκ των σημαντικότερων στιχουργών της ελληνικής μουσικής σκηνής. Ο λόγος της είναι σύνθετος, με θέματα ερωτικά αλλά και κοινωνικά, χρησιμοποιεί μεταφορές, νεολογισμούς και έντονες εικόνες, πολλές φορές υπερρεαλιστικές. Οι στίχοι της Νικολακοπούλου αποτυπώνουν μια διαφορετική ανάγκη έκφρασης από τη μέχρι τότε στιχουργία, με θέματα που ξεφεύγουν από τα συνηθισμένα, γίνονται περισσότερο ψυχογραφικοί, περισσότερο προσωπικοί, θίγοντας τους σύγχρονους προβληματισμούς του ανθρώπου. [...] Με ένα τρόπο γραφής πολύ ισχυρό και ιδιαίτερο, η Νικολακοπούλου μπαίνει στο χώρο του τραγουδιού επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τον ελληνικό στίχο»¹¹¹.

Υπερρεαλιστικές εικόνες, μεταφορές και ιδιαίτερο είδος γραφής εντοπίζονται στους παρακάτω στίχους των τραγουδιών και ενισχύουν τα κριτικά σχόλια:

➤ *Τρόμαξα*

σε μουσική Γιάννη Σπάθα και ερμηνεία Λαυρέντη Μαχαιρίτσα και Ελένης Βιτάλη:
*Μ' έχουν τρομάξει κάτι ασκέπαστα πηγάδια
πώς φτάνει απόκοσμος ο ήχος του κουβά
η φαντασία μου που δίψαγε σκοτάδια
μετά η ευθεία μου που πήγαινε στραβά
και τότε τρόμαξα, τρόμαξα τι σκέπαζαν τα χάδια.*

➤ *Ακίνδυνος*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
*Είν' από χρόνια που λες
που έχω στο βλέμμα δυο ουλές
αυτές θα μου μένανε
ίδια εμένανε.*

¹¹¹ Τρίμη Έ. «Λίνα Νικολακοπούλου: Οι αμέτρητες επιτυχίες, η παρασημοφόρηση, ο Κραουνάκης και ο λόγος που δεν ήθελε παιδιά». Διαθέσιμο στο: <https://www.enimerotiko.gr/politismos/lina-nikolakopoyloy-oi-ametrites-epitychies-i-parasimoforisi-o-kraounakis-kai-o-logos-poy-den-ithele-paidia/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].

*Αμα θα δεις την καρδιά
έχει στη μέση μια ροδιά
στο φως πετάχτηκε
δεν κοιτάχτηκε
δεν πειράζει πια.*

➤ *Για σένα εγώ*

σε μουσική Γιώργου Χατζηνάσιου και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη:

*Μια φυλακή
και μια πυξίδα παλιά ναυτική
στα μάτια σου είδα.*

➤ *Μένω εκτός*

σε μουσική Ara Dinkjian και ερμηνεία Ελευθερίας Αρβανιτάκη:

*Μένω εκτός, θυμάμαι ονόματα
τρέχω με ταχύτητα φωτός
μένω εκτός, σαν κάτι στόματα
που `διώξε απ' τον κόσμο ένας λωτός.*

➤ *Με το ίδιο μακό*

σε μουσική Αντώνη Μιτζέλου και ερμηνεία: Ελευθερίας Αρβανιτάκη:

*Το φεγγάρι απ' τη μια
και του κόσμου η ζημιά
βάλαν βέρες.*

.....

*Μόνο εσένα και είμαι εντάζει
το ταβάνι έχει πετάζει
δυο φωτιές στον ουρανό.*

Γυναίκα – σταθμός χαρακτηρίζεται η Λίνα Νικολακοπούλου σε σχετική ανάρτηση στον πολιτιστικό ιστότοπο «Κουλτουρόσουπα», όπου σχετικά με τα τραγούδια της, μεταξύ άλλων, αναφέρεται: «Τα τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου είναι μικρά και μεγάλα διαμάντια που μπαίνουν στην ψυχή κάθε ακροατή. Η θεματολογία τους καλύπτει τόσο ερωτικές όσο και κοινωνικές ιστορίες, ενώ ο λόγος της είναι σύνθετος, εμπλουτισμένος με μεταφορές, νεολογισμούς και έντονες εικόνες. [...] Η Λίνα Νικολακοπούλου έχει καταφέρει να γράψει διαχρονικές επιτυχίες, οι οποίες ενώ γράφτηκαν σε μια διαφορετική εποχή, συνεχίζουν να είναι επίκαιρες και να τραγουδιούνται από νέους ερμηνευτές και νέο κοινό. [...] Μέσα στα χιλιόμετρα ζωής

και εμπειρίας που έχει διανύσει, κατάφερε να μιλήσει μέσα από την τέχνη της στις καρδιές των ακροατών για τη χαρά, τη λύπη, την αγάπη, τον έρωτα, την απώλεια. Καταφέρνει και αποτυπώνει με την πένα της τον παλμό κάθε εποχής»¹¹².

Διαχρονικά θέματα με έντονες εικόνες που αγγίζουν και τραγουδιούνται από τον καθένα πραγματεύονται οι ιδιαίτεροι στίχοι των τραγουδιών που παρατίθενται:

- *Τις Κυριακές θα σε γυρεύω*
σε μουσική και ερμηνεία Χρήστου Γκάρτζου:
Τις Κυριακές θα βρίσκω θέση
μες στα παλιά λεωφορεία
με το κεφάλι μου γεμμένο
πάνω στα τζάμια τους τα κρύα.
- *Στην άκρη ενός φιλιού*
σε μουσική Mc Olan και ερμηνεία Μαργαρίτας Ζορμπαλά:
Χρυσόμυγα δεμένη η ψυχή
στην άκρη ενός φιλιού,
στα χείλια στάλες κρασί,
φάντασμα εσύ του παλιού.
Γλίστρησαν απ' τα δέντρα οι σκιές
στην πρώτη αστροφεγγιά,
μισάνοιχτες τη νύχτα οι ζωές
στον ονείρου τη σκουριά.
- *Παραδέχτηκα*
Παραδοσιακό σε ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
Μονοπάτι μου
δυο τσιγάρα νότια
για κρεβάτι μου
δυο χαρτοκιβώτια
κι ένα γράμμα συντροφιά.
- *Δι' ευχών*
σε μουσική: Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου
Πετούν γεράκια απ' τις φωλιές
την τρομαγμένη μας ζωή να δουν εικόνα
σαν τις παλιές αμαρτωλές
που δεν τους στάθηκε αγκαλιά ούτε κρυψώνα.
Κάτω απ' την άρρωστη βροχή

¹¹² Ο.π. Κουλτουρόσουπα «Λίνα Νικολακοπούλου: Μια γυναίκα σταθμός...»

στις εθνικές των φορτηγών με τα ψυγεία
το μαύρο λάδι απ' τη ψυχή
δεν καίει για κάτι που να μοιάζει με ευλογία.

Στα περίτεχνα λεκτικά σκηνικά των στίχων της, αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα: «Η Λίνα στους στίχους της προλαβαίνει να διηγείται με όλες τις λεπτομέρειες την κάθε ιστορία της. Φτιάχνει το σκηνικό, βάζει τα χρώματα, τα χιόνια, τα βαπόρια, τα τραίνα, τις παραλίες, τα δωμάτια. Ανεβάζει την {τέντα στο μπαλκόνι}, μαζεύει τσαλαπετεινούς, χελιδόνες και παγώνια. Πότε φτιάχνει μια {Πίστα από φώσφορο}, πότε στρώνει τα μωσαϊκά, διαλέγει τα ρούχα (μπλούζα, μαύρο μεσοφόρι κι άσπρο φουστάνι), στολίζει την πραμάτεια της κι εκεί που {Τόσο εμείς πουθενά}, να 'μαστε στην ατμόσφαιρα που φιλοτεχνεί από καρδιάς για να μας φιλέψει με φιλιά, όνειρα, λυγμούς και προσευχές τα κεράσματα μιας συγκίνησης που δε μας κουρελιάζει αλλά μας ανασυγκροτεί. Κι όταν τρωγόμαστε με τους άλλους ή με τον εαυτό μας, η Λίνα με λόγια δραστικά και σταράτα μας καλμάρει και μας ενώνει»¹¹³. Λεκτικά σκηνικά δημιουργούν και οι στίχοι των τραγουδιών που ενδεικτικά παρατίθενται στη συνέχεια:

➤ *Με το ίδιο μακό*

σε μουσική Αντώνη Μιτζέλου και ερμηνεία: Ελευθερίας Αρβανιτάκη:

*Τι θα κάνεις εσύ
είναι εννιά και μισή
τον καπνό μου φυσάω
Και προτού να λουστώ
σταυρουδάκι Χριστό
μες στα δόντια κρατάω.*

➤ *Για σένα και για μένα*

σε μουσική και ερμηνεία Χρήστου Γκάρτζου:

*Στους δρόμους έπεφτε βροχή
κι είν' η κουρτίνα τραβηγμένη.*

¹¹³ Ιωάννα Καρυσιτιάνη «Η σωτηρία της ψυχής είναι πολύ μεγάλο πράγμα». Διαθέσιμο στο: http://toaromatoutragoudiou.blogspot.com/2008/03/blog-post_28.html [τελευταία πρόσβαση στις 23 Νοεμβρίου 2021].

➤ *Πριν το τέλος*

σε μουσική Lucio Battisti και ερμηνεία Βασίλη Παπακωνσταντίνου:

*Το τρενάκι γυρνούσε φωτισμένο και αχνό στον αέρα
κάτω η θάλασσα μ' ένα καράβι το φεγγάρι πιο πέρα
σε θυμάμαι συχνά που φορούσες ένα άσπρο φουστάνι
σε κρατούσα απ' το χέρι ότι ζούμε μου λες δε μου φτάνει.*

Από το E-tetradio και πάλι και τους στιχουργούς τα κριτικά σχόλια για τη γραφή της Λίνας Νικολακοπούλου και την προσφορά της στο ελληνικό τραγούδι και τη στιχουργική τέχνη: «...Τα ίχνη της γραφής της αποτυπώθηκαν ανεξίτηλα εντός μας, χαραχτήκαν, {καρφώθηκαν}. Η ίδια, αναμφισβήτητα, άλλαξε το λόγο του ελληνικού τραγουδιού και μέσα από τις ρίμες της ποιητικές, τολμηρές, άλλοτε κοφτερές κι άλλοτε ιαματικές, ακραίες ενίοτε κατάφερε να φανερώσει τα απόκρυφα, να κοινωνήσει τα ιδιωτικά, να πιαστεί από τα άπιαστα ως τότε. Πάλεψε τον έσω εχθρό, χωρίς να κρύψει ή να σκεπάσει τα τραύματά της. Τα άφησε εκτεθειμένα και ψηλαφητά να μαρτυρούν το αδιαπραγμάτευτο της αλήθειας της. Λειτουργός άριστη στην άγια τράπεζα της γλώσσας μας, προσέφερε το σώμα και το αίμα των λέξεων για να μεταλάβουμε ζωή κι ανάσταση, απουσία και απώλεια, έρωτες και ήττες, μνήμες και χαρές, παράπονα και θαύματα»¹¹⁴. Πρωτότυποι είναι και οι παρακάτω στίχοι με εκφραστικά μέσα και λεκτικούς συνδυασμούς που φέρνουν αλλαγή και σφραγίζουν το ελληνικό τραγούδι.

➤ *Μωρό*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

*Ένα μωρό, μωρό παιδί χρόνια
έχει κρυφτεί στο σώμα μου
τρώει μπογιές, καρδιές, φωτιές, χιόνια
και την κολόνια μου.*

➤ *Συνεργείο*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

*Έτυχε κι η σελήνη με πέτυχε
Που 'τρεχα
Μ' όση νιότη μου απέτυχε
Στοιχίμα μια καρδιά πάει γι' ατύχημα*

¹¹⁴ Ο. π. E-tetradio «Οι στιχουργοί για τη Λίνα...».

*Αμα δοθεί και μετά προδοθεί
Στοιχείμα στο κενό θα βρεθεί
Συνεργείο η αγάπη σου
Κι ήρθα μ' ένα σπασμένο φανάρι
Συνεργείο η αγάπη σου
κι αν με φτιάξεις μακάρι.*

Και ο Σταύρος Καρτσωνάκης σχολιάζει τον δίσκο: «Μαμά Γερνάω»: «Οι μουσικοί κεντούν. Κάθε τραγούδι είναι και ένα ηχητικό τοπίο. Οι στίχοι της Νικολακοπούλου είναι από τους καλύτερους που έγραψε ποτέ. Άλλοτε σκόπιμα πεζοί, άλλοτε ποιητικοί, εικόνες που σου αποτυπώνονται στο μυαλό σαν καρέ φωτογραφικής μηχανής...Ένας δίσκος πολυπρισματικός και πολύχρωμος. Και ίσως η πιο ολοκληρωμένη ως σύνολο (συν)εργασία μέχρι τότε Κραουνάκη – Νικολακοπούλου»¹¹⁵. Ακολουθούν μερικοί ακόμη συγκλονιστικοί στίχοι από το τραγούδι «Μαμά γερνάω».

➤ *Μαμά γερνάω*

Σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνιας Τσανακλίδου:

*Μαμά, πεινάω μαμά,
φοβάμαι μαμά, γερνάω, μαμά.
Και τρέμω να 'μαι αυτό
που χρόνια ανησυχείς: ωραία, νέα κι ατυχής.*

Στο άρθρο «Τα δύο πρόσωπα της Λίνας Νικολακοπούλου», διατυπώνεται μια διαφορετική άποψη για το στοιχείο μελό και την επίδραση του σουρεαλισμού στο έργο της: «Βέβαια, η κατηγορία που της προσάπτουν περισσότερο οι άσπονδοι φίλοι είναι το στοιχείο μελό, το οποίο είναι αλήθεια ότι κυριαρχεί σε μεγάλο βαθμό στο έργο της, με νοικοκυρές που συνειδητοποιούν το μάταιο της ύπαρξης και ιδανικούς εραστές σε ακραίες καταστάσεις.[...] Αναμφισβήτητο, πάντως, είναι το γεγονός ότι η Νικολακοπούλου με τη γραφή της για ένα μεγάλο διάστημα σφράγισε την ελληνική στιχουργική οδηγώντας τη σε άλλα μονοπάτια. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις, βασιζόμενη στην προηγούμενη επιτυχία της και κυρίως στην ανάγκη της – σύμφωνα με

¹¹⁵ Πρόκειται για τον δίσκο «Μαμά Γερνάω», που κυκλοφόρησε το 1988 σε συνεργασία, Λίνας Νικολακοπούλου, Τάνιας Τσανακλίδου και Σταμάτη Κραουνάκη. Σχολιασμός από τον Σταύρο Γ. Καρτσωνάκη (Οκτώβρης – Δεκέμβρης 2017:28), (όπως αναφέρεται στο: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση της Λίνας...», σελ. 20, 21).

τις κακές γλώσσες– να αντιλαμβάνεται περισσότερο τον εαυτό της ως ποιήτρια και λιγότερο ως στιχουργό, στο έργο της κυριαρχούν σουρεαλιστικές ασάφειες»¹¹⁶.

Σχετικά με το παραπάνω δημοσίευμα, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι, κατά την άποψή μας, τα σουρεαλιστικά και άλλα τολμηρά εκφραστικά στοιχεία και γενικότερα η απόκλιση από το «συνηθισμένο στίχο» αποτελεί καλλιτεχνική πρωτοπορία και ριζοσπαστική τάση στον χώρο της στιχουργικής και σταθμό για το ελληνικό τραγούδι. Η ποιητική τόλμη της Λίνας Νικολακοπούλου προάγει, αναβαθμίζει το τραγούδι και χαράζει νέα πορεία στη στιχουργική τέχνη. Δείγματα στίχων τραγουδιών με καινοτομίες στη χρήση εκφραστικών μέσων και τεχνικών είναι και τα παρακάτω:

➤ *Διθέσιο*

σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

*Ακριβό μου διθέσιο
καλό μου αμάξι
που περνάς απ' τ' απαίσιο ζυστά
κινητήρα και πλαίσιο
στα `χω πειράζει
για να τη βγεις πιο μπροστά.*

➤ *Βενζινάδικο*

Παραδοσιακό σε ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:

*Να μπορούσα στα σύννεφα
να `χα εγώ βενζινάδικο
στο κενό να κινδύνευα
για τ' αστέρι μου τ' άδικο.*

.....
*Είμαι φορτίο βαρύ
για τον καιρό τον τσιγγάνο.*

Τέλος, η Γιώτα Μυτακίδου σχετικά με τη δημιουργική γραφή της ποιήτριας – στιχουργού στην παράγραφο που ακολουθεί υπογραμμίζει: «*Η Νικολακοπούλου δεν είναι τυχαίο πως λογίζεται ως μια ποιήτρια-στιχουργός της εποχής μας, πλάι στον Νίκο*

¹¹⁶ Αδέκαστη «Τα δύο πρόσωπα της Λίνας Νικολακοπούλου», στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 2012. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2012/12/24/vimagazino/ta-dyo-proswpa-tis-linas-nikolakopoyloy/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].

Γκάτσο, τον Μιχάλη Γκανά, τον Άλκη Αλκαίο, καθώς φαίνεται πως η στιχουργική της αποτελεί τομή στη σύγχρονη ελληνική τραγουδοποιία. Η δημιουργική γραφή της εν λόγω στιχουργού είναι πολυπρισματική, καθώς θα την χαρακτήριζε κανείς αφενός λαϊκή -υπό την έννοια ότι η αποδοχή των στίχων της από τον κόσμο ήταν σχεδόν καθολική- και αφετέρου ποιητική, αφού τα τραγούδια της προσιδιάζουν συχνά στον χαρακτήρα του ύμνου και της προσευχής με ενδεικτικά παραδείγματα το {Αιγαίο} και το {Δι' ευχών}. Παράλληλα, ο στίχος της είναι συχνά εμποτισμένος από το ύφος και το λεξιλόγιο του δημοτικού τραγουδιού και την παράδοση, όπως διαφαίνεται μέσα από το {Παράπονο (Η ξενιτιά)} και το {Αϊ Γιάννης}, γεγονός που αποδεικνύει τη μελέτη και την πολυεπίπεδη καλλιέργειά της. Δίχως ιδιαίτερη δυσκολία αντιλαμβάνεται κανείς πως η δημιουργική γραφή της Νικολακοπούλου ακροβατεί ανάμεσα στην ποίηση που μελοποιείται και τη στιχουργική»¹¹⁷. Ένα ακόμη δείγμα της ιδιαίτερης γραφής της με καθολική, κατά πάσα πιθανότητα, απήχηση - αποδοχή είναι και οι παρακάτω στίχοι:

➤ *Η σωτηρία της ψυχής*
σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη:
Η Σωτηρία της ψυχής
είναι πολύ μεγάλο πράγμα
σαν ταξιδάκι αναψυχής
μ' ένα κρυμμένο τραύμα.

3. 1. στ. Αποφθέγματα

Αρκετοί στίχοι της λειτουργούν ως καθημερινές φράσεις, σλόγκαν, ή παροιμίες. Ο Γιάννης Πανταζόπουλος, μεταξύ άλλων, αναφέρει και σχετικά με τις ατάκες: «Τα τραγούδια της έχουν εκφράσει τις βαθύτερες επιθυμίες των ανθρώπων. Έγραψε στίχους για τη δύναμη της μνήμης, την απλότητα και τις στιγμές στη διάρκεια του χρόνου. Χρησιμοποιώντας έναν προσωπικό τρόπο γραφής, τα τελευταία σαράντα χρόνια έχει ψυχογραφήσει αναμνήσεις, ατάκες της έγιναν σημεία αναφοράς, εξέφρασε μελωδικά τα

¹¹⁷ Γιώτα Μυτακίδου «Η ποιήτρια Λίνα Νικολακοπούλου- 40 χρόνια στιχουργικής {αντοχής}», στο ηλεκτρονικό περιοδικό {Culture Book}, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.culturebook.gr/stixourgiki-kai-tragoudopoiia/h-poihtria-lina-nikolakopoulou-40-chronia-stihourgikis-antohis-tis-giotas-mytakidou.html> [Τελευταία πρόσβαση στις 22 Σεπτεμβρίου 2021].

συναισθήματα, μίλησε για τον έρωτα με έναν δικό της, ιδιαίτερο τρόπο και βασικός της άξονας ήταν, και παραμένει, η ανθρώπινη περιπέτεια»¹¹⁸. Αλλά και η ίδια αναφέρει σχετικά στο παρακάτω απόσπασμα: «Ήμουν σε ένα καφέ και περίμενα ένα ραντεβού που είχα. Ήταν ένας κύριος που μιλούσε στο τηλέφωνο με έναν φίλο του. Λέει, λοιπόν, αυτός που έβλεπα εγώ «ναι ρε, κρατάει χρόνια αυτή η κολώνια!» και λέω «αυτό ήταν υπέροχο!». Άκουσα τα λόγια μου να έχουν μπει στην καθημερινότητα σαν παροιμία. Θυμάμαι πάλι ένα περιστατικό σε μια εφημερίδα. Κάποιος είχε δολοφονήσει κάποιον και είχαν βάλει τίτλο «Κυκλοφορώ κι οπλοφορώ». Ή για την υπογεννητικότητα των Ελλήνων το «Μαμά γερνάω». Δηλαδή, υπήρχαν τίτλοι σε άρθρα που σηματοδοτούσαν έρευνα. Όπως και σε μια αεροπειρατεία είχαν βάλει τίτλο σε μια γελοιογραφία «Κυκλοφορώ κι οπλοφορώ». Είναι μεγάλη χαρά όταν βλέπεις τα λόγια σου να έχουν αυτονομηθεί από τα τραγούδια και να γίνονται φράσεις. Είναι τρομερό συναίσθημα»¹¹⁹. Ενδεικτικά παρατίθενται και οι παρακάτω στίχοι που λειτουργούν ως αποφθέγματα:

Είμαστε ακόμη ζωντανοί

Σ' όποιον αρέσουμε

Η σωτηρία της ψυχής είναι πολύ μεγάλο πράγμα

Κυκλοφορώ κι οπλοφορώ

Κρατάει χρόνια αυτή η κολώνια

Μαμά γερνάω

Αδιόρθωτα τα μάτια και οι καρδιές

Δυο κουβέντες μου σου πέσανε βαριές

Η αγάπη πέντε γράμματα

Σαν ηφαίστειο που ζυπνά

Ατομική μου ενέργεια

¹¹⁸ Γιάννης Πανταζόπουλος, «Λίνα Νικολακοπούλου: Η αναπνοή δεν είναι δεδομένη», στο «LIFO» 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/culture/music/lina-nikolakopoyloy-i-anapnoi-den-einai-dedomeni> [τελευταία πρόσβαση στις 23 Οκτωβρίου 2021].

¹¹⁹ Καλή Βανδώρα «Λίνα Νικολακοπούλου: {Στην εποχή μας ξαφνικά όλοι γίνανε γνώστες}». Διαθέσιμο στο: <https://www.ogdoo.gr/prosopa/synenteykseis/lina-nikolakopoylou-stin-epoxi-mas-ksafnika-oloi-ginane-gnostes> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Νοεμβρίου 2021].

3. 2. Γενικές Παρατηρήσεις

Με βάση τις αναφορές στο έργο της καταξιωμένης ποιήτριας – στιχουργού, Λίνας Νικολακοπούλου, από σημαντικούς κριτικούς και ανθρώπους των τεχνών, αλλά και τις αναγνώσεις – ακροάσεις μεγάλου όγκου στίχων της, προκύπτει ότι η ποιητική της γραφή με εξαιρετική ποιότητα στίχων με πλούσια εικονοποιϊα γεννά ποικίλα και ανάμεικτα συναισθήματα και προβληματισμούς. Περιγράφει τη σύγχρονη ζωή, αντικρίζοντας το ψυχικό αδιέξοδο του σύγχρονου ανθρώπου. Του ανθρώπου που, παρά την οικονομική πρόοδο και την ανάπτυξη της τεχνολογίας με τις ανέσεις της, οι συνθήκες διαβίωσης δεν κατορθώνουν να αναβαθμίσουν, αλλά μάλλον υποβαθμίζουν το επίπεδο της αστικής καθημερινότητάς του.

3.2.1. Θεματικά μοτίβα: Εμπνέεται από την καθημερινότητα, τις ανθρώπινες διαχρονικές αξίες, τα οικολογικά - υπαρξιακά θέματα, από τον εσωτερικό κόσμο. Επίσης από την ιστορία, τη φύση και το όνειρο. Γράφει για τον έρωτα, την απιστία, την προδοσία, τη μοναξιά, την αδικία, την ελπίδα, την τεχνολογία, την αλλοτρίωση, την ξενιτιά, την απογοήτευση και τον θάνατο. Ακόμη, ασκεί κοινωνική κριτική απέναντι στο κυνήγι του χρήματος και της επιτυχίας και όσων αντίστοιχων κοινωνικών παθογενειών εγκλωβίζουν τον σύγχρονο άνθρωπο.

3.2.2. Γλώσσα και Ύφος:

Η γλώσσα των στίχων της, ρέουσα με πολλά και ευφάνταστα σχήματα λόγου, παρηχήσεις, παρονομασίες και ιδιαίτερα μεταφορές, είναι ζωντανή με μεγάλη εκφραστική και εικονοπλαστική δύναμη. Περιέχει στοιχεία προφορικότητας, αφού τις περισσότερες φορές η διατύπωση μοιάζει με κουβεντιαστή συνομιλία, όπως διαπιστώνεται στους παρακάτω στίχους:

*«Δυο κουβέντες μου σου πέσανε βαριές
κι αποφάσεις να ζεις χωρίς εμένα».*

«Τι μου δίνεις να στο πω.

Φερ' το bic το ζυραφάκι να κοπώ».

«Σήκω, κάτσε, μην πονάς».

«Πώς στένεψε ο γιακάς».

«Άρον άρον κι όπως όπως,

τζάμπα πήγε τόσοσ κόπος

τζάμπα κόπος, τζάμπα κόπος

Μμμ! Ωραίος τρόπος!».

«Μην κλείνεις το τηλέφωνο δεν έχω άλλο κέρμα

Κάτσε δυο λόγια να σου πω».

«Τέλειωσαν τα αστεία».

«Σβήσε το φως! Καληνύχτα»¹²⁰.

Ο λόγος της είναι παραστατικός, καινοτόμος, μεστός χρωματιστός με νοήματα και μηνύματα. Διακρίνει κανείς πρωτοτυπία, γλωσσική δεξιοτεχνία με επιλογή κατάλληλων εκφραστικών μέσων και λεξιλογικό πλούτο. Είναι άλλες φορές απλός, άμεσος, θελκτικός και άλλες φορές βαθύς, στοχαστικός. Άλλοτε με λεπτή ειρωνεία και χιούμορ και άλλοτε υπαινικτικός, συμβολικός και υπερβατικός. Τα τραγούδια της περιέχουν ποίηση. Ενδεικτικά αναφέρονται οι στίχοι:

«Το παρόν χαλασμένο μιλάει

σου μιλάει».

«Μια ζωή να χωράει στην τσέπη μου».

«Καμιά φορά φοράω τα λόγια μιας πληγής».

«Έχει τη δύναμη η ψυχή φεγγάρι να γεννά».

¹²⁰ Οι στίχοι είναι, κατά σειρά, από τα παρακάτω τραγούδια:

«Ανθρώπων έργα» σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη.

«Εσπρέσσο», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Κώστα Μακεδόνα.

«Γίνε όπως θέλουμε εμείς», σε μουσική Αγγελικής – Φωτεινής Σαρταρίδου.

«Η νέα στολή» σε μουσική Αγγελικής – Φωτεινής Σαρταρίδου.

«Τζάμπα κόπος», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Γιώργου Μαρίνου.

«Πώς γίνανε τα λόγια μας» σε μουσική Γιάννη Σπανού και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη.

«Καληνύχτα Κοιμήσου», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Μανώλη Μητσιά.

«Δεν υπάρχω», σε μουσική Chris de Burgh και ερμηνεία Βασίλη Παπακωνσταντίνου. (Οι στίχοι ελήφθησαν από: Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σσ. 295, 199, 56, 58, 99, 105, 110, 128).

«Απόψε σου μιλάει το σπίτι...για σένα κλαίει το κρεβάτι».

«Που λες φορούσα δυο παλτά, το 'να καλά τ' άλλο ριχτά, τα δυο συγχρόνως».

«Λόγια φοράω μεταλλικά...Κύματα πιάνω...Λόγια μαζεύω γυαλικά...».

«Το πέλαγο φιλούσε τη στεριά»¹²¹.

Όσον αφορά το ύφος είναι συνήθως φυσικό, παραστατικό. Άλλες φορές ποικίλει ανάλογα με το περιεχόμενο. Οι εικόνες ανάγλυφες και παραστατικές. Στους παρακάτω στίχους διακρίνονται λεκτικές, κινητικές, ηχητικές και οσφρητικές εικόνες.

«Τα πιο ωραία λαϊκά σε σπίτια με μωσαϊκά τα είχαμε χορέψει...Κορίτσια αγόρια σε ένα χολ και τα φιστίκια μες το μπολ κι οι γέροι στη βεράντα»¹²².

Αξίζει ιδιαίτερα να επισημανθεί η «μαεστρία» στο «λεκτικό παιχνίδισμα». Στους λίγους παρακάτω στίχους υπάρχει ποικιλία στην ομοιοκαταληξία, στις μετρικές συλλαβές και στους μετρικούς τόνους (όλα τα είδη: οξύτονη, παροξύτονη και προπαροξύτονη).

*Μαμά, πεινάω
μαμά, φοβάμαι
μαμά, γερνάω, μαμά.
Και τρέμω να 'μαι αυτό που χρόνια ανησυχείς:
ωραία, νέα κι ατυχής.*

*Τα χρόνια που μεγάλωνες για μένα
να ξέρεις πως σου τα 'χω φυλαγμένα.
Και τέλειωσα με άριστα
αλλά δεν έχω ευχάριστα,
όλα στον κόσμο είναι γραμμένα¹²³.*

¹²¹ Οι στίχοι είναι, κατά σειρά, από τα παρακάτω τραγούδια με τίτλο:

«Οι δρόμοι», σε μουσική Δημήτρη Παπαδημητρίου και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου
«Θέλω να σε δω» σε μουσική Δημήτρη Παπαδημητρίου και ερμηνεία Ελευθερίας Αρβανιτάκη
«Κάποιος άλλος έγινα», σε μουσική Kiki Lesendric και ερμηνεία Μανώλη Μητσία
«Απόψε σου μιλάει το σπίτι», σε μουσική Αντώνη Μιτζέλου και ερμηνεία Πέτρου Γαϊτάνου
«Τα δυο παλτά», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη
«Να 'χε η νύχτα άκρη», σε μουσική Δημήτρη Παπαδημητρίου και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη
«Κύματα», σε μουσική Θάνου Μικρούτσικου και ερμηνεία Χαρούλας Αλεξίου
(Οι στίχοι ελήφθησαν από: Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σσ. 323, 310, 357, 288, 301, 309, 219).

¹²² Οι στίχοι από το τραγούδι με τίτλο: «Τα πιο ωραία λαϊκά», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη (Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 296).

Επίσης, επιλέγονται πλούσια σχήματα ομοιοκαταληξίας, τα οποία δυναμώνουν τον ρυθμό, προσδίδοντας ηχητική ένταση και μουσικότητα στους στίχους. Στα παρακάτω δείγματα περιέχεται το σχήμα της ζευγαροπλεχτής ομοιοκαταληξίας, (οξύτονη, οξύτονη, παροξύτονη {δισ}), το οποίο συναντάται αρκετές φορές στα τραγούδια της. Και μάλιστα επιλέγεται συνδυασμός ομοιοκατάληκτων λέξεων που ανήκουν σε διαφορετικά μέρη του λόγου (π.χ. πρωινά – ξανά), γεγονός που αυξάνει την ιδιαιτερότητα του ποιητικού κειμένου.

Της Κυριακής τα πρωινά

*θα τα βρούμε ξανά
αγκαλιά στο κρεβάτι.
Και δεν πειράζει
που τόσο νωρίς
θα κοιτάμε χωρίς
να γυρεύουμε κάτι¹²⁴.*

*Με το ίδιο μακό
και με κέφι κακό
φύγαν μέρες.
Το φεγγάρι απ' τη μια
και του κόσμου η ζημιά
βάλαν βέρες¹²⁵.*

Πολλές φορές «σπάει» η φόρμα του τραγουδιού καθώς ο λόγος ρέει γρήγορα και συχνά δημιουργεί φιλική πλοκή, κινηματογραφική ατμόσφαιρα μαγικού, ανατρεπτικού και σουρεαλιστικού σκηνικού, ενώ η ομοιοκαταληξία, αρκετές φορές είναι εσωτερική.

¹²³ Στίχοι από το τραγούδι με τίτλο: «Μαμά Γερνάω», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνιας Τσανακλίδου (ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 177).

¹²⁴ Στίχοι από το τραγούδι με τίτλο: «Η Σωτηρία της Ψυχής», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Αλκηστης Πρωτοψάλτη. (Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 148).

¹²⁵ Στίχοι από το τραγούδι με τίτλο: «Με το ίδιο Μακό», σε μουσική Αντώνη Μιτζέλου και ερμηνεία Ελευθερίας Αρβανιτάκη. (Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 237).

3.2.3. Επιρροές – Επιδράσεις – Διακείμενα¹²⁶:

Όπως και πολλοί άλλοι ποιητές η Λίνα Νικολακοπούλου δέχεται ερεθίσματα από προηγούμενα λογοτεχνικά έργα και πολιτιστικές καταθέσεις. Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένα τραγούδια των οποίων οι στίχοι αποτυπώνουν ευδιάκριτα σχετικές επιδράσεις και επιρροές:

Τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος και τα διάφορα συναισθήματα που αυτό προκαλεί εμπνέουν τα δημοτικά τραγούδια, από τα οποία φαίνεται να εμπνέεται και η καταξιωμένη στιχουργός.

- Στο τραγούδι με τίτλο: *Δόξα να λες*, σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία της Άλκηστης Πρωτοψάλτη, υπάρχουν στίχοι όπως: «*το στάχυ για να 'χει στη ράχη πολύ καρπό...Δρεπάνι το φτάνει...Στον κόσμο άλλος σπέρνει και άλλος θέρισε...Στ' αμπέλι στον τρύγο.. Το κλήμα εδώ πασχίζει λοξά, Σταφύλι κι οι φίλοι...Χρώμα του μούστου...*»¹²⁷.
- Επίσης, στο τραγούδι με τίτλο: *Εμένα με συμφέρει*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη, συναντώνται οι στίχοι: «*Παιδιά χορέψτε την Ιτιά/με την καρδιά καμμένη*», που παραπέμπουν στο παραδοσιακό τραγούδι με τίτλο: *Ιτιά, Ιτιά*¹²⁸.

Επίσης, πολλά από τα τραγούδια της είναι εμπνευσμένα από προσωπικά έργα άλλων δημιουργών. Ενδεικτικά αναφέρονται οι αναφορές:

- Στο τραγούδι με τίτλο: «*Νοσταλγία*», μουσική Kiki Lesendric και ερμηνεία Μανώλη Μητσιαά, υπάρχει ο στίχος «*ποιας οργής πατήσαμε*

¹²⁶ Διακειμενικότητα: «Η σχέση που υπάρχει μεταξύ ενός κειμένου (λογοτεχνικού ή μη) προς άλλα συναφή κείμενα (εξωκειμενική) ή ανάμεσα στα στοιχεία ενός και του αυτού κειμένου (ενδοκειμενική). Στην πράξη η διακειμενικότητα συνίσταται στις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις, στη μίμηση (συνειδητή ή υποσυνειδητή) προτύπων, στη σύγκλιση επιλογών από κοινές λογοτεχνικές ή άλλες πεποιθήσεις κ.α. Διακείμενο: «κάθε κείμενο που συνδέεται με άλλο σε σχέση άμεσης ή έμμεσης επίδρασης». (Ο. π. Γεώργιος Μπαμπινιώτης «Λεξικό...», σελ. 489).

¹²⁷ Οι στίχοι ελήφθησαν από: Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 382.

¹²⁸ Παραδοσιακό – τσάμικος χορός.

σταφύλια». Προφανώς από το έργο του Τζων Στάινμπεκ *«Τα σταφύλια της οργής»*.

- Ο τίτλος *Ανατολικά της Εδέμ*, όπως και ο ίδιος στίχος από το τραγούδι σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Γιώργου Μαρίνου, παραπέμπουν στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Τζων Στάινμπεκ¹²⁹.
- Στο τραγούδι με τίτλο *Παρηγόρα (βατραχάκι και άλλες ιστορίες)*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Σάκη Ρουβά είναι εμφανές ότι οι στίχοι *«Τον Ιλισσό θα τραγουδώ, στον Μάνου το σκοπό»* παραπέμπουν στο τραγούδι με τίτλο *Ιλισσός*¹³⁰.
- Στο τραγούδι με τίτλο: *Το τραγούδι του Νείλου*¹³¹, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Γιώργου Μαρίνου, υπάρχουν οι στίχοι: *«Παιδιά της Ελλάδος παιδιά που σκληρά πολεμάτε...ετραγούδαγε η Σοφία, ετραγούδαγε ο Θεός δεν θα αντέξει η Γερμανία μ' όλο τούτο δω το φως»*¹³².
- Το τραγούδι με τίτλο *Βενζινάδικο*, είναι εμπνευσμένο από τον πίνακα ζωγραφικής με τίτλο *«Βενζινάδικο»*, του Έντουαρντ Χόπερ¹³³.

¹²⁹ «Ανατολικά της Εδέμ» 1. Το *Ανατολικά της Εδέμ* μυθιστόρημα γραμμένο από τον Αμερικανό βραβευμένο με Νόμπελ συγγραφέα Τζων Στάινμπεκ, το οποίο μεταφέρθηκε και στον κινηματογράφο σε σκηνοθεσία Ελία Καζάν. (<https://tvxs.gr/news/sinema/anatolika-tis-edem-stin-tainiothiki-tis-ellados>) [τελευταία πρόσβαση στις 09 Νοεμβρίου 2021].

¹³⁰ Ιλισσός, σε μουσική Μάνου Χατζιδάκι, στίχους Γιώργου Εμυρζά και ερμηνεία Νάνας Μούσχουρη (https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=index&sort=alpha&lyricist_id=870) [τελευταία πρόσβαση στις 2 Ιουνίου 2022].

¹³¹ Σοφία Βέμπο – ερμηνεία, «Παιδιά της Ελλάδος παιδιά». Σε μουσική Σουγιούλ Μιχάλη και στίχους Τραϊφόρου Μίμη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=BPJOCu1fNC0> [τελευταία πρόσβαση στις 31 Οκτωβρίου 2021].

¹³² Οι στίχοι ελήφθησαν από το: Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης *«Η ποιητική ωρίμανση...»*, σελ. 261.

¹³³ Σημαντικός εκπρόσωπος της ρεαλιστικής τέχνης στην Αμερική. Η Λίνα Νικολακοπούλου αφηγήθηκε η ίδια την ιστορία του τραγουδιού αναφερόμενη στη σύνδεση της εικαστικής τέχνης με τη μουσική. *«Αγαπώ πολύ τη ζωγραφική, αποτελεί για εμένα μία ολόκληρη λογοτεχνία χωρίς λόγια. Σε ένα σημείωμά μου, γράφω ότι με μαγνητίζουν πάντα όσα “μιλούν” από μόνα τους. Οτιδήποτε δεν έχει λόγο, είτε είναι χορός είτε είναι μουσική είτε ζωγραφική ή γλυπτική καταφέρνει να “μιλά” βαθιά μέσα μου [...] Όπως μία εικόνα έτσι κι ένα άκουσμα μάς βοηθούν να “ξεκλειδώσουμε” το υποσυνείδητό μας και να βρούμε την πόρτα επιστροφής στο εσωτερικό μας “σπίτι”, που πολλές φορές αγχωμένοι ή*

Οι παρακάτω στίχοι δείχνουν επιρροές από κινηματογραφικές ταινίες:

- Στο τραγούδι με τίτλο: *Το καλοκαίρι θα 'ρθει*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Χριστιάνας¹³⁴, εμπεριέχονται οι στίχοι: «*Στην ταρατάσα του Βοξ η Μελίνα θα παίζει τη Στέλλα... Φύγε Στέλλα θα μείνω εγώ*». Επίσης, και στο τραγούδι με τίτλο: *Έξοδος στρατοπέδου*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία «Θίασος»¹³⁵ υπάρχουν οι στίχοι «*Να τελειώνει η ταινία / και η Στέλλα να πέφτει νεκρή*». Είναι σαφές ότι συνομιλεί και εμπνέεται από τη δραματική ταινία με τίτλο: *Στέλλα*, σε σκηνοθεσία Μιχάλη Κακογιάννη στην οποία πρωταγωνιστούν η Μελίνα Μερκούρη¹³⁶ και ο Γιώργος Φούντας¹³⁷.
- Επίσης, στο τραγούδι με τίτλο: *Βίντεο*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία από τη Δήμητρα Γαλάνη που εμπεριέχεται στον δίσκο *Κανονικά*, εντοπίζονται οι στίχοι: «*κοίτα πώς έλαμπε η Καρέζη μέσα απ' τα ασπρόμαυρα φιλιά*», προφανώς αναφέρονται στην μεγάλη ηθοποιό, Τζένη Καρέζη¹³⁸.

“κακοποιημένοι” συναισθηματικά ξεχνάμε ότι μας περιμένει για να μας ξεκουράσει και να μας δώσει αγάπη. Αυτή είναι και η προσπάθειά μου μέσα από τους στίχους μου. Στα τρία λεπτά που διαρκεί ένα τραγούδι, πολλοί άνθρωποι ξαναβρίσκουν την χαμένη επικοινωνία με τον εσωτερικό τους εαυτό, κατανοούν την φυσική τους οδύνη και στη συνέχεια νιώθουν ανακούφιση διότι με αυτόν τον τρόπο αντιλαμβάνονται ότι παραμένουν ζωντανοί μέσα τους» (Από τη συνέντευξη στη Βίκυ Κατεχάκη στο Reader: Διαθέσιμο στο: <https://www.reader.gr/moysiki/300333/i-lina-nikolakopoyloy-apokalyptei-tin-istoria-piso-aro-benzinadiko-pics>) [τελευταία πρόσβαση στις 2 Ιουνίου 2022].

¹³⁴ Οι στίχοι ελήφθησαν από το: Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 84.

¹³⁵ Στο ίδιο σελ. 265.

¹³⁶ Σημειώνεται ότι το 2014 έγραψε στίχους αφιερωμένους στη Μελίνα Μερκούρη, ειδικά για την παράσταση της 10^{ης} Ιουλίου στο Ηρώδειο, όπου, όπως είναι φυσικό, περιέχονται στοιχεία για τη Μελίνα. Το τραγούδι έχει τίτλο: «Γράψε ουρανός Μελίνα», είναι σε μουσική Ευανθίας Ρεμπούτσικα και ερμηνεία Ελεονώρας Ζουγανέλη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=MOeJz4ZNK-0> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Φεβρουαρίου 2022].

¹³⁷ «Στέλλα». Διαθέσιμο στο: [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1)) [τελευταία πρόσβαση στις 27 Σεπτεμβρίου 2021].

¹³⁸ Οι στίχοι από: ο. π. Ραχούτης Δημήτρης, «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 117.

- Όπως και οι στίχοι: «Έπιασε να πέφτει η νύχτα, Σκάρλετ Ο'Χαρα κι απομείναμε δυο μας ξανά. Βλέπω τη ζωή σου όλη με δυο τσιγάρα. Κι όσα παίρνει ο άνεμος¹³⁹ μου τα 'δωσε η καρδιά», είναι σαφές ότι αναφέρονται στην ταινία *Όσα παίρνει ο άνεμος*, σε σκηνοθεσία Βίκτορα Φλέμινγκ και πρωταγωνίστρια τη Βίβιαν Λη¹⁴⁰.
- Ο τίτλος *Κάρμεν*, όπως και οι στίχοι «Όταν έβλεπα την Carmen μες το σινεμά / με τα μάτια τα βαμμένα, τα χείλη τα γκρενά...», από το τραγούδι σε μουσική Θανάση Καργίδη και ερμηνεία από τη Χριστιάνα, παραπέμπουν στην ομώνυμη ταινία¹⁴¹.

Φαίνεται ακόμη να εμπνέεται και από άλλα θέματα, όπως:

- Στο τραγούδι με τίτλο: *Παιδικά Παιχνίδια*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Γιώργου Μαρίνου, οι στίχοι «Βγαίνει η βαρκούλα, βγαίνει η βαρκούλα του ψαρά, ήλιος και βροχή [...] παντρεύονται οι φτωχοί [...] και μένω αταξίδευτος. Και τότε ρίζαμε στον κλήρο να δούμε ποιος, ποιος, ποιος θα φαγωθεί [...] Περνά περνά η μέλισσα κλπ.», εκδηλώνουν επιρροή και αναφορές σε παιδικά τραγούδια και παροιμίες.

¹³⁹[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8C%CF%83%CE%B1_%CE%A0%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%BD%CE%B5%CE%B9_%CE%BF_%CE%86%CE%BD%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8C%CF%83%CE%B1_%CE%A0%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%BD%CE%B5%CE%B9_%CE%BF_%CE%86%CE%BD%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1) [τελευταία πρόσβαση στις 2 Ιουνίου 2022].

¹⁴⁰ Οι στίχοι από: Ο.π. Ραχούτης Δημήτρης, «Η ποιητική ωρίμανση...», το τραγούδι με τίτλο: «Σκάρλετ», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Γιώργου Μαρίνου, σελ. 134.

¹⁴¹ «Carmen» ταινία, σε πολλές παραγωγές, βασισμένη στην ομώνυμη νουβέλα του Προσπέρ Μεριμέ (<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%AC%CF%81%CE%BC%CE%B5%CE%BD>. [τελευταία πρόσβαση στις 09 Νοεμβρίου 2021].

Όπως φαίνεται αναπτύσσει διάλογο και με το **ρεμπέτικο τραγούδι**. Ενδεικτικά:

- Στο τετράστιχο από το τραγούδι με τίτλο: *Βράχος* σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη «*..Βρήκα έναν βράχο γεμάτο καβουράκια, βράχο στον γιαλό και λέω θέλω να 'χω και 'γω λίγα μεράκια Τσιτσάνη σου μιλώ*¹⁴²..», συνομιλεί με τον Τσιτσάνη¹⁴³.
- Στο τραγούδι με τίτλο: *Κάθε βράδυ που θα φεύγεις*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία από την Χριστιάνα εντοπίζονται οι στίχοι: «*Κάθε βράδυ που θα φεύγεις σαν τον ξένο, μόνο η Νίνου σ' έναν δίσκο χαραγμένο θα φωνάζει και θα κλαίει για τη Σεράχ*». Γίνεται αναφορά στο τραγούδι «*Σεράχ*», σε μουσική και στίχους Βασίλη Τσιτσάνη, ερμηνευμένο από τη Μαρίκα Νίνου¹⁴⁴.
- Στο τραγούδι με τίτλο «*Η νύχτα θέλει*» σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία από τη Χριστιάνα, γίνεται αναφορά στην Καίτη Γκρέν, όπως φαίνεται στους παρακάτω στίχους: «*Η νύχτα θέλει καρδιές με βέλη/ σβηστά τα φώτα,/ κλειδί στην πόρτα/ την Καίτη Γκρέν σ' αργές στροφές*»¹⁴⁵.
- Στο τραγούδι με τίτλο: «*Το τραγούδι της Αλίκης*», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Αλίκης Βουγιουκλάκη ανιχνεύονται στίχοι σε γλώσσα που χρησιμοποιείται σε ρεμπέτικα τραγούδια «*Ίσα ρε μάγκα Πειραιώτη, κλακέτα πρώτη*»¹⁴⁶.

¹⁴² Πρόκειται για το τραγούδι «Τα καβουράκια», σε στίχους και μουσική Βασίλη Τσιτσάνη. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=hNAbJGuwqlc&list=RDhNAbJGuwqlc&start_radio=1&rv=hNAbJGuwqlc&t=0. [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].

¹⁴³ Οι στίχοι από: ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 305.

¹⁴⁴ Βασίλης Τσιτσάνης «Σεράχ». Διαθέσιμο στο: https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=4445 [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].

¹⁴⁵ Οι στίχοι από: ο. π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 87.

¹⁴⁶ Οι στίχοι από: ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 204.

- Ας προστεθεί, επίσης, ότι τη Λίνα Νικολακοπούλου την απασχολεί το θέμα της αδικίας, όπως εκδηλώνει σε στίχους της, θέμα το οποίο νωρίτερα είχε απασχολήσει και μια άλλη μεγάλη στιχουργό, την Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου¹⁴⁷. Δείγμα οι παρακάτω στίχοι από το τραγούδι με τίτλο: *Μαρμαράκι*, σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Κώστα Μακεδόνα, που κυκλοφόρησε το 1998.

*Αιντε στου σπιτιού μου την οικία
Στη φτωχή την πόρτα μου
Αιντε κατοικούσε η αδικία
Κι έτρωγε τα χόρτα μου...*

.....
*Αιντε ο πατέρας μου στην ψάθα
Κάποια νύχτα πέθανε
Αιντε δυο ρεβύθια στη γαβάθα
Για να φάω αλέθανε...¹⁴⁸».*

Και οι παρακάτω στίχοι δείχνουν το αίσθημα της φτώχειας και της κοινωνικής ανισότητας και αδικίας¹⁴⁹.

«Μένω στον άδικο σας κόσμο¹⁵⁰

*Μ' ένα σπασμένο καθρεφτάκι
Στον κόσμο βγαίνει το γυφτάκι¹⁵¹*

¹⁴⁷ «...Στο πέρασμα του χρόνου είναι εμφανές ότι οι αξίες και τα ιδανικά που τραγουδιούνται στη λαϊκή δημιουργία έχουν αλλάξει σημαντικά, ωστόσο το αίσθημα του δικαίου παραμένει θεμελιώδης συνιστώσα της λαϊκής κουλτούρας και η διεκδίκησή του παραμένει σταθερή και σθεναρή. Ξεκινώντας την έρευνα, το πρώτο ζήτημα που με απασχόλησε ήταν η συγκέντρωση και η κατηγοριοποίηση του στιχουργικού έργου των δύο δημιουργών. Συνολικά συγκέντρωσα 369 τραγούδια της Ευτυχίας Παπαγιαννοπούλου, των οποίων οι θεματικές αφορούν τον έρωτα, την απελπισία, τον πόνο τη διαμαρτυρία, την ανταρσία τη σύγχρονη του στιχουργού ζωή, τη φτώχεια τη μετανάστευση, τραγούδια που αφορούν τη φυλακή και τον θάνατο. Αντίστοιχα συγκέντρωσα 385 τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου, που αφορούν πρακτικά τις ίδιες θεματικές, με ελάχιστες διαφοροποιήσεις...». (Δερβίση Θεανώ «Αδικία – Το θέμα της αδικίας στη γυναικεία στιχουργία: Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου και Λίνα Νικολακοπούλου», Πτυχιακή Εργασία, ΤΕΙ Ηπείρου, Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, σελ. 4).

¹⁴⁸ Οι στίχοι έχουν ληφθεί από: ο. π. Δερβίση Θεανώ «Αδικία – Το θέμα της αδικίας...», σελ. 66.

¹⁴⁹ Οι παρακάτω στίχοι έχουν ληφθεί από: ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...».

¹⁵⁰ «Θα μείνω εδώ και θα υπάρχω», μουσική Αγγελικής – Φωτεινής Σαρταρίδου, σελ. 67.

¹⁵¹ «Γυφτάκι», μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνια Τσανακλίδου, σελ. 178.

*Είμαι του κόσμου μια άδεια σφαίρα
Μια σημασία περαστική*¹⁵²

*Λες κι ο κόσμος το κανόνισε
Να γλιτώνει ο λύκος»*¹⁵³

*Πίσω απ' την πόρτα θα με βρεις
Να ρίχνω νύχτα τα χαρτιά
Σ' έναν προφήτη νηστικό
Και σ' ένα αγόρι ξένο*¹⁵⁴.

Αξίζει, ακόμη, να σημειωθεί ότι, όπως και στο έργο άλλων σπουδαίων στιχουργών, έτσι και στο έργο της Λίνας Νικολακοπούλου διακρίνονται επιρροές από στίχους του **Νίκου Γκάτσου**, τους οποίους, όμως, αξιοποιεί δημιουργικά διαμορφώνοντας το δικό της προσωπικό στίγμα¹⁵⁵. Η Δήμητρα Γαλάνη σε συνέντευξή της στην εφημερίδα «Η Καθημερινή», αναφέρει σχετικά ότι η Λίνα Νικολακοπούλου ακολούθησε τη σχέση του Νίκου Γκάτσου με τη μεταφυσική, σε μια πιο καθημερινή μορφή¹⁵⁶.

Επίσης, η Αγαθή Δημητρούκα για τη θεματολογία του Νίκου Γκάτσου δηλώνει: «Καταπιάνεται με ζητήματα του καιρού του, που ακόμα και σήμερα παραμένουν άλυτα. Τέτοια ζητήματα είναι η οικολογική καταστροφή, η πολιτική ανικανότητα, η ματαιοδοξία των ανθρώπων και φυσικά η ελευθερία και η ειρηνική συνύπαρξη των λαών. Παράλληλα, εξύμνησε τον έρωτα, θρήνησε την άδικη θυσία, τραγούδησε την ελπίδα και παρότρυνε για ένα διαρκές κυνήγι του ήλιου και αναζήτηση του φωτός». Θέματα τα οποία συναντά κανείς και στα ποιητικά κείμενα της Λίνας

¹⁵² «Ούτ' ένας άνθρωπος», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Κώστα Μακεδόνα, σελ. 206.

¹⁵³ «Εγώ μιλάω για δύναμη», μουσική: Δήμητρα Γαλάνη, ερμηνεία: Δήμητρα Γαλάνη και Ελεονώρα Ζουγανέλη, σελ. 334.

¹⁵⁴ «Αρχόντω», μουσική: Σταμάτης Κραουνάκης και ερμηνεία Λίτσα Διαμάντη, σελ. 344.

¹⁵⁵ Ο. π. Σταύρος Γ. Καρτσωνάκης, «Νίκος Γκάτσος: Ποίηση...», σελ. 18.

¹⁵⁶ Γιώτα Συγκά «Γονιός για μένα, ο Νίκος Γκάτσος», συνέντευξη της Δήμητρας Γαλάνη στην εφημερίδα «Η Καθημερινή», 2002. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/culture/125784/gonios-gia-mena-o-nikos-gkatsos/> [τελευταία πρόσβαση στις 27 Σεπτεμβρίου 2021].

Νικολακοπούλου¹⁵⁷. Ενδεικτικά παρατίθενται οι στίχοι από το τραγούδι με τίτλο «*Αράχνη*», σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη, οι οποίοι συνομιλούν με το τραγούδι του Νίκου Γκάτσου με τίτλο «*Το δίχτυ*»¹⁵⁸.

*«Αυτό το ανάποδο το δίχτυ
κάνε ψυχή μου μια και ρίχτη
Κράτα τα μάτια σου ανοιχτά»*

Επιρροές δέχεται και από το έργο του Νίκου Καββαδία, όπως η ίδια αναφέρει στο παρακάτω απόσπασμα: «*Αν μερικές φορές είμαι φειδωλή, είναι γιατί έχω την ευαισθησία να ονομάζω από ποιους επηρεάστηκα. Όταν λέω για τον Καββαδία δεν το κάνω επειδή δεν είναι εν ζωή, απλώς λόγω επιρροής μου είναι οικείο πρόσωπο. Πώς να μη μιλάω για τον Καββαδία αφού με συγκλονίζει;*»¹⁵⁹.

Όσον αφορά τις επιδράσεις και τη διακειμενικότητα αναφέρονται και τα παρακάτω: «*Το χάρισμά της πατάει γερά. Κουβαλάει τα διαβάσματά της: το σύμπαν ποιητών από τον Καρυωτάκη ως το Σεφέρη κι απ' τον Ελύτη ως τη Δημουλά. Αλληλογραφεί με τους ομοτέχνους της και τους δοξάζει με ευγνωμοσύνη και ευγένεια όλους: απ' την Παπαγιαννοπούλου ως το Σαββόπουλο κι απ' τον Παπαδόπουλο ως τον Γκανά, παράγοντας το ήθος της συνέχειας και του διαλόγου. Μια αρετή που προκύπτει από την ευφυΐα και την αυτοπεποίθησή της για την κατά-δική της σαφή και πλούσια κιόλας κατάθεση*»¹⁶⁰.

Η Δερβίση Θεανώ στη μελέτη της με θέμα: «*Αδικία – Το θέμα της αδικίας στη γυναικεία στιχουργία: Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου και Λίνα Νικολακοπούλου*», επισημαίνει: «*Συχνή στο έργο της η υπογράμμιση της αδικίας. [...] Στο τραγούδι με θέμα {Η δική μας ψυχή}, που κυκλοφόρησε το 1992, η Λίνα Νικολακοπούλου*

¹⁵⁷ Ο. π. Αγαθή Δημητρούκα, «Αφιέρωμα...»

¹⁵⁸ «Το δίχτυ», σε μουσική Σταύρου Ξαρχάκου και ερμηνεία Πόλυς Πάνου (<https://gr.pinterest.com/pin/291748882082578024/>) [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].

¹⁵⁹ Ο. π. Άννα Βλαβιανού «Λίνα ...»

¹⁶⁰ Ο.π. Ιωάννα Καρυσιάνη «Η σωτηρία της ψυχής...», [τελευταία πρόσβαση στις 20 Σεπτεμβρίου 2021].

περιγράφει τη μετανάστευση όχι από την πλευρά του μετανάστη, αλλά ως παρατηρητής από μια χώρα υποδοχής», όπως φαίνεται στους παρακάτω στίχους:

*«Ιταλοί Κορσικανοί Πορτογάλοι κι Ισπανοί
Στον υπόγειο
Τραγουδάνε μήπως φτάνει στην Μεσόγειο η φωνή ζωντανή.
Φύγανε παιδάκια στην Αμέρικα
Χέρια γκαρσόνια μαγέρικα
Κι ήρθε απόψε η νυχτιά
Και τους άναψε
Ποιας νοσταλγίας φωτιά
Θάλασσά μου κουρασμένοι είναι πια
οι πολιτισμοί που σε γεννήσαν
Έτσι λένε ετούτοι οι ξένοι
Μα η Μεσόγειος κι αν πνιγεί
Θα `ναι η γη».*

«Το βιωματικό στοιχείο είναι απόν, ενώ έμφραση δίνεται στην οικουμενική διάσταση του φαινομένου, και μάλιστα στην πολιτική της πλευρά. Η ανάγκη που διώχνει έναν άνθρωπο από το σπίτι του παραμένει ωστόσο έκφραση αδυναμίας της κοινωνίας να καλύψει τις ανάγκες του. Παραμένει μια έκφραση αδικίας τόσο θεμελιώδης, που αποκτά ένα βάθος αδιαμφισβήτητα υπαρξιακό. Η ξενιτιά ήταν και είναι ένα εξαιρετικά δυνατό σύμβολο»¹⁶¹.

Η ίδια η ποιήτρια αναφέρει για την επιρροή της Ευτυχίας Παπαγιαννοπούλου στο έργο της: *«Η Ευτυχία έγραψε τραγούδια που τα αγάπησαν άντρες και γυναίκες κι αν θέλεις είναι και τα δικά μου ακούσματα και βιώματα από τα παιδικά μου χρόνια μέχρι τώρα. Οι λέξεις γλέντι, ζωή, κοινωνία ανθρώπων με τα τραγούδια της Ευτυχίας είχαν νόημα [...] Όταν σε πολλές μορφές τέχνης, είτε σε ζωγράφους είτε σε ποιητές, λογοτέχνες κινηματογραφιστές, βρίσκεις κομματάκια από το ψηφιδωτό σου, αυτόματα αισθάνεσαι συγγένεια κι αυτό κάνει την ύπαρξή σου πλούσια, γιατί σου επιτρέπει να συναντηθείς εν πνεύματι με ανθρώπους που μπορεί να μην είναι καν στην εποχή σου ή άλλους σύγχρονούς σου που θα ήταν σχεδόν αδύνατο να τους συναντήσεις. Περνώντας τα χρόνια που έχω καθαρή ματιά πάνω στα γραπτά μου και βλέπω, για παράδειγμα,*

¹⁶¹ Ο. π. Δερβίση Θεανώ «Αδικία – Το θέμα της αδικίας...», σσ. 50. 51.

στίχους της Ευτυχίας που ασχολήθηκε με το θέμα ζωή και θάνατος, στο θρυλικό "Δυο πόρτες έχει η ζωή", εύκολα μου έρχεται συνειρμικά το δικό μου "Παραδέχτηκα και ζωή και θάνατο". Το ότι καταπιαστήκαν μ' αυτό το θέμα γυναίκες είναι υπέροχο, γιατί είναι ένα ζήτημα αμιγώς φιλοσοφικό και υπαρξιακό για όλη την ανθρωπότητα. Το να αρθρώσει η γυναίκα με απόλυτη οικονομία αυτό το μεγάλο ζήτημα είναι θαυμαστό. Από την άλλη, με το λαϊκό τραγούδι της εποχής της Ευτυχίας έχεις τη σιγουριά ότι, αν τραγουδηθεί και παιχτεί σωστά, προσφέρει ουσιαστικά στο ακροατήριο, προσφέρει έναν αγαπητό κοινό τόπο αισθήματος. Γίνονται όλοι μια παρέα, αυτό που είναι δυσεύρετο στην εποχή μας»¹⁶².

Επιπλέον, στο έργο της διακρίνονται επιδράσεις από τον υπερρεαλισμό¹⁶³. Οι σουρεαλιστικοί στίχοι και εικόνες είναι ένα από τα βασικά θεματικά χαρακτηριστικά της γραφής της, η οποία προσδίδει πρωτοτυπία και αποτελεί καινοτομία στη στιχουργική. Ενδεικτικά αναφέρονται μερικοί στίχοι¹⁶⁴ από το τραγούδι με τίτλο: "Black Forest", σε μουσική και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη:

Βρήκα μια τρύπα στον χρόνο της μέρας,

σε μέγεθος βέρας

Και τάισα τον εαυτό μου

μακριά απ' το κυνηγητό μου

Πήρα καφέ πήρα γλυκό

καθώς τη στέρηση ελαττώνω

¹⁶² Πόλυ Κρημινιώτη «Λίνα Νικολακοπούλου στην «Α» / Πουθενά δεν βρίσκει ησυχία ο άνθρωπος, αλλά γι' αυτό γράφουμε τραγούδια». Διαθέσιμο στο: <https://www.avgi.gr/tehnas/397318_roythenaden-briskei-isychia-o-anthropos-alla-gi-ayto-grafoyme-tragoydia> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2021].

¹⁶³ «Υπερρεαλισμός: «σημαντικό καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές του 20^{ου} αι. (αφότου ο Αντρέ Μπρετόν το 1924 και το 1929 εξέδωσε το πρώτο και το δεύτερο αντίστοιχα σουρεαλιστικό μανιφέστο) δίνοντας έμφαση στην υποσυνείδητη ή άλογη σημασία των παραστάσεων που ενεργοποιούνται αυτόματα με τον ελεύθερο συνειρμό, καθώς και στην αξιοποίηση τυχαίων εντυπώσεων, ασυνήθιστων αντιθέσεων κ.λ.π. ΣΥΝ. σουρεαλισμός» (Ο. π. Γεώργιος Μπαμπινιώτης «Λεξικό της Νέας...», σελ. 1862).

¹⁶⁴ Υπερρεαλιστικοί στίχοι και εικόνες περιέχονται και στις προηγούμενες ενότητες του ίδιου κεφαλαίου.

Πάνω στο πιάτο το λευκό

ίχνη από μαύρο δάσος λιώνω»¹⁶⁵.

Συμπερασματικά, η ταλαντούχα ποιήτρια – στιχουργός, Λίνα Νικολακοπούλου κατορθώνει με την πένα της να φωτίζει σύγχρονα και διαχρονικά θέματα με το δικό της πρωτότυπο και ιδιαίτερο ύφος. Με φρέσκια μεστή, ζωντανή, γλώσσα, θέλγει, προβληματίζει, ψυχαγωγεί και συγκινεί τον ακροατή. Η πρωτοποριακή της προσέγγιση, το διακριτό ύφος της, οι αφηγηματικές τεχνικές, ο χειρισμός του λόγου, αποτελούν πρωτοτυπίες - ανατροπές, οι οποίες εμπλουτίζουν και προάγουν τη στιχουργική τέχνη. Προκαλεί το ενδιαφέρον, ανοίγοντας νέους δρόμους γραφής και εμπνέει νέους στιχουργούς. Είναι σαφές ότι έχει κατακτήσει επάξια υψηλή θέση στο πεδίο της Τέχνης του Λόγου.

¹⁶⁵ Οι στίχοι ελήφθησαν από: ο.π. Ραχούτης Δημήτρης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 329.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

*«Η μουσική αρχίζει να ατροφεί όταν
απομακρύνεται πολύ από τον χορό.
Η ποίηση αρχίζει να ατροφεί όταν
απομακρύνεται πολύ από τη μουσική»¹⁶⁶.*

Ezra Pound

Η εποχή των μεταπολεμικών χρόνων ήταν σημαντική για την άνθηση της μουσικής, με πρωτεργάτες δύο μεγάλους συνθέτες, τον Μάνο Χατζιδάκι και τον Μίκη Θεοδωράκη¹⁶⁷. Μετά τη μεταπολίτευση, κυρίως, μελοποιείται το έργο μεγάλων ποιητών – στιχουργών, γεγονός που συμβάλλει στην αναγνώριση της αξίας της σύγχρονης στιχουργικής. Η συμβολή αυτή ανοίγει τον δρόμο σε στιχουργούς – ποιητές με διαφορετικό λόγο, αποτελεί στροφή σε στιχουργίες ποιητικού μεγέθους και μια μικρή επανάσταση για το σύγχρονο τραγούδι¹⁶⁸. Ιδιαίτερα μετά το 1990 η μελοποιημένη ποίηση κατακτά όλο και περισσότερο έδαφος στα σχολικά εγχειρίδια λογοτεχνίας, έχει συμπεριληφθεί στα σχολικά βιβλία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και αποτελεί βασική πτυχή της διδασκαλίας της

¹⁶⁶ Ezra Pound. (Αμερικανός ποιητής 1885 – 1972). Διαθέσιμο στο: <https://www.gnomikologikon.gr/authquotes.php?auth=28>

¹⁶⁷ Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο της μελοποιημένης ποίησης στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση», Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηπείρου, Σχολή Μουσικής Τεχνολογίας, Άρτα 2009, σελ. 4.

¹⁶⁸ Λέκκα – Νίκα Ελευθερία «Άλκης Αλκαίος, ο ποιητής που σμίλεψε στιχουργικά τις ανθρώπινες αγωνίες», Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Ε. Α.Π.– Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών και Π.Δ.Μ. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πάτρα 2019, σελ. 1.

Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Μουσική και Ποίηση έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης της Παιδαγωγικής και της Ψυχολογίας, ενώ έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι ο συνδυασμός τους προσφέρει πολλά ψυχολογικά οφέλη στους εφήβους μαθητές/τριες¹⁶⁹.

4. 1. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Από τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα και μετά, τίθενται ερωτήματα σχετικά με τη λογοτεχνική εκπαίδευση εάν χρειάζεται και τί πρέπει και πώς πρέπει να διδαχτεί. Σύμφωνα με τον Πασχαλίδη, «η λογοτεχνική εκπαίδευση έχει συνδεθεί περισσότερο από κάθε άλλο μάθημα με μια εντυπωσιακά πολυδιάστατη σκοποθεσία: γλωσσική αγωγή (από απλή κατανόηση κειμένου και ανάπτυξη λεξιλογίου έως σύνθετες κειμενοαναλυτικές και συνθετικές δεξιότητες), κοινωνικοποίηση και ηθική αγωγή, εθνική ταυτότητα και πολιτισμική κληρονομιά, λογοτεχνικός γραμματισμός, (λογοτεχνικές περίοδοι, σχολές και τεχνοτροπίες, λογοτεχνικά είδη, μορφές ποίησης και αφήγησης)»¹⁷⁰. Και «μάλιστα η παράδοξη συνύπαρξη της επανερχόμενης κρίσης νομιμοποίησής της συνδυαστικά με την πληθωρική σκοποθεσία της φαίνεται να οφείλεται στην καθυστερημένη προσαρμογή της στις κοινωνικές εξελίξεις, τις οποίες υποτίθεται ότι προετοιμάζει. Σήμερα, σύμφωνα με τον Comragnon (2007)¹⁷¹, πρέπει να απασχολήσει το κριτικοπολιτικό ερώτημα «Τι μπορεί να κάνει η λογοτεχνία; Και πιο συγκεκριμένα: «Τι αξίες μπορεί να δημιουργήσει και να παραδώσει στο σύγχρονο κόσμο; [...] Τι ωφέλεια έχουμε από αυτή στη ζωή μας; Γιατί να υπερασπιστούμε την παρουσία της στο σχολείο; [...] Υπάρχουν όντως πράγματα που μόνον η λογοτεχνία μπορεί να μας προσφέρει; [...] Ποια είναι η σημασία της στη ζωή; Ποια είναι η

¹⁶⁹ Ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο...», σελ. 4.

¹⁷⁰ Ο. π. Γρηγόρης Πασχαλίδης «Σύγχρονες απολογίες..», σελ. 39.

¹⁷¹ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Γρηγόρης Πασχαλίδης «Σύγχρονες απολογίες..», σελ. 40.

δύναμή της όχι μόνο με όρους απόλαυσης, αλλά και γνώσης, όχι μόνον απόδρασης αλλά και δράσης;»¹⁷².

Αρκετοί ακόμη σύγχρονοι θεωρητικοί της Λογοτεχνίας, Tzvetan Todorov, Jean-Marie Schaeffer, ο Yves Citton, ο Ronald Barthes, Otttmar Ette¹⁷³ «συμμερίζονται την ανάγκη για έναν αναπροσανατολισμό της λογοτεχνικής εκπαίδευσης που να απαντά στις εξελίξεις, στις ανάγκες και στις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής. Έτσι, εστιάζουν στη συμβολή της λογοτεχνικής εκπαίδευσης στην αυτογνωσία και την ανθρωπογνωσία, στην ενσυναισθητική κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των διαφορετικών οπτικών, αξιών και μορφών ζωής, με τρόπο πιο άμεσο και πιο προσωπικό, από ό,τι κάνουν οι κοινωνικές επιστήμες (Comragnon 2007: 65-69, Todorov 2013: 104-108), ενώ αναδεικνύουν τη συνεισφορά της στην ερμηνευτική ενδυνάμωση των μαθητών ενώπιον των προκλήσεων και των διακυβευμάτων της κοινωνίας της γνώσης (Citton 2010, 2012) και στη συγκρότηση προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας (Schaeffer 2011: 26-29), απαντώντας στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών (Ette 2003) »¹⁷⁴.

Η αναγκαιότητα, λοιπόν, επαναπροσδιορισμού του ρόλου της λογοτεχνικής εκπαίδευσης ίσως γίνεται περισσότερο επιτακτική σήμερα και λόγω των ραγδαίων τεχνολογικών και ψηφιακών εξελίξεων¹⁷⁵.

¹⁷² Ο. π. Γρηγόρης Πασχαλίδης «Σύγχρονες απολογίες...», σελ. 40 και Ζησούλα Γκουτσιουκώστα «Η Ψηφιακή Αφήγηση (Digital Storytelling) ως διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της Λογοτεχνίας». Διδακτορική Διατριβή, Α. Π. Θ. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη 2020, σελ. 18.

¹⁷³ Όπως αναφέρονται στο: Γρηγόρης Πασχαλίδης «Σύγχρονες απολογίες...», σσ. 46, 47.

¹⁷⁴ Όπως αναφέρεται στο: ο.π. Ζησούλα Γκουτσιουκώστα «Η Ψηφιακή Αφήγηση...», σσ. 18, 19.

¹⁷⁵ Ο. π. Ζησούλα Γκουτσιουκώστα «Η Ψηφιακή Αφήγηση...», σελ. 18.

4. 1. 1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα δημιουργούνται θεωρίες μάθησης. Εξ αυτών τρεις μεγάλες κατηγορίες διαμόρφωσαν τις παιδαγωγικές πρακτικές, αλλά και αποτέλεσαν τη βάση δόμησης των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Λογοτεχνίας (Αποστολίδου 2013)¹⁷⁶. Η τραπεζική αντίληψη (όπως την ονόμασε ο Freire)¹⁷⁷, οι μαθητοκεντρικές και οι κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες μάθησης σε συνδυασμό με τις κριτικές προσεγγίσεις (Beach et al., 2011)¹⁷⁸. Με βάση την ορολογία της κριτικής ανάλυσης λόγου είναι δυνατή η αντιστοίχισή τους σε παραδοσιακό, προοδευτικό και κριτικό λόγο (Κουτσογιάννης, 2017)¹⁷⁹. Στον παραδοσιακό λόγο εντάσσονται οι δασκαλοκεντρικές θεωρίες που βασίζονται στην Εμπειρική Παιδαγωγική και όσον αφορά στην ποίηση ο στόχος της διδασκαλίας είναι γνωσιοκεντρικός -ο εκπαιδευτικός αυθεντία που κατέχει τις σωστές απαντήσεις και οι μαθητές παθητικοί δέκτες. Η ύλη επιχειρεί να καλύψει λογοτεχνικές και ιστορικές περιόδους, όπως και βιογραφικά στοιχεία και χαρακτηριστικά ποιητικών ειδών με συγκεκριμένη μεθοδολογία, με πρακτικές για «σωστή απάντηση», αποστήθιση, απαγγελία και εξαγωγή ηθικού διδάγματος¹⁸⁰.

¹⁷⁶ Όπως αναφέρεται στο: Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές Προσεγγίσεις της διδασκαλίας της Ποίησης με τη συνδρομή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών», Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 2018, σσ. 68.

¹⁷⁷ Ο Paulo Freire ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς παιδαγωγούς του 20ου αιώνα και από τους βασικούς θεμελιωτές της “Κριτικής Παιδαγωγικής”. [...] Στο βιβλίο του «Η αγωγή του καταπιεζόμενου» θεωρεί ότι η εκπαίδευση πάσχει από τον τρόπο της αφήγησης (ο δάσκαλος αφηγείται και ο μαθητής ακούει παθητικά) και αναφέρεται στην «τραπεζική αντίληψη» της εκπαίδευσης. Ισχυριζόμενος ότι με αυτόν τον τρόπο η εκπαίδευση γίνεται μια πράξη αποταμίευσης, όπου οι μαθητές είναι τα ταμειυτήρια κι ο δάσκαλος ο καταθέτης. (Πάουλο Φρέιρε «Η αγωγή του καταπιεζόμενου», μτφρ. Γιάννης Κρητικός, εκδόσεις Ράππα 1977, σσ. 77, 78).

¹⁷⁸ Όπως αναφέρεται στο: ο.π. «Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές Προσεγγίσεις..» σελ. 68.

¹⁷⁹ Όπως αναφέρεται στο: ο.π. «Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές Προσεγγίσεις..» σελ. 68.

¹⁸⁰ Σύμφωνα με τη Νέα Κριτική, οι μαθητές με καθοδήγηση του εκπαιδευτικού ανακαλύπτουν το νόημα, που θεωρείται ότι ενυπάρχει σε κάθε κείμενο, χωρίς, όμως, να αναφερθούν στην πρόθεση του συγγραφέα ή στις προσωπικές τους εμπειρίες. (ο. π. Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές Προσεγγίσεις...», σσ. 68, 70).

Στο πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, στο πλαίσιο της Ερμηνευτικής Παιδαγωγικής, με βάση τη φαινομενολογία και τη γενική παραδοχή ότι δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση ή εξήγηση του κοινωνικού κόσμου, αλλά κάθε άνθρωπος κατανοεί και ερμηνεύει με βάση τα δικά του βιώματα, γίνεται στροφή προς το υποκείμενο και την επικοινωνία. Ο μαθητής και ο δάσκαλος έχουν ελευθερία επιλογής στη μάθηση. Σύμφωνα με τις κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες μάθησης, που βασίζονται στο έργο του Lev Vygotsky, οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται εξυπηρετούν συγκεκριμένους σκοπούς σε κοινωνικές ομάδες ή κοινότητες ή ομάδες, ενώ κεντρικό ρόλο στη μάθηση κατέχει η ομάδα. Όσον αφορά την εφαρμογή τους στη διδασκαλία της Ποίησης πρόκειται για αναγνωστικές λογοτεχνικές κοινότητες, με πρακτικές προσέγγισης, ερμηνείας και δημιουργικής ποιητικής γραφής, με εμπλοκή των μαθητών στο σχεδιασμό και συμμετοχή στις δραστηριότητες¹⁸¹.

Το κίνημα της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου διδασκαλίας θεωρείται από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά κινήματα. Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία αποτελεί μια σημαντική μορφή εναλλακτικής μάθησης. Απορρίπτει τη θεωρία του κοινωνικού δαρβινισμού σχετικά με την αναγκαιότητα του ανταγωνισμού, ως προϋπόθεση κοινωνικής εξέλιξης και υιοθετεί την άποψη ότι το άτομο μέσα από τη συλλογική δράση αναπτύσσει την αυτονομία και την ανεξαρτησία του. Θεωρεί ότι ο συνεργατισμός είναι αποτελεσματικότερος για τη σύγχρονη κοινωνία και για την ανάπτυξη του ατόμου μέσα στις σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Ιδιαίτερα για την εκπαίδευση ο συνεργατισμός είναι ανώτερη κοινωνική σχέση από τον ανταγωνισμό και πιο αποτελεσματική όσον αφορά στη μάθηση και την ανάπτυξη¹⁸².

Ο όρος «ομαδοσυνεργατική διδασκαλία» αναφέρεται στην οργάνωση των μαθητών σε ομάδες. Η τάξη ως ομάδα οργανώνεται σε υποομάδες μαθητών. Με

¹⁸¹ Ο. π. Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές Προσεγγίσεις, σελ. 71.

¹⁸² Ηλίας Μαρσαγγούρας «Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: {Γιατί}, {Πώς}, {Πότε} και {για ποιους}, παρουσίαση κειμένου στο Διήμερο Επιστημονικό Συμπόσιο: "Η εφαρμογή της ομαδοκεντρικής διδασκαλίας-Τάσεις και εφαρμογές" Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 10. Διαθέσιμο στο: [file:///C:/Temp/matsF-3\(1\).pdf](file:///C:/Temp/matsF-3(1).pdf) [τελευταία πρόσβαση στις 11 Οκτωβρίου 2021].

συντονισμό και καθοδήγηση των εκπαιδευτικών διερευνάται, αναπτύσσεται και ολοκληρώνεται το θέμα, το οποίο επιλέγεται από την ίδια την ομάδα. Οι συνεργατικές δραστηριότητες, οι γνώσεις, οι απόψεις όλων και γενικά η διάδραση οδηγούν στη γνώση. Προϋπόθεση για όλα τα παραπάνω αποτελεί το αίσθημα αλληλεξάρτησης, αλληλεπίδρασης και συνοχής μεταξύ των μελών της ομάδας, η οποία με πνεύμα ομαδικότητας θέτει κοινούς στόχους¹⁸³. Και για να υλοποιηθούν όλα αυτά είναι απαραίτητος ο αποδεκτός καταμερισμός εργασίας, η προσωπική επικοινωνία, όπως και η αναγνώριση της συμβολής του καθενός¹⁸⁴.

Εκτός από την ατομική – συλλογική ευθύνη και τη θετική αλληλεξάρτηση, σύμφωνα με τους Hennessey και Dionigi (2013) για την αποτελεσματική εφαρμογή της μεθόδου είναι ακόμη απαραίτητα τα χαρακτηριστικά: διαπροσωπική αλληλεπίδραση για αλληλοενθάρρυνση για τη διάχυση της γνώσης μεταξύ τους με ανατροφοδότηση, την αλληλοδιδασκαλία, την αυτοαξιολόγηση της ομάδας και την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (αρχηγία, λήψη αποφάσεων και επικοινωνία)¹⁸⁵. Εκτός τούτων για σωστή εφαρμογή της μεθόδου, ουσιαστικό ρόλο διαδραματίζει και η οργάνωση του φυσικού χώρου, όπως, επίσης και η σύνθεση της ομάδας όσον αφορά στον αριθμό, αλλά και στις επιδόσεις. Η Cohen (1994) επισημαίνει ότι η ανομοιογένεια των ομάδων ωφελεί τους χαμηλής επίδοσης μαθητές, που διδάσκονται από τους «καλούς» μαθητές. Επίσης τονίζει ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού έχει μεγάλη σημασία για την οργάνωση της ομάδας, για τη διέγερση του ενδιαφέροντος των μαθητών, την καλλιέργεια κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων¹⁸⁶. Στη

¹⁸³ Σύμφωνα με τους Κανάκη (2006), Κόπτη (2009), Κουτσελίνη & Θεοφιλίδη (2007), Gillies (2004), Webb (2009), όπως αναφέρονται στο: Ευστάθιος Ζωγόπουλος «Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας και η συμβολή των ΤΠΕ», σσ. 60 – 73, στο περιοδικό: Τα Εκπαιδευτικά, τεύχος 105-106, σσ. 62, 63.

¹⁸⁴ Ο. π. Ευστάθιος Ζωγόπουλος «Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος, σσ. 60-62.

¹⁸⁵ Όπως αναφέρεται στο: Ευγενία Βαρελά «Απόψεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αναφορικά με την εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου κατά τη διδασκαλία τους», Διπλωματική Εργασία, Ε.Α.Π. Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Μ. Π. Σ. «Επιστήμες της Αγωγής», Πάτρα 2017, σελ. 13.

¹⁸⁶ Όπως αναφέρεται στο: Ευγενία Βαρελά «Απόψεις των εκπαιδευτικών...», σσ. 13, 14.

διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται εκτεταμένα τα γνωστικά και τα ψυχοκοινωνικά οφέλη της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας. Κατά την εφαρμογή της οι μαθητές εμπλέκονται με ενεργό τρόπο στη μάθηση, ελέγχοντας τη συμπεριφορά τους, αυτενεργούν, αναπτύσσουν ενσυναίσθηση, κατανοούν τη διαφορετικότητα και, σύμφωνα με τον Δερβίση (1998), συνηγορούν και διδακτικοί λόγοι, αφού καθίστανται ικανοί να επιλύουν τα προβλήματα που προκύπτουν στη σχολική ζωή.¹⁸⁷

Αξίζει να προστεθεί ότι η Judith Langer διερευνώντας τον ρόλο της λογοτεχνικής εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα, αναδεικνύει μια άλλη διάσταση. Η θεωρία, της «οικοδόμησης αναπαραστάσεων (envisionmentbuilding theory)» και οι έννοιες των διαφορετικών προσανατολισμών της διαδικασίας νοηματοδότησης του «λογοτεχνικού» και του «γνωστικού προσανατολισμού» λειτούργησαν ως χρήσιμο θεωρητικό πλαίσιο για τον σχεδιασμό διδακτικών σεναρίων. Σύμφωνα με τη Langer ο 21^{ος} αιώνας απαιτεί πολίτες ανοιχτούς στην αλλαγή. Η λογοτεχνία, κατέχει ρόλο ουσιαστικής σημασίας πάνω σε αυτό και βασίζεται στη θεωρία της οικοδόμησης αναπαραστάσεων. Όσον αφορά στους μαθητές η έμφαση δίνεται στον δικό τους τρόπο σκέψης, στοχασμό και διαμόρφωση των προσωπικών τους ερμηνειών κατά τη λογοτεχνική ανάγνωση του κειμένου¹⁸⁸.

4. 2. Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο της Κριτικής Παιδαγωγικής τα προγράμματα σπουδών έχουν ως στόχο τη δημιουργία. «*Αν θέλουμε να είμαστε συνεπείς με τις απαιτήσεις της εποχής μας, η παιδεία οφείλει να ισοδυναμεί με διαρκή μόρφωση του ατόμου, ώστε να συγκεντρώνει δεδομένα, να χειρίζεται ετερόκλητες πληροφορίες, να επιλύει προβλήματα, να κατέχει εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις. Στόχος ενός σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος δεν μπορεί να είναι παρά η δημιουργία ενεργών*

¹⁸⁷ Όπως αναφέρεται στο: Ευγενία Βαρελά «Απόψεις των εκπαιδευτικών...», σελ. 15.

¹⁸⁸ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Ζησούλα Γκουτσιουκώστα «Η Ψηφιακή Αφήγηση...», σσ. 19-23.

υποκειμένων, που θα είναι σε θέση να αξιοποιούν κάθε μέσο επικοινωνίας και όλους τους σημειωτικούς πόρους (κείμενα, εικόνες, μουσική κ.α.) και θα διαθέτουν την ικανότητα να κατανοούν και να χρησιμοποιούν κριτικά την πολύπλοκη νέα επικοινωνιακή πραγματικότητα»¹⁸⁹. Η Λογοτεχνία κατέχει σημαντική θέση, αφού θεωρείται ότι παρέχει τα εργαλεία για την κατανόηση του κόσμου και τη συγκρότηση της υποκειμενικότητάς μας και η διδασκαλία της έχει ως βασικό σκοπό την «κριτική αγωγή στον σύγχρονο πολιτισμό»¹⁹⁰. Παρέχεται η δυνατότητα επιλογής κειμένων από τον διδάσκοντα και τους μαθητές¹⁹¹, ο τρόπος οργάνωσης της ύλης είναι θεματικός ή ειδολογικός, διευρύνεται η έννοια της ιστορικότητας με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον στην ιστορικότητα του αναγνώστη - μαθητή¹⁹² και αξιοποιεί τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών. Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται στη διδασκαλία σε ομάδες και τη μέθοδο project και η αξιολόγηση είναι διαρκής και διαμορφωτική¹⁹³.

Ήδη από το 2003 στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών γίνεται λόγος για δημιουργικότητα, «ανακαλυπτική και διερευνητική μάθηση», διαθεματικά σχέδια εργασίας¹⁹⁴. Το 2011, στο πλαίσιο της αξιοποίησης των Τεχνολογιών Πληροφορικής

¹⁸⁹ Υ. Α. Αρ. 70001 / Γ2 «Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α΄ τάξης Γενικού Λυκείου», Τεύχος Δεύτερο, Αρ. Φύλλου 1562, Εθνικό Τυπογραφείο, 27 Ιουνίου 2011, σελ. 21007.

¹⁹⁰ Δηλαδή ως πρωταρχική αξία του μαθήματος τίθεται η κριτική στάση απέναντι στις πολιτισμικές παραδόσεις, αξίες και μηνύματα. (ο. π. Απόφαση με αρ. 70001/Γ2 «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 21068).

¹⁹¹ Αρκεί να ανταποκρίνονται στους διδακτικούς σκοπούς.

¹⁹² «...η ιστορία της λογοτεχνίας θα πρέπει να έχει ως αποστολή της την αντιμετώπιση ενός δεδομένου λογοτεχνικού φαινομένου ως επικοινωνιακού συνόλου μέσα στην ιστορική και κοινωνική λειτουργία του...» (ο. π. Υ.Α.Αρ. 70001/Γ2 «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 21071).

¹⁹³ Ο. π. Υ. Α. Αρ. 70001 / Γ2 «Πρόγραμμα Σπουδών...», σσ. 21071, 21072, 2174.

¹⁹⁴ Υ. Α. Αρ. 21072 α / Γ2 «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε. Π. Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Δημοτικού – Γυμνασίου: α) Γενικό Μέρος β) Δ.Ε. Π. Π. Σ. και Α. Π. Σ. Ελληνικής Γλώσσας, Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, Εικαστικών, Σπουδών Θεάτρου, Θρησκευτικών, Ιστορίας, Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, Μαθηματικών, Μελέτης Περιβάλλοντος», Εθνικό Τυπογραφείο 2003, σσ. 3797, 3806.

και Επικοινωνιών στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας και μιας ολοκληρωμένης διδακτικής πρότασης, μεταξύ άλλων στόχων περιλαμβάνεται και η επιδίωξη κατανόησης της κατασκευής των λογοτεχνικών κειμένων και με πειραματισμούς Δημιουργικής¹⁹⁵ Γραφής¹⁹⁶.

Μέσω των νεότερων Προγραμμάτων Σπουδών (2011-2022) υλοποιούνται σημαντικές αλλαγές όσον αφορά το μάθημα της Λογοτεχνίας, που καλλιεργεί στους μαθητές τις δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα. «Η Λογοτεχνία αποτελεί τη σημαίνουσα εκείνη κοινωνική πρακτική που με τους σύνθετους γλωσσικούς της μηχανισμούς εγγράφει, συναιρεί και αντιπαραθέτει συνειδητές και λανθάνουσες οπτικές για τον κόσμο και τον ανθρώπινο πολιτισμό. Παράλληλα, μορφοποιεί λεκτικά την ανθρώπινη έκφραση, εμπειρία, μαρτυρία και φαντασία, συγκροτεί δηλαδή ένα νέο σύμπαν. Αναπαριστά, έτσι, επιλεκτικά και εκλεκτικά μια {εποχή} που διαμορφώνεται μέσα από τη ματιά του δημιουργού. Μέσω της αισθητικής εμπειρίας ενεργοποιεί την ανταπόκριση των αναγνώστών/τριών με τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά και τον δικό τους ιστορικό και κοινωνικό ορίζοντα, μετασχηματίζοντας ή θέτοντας υπό ερώτηση τις υπάρχουσες αντιλήψεις, σχέσεις και ταυτότητες τους¹⁹⁷. Είναι, επομένως, όχι μόνο

¹⁹⁵ «Σχετικά με τον προσδιορισμό του όρου «θα λέγαμε ότι – όπως και να ορίσουμε τη Δημιουργική Γραφή – το σημαντικότερο είναι ότι αυτή δημιουργεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο κανείς μπορεί να μάθει τους τρόπους να δώσει μορφή σε όλα αυτά που ενυπάρχουν μέσα του, να νιώσει ότι υπάρχει τρόπος να εκφράσει την προσωπική οπτική και τη διαφορετική ματιά που έχει για την πραγματικότητα και τη ζωή, είτε αυτό θα τον οδηγήσει σε συγγραφικά μονοπάτια, είτε απλά στην ικανοποίηση ότι πειραματίστηκε, ανέτρεψε το σύνθετο και είδε με καινούρια ματιά τη λογοτεχνία και την έννοια της δημιουργίας». (Ο. π. Μπιζιάνα Παρθένα «Η συμβολή των προγραμμάτων...», σελ. 9).

¹⁹⁶ Ο. π. Υ. Α. Αρ. 70001 / Γ2 «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 21072.

¹⁹⁷ «Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας είναι επικοινωνία με την έννοια της ανταλλαγής των οπτικών με τις οποίες προσλαμβάνεται, κατανοείται και ερμηνεύεται η πραγματικότητα σε διαφορετικές εποχές ή σε διαφορετικά κείμενα της ίδιας ή άλλης κουλτούρας. Ό,τι οικειοποιείται ο αποδέκτης ενός λογοτεχνικού έργου είναι μία πρόταση του κόσμου, την οποία το κείμενο αποκαλύπτει, μετασχηματίζοντας την προσωπικότητα του αναγνώστη. Έτσι η ανάγνωση αποβαίνει μέσο αυτοσυνείδησης και αυτογνωσίας και η διδασκαλία της λογοτεχνίας γίνεται μαθητεία για τη ζωή. Από ψυχοπαιδαγωγικής πλευράς, οι όροι κατανόηση και βίωση μέσα σε μια αδιάρρηκτα διαλεκτική σχέση μας οδηγούν στη διαμόρφωση στάσεων και συστήματος αξιών.[...] Η Λογοτεχνία, λοιπόν, από τη φύση της, εγείρει το αίτημα της κατ' εξοχήν συγκινησιακής, βιωματικής συμμετοχής και ανταπόκρισης του αναγνώστη..» (Αραβανή Ευαγγελία «Η συμβολή του μαθήματος της Λογοτεχνίας στην ανάπτυξη στάσεων των μαθητών», σσ. 67 έως 76, στο περιοδικό «Νέα Παιδεία», τεύχος 120, Αθήνα 2006, σελ. 71).

παράγωγο αλλά και δυνάμει παράγοντας διαμόρφωσης των κοινωνικών συνθηκών και του πολιτισμού [...] Τα λογοτεχνικά κείμενα στην εκπαίδευση ανοίγουν έναν ευρύ ορίζοντα αναζητήσεων και αντιστέκονται στους όποιους περιορισμούς προθέσεων και αντιλήψεων συνδέονται με τυπικές διαδικασίες μάθησης. Η αναγνώριση αυτής της ανασυνθετικής λειτουργίας στον χώρο των λογοτεχνικών σπουδών έφερε μια στροφή από την αναζήτηση του ερωτήματος «τι είναι» η Λογοτεχνία στο «πώς επενεργεί» η Λογοτεχνία στο άτομο και στην κοινωνία»¹⁹⁸.

Στις οδηγίες για τους μαθητές του Λυκείου¹⁹⁹ ως σκοπός ορίζεται ο διάλογος με τις ποικίλες λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της ανθρώπινης κατάστασης στα κείμενα, ώστε η λογοτεχνία να ωθεί στην αναγνώριση της δραστηκής τους αξίας για τη ζωή, μέσα από εμπειρίες, αισθητικές και διανοητικές συγκινήσεις. Επίσης, στη συγκρότηση της υποκειμενικότητάς τους μέσα από την κατανόηση του κόσμου και την ανάπτυξη κριτικής στάσης απέναντι στις λογοτεχνικές τεχνικές, με τις οποίες υποβάλλονται νοήματα και αξίες. Όσον αφορά την επίτευξη των ειδικότερων σκοπών κρίνεται απαραίτητο το μαθητικό κοινό **α)** να αποκτήσει αναγνωστικές δεξιότητες, ώστε να αξιοποιούνται συνδυαστικά ενδοκειμενικά και εξωκειμενικά στοιχεία για επαρκέστερη ανίχνευση των κειμένων **β)** να θέτει ερωτήματα – θέματα σχετικά, με βάση τα οποία θα αλληλοεπιδρούν και θα συνομιλούν μεταξύ τους και **γ)** να διαπραγματεύεται τις υποθέσεις του στο πλαίσιο μιας αναγνωστικής – ερμηνευτικής κοινότητας. Ως μαθησιακά αποτελέσματα αναμένονται η κατανόηση, η ερμηνεία, ο μετασχηματισμός, η παραγωγή κειμένων και ο αναστοχασμός σχετικά με τις στρατηγικές ανάγνωσης – κατανόησης²⁰⁰.

¹⁹⁸ Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Λογοτεχνίας των Α', Β' και Γ τάξεων Γενικού Λυκείου, ΦΕΚ 5769, τεύχος δεύτερο, Αθήνα 10 Δεκεμβρίου 2021, σελ. 73657, 73658.

¹⁹⁹ Η παρούσα μελέτη εστιάζει στα προγράμματα σπουδών του Λυκείου, επειδή στο δημιουργικό μέρος της θα επιχειρηθεί διδακτική παρέμβαση για τη Β' τάξη Λυκείου.

²⁰⁰ Υ. Α. 110050/Δ2 «Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα {Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία των Α' και Β' τάξεων Ημερήσιου και Εσπερινού Γενικού Λυκείου», ΦΕΚ 4402, τεύχος Δεύτερο, Αθήνα 23 Σεπτεμβρίου 2021 .και Υ.ΠΑΙ.Θ. «Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Ημερησίου και του Εσπερινού Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2021-2022», Αθήνα, 17-09-2021 και «Οδηγίες για τη διδασκαλία των μαθημάτων της Ελληνικής Γλώσσας, της Ιστορίας, των Λατινικών και της Φιλοσοφίας Ημερήσιου και Εσπερινού

Στο πλαίσιο ατομικών και ομαδικών εργασιών οι μαθητές αναπτύσσουν δημιουργική και κριτική σχέση, ασκούνται στη βιβλιοπαρουσίαση και βιβλιοκριτική και μπορούν να αξιοποιήσουν δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής, μέσα από τις οποίες συνειδητοποιούν στην πράξη τις τεχνικές και τους μηχανισμούς της λογοτεχνικής έκφρασης²⁰¹. Ασκούμενοι στη Δημιουργική Γραφή προσεγγίζουν βιωματικά τον λόγο, αξιοποιούν τις εμπειρίες τους, δυναμώνουν την κριτική τους ικανότητα, απελευθερώνουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους και σταδιακά γίνονται κριτικά σκεπτόμενοι και ενεργητικοί αναγνώστες²⁰².

Οι επιδιώξεις του μαθήματος αναδιατυπώνονται και προεκτείνονται με βάση τους γραμματισμούς²⁰³. Αναδεικνύονται οι πρακτικές του κριτικού γραμματισμού και οι (ενδο)προσωπικές, (μετα)γνωστικές στρατηγικές προσέγγισης του γνωστικού αντικείμενου. Έμφαση δίνεται στην εμπλοκή των μαθητών σε δραστηριότητες επεξεργασίας στοιχείων και σε ερμηνευτικά σχόλια, που αναδεικνύουν το προσωπικό

Λυκείου για το σχολικό έτος 2020 – 2021», Αθήνα 2020 και Υ.ΠΑΙ.Θ. και «Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στις Α΄ και Β΄ τάξεις Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2019 - 20», Αθήνα 17-9-2019 και «Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στις Α΄ και Β΄ τάξεις Ημερήσιου ΓΕΛ για το σχολικό έτος 2018 – 2019», Αθήνα 4-9-2018.

²⁰¹ Ο. π. Υ.ΠΑΙ.Θ «Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών...», 4 Σεπτεμβρίου 2018, σσ. 22, 23.

²⁰² Ο. π. Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 73658.

²⁰³ «... [Ο Γραμματισμός / Literacy]

- Σύνθετη έννοια (αποτελείται από πολλούς {γραμματισμούς}, ανάλογα με τα γνωστικά αντικείμενα)
- Η επιδίωξη {γραμματισμών} από όλα τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών, τα κατευθύνει σε ολιστικές, διαθεματικές, ανοιχτές και ευέλικτες προσεγγίσεις των μορφωτικών αγαθών, με κύρια χαρακτηριστικά την εκτενή ύλη και τη μεσο - μακροπρόθεσμη κάλυψή της
- Γενικά, [γραμματισμός] σημαίνει την απόκτηση από μέρους του μαθητή μιας γνωστικής, αλλά και μεταγνωστικής επάρκειας:

- ως προς το αντίστοιχο με το ηλικιακό του επίπεδο *minimum* γνώσεων και δεξιοτήτων
- στα διαφορετικά πνευματικά πεδία που συνθέτουν τη σχολική εκπαίδευση
- Και όλα αυτά, απαιτούμενα από τη σύγχρονη δομή της κοινωνίας, με σκοπό τη συμβολή της εκπαίδευσης στην κοινωνική συνοχή...»

(Δημήτρης Γιαννακόπουλος, «Τα νέα προγράμματα σπουδών του Γυμνασίου και η πιλοτική εφαρμογή τους», Διαθέσιμο στο: https://dide.arg.sch.gr/wp-content/uploads/2013/01/pilotiko_Gymn.pdf [τελευταία πρόσβαση στις 30 Αυγούστου 2021]).

νόημα, ενώ γίνονται αντικείμενα συζήτησης (Σπανός & Μιχάλης, 2014)²⁰⁴. Στο πλαίσιο του δημιουργικού γραμματισμού οι μέθοδοι της Δημιουργικής Γραφής με τις δημιουργικές εργασίες συμβάλλουν στην συνανάγνωση και την προώθηση της φιλαναγνωσίας (El Said, 2006)²⁰⁵. Οι μαθητές/τριες συνειδητοποιούν τις διαδικασίες για τη σχέση λέξεων, ιδεών, εικόνων, ήχων και συμβόλων, αξιοποιώντας τις εμπειρίες τους, τη φαντασία τους, τις κοινωνικές πρακτικές (Ivanic, 2004)²⁰⁶.

Από το τρέχον έτος (2021 – 2022) εφαρμόζεται πιλοτικά νέο Πρόγραμμα Σπουδών για την Α΄ και Β΄ τάξη στα Πρότυπα και Πειραματικά Λύκεια, το οποίο είναι εμπλουτισμένο, διατηρώντας, όμως τους βασικούς άξονες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Λογοτεχνίας²⁰⁷. Η συγκεκριμένη Απόφαση αναφέρεται στο μάθημα και τις ευεργετικές επιδράσεις του στους μαθητές/τριες, αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη σχέση Λογοτεχνίας και Δημιουργικής Γραφής και ορίζει τη σκοποθεσία, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και γενικότερα τους βασικούς άξονες διδακτικής – μάθησης, οι οποίοι έχουν μικρές προστιθέμενες διαφορές από τα προηγούμενα. Αξίζει, όμως, να επισημανθεί ότι ανανεώνεται ο τρόπος διδασκαλίας, εφόσον στις Α΄ και Β΄ τάξεις Λυκείου εισάγεται η διδασκαλία για «εκτενές αυτοτελές λογοτεχνικό κείμενο» σε ορισμένο χρονικό διάστημα και μάλιστα στη Β΄ Λυκείου η διδασκαλία ολόκληρης ποιητικής συλλογής²⁰⁸.

Ως σκοποθεσία τίθεται η επικοινωνία – κατανόηση και η αισθητική απόλαυση μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα και ως γενικοί στόχοι ορίζονται: η εξοικείωση – αναγνώριση των λογοτεχνικών ειδών, η κατανόηση της ιδιαίτερης

²⁰⁴ Όπως αναφέρεται στο: Σταματάκη Μαρία «Η συνδρομή της Δημιουργικής Γραφής στη Διδακτική της Λογοτεχνίας στο Λύκειο». Η ένταξη του ολοκληρωμένου κειμένου», Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Αθήνα 2021, σελ. 45.

²⁰⁵ Όπως αναφέρεται στο: ίδιο

²⁰⁶ Όπως αναφέρεται στο: ίδιο

²⁰⁷ Ο. π. Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών...».

²⁰⁸ «Η μελέτη, ακόμα, λογοτεχνικών δοκιμίων στην τάξη αυτή εισάγει τους μαθητές και τις μαθήτριες στη διερεύνηση θεμάτων φιλοσοφίας της τέχνης, αισθητικής και ιστορίας της Λογοτεχνίας...» (Ο. π. Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 73661).

γλώσσας, ο δημιουργικός διάλογος, η ανίχνευση της σχέσης των κειμένων με την κοινωνία της εποχής τους, η διερεύνηση και αξιοποίηση της διακειμενικότητας και η συμμετοχή ούτως ώστε η μαθησιακή διαδικασία να εξελίσσεται από γνωστική σε παιδευτική, ψυχαγωγική και δημιουργική.

Η όλη εκπαιδευτική δραστηριότητα για την επίτευξη των στόχων δομείται στα παρακάτω θεματικά πεδία και ενότητες: **α)** στην ανάλυση, κατανόηση: ενοτήτων πεζών ή ποιητικών κειμένων και αυτοτελούς εκτενούς λογοτεχνικού έργου **β)** στην παραγωγή λόγου: στον προφορικό, γραπτό, ψηφιακό λόγο και τη Δημιουργική Γραφή **γ)** επιστημονική – γνωστική διάσταση του μαθήματος της Λογοτεχνίας: προσέγγιση λογοτεχνικών κειμένων για τη Λογοτεχνία, όπως και προσέγγιση στοχαστικών δοκιμίων, κατανόηση λογοτεχνικών όρων και αξιοποίηση της ιστορίας της λογοτεχνίας **δ)** διαλογικότητα: διάλογος με τον κόσμο των κειμένων, αλλά και μεταξύ των αναγνωστών, διακειμενικότητα – διαθεματικότητα, η σχολική τάξη ως κοινότητα αναγνωστών **ε)** ψυχαγωγική λειτουργία της Λογοτεχνίας: ανάγνωση, αισθητική απόλαυση, δραματοποίηση, διακαλλιτεχνική δράση και το ζητούμενο της φιλιαναγνωσίας **στ)** από την ανάγνωση της Λογοτεχνίας στον κριτικό γραμματισμό: ο άνθρωπος ως δημιουργός πολιτισμού, ποιότητα ζωής, ανθρώπινες ταυτότητες και σχέση Λογοτεχνίας και Γλώσσας.

Συνεπώς, σύμφωνα με τα προηγούμενα «*Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας στο Λύκειο συνιστά πράγματι ένα δημιουργικό μαθησιακό πλαίσιο, που υπηρετεί την αναγνωστική απόλαυση. Αναπτύσσει το ενδιαφέρον για την ανάγνωση. Καλλιεργεί την αυτογνωσία και την κοινωνική ευαισθητοποίηση. Αφυπνίζει τη δημιουργικότητα και προωθεί την αυτοέκφραση των μαθητών και των μαθητριών, διαμορφώνοντας τις συνθήκες για πληρέστερη στοχαστική και συνειδητή συμμετοχή στην κοινωνία των ανθρώπων*²⁰⁹».

²⁰⁹ Ο. π. Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών..», σελ. 73659.

4.3. Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ποίηση αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς τομείς της αισθητικής αγωγής. Περιέχει ιστορικά, διδακτικά, φιλοσοφικά νοήματα, έντεχνο λόγο, ρυθμό και καλλιεργεί την κρίση και τη φαντασία. Ειδικότερα όσον αφορά τη διδασκαλία της ποίησης στο ελληνικό σχολείο²¹⁰, προέκυψαν ερωτήματα, επειδή δεν αφορά κάποιο επιστημονικό αντικείμενο, αλλά μια τέχνη και μια κοινωνική και πολιτισμική πρακτική, με την οποία ασχολούνται και φιλόλογοι, κριτικοί και θεωρητικοί. Τη δεκαετία του '60 στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών αλλαγών και της μεταρρύθμισης του 1964, αναγνωρίζεται η υψηλή αξία του μαθήματος των Νέων Ελληνικών (και μάλιστα καταλαμβάνει την υψηλότερη θέση από τα σχολικά μαθήματα), με ύψιστη αποστολή τον εθνικό και ηθικό φρονηματισμό των μαθητών. Το 1969 στο συνέδριο του Cerisy-la-Salle διατυπώνονται τα κομβικά ερωτήματα, τα οποία ώθησαν σε αναζήτηση μεθοδολογίας: α) Τι επιχειρεί να διδάξει ο διδάσκων; β) Πώς αντιλαμβάνεται σε θεωρητικό επίπεδο την πρακτική του; Πώς αυτή του η αντίληψη αντανakλά στον τρόπο προσέγγισης των έργων; και δ) Γιατί αξίζει να διδάσκει κάποιος Ποίηση και Λογοτεχνία;²¹¹.

Σχετικές έρευνες όσον αφορά τη διδασκαλία και τη γραφή της ποίησης διενεργήθηκαν από τον Peter Benton, το 1984 και το 1999²¹². Στην πρώτη έρευνα το 1984 «μόνο το 3% υποστήριξε ότι η διδασκαλία της ποίησης δεν είναι σημαντική και οι καθηγητές επιχειρηματολόγησαν υπέρ της παρουσίας και συζήτησης ποιημάτων στο πλαίσιο του ωραρίου. Στο θέμα, όμως, της γραφής μόνον ένα 37% απάντησε θετικά». Στην επόμενη έρευνα, το 1999, προέκυψε διαφορά, αφού οι καθηγητές «θεώρησαν την ποίηση ως σημαντική διδασκαλία, δίνοντας, όμως, περισσότερη σημασία στη συμβολή της στην ανάπτυξη της γλωσσικής σκευής, ενώ το 54% των

²¹⁰ Η διδασκαλία της χρονολογείται από το 1884. Ο Νικόλαος Πολίτης εισήγαγε τη διδασκαλία κειμένων νεωτέρων Ελλήνων «λογογράφων και ποιητών» στο Ελληνικό σχολείο αρχικά και στη συνέχεια το 1927 το μάθημα εισήχθη σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου. (Ο. π. Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές ...», σελ. 44).

²¹¹ Όπως συνοπτικά περιγράφονται (Doubrovsky, 1985) και αναφέρονται στο ο. π. Γεωργία Β. Παντίδου «Κριτικές Προσεγγίσεις...», σσ. 40, 44, 57.

²¹² Όπως αναφέρεται στο: ο.π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σσ. 75, 76.

καθηγητών θεώρησε τη γραφή πολύ σημαντική, το 30% σημαντική και μόνον ένα 4% καθόλου σημαντική. Στην εφαρμογή, όμως, η απαιτητική προετοιμασία και η πίεση για τις εξετάσεις απαιτούν εξοικονόμηση χρόνου και η γραφή του ποιητικού κειμένου συρρικνώνεται ή εγκαταλείπεται²¹³.

Στα αναλυτικά προγράμματα της σύγχρονης ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας αναφορικά με την ποίηση, στις οδηγίες που παρέχονται στους εκπαιδευτικούς για το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο υπάρχουν προτάσεις για παράλληλα κείμενα, συμπληρωματικές εργασίες και διαθεματικές εργασίες, όπου προτείνεται οι μαθητές να ακούνε και μουσικούς δίσκους από γνωστούς συνθέτες, σχετικούς με το μάθημα²¹⁴ και να αφηγούνται τις εντυπώσεις και τα συναισθήματά τους, που προέκυψαν από την ακρόαση των τραγουδιών²¹⁵.

Το 2011 αναφέρεται ως σκοπός οι μαθητές/τριες «να αποκτήσουν μια συνολική εικόνα της εξέλιξης της Νεοελληνικής Ποίησης» και επίσης αναφέρονται τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα μέσα από την διδασκαλία – επεξεργασία της δεύτερης θεματικής ενότητας για την Α΄ Λυκείου «Παράδοση και μοντερνισμός». Στη συνέχεια, στο πλαίσιο των γενικών κατευθύνσεων στα Προγράμματα Σπουδών για το μάθημα της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας, εμπεριέχονται και κάποιες ξεχωριστές αναφορές για τα ποιητικά κείμενα.

Ωστόσο, σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών²¹⁶, η διδασκαλία της Λογοτεχνίας, όπως φαίνεται, γίνεται πιο συστηματική και αποτελεσματικότερη, εφόσον στις Α΄ και Β΄ τάξεις Λυκείου εισάγεται η διδασκαλία για αυτοτελές

²¹³ Ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σσ. 75,76.

²¹⁴ Σημειώνεται ότι στο σχολικό βιβλίο «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» εμπεριέχονται έργα μελοποιημένης ποίησης. (ενδεικτικά αναφέρονται τα τραγούδια «Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι» και «όλα τα πήρε το καλοκαίρι», του Οδυσσέα Ελύτη).

²¹⁵ ΥΠΕΠΘ – ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Α΄ Γυμνασίου, Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Αθήνα 2007, (βλ. ενδεικτικά σσ. 10, 11, 25).

²¹⁶ Βλ. προηγούμενη ενότητα «Η λογοτεχνία στα Προγράμματα Σπουδών».

λογοτεχνικό κείμενο. Και όσον αφορά στη Β' Λυκείου, διδάσκεται ολόκληρη ποιητική συλλογή²¹⁷, η προσέγγιση της οποίας με αξιοποίηση λογοτεχνικών κριτικών «δίνει τη δυνατότητα στη σχολική τάξη ως κοινότητα αναγνωστών να αναλάβει ατομικές και ομαδικές εργασίες με τις οποίες εκφράζονται απόψεις και θέσεις που προωθούν τη στοχαστική ανάγνωση και συμβάλλουν στην πραγμάτωση του κριτικού γραμματισμού».

4. 3. 1. Δημιουργική Γραφή και Ποίηση

4. 3. 1. α. Δημιουργικότητα

*«Κανένας δε δικαιούται τον τίτλο του Δημιουργού,
παρά μόνο ο Θεός και ο ποιητής»
Torquato Tasso²¹⁸*

Ο όρος Δημιουργικότητα, παρά τις διαρκείς διερευνήσεις δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί, λόγω των ρευστών χαρακτηριστικών του. Ενυπάρχει στην ανθρώπινη φύση ως μηχανισμός επιβίωσης. Ο Πλάτωνας διερευνά τη δημιουργικότητα ως χαρακτηριστικό ιδιαίτερα των φιλοσόφων και των ποιητών, αλλά και ως θεϊκή δημιουργική τέχνη. Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Περί ψυχής* διαχωρίζει την «πράξιν» από την «ποίησιν», η οποία αναφέρεται στη δημιουργία και παραγωγή ενός έργου. Στην Αναγέννηση η ποιητική πράξη ταυτίζεται με τη θεϊκή. «Η επιστήμη της Ψυχολογίας ορίζει τη δημιουργικότητα ή δημιουργική σκέψη ως την σύνθετη νοητική

²¹⁷ «Στη Β' Λυκείου διδάσκεται μία ποιητική συλλογή, καθώς και ενότητες κειμένων που έχουν στο κέντρο τους αυτοτελή διηγήματα ή νομβέλες και πραγματεύονται θέματα/ προβλήματα/ ζητήματα που εντάσσονται στις εξής θεματικές περιοχές: i. Αγάπη και Έρωτας ii. Ήρωες και Αντιήρωες iii. Όνειρα και Όρια...». (Ο. π. Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 73661).

²¹⁸<https://el.wikiquote.org/wiki/%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1> [τελευταία πρόσβαση στις 5 Ιουνίου 2022].

διεργασία με χαρακτηριστικά την επεξεργασία των γνωστικών στοιχείων και σχημάτων σκέψης, που οδηγεί σε ένα πρωτότυπο πνευματικό προϊόν»²¹⁹.

Ο Wallas (1926) καταγράφει πρώτος τα τέσσερα στάδια της δημιουργικής διαδικασίας: Το στάδιο της προετοιμασίας – προπαρασκευαστικό στάδιο, το στάδιο της επώασης, το στάδιο της έμπνευσης και το στάδιο του απολογισμού, του ελέγχου των υποθέσεων²²⁰. Όσον αφορά στα μοντέλα δημιουργικότητας διακρίνονται με βάση το πού επικεντρώνονται. Στα μοντέλα που επικεντρώνονται στην προσωπικότητα, στο προϊόν, στο περιβάλλον ή στην πειθώ και στη δυναμικότητα²²¹.

4. 3. 1. β. Δημιουργική Γραφή

Η δημιουργικότητα στη διδακτική της Λογοτεχνίας έχει κατά κύριο λόγο συνδεθεί με τη Δημιουργική Γραφή²²², η οποία «αποτελεί τέχνη του λόγου και τρόπο δημιουργίας λογοτεχνικών κειμένων, καθώς και μέθοδο προσέγγισης ζητημάτων που αφορούν την διδασκαλία της λογοτεχνίας»²²³. Αναλυτικότερα, ο όρος Δημιουργική Γραφή²²⁴.

²¹⁹ Όπως αναφέρεται στο: Βραχνιά Άρτεμις «Μουσική και Δημιουργική Γραφή – Η έμπνευση και η εφαρμογή στο 10^ο Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Νέας Ιωνίας Βόλου, με Έλληνες και Ρομά μαθητές», Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα 2015.

²²⁰ Όπως αναφέρεται στο ίδιο.

²²¹ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σσ. 26 .έως 30.

²²² «Η ιστορία της Δημιουργικής Γραφής ξεκινά ουσιαστικά στην Αθήνα με τον Αριστοτέλη, αλλά έχει τις ρίζες της πίσω και από αυτόν, καθώς το έργο του Περί Ποιητικής αποτελεί ουσιαστικά έναν ερμηνευτικό απολογισμό εκείνων των δημιουργικών πρακτικών που συνέλεξε και μελέτησε και που στο μεταξύ είχαν γίνει αποδεκτές και αριθμούσαν ήδη αρκετά χρόνια εφαρμογής. [...] Τη μοναδική πάντως ως τώρα μελέτη για την ιστορία της Δημιουργικής Γραφής αποτελεί το έργο του Myers *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880* (2006). Σύμφωνα με τον Myers η απαρχή της, αρκετά περίπλοκη και συνδεδεμένη με πολλαπλούς εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς και επιστημονικούς παράγοντες, σχετίζεται σε κάθε περίπτωση άμεσα με την ανάπτυξη του κινήματος της «προοδευτικής εκπαίδευσης» σε αμερικάνικα Γυμνάσια και Λύκεια στον εικοστό αιώνα». (Ο. π. Κωτόπουλος Η. Τ., «Πράξη και Διδασκαλία της {Δημιουργικής Γραφής} στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα» στα Πρακτικά Ε' Επιστημονικού Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014), οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία», Θεσσαλονίκη, 2014, τόμος Α, σελ. 801-821. Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών (European Society of Modern Greek Studies 2015, σσ. 802, 803).

²²³ Ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή..», σελ. 36.

²²⁴ Η Δημιουργική Γραφή ως όρος και ως γνωστικό αντικείμενο εξακολουθεί να προβληματίζει. (Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος «Η Δημιουργική Γραφή ως γνωστικό αντικείμενο: οι ιδιαιτερότητες

επιχειρεί να αποδώσει τον αγγλοσαξωνικό όρο “creative writing” και, σήμερα, χρησιμοποιείται διττά: «αναφερόμενοι στην ικανότητα να ελέγχει κανείς τις δημιουργικές σκέψεις και να τις μετατρέπει σε γραφή, αλλά και στην ευρεία του σημασία²²⁵, όπου εμπεριέχει το σύνολο των διάφορων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (κυρίως λογοτεχνικών) δεξιοτήτων, δηλαδή τις εκπαιδευτικές διαδικασίες κατά τις οποίες διεγείροντας κατάλληλα τη δημιουργικότητα, οδηγούμαστε στην παραγωγή λόγου με τρόπο ελκυστικό και παιγνιώδη. Η ολιστική οπτική της Δημιουργικής Γραφής δεν περιορίζεται στην αναζήτηση των ιδιοτήτων που χαρακτηρίζουν ένα άτομο ως δημιουργικό, αλλά διερευνά τις ιδιαίτερες συνθήκες μέσα στις οποίες η δημιουργικότητα του ατόμου απελευθερώνεται»²²⁶.

Σύμφωνα με τον Έκο η Δημιουργική Γραφή είναι σε αντιδιαστολή με την επιστημονική γραφή, αφού στα λογοτεχνήματα «θέλει κανείς να αναπαραστήσει τη ζωή, να καταστήσει έντονες τις ασυνέπειες και τις αντιφάσεις της και να προτείνει στους αναγνώστες τη δοκιμή μιας λύσης και όχι μια οριστική συνταγή»²²⁷.

του εργαστηρίου», στο: «Πολύδρομο», περιοδική έκδοση για τη Γλωσσία και τον Πολυπολιτισμό στην Εκπαίδευση και την Κοινωνία». Τεύχος 7ο, σσ. 37 έως 42, Μάιος 2014, σελ. 37, 38).

²²⁵ «Συνοπτικά η Δημιουργική Γραφή θα μπορούσε να ενταχθεί:

- στο χώρο της Φιλολογίας ως λογοτεχνική γραφή, ως τέχνη της συγγραφής και ως λογοτεχνική θεωρία της ανάγνωσης
- στο χώρο της Παιδαγωγικής ως βιωματική εκπαιδευτική μέθοδος διδασκαλίας, κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, της Λογοτεχνίας και της Γλώσσας
- στο χώρο της Ψυχολογίας ως θεραπευτική μέθοδος»

(Άννα Π. Βακάλη, Τριαντάφυλλος Η.Κωτόπουλος «Η Δημιουργική Γραφή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση». Διαθέσιμο στο: <https://www.google.com/search?client=firefox-bd&q=%C2%AB%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC+%CE%B7+%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CE%93%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE>. [τελευταία πρόσβαση στις 27 Απριλίου 2022]).

²²⁶ Ο.π.Κωτόπουλος Η. Τ. «Πράξη και Διδασκαλία...», σελ. 801.

²²⁷ Άννα Π. Βακάλη «Η παραγωγή γραπτου λόγου στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μετά το 1975: Από την Έκθεση στη Δημιουργική Γραφή», Διδακτορική Διατριβή, Φλώρινα: Π.Δ.Μ., Παιδαγωγική Σχολή 2014, σελ. 346.

Ο Dawson (2005) θεωρεί ότι η Δημιουργική Γραφή συντίθεται μέσα από τους τέσσερις άξονες: δημιουργική προσωπική έκφραση, γραμματισμός, τεχνική και μελέτη εκ των έndon. Η Myhill (2001) σε άρθρο της τονίζει ότι «η διδασκαλία της γραφής περιλαμβάνει αμφότερες τις έννοιες δημιουργία και τεχνική και ο ρόλος του δασκάλου είναι σημαντικός ως προς τη μετάδοση αυτών των τεχνικών», θεωρώντας ότι είναι αναγκαία η διαμόρφωση τεχνικής στη γραπτή έκφραση των μαθητών. Ο Morley (2007) αναγνωρίζει ότι η διδασκαλία της Λογοτεχνίας είναι αποτελεσματικότερη, όταν υπάρχει ταλέντο ή κλίση και επαφίεται στον δάσκαλο, μέσα από τις τεχνικές του, να διεγείρει και να διαμορφώσει αυτή την κλίση²²⁸.

Οι επιμέρους παράγοντες οι οποίοι εμπλέκονται στη διαδικασία της Δημιουργικής Γραφής και την ορίζουν είναι: γλωσσικό πρόβλημα ερέθισμα, ο δημιουργικός συγγραφέας, η δημιουργική διαδικασία και τα στάδιά της, το δημιουργικό προϊόν-κείμενο. Μέσα από αυτή την οπτική διερευνώνται, εκτός από τα χαρακτηριστικά του δημιουργικού ατόμου και οι ιδιαίτερες συνθήκες²²⁹ που ελευθερώνουν τη δημιουργικότητά του²³⁰. Και αυτή ακριβώς η διάσταση συνδέει τη δημιουργικότητα του ατόμου με τον χώρο της παιδαγωγικής και της διδακτικής²³¹.

²²⁸ Όπως αναφέρονται στο: ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σσ. 44, 45, 47.

²²⁹ Το περιβάλλον για μάθημα Δημιουργικής Γραφής είναι το εργαστήριο, όπου συλλειτουργούν η μονάδα και η ομάδα. Εκεί γίνεται συζήτηση, διάλογος, και, μέσα από τη δημοσιοποίηση των δημιουργιών, ανατροφοδότηση. Η θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των εκπαιδευομένων και η σωστή καθοδήγηση συμβάλλουν στη βελτιστοποίηση, σύμφωνα με τον Grover. (Ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σελ. 48).

²³⁰ «Η Δημιουργική Γραφή μετατόπισε την προσοχή από τη θεωρητική διδασκαλία της Λογοτεχνίας στην ποιητική του εργαστηρίου», (Κωτόπουλος Η. Τ., «Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής: η ποιητική της ανατροπής στη σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη ή ένας δομικός εναγκαλισμός με την κουλτούρα της οικονομικής αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης στο σύγχρονο ευρωπαϊκό καπιταλισμό; στο «Από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Τερατώδες Είδωλο της Ευρώπης. Οι παθογένειες του καπιταλιστικού συστήματος», {επιμ. Καλεράντε Ε., Βαμβακίδου Ι., Σολάκη Α.}, σσ. 351 – 367, Τρίκαλα: Εκδόσεις Επέκεινα, σελ. 363).

• ²³¹ Κωτόπουλος Η. Τ. «Η νομιμοποίηση της Δημιουργικής Γραφής», (2012), Διαθέσιμο στο: <https://www.academia.edu/22087665/%> [τελευταία πρόσβαση στις 8 Ιουνίου 2022].

Στα αναλυτικά προγράμματα, ιδιαίτερα από το 2011 και μετά αναφέρεται ότι αξιοποιούνται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής²³². Όσον αφορά την ποίηση - τουλάχιστον εν μέρει- μπορούν να διδαχθούν τα τεχνικά χαρακτηριστικά της (μορφολογικά, ειδολογικά, λογοτεχνικά σχήματα, θεματικό περιεχόμενο, διαμόρφωση της δομής και της εικόνας ενός ποιήματος). Επίσης, μπορεί να διδαχτεί η θεωρία της ποίησης (ιστορία, λογοτεχνικά ρεύματα κ.λ.π.), ο λογοτεχνικός κανόνας, να «μυηθεί» ο εκπαιδευόμενος και να καλλιεργήσει τα αισθητικά του κριτήρια²³³. Με την άσκηση στη Δημιουργική Γραφή των μαθητών/τριών όχι μόνον απελευθερώνεται η δημιουργικότητά τους, αλλά οξύνεται και η κριτική τους ικανότητα και αναπτύσσεται η μεταγνώση. Μέσω της βιωματικής προσέγγισης του λόγου και της αξιοποίησης των προσωπικών και συναισθηματικών τους εμπειριών, καθίσταται δυνατό να αποκωδικοποιούν ως πρώτοι αναγνώστες το έργο τους²³⁴. Η πολυσημία των λογοτεχνικών κειμένων, οι αναπαραστάσεις που προσφέρουν και η Δημιουργική Γραφή συντελούν «στη διαμόρφωση ενεργητικών αναγνωστών/στριών και κριτικά σκεπτόμενων δημοκρατικών πολιτών»²³⁵.

Ο τρόπος επαφής με την τέχνη της ποίησης μπορεί να συμβεί με αναγνώσεις και κατανόηση, εκμάθηση και εξάσκηση σε ποιητικά είδη, με μελέτη συγκεκριμένων ποιητών – στιχουργών, με διδασκαλία της στιχουργικής τέχνης, με ασκήσεις γραφής με ελεύθερο ερέθισμα ή πάνω σε άλλα ποιήματα (μεταποιήματα), επίσης με διάφορα λεκτικά παιχνίδια κ.α²³⁶.

²³² Ο. π. Υ. Α. 70001/Γ2 «Οδηγίες για τη διδασκαλία...», σελ. 21072.

²³³ Ο. π. Μπιζιάνα Παρθένα «Η συμβολή των προγραμμάτων...», σσ. 65, 66.

²³⁴ «Ο {συγγραφέας} υιοθετεί μία ενεργή κριτική προσέγγιση, επανεξετάζει, αναθεωρεί, ανασκευάζει μέρος της δουλειάς του, ουσιαστικά δηλαδή λειτουργεί ταυτόχρονα σε δύο αλληλοσυμπληρούμενα πεδία: την πράξη του να γράφεις (δημιουργικά) και την πράξη να σκεπτείς κριτικά την πράξη της γραφής και τα αποτελέσματά της.» (ο. π. Κωτόπουλος Η. Τ., «Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής ...», σελ. 355).

²³⁵ Ο. π. Υ. Α. 158779/Δ2 «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 73658.

²³⁶ Ο. π. Μπιζιάνα Παρθένα «Η συμβολή των προγραμμάτων...», σσ. 39- 44.

Το 2013 διενεργήθηκε έρευνα από την Αλίκη Συμεωνάκη σε 500 μαθητές/τριες Α΄ Λυκείου, ελληνικών σχολείων, εκ των οποίων οι 160 είχαν παρακολουθήσει συστηματικά τη διδασκαλία Δημιουργικής Γραφής ποιητικού κειμένου, ενώ οι άλλοι ουδέποτε είχαν ανάλογη εμπειρία. Από τα αποτελέσματα προέκυψε το συμπέρασμα ότι υπάρχει μια πολύ διαφορετική τάση των μαθητών μέσα από την εμπειρία της Δημιουργικής Γραφής. Αναλυτικότερα οι συγκεκριμένοι μαθητές:

- δίνουν προσοχή στο ρυθμό
- ασχολούνται προαιρετικά με ποιήματα
- αναπτύσσουν σχετική αναγνωστική συνήθεια
- γράφουν συχνά ποιήματα για δική τους ευχαρίστηση
- ενδιαφέρονται να συζητήσουν και να διασταυρώσουν τις απόψεις τους και με άλλους αναγνώστες
- διαμορφώνουν αξιολογική δυνατότητα και συγκρίνουν τα ποιήματα που διαβάζουν
- αυτοσυνειδητοποιούνται σε μεγαλύτερο βάθος
- οξύνεται η κρίση τους και κρίνουν τα ποιήματα με βάση τα χαρακτηριστικά τους
- καλλιεργούν την αναγνωστική τους οπτική και προσεγγίζουν διεισδυτικότερα τους κειμενικούς ή μη χαρακτήρες
- έχουν διαφορετική αίσθηση για τον εαυτό τους μέσω της επίδρασης της Λογοτεχνίας στην προσωπικότητά τους²³⁷.

²³⁷ Ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σσ. 84 έως 96.

Η αξιοποίηση της Δημιουργικής Γραφής, από κατάλληλους διδάσκοντες, είναι δυνατό να βοηθήσει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για κριτική δημιουργική ανάγνωση, να προσφέρει θεωρητικές και τεχνικές γνώσεις για καλύτερη κατανόηση της ποίησης, αλλά και για παραγωγή ποιητικής γραφής. Ακόμη, με τη συμμετοχή και τη συνεργασία στην ομάδα ο εκπαιδευόμενος αισθάνεται ότι ανήκει σε ένα λογοτεχνικό περιβάλλον, όπου μπορεί να μοιράζεται τα ίδια ενδιαφέροντα με τους άλλους. Η άσκηση της ανοιχτής ανάγνωσης, της παρουσίασης και της κριτικής οδηγεί σε αυτογνωσία και βελτίωση της αυτοεικόνας και αυτοεκτίμησης. Όμως, παρά τη χρησιμότητα της Δημιουργικής Γραφής στην εκπαίδευση στις μεγαλύτερες βαθμίδες εφαρμόζεται λιγότερο. Στα σχολικά εγχειρίδια του Λυκείου υπάρχουν 20 μόνο ασκήσεις από τις οποίες απουσιάζει εντελώς η παραγωγή ποιητικού κειμένου²³⁸.

4. 4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Από την αρχαιότητα, ακόμη, πολλοί ερευνητές προβληματίστηκαν σχετικά με τη μουσική, ως μέσο έκφρασης, αλλά και ως μέσο επίδρασης και καλλιέργειας του ψυχικού κόσμου του ανθρώπου. Ο Πλάτωνας στην Πολιτεία αναφέρει τη μουσική ως το κυριότερο μέρος της ανατροφής επειδή *«ο ρυθμός και η αρμονία διαπερνούν ως τα τρίςβαθα την ψυχή και την καταεξουσιάζουν μ' όλη τους τη δύναμη και φέρνουν μαζί τους την εμορφιά και την κάνουν έμορφη»*²³⁹. Συσχετίζει, για πρώτη φορά, τη μουσική με το συναίσθημα τονίζοντας emphatically ότι η μουσική δίνει ψυχή στο σύμπαν, φτερά στη σκέψη, απογειώνει τη φαντασία, χαρίζει χαρά στη λύπη και ζωή στα πάντα. Ο Αριστοτέλης συμφωνεί με τον δάσκαλό του όσον αφορά την επίδραση της μουσικής στην έκφραση των ανθρώπινων συναισθημάτων. Κατά την Αναγέννηση, οι απόψεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη σχετικά με την υπόσταση της μουσικής επηρέασαν

²³⁸ Ο. π. Άννα Π. Βακάλη «Η παραγωγή γραπτού λόγου ...», σελ. 353.

²³⁹ «...τούτων ἔνεκα κυριωτάτη ἐν μουσικῇ τροφή, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὃ τε ῥυθμὸς καὶ ἁρμονία, καὶ ἐρρωμενέστατα ἄπτεται αὐτῆς φέροντα τὴν εὐσηχημοσύνην, καὶ ποιεῖ εὐσχήμονα...». (Πλάτων «Πολιτεία», μετάφραση Ι. Γρυπάρης, (401a – 402c, 401e). Διαθέσιμο στο: Πύλη για την ελληνική γλώσσα). https://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=51 [τελευταία πρόσβαση στις 19 Οκτωβρίου 2021].

θεωρητικούς μουσικούς. Τα σημεία στα οποία επικεντρώθηκαν και στηρίχτηκαν ήταν η στενή σχέση μουσικής και ποίησης στην αρχαία Ελλάδα. Θεωρούσαν ότι η μουσική δομείται από δύο στοιχεία, τον λόγο και τη μελωδία και ότι για να επιτευχθεί ο στόχος της λειτουργίας της μουσικής (φορέας ηθικής και αρετής) έπρεπε να υποταχθεί στο κείμενο²⁴⁰.

Σχετικά με τη μουσική²⁴¹, ως επικοινωνιακή δραστηριότητα με πανανθρώπινο χαρακτήρα, μπορεί να ρυθμίσει τη διάθεση, να συμβάλλει στη διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου και να βελτιώσει την ανθρώπινη ζωή²⁴². Μεταξύ άλλων η μουσική επιδρά στον γνωστικό, συναισθηματικό και ψυχολογικό τομέα²⁴³ και, εκτός τούτου, αποτελεί, μεταξύ άλλων και παιδαγωγικό εργαλείο. Πλην της ευφορίας που προκαλεί, ενισχύει τη συνειρμική μνήμη, την αυτοεκτίμηση των μαθητών/τριών. Η ενεργητική ακρόαση διεγείρει την ακουστική αντιληπτικότητα και προωθεί την αντίληψη και την κριτική σκέψη. Μεταφέρει εθνοτικά και πολιτισμικά μηνύματα, ανάλογα με την εποχή, την καταγωγή και την κουλτούρα του δημιουργού της και φέρνει τα παιδιά σε επαφή με διάφορες εποχές, τόπους και πολιτισμούς. Έχει συνάφεια με τη γλώσσα και τη Δημιουργική Γραφή. Συνδέεται στενά με τις γλωσσικές ικανότητες, ασκεί θετική επίδραση όσον αφορά την αναγνωστική ευχέρεια, αλλά και τον γραπτό λόγο. Η αλληλεπίδραση λόγου και μουσικής

²⁴⁰ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Βραχνιά Άρτεμις «Μουσική και Δημιουργική Γραφή...».

²⁴¹ «Ως μουσική ορίζεται η τέχνη της οργάνωσης ήχων με σκοπό τη σύνθεση, εκτέλεση και ακρόαση ενός μουσικού έργου. Με τον όρο υπονοείται επίσης και το σύνολο των ήχων από τους οποίους απαρτίζεται ένα μουσικό κομμάτι. Βασικά δομικά χαρακτηριστικά της μουσικής είναι η μελωδία και ο ρυθμός» (Μακράκη Ναυσικά «Μουσική και Δημιουργική Γραφή – Αξιοποιώντας τη μουσική στη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής και την καλλιέργεια συγγραφικών δεξιοτήτων». Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή, Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα 2018).

²⁴² Στο ίδιο.

²⁴³ Αξίζει να σημειωθεί ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1980, αναπτύχθηκε ιδιαίτερα η επιστήμη της κοινωνικής ψυχολογίας της μουσικής και άρχισαν οι έρευνες για την ξεχωριστή μελέτη και ανάπτυξη των επιστημών της μουσικής και του συναισθήματος, όπως και της ψυχολογίας της μουσικής (ο. π. Βραχνιά Άρτεμις «Μουσική και Δημιουργική Γραφή...»).

διακρίνεται καθαρά στο τραγούδι, μέσα από το οποίο καλλιεργείται η ευγλωττία, εκφράζοντας τα συναισθήματά τους²⁴⁴.

4. 4. 1. Η αξιοποίηση και η συμβολή της μελοποιημένης ποίησης στη σχολική εκπαίδευση

Ο Αριστοτέλης στην «Ποιητική» του αναφέρει ότι ο λόγος της τραγωδίας έχει ρυθμό, αρμονία και μέλος²⁴⁵. Θεωρεί, μάλιστα, ότι η μουσική διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, σε εκείνη που απευθύνεται στους πιο καλλιεργημένους και εκείνη που ψυχαγωγεί τους άλλους. Ο κάθε ακροατής, λοιπόν, ανάλογα με το γνωστικό του επίπεδο επιλέγει και τη μουσική που θα τον ψυχαγωγήσει²⁴⁶. Τα Ομηρικά Έπη, τα Λυρικά Ποιήματα και τα Χορικά της Τραγωδίας ήταν γεμάτα από μελωδικό πλούτο και αρμονία και προοριζόνταν κυρίως για δημόσια εκτέλεση. Οι αυτοσχεδιασμοί στην τραγωδία και την κωμωδία σχετίζονταν με τους διθυράμβους και τα φαλλικά τραγούδια αντίστοιχα. Και, περίπου μέχρι τον 13^ο αιώνα, η ποίηση συνοδεύονταν πάντοτε με μουσική²⁴⁷.

Σύμφωνα με τον Φρίντριχ Νίτσε, το δράμα αποτελεί ίσως το κορυφαίο καλλιτεχνικό δημιούργημα, εξ αιτίας του ρυθμικού λόγου, της μελωδίας, της κίνησης αλλά και της ένωσης του απολλώνιου και διονυσιακού στοιχείου, το οποίο αποτελεί βασικό συστατικό του λαϊκού τραγουδιού. Επίσης, ο Έζρα Πάουντ θεωρούσε ιδεατή τη σύνδεση ποίησης και μουσικής²⁴⁸ και παρότρυνε τους ομότεχνούς του να γράφουν

²⁴⁴ Για αναλυτικότερη πληροφόρηση βλ. ο. π. Μακράκη Ναυσικά «Μουσική και...».

²⁴⁵ Αριστοτέλης «Ποιητική» μτφρ. Δ. Λυπουρλής, (1449b-1450b, vi). Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=76. [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].

²⁴⁶ Δημήτριος Π. Νάσκος «Και το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας πηγαίνει στον ... Bob Dylan», Λογοτεχνική Πραγματεία, Εκδόσεις Διάυλος, Αθήνα 2021, σελ. 246.

²⁴⁷ Δημήτριος Π. Νάσκος «Bob Dylan: Ο τροβαδούρος με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (από την ακμή στη μετά-ακμή και η περίπτωση του ποιητικού στίχου)», Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή», Φλώρινα 2020.

²⁴⁸ «Για τη σχέση της μουσικής με την ποίηση και την προτεραιότητα της μιας έναντι της άλλης έχουν ασχοληθεί και νεότεροι φιλόσοφοι, όπως ο Hegel, ο οποίος διαπιστώνει μια «βαθιά συνάφεια της Μουσικής προς την ποίηση. Επίσης οι Condillac, Grimm και Spenser συσχετίζουν την καταγωγή της

με σκοπό να κατασκευάζουν τραγούδια. Έδινε τον τίτλο “Cantos”, στα έργα του (δηλαδή τραγούδια στα οποία ανέφερε συχνά ονόματα τροβαδούρων της Προβηγκίας). Ακόμη, διέδιδε ότι ο διαχωρισμός αυτών των δύο τεχνών (ποίησης και μουσικής) συνέβαινε κυρίως σε εποχές παρακμής²⁴⁹.

Η σχέση, λοιπόν, της μουσικής με το ποιητικό κείμενο -το οποίο άλλωστε της δίνει και το ρυθμοτονικό μέτρο²⁵⁰- και στην αρχαιότητα υπήρξε στενή και συνεχίζει να προχωρά μέχρι σήμερα (λυρική, μεσαιωνική εκκλησιαστική ποίηση, δημοτικό τραγούδι, επτανησιακή ποίηση, κ.λ.π.). Η μελοποίηση, όμως, άνθισε, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που συνειδητοποιήθηκε πως ο ποιητικός λόγος αποκτά δυναμική όταν επενδύεται με μουσική. Η μελοποιημένη ποίηση έχει μεγάλη παιδευτική αξία και, τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης, εντάχθηκε στα σχολικά εγχειρίδια, με στόχο την καλύτερη κατανόηση της ποίησης²⁵¹.

Ειδικότερα, σχετικά με το τραγούδι, η σημασιολογική καταγωγή του όρου χρονολογείται κατά τον πρώτο αιώνα μ.Χ. και, πιθανώς, συνδέεται με την αρχαία λέξη «τραγωδία»²⁵². Στο αρχαίο θέατρο (δράμα) ο τραγουδοποιός (ποιητής) ήταν και θεατρικός συγγραφέας και χορευτής και, επίσης, θεωρούνταν μελοποιός, αφού η μουσική ενυπέρχε στον λόγο. Το τραγούδι ορίζονταν ως το σύμβολο της σχέσης του ατόμου με τον κοινωνικό του περίγυρο (επικοινωνιακή ιδιότητα). Αποτελεί φορέα ιστορικής - πολιτισμικής μνήμης και αξιακών κωδίκων κάθε λαού, αφού υπάρχει

μουσικής με τη φωνητική μουσική και το τραγούδι, ενώ υπάρχουν και άλλες απόψεις, όπως αυτή του Schiller, ο οποίος πρεσβεύει πως {ή Μουσική ψυχογενετικά γεννᾷ τὴν Ποίηση καὶ ὄχι ἡ Ποίηση τὴ Μουσική} (Παπανούτσος 1977)» (όπως αναφέρεται στο: Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος «Η συμβολή των τεχνών στην ανάπτυξη μουσικών και γλωσσικών δεξιοτήτων: Μια πιλοτική εφαρμογή», Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών Π.Μ.Σ. «Τέχνη και Εκπαίδευση», Ιωάννινα 2020, σελ. 24).

²⁴⁹ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Δημήτριος Π. Νάσκος «Bob Dylan...».

²⁵⁰ Ρενάτα Δαλιανούδη «Η προσφορά του Μάνου Χατζιδάκι στο ελληνικό τραγούδι», σελ. 12. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/40617601/_H_προσφορά_του_Μάνου_Χατζιδάκι_στο_ελληνικό_τραγούδι. [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].

²⁵¹ Ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο της μελοποιημένης ποίησης...», σσ. 8, 9.

²⁵² Ο. π. Γεώργιος Μπαμπινιώτης «Λεξικό...», σελ. 1806.

στην καθημερινότητα του ανθρώπου (τραγούδια γάμου, νανουρίσματα μοιρολόγια κ.λ.π.). Λόγω της αισθητικής και παιδαγωγικής του αξίας αποτελεί και σπουδαίο μεθοδολογικό εργαλείο για μουσικοπαιδαγωγική εκπαίδευση. Αρκετοί και σπουδαίοι μουσικοπαιδαγωγοί²⁵³, έδωσαν στο έργο τους επιστημονική και παιδαγωγική διάσταση. Σύμφωνα με τη Σκινιώτου (2002) ο συνδυασμός λέξεων με μουσική και ρυθμό, αποκτά προσωπική και συγκινησιακή σημασία και αποτυπώνεται καλύτερα στη μνήμη²⁵⁴. Και, σύμφωνα με τους Κοκκίδου και Στάμου (2009) «Η συνεισφορά του τραγουδιού, ακόμα και ως ακρόαση και ως παραγωγή στη διδακτική πράξη, έγκειται και στο γεγονός ότι είναι ευρέως αποδεκτό από όλους τους μαθητές, με αποτέλεσμα να συμμετέχουν ακόμα και οι πιο αδύναμοι»²⁵⁵. Συνεπώς, ως εκπαιδευτικό εργαλείο προσφέρεται για ποικίλες εκπαιδευτικές και δημιουργικές δραστηριότητες²⁵⁶.

Στο παρακάτω απόσπασμα η Αλίκη Συμεωνάκη αναφέρεται στη διδακτική εμπειρία της Perfect, από τη διδασκαλία της ποίησης στην τάξη. Στη διδακτική αυτή παρέμβαση αποτυπώνεται η μαγεία, η έλξη που ασκεί ο ρυθμός και ο στίχος στα παιδιά. «Η Perfect ισχυρίζεται πως δεν παίρνει πολύ καιρό για να γοητευθούν οι μαθητές από τις χάρες της ποίησης, αφ' ης στιγμής η ποίηση αρχίσει να απλώνει στην τάξη τη μαγεία της. Η ποίηση είναι μια εμπειρία που τέρπει και ανταμείβει, ανταποκρινόμενη στην φυσική κλίση των παιδιών για ρυθμό και ομοιοκαταληξία. Η ποίηση αναπτύσσει αγάπη για τον ήχο και τη δύναμη της γλώσσας, βοηθά να βλέπει κανείς τα πράγματα διαφορετικά, να αντιλαμβάνεται καλύτερα τον εαυτό του και τους άλλους και να αξιολογεί την ανθρώπινη εμπειρία. Ενδυναμώνει τις νοητικές ικανότητες και προάγει την ικανότητα σε συγγενή πεδία. Σε εποχές που ο κόσμος, περίπλοκος όπως είναι, δημιουργεί σύγχυση και τρόπο, η ποίηση δεν προσφέρει απλώς ένα καταφύγιο,

²⁵³ Όπως οι: Emile Jaques – Dalcroze, Carl Orff, Zoltan Kodaly, Sigrid Abel – Struth (όπως αναφέρονται στο: ο. π. Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος «Η συμβολή των τεχνών...» σσ. 41, 42, 43).

²⁵⁴ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος «Η συμβολή των τεχνών...» σελ. 44.

²⁵⁵ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος «Η συμβολή των τεχνών...» σελ. 43.

²⁵⁶ Ο. π. Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος «Η συμβολή των τεχνών...» σσ. 41 έως 44.

αλλά την ίδια τη δυνατότητα να επεξεργαστεί κανείς τον κόσμο αυτόν. Τα παιδιά επομένως έχουν εκ φύσεως συγγένεια με τον στίχο, το τραγούδι, τα λογοπαίγνια, τα ανέκδοτα, τις ομοιοκαταληξίες κλπ. Το παιχνίδι με τις λέξεις, η επινόηση κανόνων, τα σχήματα και οι επαναλήψεις, η φαντασία που φτιάχνει μάγισσες και νεράιδες, ζώα που μιλούν, τερατώδεις μορφές, αυτή η εσωτερική ματιά του παιδιού και του ποιητή είναι πιο κοντά μεταξύ τους απ' όσο μπορεί κανείς να φανταστεί»²⁵⁷.

Η προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου ολοκληρώνεται όταν συνδυάζεται και με άλλα, όπως μουσικά ή εικαστικά δημιουργήματα και διεγείρει το ενδιαφέρον, τον συναισθηματισμό του μαθητή, αλλά και ενισχύει τη γλωσσική του ανάπτυξη. Ο συνδυασμός του λόγου με τη μουσική προσλαμβάνεται ευκολότερα και είναι πιο ελκυστικός για τους μαθητές, οι οποίοι μπορούν να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας, κριτικής επεξεργασίας πληροφοριών, επίλυσης προβλημάτων (έλεγχος – ανατροφοδότηση), δημιουργικής επινόησης και αξιοποίησης της γνώσης. Η χρήση της μουσικής και η σωστή διδασκαλία μπορούν να τους ευαισθητοποιήσουν στην ακρόαση τραγουδιών, στην κατανόηση της πολυμορφίας του στιχουργικού / ποιητικού λόγου, στην κατανόηση της διαφοράς του ρόλου του ακροατή από τον ρόλο του αναγνώστη, ακόμη στην απομυθοποίηση της δυσκολίας της ποίησης, στην κατανόηση της πολυσημίας του ποιητικού κειμένου²⁵⁸.

Ο Round πρότεινε στα Πανεπιστήμια, στα οποία διδασκόταν φιλολογία και λογοτεχνικά κείμενα, να προσλαμβάνονται τραγουδιστές, επειδή πίστευε ότι ο φοιτητής μόνο μέσα από τη μελωδία θα μπορούσε «να νιώσει την ψυχή και την καρδιά της ποίησης»²⁵⁹.

Και στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφεται η αξία της ποίησης και η επίδρασή της στον έφηβο: «...η ποίηση στηρίζεται στην προσωπική έκφραση, στη λεκτική εξωτερίκευση των έσω. Μπορεί κανείς να περιγράψει, να ξεδιαλύνει μια θολή

²⁵⁷ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», σσ. 61, 62.

²⁵⁸ Ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο της μελοποιημένης ποίησης...», σσ. 30, 49, 50, 55.

²⁵⁹ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Δημήτριος Π. Νάσκος «Και το βραβείο Νόμπελ...», σελ. 239.

ιδέα, να αιχμαλωτίσει μια στιγμή, να εκφράσει όλο το φάσμα των ανθρώπινων αισθημάτων. Αλλά και να διασκεδάσει, να περιπαίξει, να σατιρίσει, να ενοχλήσει, να αγωνιστεί, να ξεσηκώσει, να διαμαρτυρηθεί, να προβληματίσει, να φιλοσοφήσει, να ονειρευτεί, να διεισδύσει στις πιο σκοτεινές πλευρές του υποσυνειδήτου. Δεν είναι, βέβαια, απαραίτητο, όπως τονίζουν οι Stachan και Terry, το ποίημα να καθρεφτίζει προσωπικά συναισθήματα, βιώματα και αισθήματα, αλλά το μεγαλύτερο μέρος μιας ποίησης σημαντικής ξεκινά από εκεί. (2011:194) Η πλούσια σε αισθήματα εφηβεία από τη μια, λοιπόν και η άποψη του T.S.Eliot ότι στη νεαρή ηλικία οι ιδέες είναι αυθεντικές (1953:3) δίνουν ένα περιβάλλον κατάλληλο για αναζήτηση ποιητικής έκφρασης. Η λυρική ή η δραματική έκφραση μαζί με την παιγνιώδη κατασκευαστική διάθεση και το χιούμορ, συνεδράζονται στην διάνοια και στον ψυχισμό του εφήβου. [...] Στη νεανική ηλικία λέει ο Eliot ένα ποίημα μπορεί να συνταράξει τον νεαρό αναγνώστη και να μονοπωλήσει το ενδιαφέρον του σε τέτοιον βαθμό, ώστε ο νέος να αισθάνεται ότι το ποίημα ούτε καν υπάρχει έξω από αυτόν. Συχνό φαινόμενο σε τέτοιες περιπτώσεις είναι η συνήθεια το παιδί να προσπαθεί να γράψει στίχους που στην ουσία αποτελούν μίμηση αυτού που το συγκίνησε...»²⁶⁰.

Όσον αφορά το ελληνικό σχολείο, οι αξίες της μελοποιημένης ποίησης αναγνωρίζονται ήδη από τα διδακτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας και για αυτόν τον λόγο εμπεριέχεται στα σχολικά εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με μορφή τραγουδιού ή ποιητικού κειμένου. Εντούτοις, γίνεται, όλο και λιγότερο ελκυστική για τους μαθητές, οι οποίοι, όμως, με μεγάλη ευχαρίστηση ακούνε από μόνοι τους τραγούδια, αφού ο εμμελής λόγος προσλαμβάνεται ευκολότερα από τους νέους ανθρώπους, επειδή η πρώιμη ηλικία είναι περισσότερο δεκτική στο μουσικό μέτρο και στην αρμονία²⁶¹.

²⁶⁰ Όπως αναφέρεται στο: ο. π. Συμεωνάκη Αλίκη «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή...», 60, 61.

²⁶¹ Ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο...», σσ. 55.

Τα μελοποιημένα ποιήματα που περιλαμβάνονται στα σχολικά βιβλία του Λυκείου είναι²⁶²:

Α. Στα σχολικά εγχειρίδια της Α΄ Λυκείου:

1. Βιτσέντζου Κορνάρου, “Ερωτόκριτος”.
2. Βιτσέντζου Κορνάρου, “Ήρθεν η ώρα κι ο καιρός”, αποσπάσματα μελοποιημένα από τους συνθέτες Ν. Ξυδάκη, Ψαραντώνη και Γ. Κουμετάκη. Έχουν συμπεριληφθεί στον δίσκο του Λουδοβίκου των Ανωγείων, “Τέσσερις δρόμοι για τον Ερωτόκριτο”, το 2000 για τη LYRA.
3. Ανδρέα Κάλβου, “Τα ηφαίστεια”. Μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη. Περιέχεται στον δίσκο “Τραγούδια του Αγώνα”, της εταιρείας Polydor (1971).
4. Διονυσίου Σολωμού, “Ελεύθεροι Πολιορκημένοι”. Πρόκειται για απόσπασμα, μελοποιημένο από τον Γιάννη Μαρκόπουλο στον ομώνυμο δίσκο του (1977).
5. Διονυσίου Σολωμού, “ο Πόρφυρας”. Μελοποιημένο από το Ν. Μάντζαρο το 1845.
6. Κωστή Παλαμά, “Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου”. Μελοποιημένο από τον Πέτρο Ταμπούρη, στον ομώνυμο δίσκο του, στην εταιρεία FM Records το 1999.
7. Κωνσταντίνου Καβάφη, “Περιμένοντας τους βαρβάρους”.
8. Κωνσταντίνου Καβάφη, “Ιθάκη”.
9. Κωνσταντίνου Καβάφη, “Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον”. Τα τρία αυτά ποιήματα του Καβάφη έχουν μελοποιηθεί από τον Γιάννη Γλέζο και περιλαμβάνονται στον δίσκο του “Περιμένοντας τους βαρβάρους”, της εταιρείας Λύρα (1979).
10. Άγγελου Σικελιανού, “Στ’ όσιου Λουκά το μοναστήρι”. Μελοποιημένο από τον Μανώλη Καλομοίρη το 1937.
11. Κώστα Βάρναλη, “Οι μοιραίοι”. Έχει μελοποιηθεί από τον Μίκη Θεοδωράκη Δίσκος: Πολιτεία Β’ το 1964 από την Columbia.

²⁶² Ο κατάλογος συμπεριλαμβάνεται στην πτυχιακή εργασία ο. π. του Πέτρου Ντάνου «το ρεπερτόριο...» σσ. 35 έως 39, η οποία ολοκληρώθηκε το έτος 2009. Έκτοτε, ίσως έχουν επέλθει αλλαγές, αλλά θεωρήθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί ενδεικτικά.

Β. Στα σχολικά εγχειρίδια της Β' Λυκείου:

1. Ναπολέοντος Λαπαθιώτη, “Νυχτερινό”. Μελοποιήθηκε από τον Γιώργο Νταλάρα και βρίσκεται στον δίσκο του “Εμείς οι Έλληνες”.
2. Κώστα Καρυωτάκη, “Είμαστε στο κάτι”. Μελοποιημένο από τον Βασίλη Δημητρίου. Δίσκος: “Κ. Καρυωτάκης”, από την εταιρεία Lyra, το 2009.
3. Κώστα Καρυωτάκη, “Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων”.. Μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη. Δίσκος: “Κώστας Καρυωτάκης”, της εταιρείας Minos, το 1985.
4. Μαρίας Πολυδούρη, “Κοντά σου”. Μελοποιημένο από τον Νότη Μαυρουδή. Δίσκος: “Στην όχθη της καρδιάς μου”, από την εταιρεία SONY MUSIC (1984).
5. Γιώργου Σεφέρη, “Πάνω σ’ έναν ξένο στίχο”. Μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη. Δίσκος: “Μυθιστόρημα” του 1971, από την εταιρεία Polydor.
6. Γιώργου Σεφέρη, “Ελένη”. Το μελοποίησε ο Ηλίας Ανδριόπουλος. Δίσκος “Αργοναύτες”, το 2009, της εταιρείας Lyra.
7. Γιάννη Ρίτσου, “Ρωμιосύνη”. Ο Μίκης Θεοδωράκης το μελοποίησε, στον ομώνυμο δίσκο του, το 1971, εταιρεία Olympia.
8. Νίκου Καββαδία, “Πούσι”. Έχει μελοποιηθεί από τον Θάνο Μικρούτσικο και βρίσκεται στον δίσκο του, “Σταυρός του Νότου”.
9. Οδυσσέα Ελύτη, “Στα χτήματα βαδίζαμε όλη μέρα..” , απόσπασμα από τον “Ήλιο τον Πρώτο”, που έχει μελοποιηθεί από τον Μίκη Θεοδωράκη. Δίσκος: “Μικρές Κυκλάδες”, εταιρεία Columbia (1963).
10. Οδυσσέα Ελύτη, “Το Άξιον Εστί” (απόσπασμα). Έχει μελοποιηθεί από τον Μίκη Θεοδωράκη. Δίσκος: “Άξιον Εστί” (1964).

Γ. Στα σχολικά εγχειρίδια της Γ' Λυκείου

1. Μαρίας Πολυδούρη, “Μόνο γιατί μ’ αγάπησες”. Έχει μελοποιηθεί από τον Δημήτρη Παπαδημητρίου και βρίσκεται στον δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη, “Τραγούδια για τους Μήνες”, Polygram (1996).

2. Γιάννη Σκαρίμπα, “Χορός Συρτός”. Έχει μελοποιηθεί από τον Βασίλη Νικολαΐδη και συμπεριλαμβάνεται στον δίσκο του, Οδός Σανταρόζα.

3. Οδυσσέα Ελύτη, “Μικρή Πράσινη Θάλασσα”. Έχει μελοποιηθεί από τον Βασίλη Λέκκα²⁶³.

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2009 από τον Πέτρο Ντάνο σχετικά με τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, προέκυψε ότι στα σχολικά βιβλία του Λυκείου, η ύπαρξή τους είναι θεαματικά αυξημένη, σε σχέση με τις τάξεις του Δημοτικού και του Γυμνασίου²⁶⁴. Τα ποιήματα του Διονυσίου Σολωμού καλύπτουν το 11%, του Οδυσσέα Ελύτη το 13%, του Γιάννη Ρίτσου το 9,5% του συνόλου των μελοποιημένων ποιημάτων. Όσον αφορά στους συνθέτες πρώτος με αισθητή διαφορά είναι ο Μίκης Θεοδωράκης, τα ποιήματά του αποτελούν το 21% του συνολικού αριθμού και ακολουθούν με ποσοστό 4% ο Χατζιδάκις, ο Μαρκόπουλος, ο Μαυρουδής και ο Μάντζαρος. Ωστόσο, παρόλο που υπάρχει το θεωρητικό υπόβαθρο, η μελοποιημένη ποίηση δεν αξιοποιείται στις διδακτικές ώρες του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, είτε λόγω πίεσης χρόνου και προγραμματισμού στα σχολεία, είτε επειδή ο εκπαιδευτικός δεν έχει την απαραίτητη βοήθεια. Είναι σαφές ότι ο μελισμένος νεοελληνικός λόγος, πολύς σε όγκο και κορυφαίος σε ποιότητα, αποτελεί πολιτισμικό προϊόν που πρέπει να αξιοποιηθεί περισσότερο στα Προγράμματα Σπουδών της εκπαίδευσης, καθώς και από όλους τους φορείς του εκπαιδευτικού συστήματος²⁶⁵.

²⁶³ Για αναλυτικότερη πληροφόρηση βλ. Κεφάλαιο 3: «Μελοποιημένα ποιήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης» και Κεφάλαιο 4: «Μελοποιημένα ποιήματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο...», σσ. 35 έως 39.

²⁶⁴ Πιθανώς, αυτό συμβαίνει επειδή τα βιβλία απευθύνονται σε παιδιά μεγαλύτερων τάξεων, που μπορούν να διδάσκονται τη λογοτεχνία περισσότερο διαθεματικά και σε συνδυασμό με τη μουσική, και αντιλαμβάνονται καλύτερα την αξία των μελοποιημένων ποιημάτων. (Ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο...», σσ. 52, 53).

²⁶⁵ Στο ίδιο, σσ. 51, 52, 53.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Συμπερασματικά, η αρχική υπόθεση, ότι η σύζευξη ποίησης και μουσικής αποτελεί εκλυστικό τρόπο μάθησης και επιδρά ευεργετικά με πολλαπλά οφέλη στους εφήβους, επιβεβαιώνεται μέσα από τη σχετική βιβλιογραφία για τη σύγχρονη λογοτεχνική εκπαίδευση, της οποίας κλάδο αποτελεί η μελοποιημένη ποίηση και η στιχουργική. Μέσα από όσα προηγήθηκαν δόθηκε η απάντηση στο ερώτημα, που διατρέχει την παρούσα μελέτη: «Γιατί χρειάζεται η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης – στιχουργικής σε εφήβους μαθητές Λυκείου;».

Όμως, παρόλο που αποτελεί είδος ουσιαστικής σημασίας του μαθήματος της Λογοτεχνίας και έχει διαπιστωθεί η εκπαιδευτική, παιδαγωγική της αξία και παρά το γεγονός του αυξημένου ενδιαφέροντος από την πλευρά των μαθητών/τριών για το τραγούδι, αποτελεί ακόμη, όπως φαίνεται, μη επαρκώς αξιοποιημένο - περιθωριοποιημένο ίσως, κομμάτι της διδασκαλίας. Ως αντικείμενο εκπαίδευσης είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη τα μεθοδολογικά προβλήματα που προκύπτουν κατά την εφαρμογή, όπως επίσης και οι δυνατότητες θεωρητικών και επιστημονικών προσεγγίσεων, προκειμένου οι διδάσκοντες να βοηθηθούν για να γνωρίζουν τα απαραίτητα, αλλά και να υπάρχει και το κατάλληλο διδακτικό – εκπαιδευτικό υλικό.

Ως εκ τούτου, εκκρεμεί το πολυσχιδές ερώτημα: Πώς είναι δυνατό να ενεργοποιηθεί, να ενισχυθεί, να βελτιστοποιηθεί η διδασκαλία της στιχουργικής – μελοποιημένης ποίησης στο σχολείο και ιδιαίτερα στο Λύκειο ώστε να συμβάλλει: **α)** στην επίτευξη των εκπαιδευτικών – παιδαγωγικών στόχων **β)** στην αύξηση του ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών για λογοτεχνική ανάγνωση και προσωπική δημιουργία **γ)** στην προώθηση σχετικά με την προσέγγιση της ποίησης και γενικότερα της φιλαναγνωσίας **δ)** στην απελευθέρωση των μαθητών/τριών να εκφράσουν τις ιδέες τους, να αναπτύξουν τη δημιουργική τους ικανότητα για σύνθεση - παραγωγή δικών τους λογοτεχνικών έργων.

Με αφορμή τα παραπάνω και με βάση τα ενδιαφέροντα των εφήβων, τη σκοποθεσία των νέων αναλυτικών προγραμμάτων και τις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, καταβάλλεται προσπάθεια, στο επόμενο κεφάλαιο, για ανάπτυξη

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου
*Η ποιητική του στίχου της
Λίνας Νικολακοπούλου:
Διδακτική αξιοποίηση στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση*

διδασκτικής πρότασης, με στόχο να διευρυνθεί η διδασκαλία της στιχουργικής τέχνης, η οποία ως παιδαγωγικό εργαλείο αποτελεί ίσως και το εφαλτήριο για την προσέγγιση της ποίησης. Το περιεχόμενο της διδακτικής παρέμβασης συνίσταται στη γνωριμία με τα χαρακτηριστικά του έργου της καταξιωμένης ποιήτριας και στιχουργού, Λίνας Νικολακοπούλου.

Β. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ: «ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ – ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗ ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ»

*«Δημιούργησε ουρανούς
αν θέλεις να δεις αστέρια»²⁶⁶*

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα και τις οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της νεοελληνικής λογοτεχνίας, σκοπός της λογοτεχνίας είναι «η επικοινωνία -κατανόηση, διάλογος, αισθητική απόλαυση- των μαθητών /τριών με τα λογοτεχνικά κείμενα ως έργα γλωσσικού, καλλιτεχνικού, στοχαστικού και, ευρύτερα, πολιτισμικού χαρακτήρα»²⁶⁷. Κρίνεται σκόπιμο οι μαθητές να βιώνουν τα κείμενα ως πηγή εμπειριών, διαλεκτική συγκρότηση αισθητικών και διανοητικών συγκινήσεων με δραστική αξία για τη ζωή τους. Ακόμη, να συγκροτούν την υποκειμενικότητά τους και να ενισχύουν την κριτική τους στάση απέναντι στα νοήματα και τις αξίες που το μάθημα υποβάλλει. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να αποκτήσουν αναγνωστικές δεξιότητες, για να προσεγγίζουν καλύτερα το νοηματικό υπόστρωμα των κειμένων και να μπορούν να προβληματίζονται, να συζητούν τα θέματα που πραγματεύονται τα κείμενα και να διαπραγματεύονται τις υποθέσεις τους στο πλαίσιο μιας αναγνωστικής

²⁶⁶ Ο. π. Λίνα Νικολακοπούλου TEDxAcademy «Create Skies...»

²⁶⁷ Ο. π. Υ.ΠΑΙ.Θ. «Πρόγραμμα Σπουδών...», ΦΕΚ 5769, σελ. 73659 και ο. π. Υ.ΠΑΙ.Θ. «Πρόγραμμα Σπουδών...», ΦΕΚ 4402, σελ. 58469.

- ερμηνευτικής κοινότητας²⁶⁸. Ως εκ τούτου, «Η ενδυνάμωση του προφορικού λόγου και η ενίσχυση της εκφραστικής ανάγνωσης πρέπει να αποτελέσουν, επίσης, σημεία εστίασης του μαθήματος της Λογοτεχνίας, όχι μόνο διότι τα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα λένε ιστορίες αλλά και διότι οι μαθητές μπορούν και πρέπει να τους δίνονται τα εργαλεία να λένε ιστορίες, ενώ και η ίδια η σχέση τους με ένα βιβλίο, η ανταπόκρισή τους σ' αυτό μπορεί να πάρει τη μορφή μιας ιστορίας»²⁶⁹.

Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα είναι να καλλιεργηθούν πνευματικά, κοινωνικά, ηθικά και αισθητικά. Παράλληλα, να εξελιχθούν σε επαρκέστερους, δημιουργικούς αναγνώστες και να αποκτήσουν επίγνωση σχετικά με το γλωσσικό τους αίσθημα. Αναλυτικότερα, όσον αφορά α) την κατανόηση: να εξοικειωθούν με την πολυσημία του κειμένου, να είναι σε θέση να κάνουν αναδιήγηση, αναγνώριση των ποιητικών υπαινιγμών, προσέγγιση των χαρακτήρων, περιγραφή της συναισθηματικής διάθεσης του ποιητικού υποκειμένου, εντοπισμό κειμενικών στοιχείων, με παράλληλη αξιοποίηση εξωκειμενικών στοιχείων. β) Την ερμηνεία: να ανταποκρίνονται και να τοποθετούνται σε ερωτήματα σχετικά με το θέμα. Να τεκμηριώνουν τις θέσεις τους αξιοποιώντας μορφικές επιλογές και ιστορικά συμφραζόμενα. Να λαμβάνουν υπόψη τους τις απόψεις, ερμηνείες των συμμαθητών τους, να διατυπώνουν προφορικά ή γραπτά την άποψή τους, υποθετικά, χωρίς ερμηνευτική βεβαιότητα και να ανασυνθέτουν την οπτική που διαμόρφωσαν σε γραπτό ερμηνευτικό σχόλιο. γ) Τον μετασχηματισμό και παραγωγή κειμένων: να συμπληρώνουν - τροποποιούν το κείμενο (αφηγηματικές συμβάσεις, υπόθεση, ήρωες κενά κ.λπ.), να αλλάζουν το είδος του κειμένου και να συνθέτουν δικό τους κείμενο. δ) Τον αναστοχασμό: να περιγράφουν τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν, να αναγνωρίζουν τις προσωπικές αξίες, στάσεις, εμπειρίες, ιδεολογικές θέσεις, να τις

²⁶⁸ Ο. π. Υ.ΠΑΙ.Θ. «Πρόγραμμα Σπουδών... ΦΕΚ 4402, σελ. 58469 και Υ.ΠΑΙ.Θ. «Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Ημερήσιου και Εσπερινού Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2021 – 2022», Αθήνα 17-9-2021.

²⁶⁹ Αραβανή Ευαγγελία «Διδάσκοντας λογοτεχνία μέσα από τα μάτια της γενιάς του διαδικτύου: Ο πιστός φίλος του Oscar Wilde σε μορφή Podcast», σσ. 171-187, στα Πρακτικά 10ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Λογοτεχνία και Παιδεία», επιμέλεια: Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, τόμος Α, σελ. 183.

παρουσιάζουν σε αναστοχαστική συζήτηση και να μπορούν να κάνουν σχετική αυτοαξιολόγηση και έλεγχο²⁷⁰.

Σχετικά με τη διδασκαλία του μαθήματος της Λογοτεχνίας στη Β' τάξη Λυκείου, διδάσκεται δύο ώρες εβδομαδιαίως²⁷¹. Εκτός από τα κείμενα του διδακτικού εγχειριδίου, διδάσκονται και λογοτεχνικά κείμενα από έγκριτες πηγές έντυπες ή ηλεκτρονικές με ελεύθερη επιλογή από τον/την εκπαιδευτικό. «Για τον σχεδιασμό ευέλικτης διδασκαλίας και μάθησης λαμβάνονται υπόψη: α) η ταυτότητα του κειμένου, β) οι δυνατότητες, οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών στην προοπτική της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, γ) οι διαφορές που παρατηρούνται στα επιμέρους σχολικά περιβάλλοντα, δ) ο κοινωνικός χαρακτήρας της ανάγνωσης που συνδέεται με την αλληλεπίδραση, την ανακαλυπτική μάθηση, τη μεταγνώση και ε) οι υπόρρητες συνδέσεις με τη διδασκαλία των μη λογοτεχνικών κειμένων στο πλαίσιο της γλωσσικής εκπαίδευσης. Συνυπολογίζεται, βέβαια, η δυναμική των ψηφιακών μέσων, τα οποία προσφέρουν τρόπους για τον εμπλουτισμό της αναγνωστικής εμπειρίας με διαθεματικές και διακειμενικές προτάσεις»²⁷². Και, όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τα νέα Προγράμματα Σπουδών, η διδακτική προσέγγιση είναι «ανοικτή» ως προς το κειμενικό υλικό αυτοτελών λογοτεχνικών έργων και παρέχεται η δυνατότητα διδασκαλίας ολόκληρης ποιητικής συλλογής.

5. 1.α. Η προβληματική του εκπαιδευτικού σεναρίου

Ο Πολιτισμός ως ανθρώπινη έκφραση και δημιουργία, ορίζει ένα ευρύ φάσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Η λογοτεχνία, με κορωνίδα την ποίηση, αποτελεί θεματικό άξονα που προσφέρεται για καλλιέργεια των μαθητών και προώθηση στοιχείων πολιτισμού. Παρόλα αυτά στις μέρες μας η Ποίηση δεν έχει ανταπόκριση,

²⁷⁰ Ο.π. Υ.ΠΑΙ.Θ. «Οδηγίες για τη διδασκαλία.. 2021-22».

²⁷¹ Υ.ΠΑΙ.Θ. «Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων των Α', Β' και Γ' τάξεων του Ημερήσιου Γενικού Λυκείου», ΦΕΚ 3791, τεύχος Δεύτερο, Αρ. Απόφασης 94196/Δ2, Αθήνα 13 Αυγούστου 2021, σελ. 51526.

²⁷² Ο. π. Υ.ΠΑΙ.Θ. «Πρόγραμμα Σπουδών... ΦΕΚ 4402, Αρ. Απ. 110050, σελ. 58469.

όπως θα έπρεπε. Αυτό, ακριβώς, είναι και η πρόκληση. Με ποιον τρόπο οι μαθητές θα αγαπήσουν την Ποίηση, τους ποιητές, θα απολαμβάνουν την ανάγνωση, θα αποκρυπτογραφούν και θα οικειοποιούνται τα ποιήματα μέσα από πολλές ευχάριστες και ευρηματικές αναγνώσεις και γιατί όχι και μέσα από την ενασχόλησή τους με προσωπική ποιητική γραφή.

Με βάση τα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα και τις αρχές της υποστηρικτικής και διαφοροποιημένης διδασκαλίας, τις θεωρίες της Λογοτεχνίας, όπως και την παιδαγωγική του πολυγραμματισμού, το σενάριο που ακολουθεί αφορά το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, για τη Β΄ τάξη Γενικού Λυκείου. Πρόκειται για εμπειρική άσκηση πάνω σε κείμενα στιχουργικής τέχνης και εξοικείωση με την ποίηση με αξιοποίηση του έργου της καταξιωμένης ποιήτριας/στιχουργού, Λίνας Νικολακοπούλου. Μέσα από ομαδική διερευνητική μαθησιακή διαδικασία στο υλικό των πηγών και χρήση λογισμικού παρουσίασης, επιδιώκεται η παραγωγή τελικής συνθετικής εργασίας.

Αφετηρία υπήρξε το σκεπτικό ότι οι περισσότεροι έφηβοι μαθητές:

- ❖ Αρέσκονται στις ομαδικές εργασίες και συνεργασίες.
- ❖ Είναι εξοικειωμένοι με την ομαδοσυνεργατική εργασία και τη μέθοδο project.
- ❖ Ενδιαφέρονται για τη διερευνητική – ανακαλυπτική μάθηση.
- ❖ Γνωρίζουν να χειρίζονται τα γενικά εργαλεία των Τ.Π.Ε. και να πλοηγούνται στο διαδίκτυο.
- ❖ Έχουν αναπτύξει δεξιότητες αναγνώρισης και ερμηνείας των βασικών χαρακτηριστικών και της τεχνοτροπίας ποιητικού και αφηγηματικού λόγου (αφηγηματικές τεχνικές, σχήματα λόγου κλπ).
- ❖ Έχουν διδαχθεί τα ποιητικά είδη και ευχάριστα θα παρακολουθήσουν μάθημα στιχουργικής.
- ❖ Απολαμβάνουν και με ευχαρίστηση ακούνε τραγούδια.

❖ Γνωρίζουν τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου.

Και παράλληλα επειδή:

- ❖ Η ποιητική τεχνοτροπία της Λίνας Νικολακοπούλου είναι πρωτοποριακή.
- ❖ Η μελοποιημένη ποίηση – στιχουργική αποτελεί μη επαρκώς αξιοποιημένο τμήμα διδασκαλίας²⁷³.

5. 2. ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Για την υλοποίηση της διδακτικής παρέμβασης απαραίτητη προϋπόθεση είναι να υπάρχουν διαθέσιμα:

- Εργαστήριο Πληροφορικής (τόπος υλοποίησης του σεναρίου).
- Διαδραστικός πίνακας – Βιντεοπροβολέας.
- Εξοικείωση εκπαιδευτικού – μαθητών με την πλοήγηση στο διαδίκτυο, τη χρήση του επεξεργαστή κειμένου, τη δημιουργία παρουσιάσεων και τη δημιουργία βίντεο.
- Σχολική ή άλλη βιβλιοθήκη.
- Δίωρα στο ωρολόγιο πρόγραμμα (απαιτούμενος χρόνος).
- Μικρόφωνο
- Χώρος για παρουσίαση (αίθουσα εκδηλώσεων με κατάλληλη υποδομή, του σχολείου ή του Δήμου)²⁷⁴.
- Κάθε σχετικό και χρήσιμο παιδαγωγικά μέσο.

²⁷³ «Είναι όμως εύκολο να παρατηρήσουμε πως οι μαθητές στη χώρα μας ασκούνται σχεδόν αποκλειστικά στη γραφή πεζού κειμένου και όχι ποιητικού». (ο.π. Κωτόπουλος Η. Τ., «Πράξη και Διδασκαλία...», σελ. 813).

²⁷⁴ Σε περίπτωση που αποφασίσουν να παρουσιάσουν την τελική εργασία τους σε κοινό.

5. 2. 1. Διδακτικό Υλικό - Εργαλεία (Εντυπα και ηλεκτρονικά)

- Σχολικά Εγχειρίδια.
- Τα βιβλία αναφοράς (Ερμηνευτικά Λεξικά, Λεξικά Λογοτεχνικών όρων, Ιστορία Λογοτεχνίας).
- Ψηφιακοί μουσικοί δίσκοι (Cdς) με τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου.
- Ηλεκτρονικά φύλλα εργασίας και φωτοτυπίες φύλλων εργασίας, παράλληλων κειμένων και οδηγιών.
- Λογισμικό Επεξεργασίας Κειμένου (Microsoft Word).
- Λογισμικό Παρουσιάσεων (Power point, movie maker κλπ).
- Άλμπουμ – τετράδια σημειώσεων.
- Καβαλέτα και μπογιές.
- Διαδίκτυο – Σχετικές διευθύνσεις περιήγησης - έγκριτες ιστοσελίδες οι οποίες θα προτείνονται και από τους διδάσκοντες/ουσες.

5. 2. 2. Μέθοδος Διδασκαλίας

Όσον αφορά τη μέθοδο της διδασκαλίας προκρίνεται η μέθοδος της Συνεργατικής Μάθησης σε συνδυασμό με τη Δημιουργική Γραφή, στο πλαίσιο του μαθητοκεντρικού και κειμενοκεντρικού μοντέλου. Η διδακτική πρόταση έχει ως περιεχόμενο την προσέγγιση στίχων από το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου (με βάση τον ερμηνευτικό κύκλο²⁷⁵ (ερμηνευτική)²⁷⁶, εμπλουτισμένη με στοιχεία για εμπειρία, καλλιέργεια και εκτίμηση της αισθητικής διάστασης.

²⁷⁵ Στο πλαίσιο του ερμηνευτικού κύκλου (όλο – μέρη – όλο).

Σχετικά με τη «Συνεργατική Μάθηση (*cooperative learning*)»²⁷⁷ είναι μια στρατηγική διδασκαλίας (*teaching strategy*), η οποία αναφέρεται σε μικρές ετερογενείς ομάδες μαθητών, οι οποίοι συνεργάζονται για να επιτύχουν ένα κοινό στόχο». Όπως αναφέρει η Αραβανή, σύμφωνα με τους Johnson & Johnson τα βασικά της χαρακτηριστικά είναι: α) θετική αλληλεξάρτηση β) αντιμετώπιση προωθητική αλληλεπίδραση γ) εξατομικευμένη – προσωπική υπευθυνότητα δ) διαπροσωπικές δεξιότητες μικρής ομάδας ε) εξέλιξη – πορεία ομάδας. Κατά την εφαρμογή της διδασκαλίας με ομάδες απαιτείται από τον εκπαιδευτικό προγραμματισμός, οργάνωση και μεθοδικότητα για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών και στόχων²⁷⁸. Σημειώνεται ακόμη ότι η Συνεργατική Μάθηση είναι διερευνητική – ανακαλυπτική και εποικοδομητική.

Όσον αφορά τη Δημιουργική Γραφή είναι σύγχρονη εκπαιδευτική μέθοδος, η οποία φιλοδοξεί να συμβάλει στην ορθότητα της έκφρασης, της γραφής και του λόγου στους μαθητές, με βιωματική προσέγγιση και παιγνιώδη τρόπο. Στηρίζεται στην αναδόμηση των κειμενικών στοιχείων με σκοπό την παραγωγή νέων κειμένων. Η οπτική της είναι το «βλέμμα του συγγραφέα» ως δημιουργού και όχι ως κοινωνικού όντος, ενώ καλεί τον αναγνώστη να ξαναγράψει το έργο με νέα

²⁷⁶ «Η ερμηνευτική μέθοδος βασίζεται στη βασική αντίληψη ότι ανάμεσα σε οποιαδήποτε έκφραση του ανθρώπινου πνεύματος -γραφτή, προφορική, καλλιτεχνική κλπ- και στην κατανόησή της είναι απαραίτητο να διαμεσολαβήσει μια πνευματική διεργασία, μια διαδικασία που θα οδηγήσει το νοούν υποκείμενο στο υπό κατανόηση αντικείμενο. [...] Απώτερος στόχος της ερμηνευτικής είναι ο ερευνητής να κατανοήσει τον συγγραφέα περισσότερο από ό,τι ο ίδιος τον εαυτό του. [...] μέσα από την πρώτη προσπάθεια μεθόδευσης της πνευματικής διεργασίας (Π₁) αποκτάται μια πρώτη κατανόηση (Κ₁) του περιεχομένου για να ακολουθήσει μια δεύτερη προσπάθεια (Π₂) με διευρυμένη πλέον εμπειρία, που και αυτή με τη σειρά της θα καταλήξει σε μια διευρυμένη και βαθύτερη κατανόηση. Έτσι, κάθε επόμενη προσπάθεια (Π₃, Π₄, Π₅ κλπ) οδηγεί με τη σειρά της σε μια, επίσης, βαθύτερη κατανόηση (Κ₃, Κ₄, Κ₅ κ.λ.π.), μέσα σε μια κυκλική πορεία ενός αέναου ερμηνευτικού κύκλου». (Ιωάννης Πυργιωτάκης «Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη» εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σσ. 104, 105).

²⁷⁷ Για αναλυτικότερη πληροφόρηση βλ. προηγούμενη ενότητα: «Θεωρίες Διδασκαλίας».

²⁷⁸ Όπως αναφέρεται στο: Αραβανή Ευαγγελία «Ο ρόλος της Συνεργατικής Μάθησης στον «Ασημένιο Δρόμο» του Γ. Μπόντη: Μία εναλλακτική διδακτική πρόταση», σσ. 171 – 184, στο: περιοδικό «Επιστήμες της Αγωγής», τεύχος 4, Ρέθυμνο 2008, σελ. 172 έως 176.

ανάγνωση και γραφή ως δυνάμει δημιουργός²⁷⁹. Και, σύμφωνα με όλες τις ερευνητικές μελέτες, η χρήση της ως διδακτικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας αποδεικνύεται ωφέλιμη και μάλιστα για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Μετατρέπει σε ενεργητική την πρόσληψη της Λογοτεχνίας, εξοικειώνοντας τους μαθητές με τους τρόπους και τις τεχνικές της λογοτεχνικής γραφής, παρέχοντάς τους την ευκαιρία καλλιτεχνικής έκφρασης και αναδημιουργίας του πραγματικού κόσμου, με ευχάριστο τρόπο²⁸⁰.

Και όλα τα παραπάνω, βέβαια, υλοποιούνται μέσω διαφοροποιημένης διδασκαλίας και σε συνεργασία με ειδικότητες άλλων γνωστικών αντικειμένων.

5. 2. 2. α. Σύντομη αναφορά στη δομή του σεναρίου

Τα βήματα της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας περιγράφονται παρακάτω:

Μάθημα: Η προσπάθεια υλοποιείται στο πλαίσιο του μαθήματος της Λογοτεχνίας.

Επιλογή θέματος: «Στιχουργική – Ποιητική Τέχνη: Γνωριμία με τη Λίνα Νικολακοπούλου και το έργο της».

Υποθέματα: Προσεγγίζονται οι διαστάσεις του θέματος.

- Ποιητής - Ποίημα - Τραγούδι.
- Ποίηση – παραδοσιακή - μοντέρνα ποίηση, στιχουργική.
- Δημιουργική – λογοτεχνική Ανάγνωση.
- Ερμηνευτική – αισθητική προσέγγιση.
- Μετασχηματισμός – κείμενα μαθητών.
- Εικαστικές συνθέσεις μαθητών μέσα από το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου.
- Οπτικοποίηση – βιντεοποίηση – έκθεση ποίησης.
- Δραματοποίηση – Χορογραφίες.

²⁷⁹ Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος «Η διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής. Η περίπτωση της συγγραφής λογοτεχνικών έργων για εφήβους», Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Temp/2012.pdf> [τελευταία πρόσβαση στις 7 Οκτωβρίου 2021].

²⁸⁰ Ο. π. Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος «Πράξη και Διδασκαλία ...», σελ.805, 806.

- Μουσική σύνθεση – Επένδυση στίχων.
- Ερμηνεία επιλεγμένων τραγουδιών από μαθητές.

Εμπλεκόμενα γνωστικά πεδία

Συνδέεται με: φιλολογικά μαθήματα, εικαστικά, καλλιτεχνικά, πληροφορική, φυσική αγωγή, τεχνολογία, υποκριτική, σκηνοθεσία, μουσική και φυσική αγωγή.

Ηλικία μαθητών: Προσφέρεται για Μαθητές Β΄ Λυκείου.

Αριθμός μαθητών: 25 μαθητές (ένα τμήμα της Β΄ Λυκείου).

Τα μαθήματα πραγματοποιούνται στην αίθουσα της πληροφορικής, ώστε να δημιουργείται ατμόσφαιρα εργαστηρίου για ομαδική δημιουργία.

5. 2. 2. β. Μεθοδολογία Υλοποίησης Σεναρίου – Σχεδίου Εργασίας

Για την υλοποίηση του διδακτικού σεναρίου θα επιχειρηθεί: Ανίχνευση εργοβιογραφικών στοιχείων της ποιήτριας/στιχουργού από μαθητές/τριες²⁸¹. Λογοτεχνική – Δημιουργική Ανάγνωση – Απαγγελία. Ακρόαση και παρακολούθηση στο διαδίκτυο. Συλλογική σύνθεση για το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου. Με αφορμή το τραγούδι θα πραγματοποιηθούν: Δραματοποίηση – Χορός –Εικαστικές και χειροτεχνικές κατασκευές²⁸². Πρόσκληση της ποιήτριας για γνωριμία και συνέντευξη και παρουσίαση της συνθετικής εργασίας. Τέλος, επίσκεψη των μαθητών/τριών σε studio ηχογράφησης τραγουδιών.

²⁸¹ Τα εργοβιογραφικά στοιχεία βοηθούν στην καλύτερη ερμηνεία του περιεχομένου, των χαρακτηριστικών της γενιάς και των επιρροών του δημιουργού.[...] Ειδικότεροι σκοποί του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Λύκειο είναι, αρχικά, οι μαθητές να κατανοήσουν ότι υπάρχει ένα μεγάλο εύρος ερμηνειών κάθε κειμένου και ότι το ιστορικό πλαίσιο και άλλοι εξωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά ένα κείμενο και άρα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία του. (ο.π. Κωτόπουλος Η. Τ., «Πράξη και διδασκαλία...», σελ. 811, 812, 813) και (ο. π. «Πρόγραμμα Σπουδών...», σελ. 73662).

²⁸² Για την Δραματοποίηση και τις χορογραφίες οι μαθητές θα αυτοσχεδιάσουν και θα χρειαστεί βοήθεια από τον/την εκπαιδευτικό: **α)** Θεατρολογίας, **β)** Φυσικής Αγωγής, **γ)** Μουσικής.

5. 2. 2. γ. Χρονική Εξέλιξη του σχεδίου εργασίας

Για την ολοκλήρωση της διδασκαλίας θα χρειαστούν δέκα δίωρα (συνολικά είκοσι ώρες διδασκαλίας)²⁸³ τουλάχιστον και μια ημερήσια επίσκεψη. Η χρονική εξέλιξη της όλης εκπαιδευτικής διαδικασίας (διερεύνηση θέματος, επεξεργασία, υλοποίηση δράσεων, επισκέψεων, παρουσίαση κ.λ.π.) φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

1 ^ο ΔΙΩΡΟ	-Επανάληψη λογοτεχνικών ρευμάτων -Επανάληψη των χαρακτηριστικών της παραδοσιακής και της μοντέρνας ποίησης. -Διδασκαλία της παραδοσιακής (μετρικής) και σύγχρονης στιχουργικής τέχνης.
2 ^ο ΔΙΩΡΟ	-Συνέχεια διδασκαλίας της στιχουργικής τέχνης. -Σύγκριση των ειδών Ποίησης – ομοιότητες και διαφορές.
3 ^ο ΔΙΩΡΟ	- Μια πρώτη γνωριμία των μαθητών με το έργο της καταξιωμένης ποιήτριας/στιχουργού Λίνας Νικολακοπούλου. Πλοήγηση στο διαδίκτυο – ανίχνευση σχετικών πληροφοριών. Παρουσίαση των ευρημάτων για αναμόρφωση στην ολομέλεια της τάξης.
4 ^ο ΔΙΩΡΟ	- Επιλογή τραγουδιών της Λίνας Νικολακοπούλου. - Λογοτεχνική και δημιουργική ανάγνωση, διάλογος – Ασκήσεις πρόσληψης – κατανόησης.
5 ^ο ΔΙΩΡΟ	-Ερμηνευτική – αισθητική προσέγγιση. -Παρουσίαση των εργασιών για βελτιστοποίηση της προσέγγισης στην ολομέλεια της τάξης.
6 ^ο ΔΙΩΡΟ	-Διακειμενικότητα. -Ανάλυση δόμησης, τεχνικών χαρακτηριστικών και εκφραστικών μέσων.

²⁸³ Αξίζει να σημειωθεί ότι όταν κρίνεται αναγκαίο δίνονται ασκήσεις για το σπίτι και η εργασία συνεχίζεται και εκτός ωρών διδασκαλίας.

7ο. ΔΙΩΡΟ	-Ενθάρρυνση των μαθητών για δικές τους πολυτροπικές συνθέσεις. - Μετασχηματισμός κειμένων. -Τραγούδια – Λογοπαίγνια. -Σενάριο για δραματοποίηση.
8ο. ΔΙΩΡΟ	-Παρότρυνση για διακαλλιτεχνικές δραστηριότητες. -Κατασκευή εικαστικών, χειροτεχνικών και γενικά καλλιτεχνικών έργων. -Σχεδιασμός ερμηνείας τραγουδιών.
9ο. ΔΙΩΡΟ	-Παρουσίαση όλων των εργασιών στην ολομέλεια της τάξης. -Αναδιαμόρφωση, βελτιστοποίηση και ολοκλήρωση της συνθετικής εργασίας.
10ο. ΔΙΩΡΟ	-Σχεδιασμός ερωτηματολογίου για συνέντευξη στην ποιήτρια. -Πρόσκληση ποιήτριας για γνωριμία και συζήτηση. -Πρόσκληση – Αφίσα για τους μαθητές και το κοινό (προαιρετικά). -Τελική ολοκληρωμένη παρουσίαση της εργασίας.
ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ	-Επισκέψεις σε studio ήχων για να γνωρίσουν πώς γίνονται τα τραγούδια.

5. 3. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

5. 3. 1. Διδακτικοί Στόχοι

5. 3. 1. α. Γνωστικό Αντικείμενο – Γνωστικοί στόχοι

Επιδιώκεται ώστε οι μαθητές:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες πρόσληψης – κατανόησης της στιχουργικής τέχνης.
- Να αποκτήσουν δεξιότητες μέσα από βιωματική μάθηση, αυτενέργεια, σύνδεση νέας γνώσης με τις εμπειρίες τους.

- Να εξοικειωθούν με τα ποιητικά κείμενα ως «πολυφωνικά και πολύσημα», με τον κρυπτικό ποιητικό λόγο, τους γλωσσικούς μηχανισμούς και τη λειτουργία τους.
- Να χαρακτηρίζουν τα ποιητικά υποκείμενα.
- Να ασκηθούν στον εντοπισμό θεματικών κέντρων και μηνυμάτων.
- Να αναπτύσσονται και να καλλιεργούνται πνευματικά, γλωσσικά και αισθητικά.
- Να διακρίνουν τα ποιητικά είδη, τα σχήματα λόγου και να αντιλαμβάνονται τον ρόλο και τη λειτουργία τους στο ποιητικό κείμενο.
- Να γνωρίσουν και να εμβαθύνουν σε αγαπημένα τραγούδια με στίχους μιας από τις σημαντικότερες Ελληνίδες ποιήτριες/στιχουργούς, αξιοποιώντας εξωκειμενικά στοιχεία, (βιογραφικά, εργογραφικά κ.λ.π.) και να δημιουργήσουν το βιογραφικό και εργογραφικό της σημείωμα μέσα από δομημένη διαδικασία.
- Να προσεγγίσουν την ποιητική γραφή της Λίνας Νικολακοπούλου και να ανακαλύψουν το τι, το γιατί, και το πώς αποτυπώνεται μια ιδέα ή ένα συναίσθημα για να γίνει τραγούδι.
- Να επισημάνουν και να σχολιάσουν τα ιδιαίτερα τεχνικά χαρακτηριστικά (γλωσσικός τρόπος, σύνταξη, ύφος κ.λ.π.) και γενικότερα της ποιητικής τεχνοτροπίας και των διακριτικών χαρακτηριστικών της γραφής της Λίνας Νικολακοπούλου, που προάγουν τη στιχουργική τέχνη.
- Να προσεγγίσουν διαθεματικά τον «κόσμο» της ποιήτριας και να ανιχνεύσουν μηνύματα, τη «στάση ζωής», ψυχικές, περιβαλλοντικές ή άλλες καταστάσεις για ταύτιση ή αποστασιοποίηση ή γενικότερα συναισθηματική φόρτιση.
- Να διερευνήσουν τραγούδια με παρόμοια θέματα και να κατανοήσουν τη διακειμενικότητα.

- Να ασκηθούν στην αναζήτηση, κριτική αποτίμηση υλικού από το διαδίκτυο και στη χρήση σημειώσεων, από έγκυρες πηγές και εργαλεία πληροφόρησης, για επεξεργασία και συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης σχετικά με το θέμα.
- Να ασκηθούν στην παραγωγή προφορικού, γραπτού και πολυτροπικού λόγου και να αναπλάθουν τα ποιητικά κείμενα, αξιοποιώντας προσωπικές ιδέες και εμπειρίες.
- Να αντιληφθούν ότι ο μελοποιημένος στίχος και το τραγούδι παραπέμπουν και εμπνέουν και άλλες μορφές τέχνης και να γνωρίσουν τη διακαλλιτεχνικότητα συμμετέχοντας σε δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης και αναπαράστασης, μέσω εικαστικών, δραματοποίησης, κίνησης και μουσικής, με έμπνευση από το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου και να εξοικειωθούν με τον τρόπο οργάνωσης μιας σχολικής εκδήλωσης.

5. 3. 1. β. Μαθησιακή Διαδικασία – Παιδαγωγικοί Στόχοι

Μέσα από την έρευνα που διενεργούν και τη συμμετοχή τους στις ομάδες, σκοπός είναι οι μαθητές:

- Να αναπτύξουν ερευνητική διάθεση, κριτική, δημιουργική σκέψη, αυτογνωσία και να ανακαλύψουν δικές τους κλίσεις και ενδιαφέροντα μαθαίνοντας στην πράξη τα στάδια σύνθεσης μιας ερευνητικής εργασίας.
- Να καλλιεργήσουν και να αναπτύξουν κοινωνικές – επικοινωνιακές δεξιότητες, μέσα από την ομαδική συνεργατική μάθηση και συλλογική δραστηριότητα (ανάγνωση, ακρόαση, διάλογος, διερεύνηση κ.λ.π.).
- Να απελευθερώσουν τη φαντασία και τη δημιουργική τους έκφραση.
- Να διεγερθεί το ενδιαφέρον τους για «αναγνωστική χειραφέτηση», δημιουργική ανάγνωση και προώθηση φιλιαναγνωσίας.
- Να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να αναπτύξουν υπευθυνότητα και ικανότητα λήψης αποφάσεων.

- Να ασκηθούν σε δραστηριότητες αυτοαξιολογικής και ετεροαξιολογικής διαδικασίας, μέσω της ανατροφοδότησης και του αναστοχασμού.
- Να εγερθεί το ενδιαφέρον, η αυτοεκτίμηση αδιάφορων ή χαμηλής επίδοσης μαθητών που αισθάνονται αποξένωση με το μάθημα, έτσι ώστε να εξοικειωθούν, να εμπνευστούν, να προχωρήσουν σε δικές τους δημιουργίες.
- Να αυτενεργήσουν κάνοντας διερευνήσεις, συγκρίσεις, ταξινομήσεις, κριτική επεξεργασία των πληροφοριών – γνώσεων και να αποκτήσουν την ικανότητα δημιουργικής επινόησης για να παράγουν νέα γνώση, αξιοποιώντας το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου.

5.3.1.γ. Χρήση Νέων Τεχνολογιών

Με τη χρήση των ΤΠΕ, την έρευνα σε διαδικτυακές πηγές, την πολυτροπικότητα κ.λ.π. η διδακτική πράξη διαφοροποιείται αφού:

- Οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε πολλές, ποικίλες πληροφορίες και εμβαθύνουν με πρωτότυπο και ευχάριστο τρόπο στο θέμα τους, αξιοποιώντας βιώματα, συλλογικές εμπειρίες και άλλα γνωστικά αντικείμενα.
- Δραστηριοποιούνται περισσότερο, ενώ παράλληλα αποκτούν δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού και νιώθουν μεγάλη αυτοπεποίθηση και ενθουσιασμό, επειδή εργάζονται συνεργατικά και δημιουργικά.
- Ασκούνται στην παραγωγή ηλεκτρονικού γραπτού λόγου, με τη χρήση του επεξεργαστή απλού ή πολυτροπικού κειμένου και των σχετικών λογισμικών για παρουσίαση – βιντεοποίηση.
- Εξοικειώνονται με την αξιοποίηση των πολυμέσων για την προσέγγιση και αισθητική απόλαυση των ποιητικών κειμένων - τραγουδιών.
- Αναπτύσσουν οργανωτικές και αξιολογικές δεξιότητες μέσα από αισθητικά – αισθητηριακά, ακουστικά και οπτικά στοιχεία, αλλά και βιωματική δράση.

5.3. 1. δ. Κριτήρια – Επιλογές

Κρίθηκε σκόπιμο το σενάριο να εφαρμοστεί στη Β΄ Λυκείου, επειδή, αν και οι περισσότεροι μαθητές γνωρίζουν το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου, ωστόσο, για να το οικειοποιηθούν απόλυτα και να το προσεγγίσουν χρειάζεται να έχουν αποκτήσει βασικές γνώσεις λογοτεχνίας σχετικά με την «κατασκευή» του ποιητικού κειμένου. Η Β΄ Λυκείου προσφέρεται, ακόμη, επειδή ο/η εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα επιλογής κειμένων. Εξάλλου, οι μαθητές της Γ΄ Λυκείου είναι προσανατολισμένοι στις εξετάσεις για την τριτοβάθμια.

Όσον αφορά την επιλογή των τραγουδιών, επειδή είναι δύσκολη -αφού είναι και πολλά και ποιοτικά- θεωρείται καλό να δίνεται ένας κατάλογος, που έχει εγκρίνει ο εκπαιδευτικός και να επιλέγουν οι μαθητές, ώστε να προωθούν τις δικές τους επιλογές για ανάγνωση και προσέγγιση. Μπορούν να αξιοποιούνται τα τραγούδια ενός ολοκληρωμένου μουσικού άλμπουμ, αλλά και αυτόνομα τραγούδια με τον ίδιο θεματικό άξονα ή ακόμα και με άλλες παραμέτρους που εξυπηρετούν την καλύτερη διδασκαλία (π.χ. τραγούδια που συνομιλούν μεταξύ τους, ή με συγγένεια ως προς την τεχντροπία με κοινά ή διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά κ.λ.π.) και πάντα με βάση τον διαθέσιμο διδακτικό χρόνο.

Ο εκπαιδευτικός προκειμένου να επιλέξει και να προτείνει, εκτός από την ταυτότητα των στίχων, λαμβάνει υπόψη του α) τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών (αναγνωστικές δεξιότητες, αντιληπτικές ικανότητες, γνώσεις κ.λ.π.) β) την εφηβεία, τις εμπειρίες και τις προσδοκίες τους γ) τις δυνατότητές τους να επικοινωνήσουν με το τραγούδι, ώστε να το προσεγγίσουν, να εκτιμήσουν την αισθητική του διάσταση για να το απολαύσουν και παράλληλα να εξοικειωθούν για να το μετασχηματίσουν.

Για το συγκεκριμένο σενάριο έχουν επιλεγεί²⁸⁴: Από το σχολικό εγχειρίδιο Β΄ Λυκείου, τα ποιήματα, «Ελένη» του Γιώργου Σεφέρη και «Κοντά σου» της Μαρίας Πολυδούρη, όπως και το απόσπασμα από το θεατρικό έργο του Γρηγορίου

²⁸⁴ Τα λογοτεχνικά – ποιητικά κείμενα παρατίθενται στο Παράρτημα με τη σειρά που χρησιμοποιούνται στο διδακτικό σενάριο.

Ξενόπουλου, με τίτλο: «Στέλλα Βιολάντη». Από το βιβλίο του καθηγητή της Β΄ Λυκείου, το απόσπασμα από την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή. Από το σχολικό εγχειρίδιο Γ΄ Γυμνασίου, το δημοτικό τραγούδι «Του Γιοφυριού της Άρτας» και το κείμενο της Ρέας Γαλανάκη με τίτλο «Η μεταμφίεση». Από το διαδίκτυο το ποίημα «Το Ποδήλατο», του Αργύρη Χιόνη και τα επτά παρακάτω τραγούδια σε στίχους Λίνας Νικολακοπούλου.

1. *Η Σωτηρία της Ψυχής*
2. *Μαμά Γερνάω*
3. *Ανθρώπων Έργα*
4. *Ατομική μου Ενέργεια*
5. *Βενζινάδικο*
6. *Διθέσιο*
7. *Σίδερο με Ατμό*

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο σενάριο είναι ενδεικτικό. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να το υπερβεί και να εφαρμόσει τις δικές του επιλογές και ως προς τη διδακτική και ως προς το υλικό. Όσον αφορά τις ερωτήσεις, είναι αρκετές, αλλά ενδεικτικές, για να υπάρχει δυνατότητα επιλογής²⁸⁵.

5. 4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

5. 4. 1. Οργάνωση Ομάδων

Ο/Η εκπαιδευτικός συμβουλεύει ώστε να γίνει σωστή κατανομή ομάδων και καθηκόντων των μελών της. Οι μαθητές (δυναμικό τάξης ενός τμήματος των 25 μαθητών) χωρίζονται σε πέντε (5) ομάδες των πέντε (5) ατόμων. Σχετικά με τη σύνθεση γίνεται εκτίμηση: δυναμικού τάξης, μαθησιακής επίδοσης, δεξιοτήτων και καλλιτεχνικών ενδιαφερόντων. Επιχειρείται η ομάδα να αποτελείται από μαθητές

²⁸⁵ Σημειώνεται ότι οι ερωτήσεις αυξομειώνονται και διαφοροποιούνται ανάλογα με το ρυθμό διδασκαλίας και μάθησης, με τον διαθέσιμο χρόνο και με τα ενδιαφέροντα και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών.

διαφορετικών μαθησιακών επιδόσεων και δεξιοτήτων. Τα μέλη της ομάδας αναλαμβάνουν ο καθένας τον ρόλο, που η ομάδα αναθέτει στους πλέον κατάλληλους/ες. Οι ρόλοι είναι:

- Συντονιστής – κριτής (ελέγχει και συντονίζει τα πάντα γύρω από την εργασία πριν την παρουσίασή της στην ολομέλεια της τάξης, όπως και τις χρονικές προθεσμίες).
- Αναγνώστης.
- Γραμματέας (κρατά σημειώσεις, πρακτικά κ.λ.π.).
- Δημοσιογράφος - παρουσιαστής (είναι υπεύθυνος σχετικά με κάθε είδος συνεντεύξεων, δημοσιεύσεων και γενικά παρουσιάσεων).
- Διαμεσολαβητής (είναι ο σύνδεσμος που μεσολαβεί μεταξύ των μαθητών της ομάδας, των άλλων ομάδων και των εκπαιδευτικών).

Στις ομάδες μπορούν να δοθούν διάφορα ονόματα, για τα οποία είναι καλύτερο να αποφασίζουν οι μαθητές. Στις συγκεκριμένες ομάδες τα ονόματα είναι: Στιχουργοί, Ποιητές, Μελωδοί, Ερμηνευτές και Μαέστροι. Ως χώρος συνάντησης των ομάδων επιλέγεται το εργαστήριο πληροφορικής.

Α΄ ΦΑΣΗ

1^η Διδακτική ώρα

Κατά τη διάρκεια της πρώτης ώρας διαμορφώνεται και το «εκπαιδευτικό συμβόλαιο» μεταξύ των ομάδων και Διδάσκοντος/ουσας. Ο/Η εκπαιδευτικός πληροφορεί με λεπτομέρειες τους μαθητές για το σχέδιο εργασίας [τι, πού, πώς, πότε, γιατί]. Αρχίζει συζήτηση σχετικά με το χρονοδιάγραμμα, τον δικό του ρόλο, τους ρόλους των μαθητών, τα καθήκοντά τους και τις υποχρεώσεις τους προς την ομάδα. Τους ενθαρρύνει να επικοινωνούν μεταξύ τους, να συνδιαλέγονται με σεβασμό για κάθε άποψη και να εκφράζουν ελεύθερα τα επιχειρήματά τους. Επίσης, τους εξηγεί πώς θα γίνει η συνθετική εργασία, για τα φύλλα εργασίας ότι θα υπάρχουν σε ηλεκτρονική και έντυπη μορφή, για την αξιολόγηση και, γενικότερα, λύνει κάθε απορία που διατυπώνουν. Επισημαίνει ότι οφείλουν να φέρουν εις πέρας, εντός των χρονικών προθεσμιών, τις εργασίες που πρόκειται να αναλάβουν και ότι στο τέλος θα γίνει

παρουσίαση, η οποία θα βιντεοσκοπηθεί και θα αναρτηθεί στο blog του σχολείου και όπου αλλού αποφασίσουν. Τέλος, τους κάνει γνωστό ότι ο δικός του ρόλος θα είναι βοηθητικός, υποστηρικτικός και συμβουλευτικός. Σημειώνεται ότι ο/η εκπαιδευτικός παρακολουθεί διακριτικά όλες τις δημιουργικές δραστηριότητες και αξιολογεί τη συμμετοχή, τις επιδόσεις των μαθητών, την ικανότητα - δεξιότητά τους στη συνεργατικότητα, συγγραφή, πληροφορική, επικοινωνία κ.λ.π. Παρεμβαίνει μόνο για να διεγείρει το ενδιαφέρον ή με διακριτικές παρατηρήσεις στα φύλλα εργασίας για εποικοδομητική ανατροφοδότηση των ομάδων, αλλά και για να διευκολύνει, όταν το ζητήσουν οι μαθητές.

2^η Διδακτική ώρα

Αφόρμηση: Ο/Η εκπαιδευτικός διαβάζει με εκφραστικότητα τρία ποιητικά κείμενα. Το δημοτικό τραγούδι «Του Γιοφυριού της Άρτας», στη συνέχεια το ποίημα «Ελένη» του Γιώργου Σεφέρη και το ποίημα της Μαρίας Πολυδούρη «Κοντά σου», από τα σχολικά εγχειρίδια της Γ' Γυμνασίου και Β' Λυκείου. Στη συνέχεια, ανοίγει συζήτηση και προκαλεί γόνιμο διάλογο με στοχευμένες ερωτήσεις για τα χαρακτηριστικά των ποιητικών κειμένων, παραδοσιακών και μοντέρνων, όπως και για τα λογοτεχνικά ρεύματα. Η συνοπτική αναφορά – αφόρμηση βοηθά στη μετάβαση για τη διδασκαλία κειμένων σύγχρονης στιχουργικής τέχνης²⁸⁶, αλλά και στη διαγνωστική αξιολόγηση. Μετά τη συζήτηση αναφέρεται στους κανόνες μετρικής και σύγχρονης στιχουργικής τέχνης - τραγουδιού και τους σημειώνει στον πίνακα. Οι Γραμματείς των ομάδων αντιγράφουν στο πρακτικό τους και στον υπολογιστή. Τέλος, μοιράζει φύλλα εργασίας, για τα οποία θα εργαστούν εκτός ωρών διδασκαλίας²⁸⁷.

²⁸⁶ Επειδή υπάρχουν ομοιότητες με το δημοτικό τραγούδι και την παραδοσιακή ποίηση.

²⁸⁷ Οι μαθητές μπορούν να συνεργάζονται στα κενά ή τα διαλείμματά τους, ακόμη και μετά το πέρας του σχολικού ωραρίου στη βιβλιοθήκη του σχολείου, αλλά και μέσω υπολογιστών από το σπίτι τους.

Φύλλο Εργασίας 1

(με σκοπό την επανάληψη όσων έχουν διδαχθεί)²⁸⁸

Εργασία εκτός ωρών διδασκαλίας

[Όλες οι ομάδες]

- Να ανατρέξετε στα σχολικά εγχειρίδια, στο «Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων» και «στην Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» και να μελετήσετε ξανά όσα έχετε διδαχθεί σχετικά με τα είδη της ποίησης τη διακειμενικότητα, τον ρεαλισμό, τον συμβολισμό και τον υπερρεαλισμό.
- Να αναφέρετε τα μέτρα και τις ομοιοκαταληξίες που έχετε διδαχθεί.
- Να συνθέσετε δύο ποιήματα με μέτρο και ομοιοκαταληξίες και ένα ποίημα σε ελεύθερο στίχο.

[Στιχουργοί]

- Να αναφέρετε τα χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών και της παραδοσιακής ποίησης.
- Σε ποιο ποιητικό είδος ανήκει το τραγούδι «Του γιοφυριού της Άρτας» και ποια στοιχεία το επιβεβαιώνουν;

[Ποιητές]

- Μετά τη σχετική μελέτη να συνθέσετε ένα οχτάστιχο σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο με τομή στην όγδοη συλλαβή.
- Να συνθέσετε ποίημα παραδοσιακής μορφής σε αναπαιστικό μέτρο και με ομοιοκαταληξία.

[Μελωδοί]

- Να γίνει στιχουργική ανάλυση του ποιήματος «Κοντά σου», της Μαρίας Πολυδούρη.

²⁸⁸ Υπενθυμίζεται ότι οι ερωτήσεις αυξομειώνονται και διαφοροποιούνται ανάλογα με το ρυθμό διδασκαλίας και μάθησης, με τον διαθέσιμο χρόνο και με τα ενδιαφέροντα και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών.

- Ποια τα χαρακτηριστικά της μοντέρνας ποίησης;

[Ερμηνευτές]

- Να γίνει στιχουργική ανάλυση των ποιητικών κειμένων που διαβάστηκαν στην τάξη.
- Να συνθέσετε ποίημα με δέκα ελεύθερους στίχους.

[Μαέστροι]

- Να συνθέσετε ένα στιχούργημα παραδοσιακής ποίησης και ένα μοντέρνας ποίησης με την ίδια θεματική.
- Από τα ποιητικά κείμενα που διαβάστηκαν ποιο νομίζετε ότι περιέχει μεγαλύτερη δραματική ένταση και γιατί;

3^η και 4^η Διδακτική ώρα

Αφόρμηση: Ο/Η εκπαιδευτικός μπαίνει σιγοτραγουδώντας και στη συνέχεια προβάλλει από το youtube μελοποιημένα τα ποιήματα που διάβασε, στο προηγούμενο δίωρο, δηλ. το δημοτικό τραγούδι «Του Γιοφυριού της Άρτας»²⁸⁹, «Ελένη» του Γιώργου Σεφέρη²⁹⁰ και «Κοντά σου» της Μαρίας Πολυδούρη²⁹¹. Προσθέτει -και ακούνε από τον δίσκο (cd) αρχικά και μετά παρακολουθούνε στο youtube²⁹² το τραγούδι η «Σωτηρία της ψυχής» της Λίνας Νικολακοπούλου²⁹³. Στη συνέχεια γίνεται διάλογος με τους μαθητές σχετικά με όσα παρακολούθησαν. Τονίζονται οι

²⁸⁹ Σε μουσική Νίκου Παπακόστα και ερμηνεία Μαρίας Σουλτάτου. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=h46tz92B3hw> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαρτίου 2022].

²⁹⁰ Σε μουσική Ηλία Ανδριόπουλου, ερμηνεία Μανώλη Μητσία και απαγγελία Α. Κωστάλα. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=O_uzG4T8OX8 [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαρτίου 2022]

²⁹¹ Σε μουσική Νότη Μαυρουδή και ερμηνεία Σοφίας Βόσσου. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=UgS0-ilhULU> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαρτίου 2022].

²⁹² Είναι καλό τα τραγούδια να ακούγονται από τον δίσκο (εάν υπάρχει) πριν να τα παρακολουθήσουν στο youtube.

²⁹³ Σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=8BoYOaSV6Zc> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαρτίου 2022].

ομοιότητες και διαφορές μετρικής – σύγχρονης στιχουργικής. Παράλληλα, δίνεται έμφαση στη λέξη ως «ήχος», στον ρυθμό και γενικότερα στην ακρόαση της συνένωσης λέξεων, ρυθμών και μουσικής. Οι μαθητές διαβάζουν το ποίημα, χωρίς μελωδία, αλλά δίνοντας τον ρυθμό, αυθόρμητα, χτυπώντας τα χέρια τους. Στη συνέχεια οι ομάδες εκφράζουν τις εντυπώσεις τους και παρουσιάζουν στην τάξη τις απαντήσεις τους στο φύλλο εργασίας. Συζητούν για ομοιότητες και διαφορές των ποιητικών κειμένων δημοτικού τραγουδιού, παραδοσιακής και μοντέρνας ποίησης, μελοποιημένης ποίησης και τραγουδιού²⁹⁴. Αναφέρονται με επεξηγήσεις οι όροι ποιητής/στιχουργός. Ο/Η εκπαιδευτικός σημειώνει στον πίνακα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απαιτούνται για να δομηθεί ένα τραγούδι. Όταν ολοκληρωθεί η συζήτηση - διδασκαλία²⁹⁵ μοιράζει στους μαθητές φύλλα εργασίας²⁹⁶.

²⁹⁴ «...Με μορφή συζήτησης μπορούν να συζητηθούν οι διαφορές της ποίησης με τη στιχουργία. Είναι το ίδιο; Πού διαφέρουν; Η στιχουργία προορίζεται να μελοποιηθεί. Δεν έχει σημασία ο μουσικός ρυθμός. Αλλά μόνο και μόνο επειδή έχει στόχο, αυτό επιβάλλει ορισμένους περιορισμούς. Ένα τραγούδι δεν ξεπερνά τα 4 λεπτά (κανονικά). Άρα οι στίχοι δεν μπορούν να ξεπερνούν τους 15-30 (έχουμε και μικρότερα και μεγαλύτερα, αλλά ο κανόνας εκεί κινείται). Ο στίχος του τραγουδιού είναι "απλούστερος" γλωσσικά από εκείνον της ποίησης. [...] Το τραγούδι διακρίνεται σε πολλές κατηγορίες, ανάλογα με τα κριτήρια που κάθε φορά χρησιμοποιούμε (περιεχόμενο, φόρμα, στυλ, ιστορική περίοδο).

Μια τυπική δομή σύγχρονου τραγουδιού μπορεί να αποτελείται από:

- ✓ **Εισαγωγή** (introduction ή intro): Εισάγει τον ακροατή στην ατμόσφαιρα του τραγουδιού, [...]
 - ✓ **Κουπλέ** (γαλλ: couplet ή αγγλ: verse): Επαναλαμβανόμενο μέρος του τραγουδιού με, ως επί το πλείστον, ταυτόσημη μελωδία, ίδιο αριθμό, αλλά διαφορετικό περιεχόμενο στίχων. Περιγράφει συναισθημα ή κατάσταση η οποία αποκρυσταλλώνεται στο ρεφραίν.
 - ✓ **Ρεφραίν** (γαλλ: refrain ή αγγλ: chorus): Το μέρος του τραγουδιού που επαναλαμβάνεται τουλάχιστον μία φορά με ταυτόσημη μελωδία και στίχο. Είναι σχεδόν πάντα μεγαλύτερης συναισθηματικής έντασης από το κουπλέ και φέρει το κυρίως θέμα ή μήνυμα του τραγουδιού. Συνήθως, είναι αυτό που θυμόμαστε πιο έντονα από ένα τραγούδι. Τις πιο πολλές φορές ακολουθεί το κουπλέ, αλλά όχι πάντα.
 - ✓ **Γέφυρα** (αγγλ: bridge): Ιντερλούδιο, το οποίο ενώνει δύο διαφορετικά (π.χ. κουπλέ ρεφραίν) ή δύο ίδια (π.χ. ρεφραίν-ρεφραίν) μέρη του τραγουδιού. Έχει συνήθως διαφορετική αρμονική αλληλουχία και από τα δύο, μπορεί να έχει διαφορετικό στίχο ή καθόλου στίχο και σκοπός του είναι να προετοιμάσει το αρμονικό περιβάλλον για την εισαγωγή του επόμενου μέρους. [...]
- συχνά λάθη στη στιχουργία είναι:
- **Η χασμωδία:** δημιουργείται όταν δύο φωνήεντα, αντί να αποτελούν με συνίτηση μία συλλαβή, μπαίνουν έτσι ώστε να νοούνται ως χωριστές συλλαβές. [...]
 - **Το κακέμφατον:** είναι μια άσχημη ή άσεμνη λέξη, που δεν υπάρχει μέσα στο κείμενο, αλλά δημιουργείται ηχητικά από τη συνεκφορά δύο λέξεων ή τμημάτων λέξεων. (ο.π. Δήμος Χλωπτσιούδης «Ο ρόλος, η οργάνωση και η λειτουργία εργαστηρίων...», σελ. 127 έως 132).

²⁹⁵ Σημειωτέον ότι τραγούδια υπάρχουν και χωρίς τη συγκεκριμένη δομή και ομοιοκαταληξία, αλλά η πειθαρχία στους κανόνες στιχουργικής προκρίνεται για τους αρχάριους.

Φύλλο Εργασίας 2

(Εξοικείωση με τα ποιητικά είδη)

[για όλες τις ομάδες]

- Πώς ένιωσες κατά την πρώτη ανάγνωση - ακρόαση των ποιητικών κειμένων; Να αναφέρεις πρώτες σκέψεις και συναισθήματα.
- Να αναφέρεις πώς ένιωσες και τι σκέφτηκες τη δεύτερη φορά, όταν τα παρακολούθησες μελοποιημένα.
- Τι νομίζεις ότι προσθέτει η μουσική, επενδύοντας έναν στίχο;
- Πώς ένιωσες όταν άκουσες το τραγούδι «Η Σωτηρία της Ψυχής»;
- Ποια είναι η διαφορά μεταξύ μελοποιημένης ποίησης και τραγουδιού;
- Να σημειώσεις έναν στίχο που συγκράτησες καλύτερα στη μνήμη σου.

Εκτός από το φύλλο εργασίας ζητά ακόμη από τους μαθητές της Ομάδας **Στιχουργοί** να συνθέσουν λίγους ελεύθερους στίχους, της Ομάδας **Ποιητές**, δύο στροφές με μέτρο και ομοιοκαταληξία και της Ομάδας **Μελωδοί** στίχους για τραγούδι. Στην Ομάδα **Ερμηνευτές και Μαέστροι** αναθέτει να συνεργαστούν για να συνθέσουν δεκαπεντασύλλαβους δίστιχους ή μαντινάδες μέσω των οποίων θα γίνονται ερωταποκρίσεις από τη μια ομάδα στην άλλη. Γίνεται παρουσίαση των εργασιών σε όλη την τάξη.

Φύλλο Εργασίας 3

Εργασία εκτός ωρών διδασκαλίας:

[για όλες τις ομάδες]

- Να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ: δημοτικού τραγουδιού, παραδοσιακής, μοντέρνας ποίησης, μελοποιημένης ποίησης και σύγχρονου τραγουδιού.

²⁹⁶ Για κανόνες στιχουργικής μπορεί να παραπέμψει στον παρακάτω σύνδεσμο:
<https://paroutsas.jmc.gr/verses.htm>.

- Να αναφέρετε τα ελαττώματα του στίχου (αφού επισκεφτείτε και μελετήσετε την ιστοσελίδα: [https:// paroutsas.jmc.gr/verses.htm](https://paroutsas.jmc.gr/verses.htm)).
- Να συνθέσετε ένα τετράστιχο κουπλέ και ένα ρεφρέν σε μέτρο ιαμβικό, ένα σε τροχαϊκό και ένα σε δακτυλικό με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία.
- Να συνθέσετε ένα σύγχρονο τραγούδι, σε απλή μορφή, που θα περιέχει τουλάχιστον δύο διαφορετικά μέτρα και πλεχτή ομοιοκαταληξία.

Β΄ ΦΑΣΗ

5^η και 6^η Διδακτική ώρα

Οι μαθητές/τριες βρίσκονται μπροστά στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Ο/Η εκπαιδευτικός τους προτρέπει να ανοίξουν τους δέκτες τους και προβάλλει το τραγούδι με τίτλο: «Μαμά Γερνάω» της Λίνας Νικολακοπούλου²⁹⁷. Ακολουθεί συζήτηση με ερωτήσεις επικεντρωμένες κυρίως στην αισθητική εμπειρία.

Ερωτήσεις για συζήτηση:

- Πόσοι από εσάς ξέρετε, έχετε ακούσει ξανά την ποιήτρια-στιχουργό, τον συνθέτη και τους ερμηνευτές;
- Ποια από τα τραγούδια της ίδιας ποιήτριας αγαπάτε περισσότερο;
- Σας άρεσε το τραγούδι; Πώς νιώσατε ή τι σκεφτήκατε όταν το ακούγατε;
- Ξεχωρίστε έναν στίχο ή μερικές λέξεις που σας εντυπωσίασαν περισσότερο.
- Εκφράστε γενικά τις εντυπώσεις σας.

Στη συνέχεια, προβάλλει στους δέκτες τους και το τραγούδι: «Η Σωτηρία της Ψυχής» και σημειώνει στον πίνακα την άσκηση: Αφού μελετήσετε τους στίχους των δύο τραγουδιών με τίτλους: «Η Σωτηρία της Ψυχής» και «Μαμά Γερνάω», να σχολιάσετε τα είδη ομοιοκαταληξίας (και ως προς τον μετρικό τόνο) των δυο τραγουδιών και να προσδιορίσετε τον λειτουργικό τους ρόλο. Έπειτα, να συνθέσετε δύο δικά σας τραγούδια, στα οποία θα δημιουργήσετε ίδια σχήματα ομοιοκαταληξίας.

²⁹⁷ Σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Τάνιας Τσανακλίδου Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=MZ1A55fUmB4> [τελευταία πρόσβαση στις 16 Ιουνίου 2022].

Σημειώνουν στον υπολογιστή τις απαντήσεις και οι «Γραμματείς» των ομάδων στα Πρακτικά. Όταν έχουν ολοκληρώσει, κάθε ομάδα παρουσιάζει τις απαντήσεις και τα τραγούδια που δημιούργησε. Επιλέγουν τα δύο καλύτερα με ψηφοφορία και ο/η εκπαιδευτικός σημειώνει τις σωστές απαντήσεις και τα καλύτερα τραγούδια στον πίνακα.

Κατόπιν ο/η εκπαιδευτικός δίνει οδηγίες στις ομάδες για να εργαστούν ξεχωριστά. Για τη διερεύνηση και αξιοποίηση βιογραφικών στοιχείων συνιστά να αναζητήσουν υλικό στη Βικιπαίδεια, για το λεξιλόγιο στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα και στο <http://www.stixoi.info/> για τα τραγούδια. Επίσης, παραπέμπει στους παρακάτω συνδέσμους σχετικά με δημοσιεύματα για το έργο της ποιήτριας:

<https://www.youtube.com/watch?v=l--fqBWdlDE>

<https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/561485722/i-sotiria-tis-psychis-einai-dekathlo/>

<https://www.culturebook.gr/stixourgiki-kai-tragoudopoiia/h-poihtria-lina-nikolakopoulou-40-chronia-stihourgikis-antohis-tis-giotas-mytakidou.html>²⁹⁸

Αναλυτικότερα: στην Ομάδα **Στιχουργοί** αναθέτει να ανιχνεύσουν στο διαδίκτυο στοιχεία για τη ζωή της ποιήτριας. Οι Ομάδες **Ποιητές** και **Μελωδοί** συνεργάζονται. Οι **Ποιητές** ερευνούν και εντοπίζουν δημοσιευμένες συνεντεύξεις της και οι **Μελωδοί** κάνουν μοντάζ, ώστε να κρατήσουν περιεκτικά στοιχεία κατάλληλα για την εργασία. Οι **Ερμηνευτές** καλούνται να ερευνήσουν για να συνθέσουν έναν κατάλογο με όσο το δυνατόν περισσότερα τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου. Οι **Μαέστροι** θα ασχοληθούν με τον εντοπισμό και τη συλλογή δημοσιευμάτων που αναφέρονται στο έργο της. Για τη σύνταξη βιογραφικού σημειώματος της ποιήτριας, παραπέμπει στη δομή του βιογραφικού σημειώματος που υπάρχει στο βιβλίο της Έκφρασης – Έκθεσης Β΄ Λυκείου.

²⁹⁸ Οι σύνδεσμοι παρατίθενται ενδεικτικά. Τα δημοσιεύματα είναι πάρα πολλά και ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει και να παραπέμψει σε όποια θεωρεί ότι εξυπηρετούν τους στόχους της εργασίας.

Όταν οι ομάδες είναι έτοιμες, γίνεται παρουσίαση των εργασιών στην ολομέλεια της τάξης. Ακολουθεί εποικοδομητικός διάλογος. Οι μαθητές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, ανταλλάσσουν απόψεις και με βάση τις καλύτερες γνώμες γίνεται επιλογή των πιο αξιόλογων στοιχείων. Με αυτό τον τρόπο συναρμολογούν το υλικό σχετικά με την εργοβιογραφία της ποιήτριας, πάντα με τη στήριξη του/της διδάσκοντος/ουσας, ο/η οποίος/α διευκολύνει την όλη διαδικασία, παρατηρεί διαρκώς την εξέλιξή της και παρεμβαίνει μόνον με συμβουλές και διευκρινίσεις, όταν κρίνεται απαραίτητο²⁹⁹. Η συλλογή των εργοβιογραφικών στοιχείων αποτελεί τη βάση [όλον] από την οποία θα γίνει εκκίνηση για τις επιμέρους εργασίες της κάθε ομάδας.

7^η και 8^η Διδακτική Ωρα

Σε αυτό το δίωρο ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές τα τραγούδια που έχει επιλέξει για προσέγγιση. Πέντε επιλεγμένα τραγούδια σε στίχους Λίνας Νικολακοπούλου και παρτιτούρες και φύλλα εργασίας. Παραδίδει και τα πέντε τραγούδια σε κάθε ομάδα, τα οποία υπάρχουν και στον υπολογιστή τους. Επισημαίνει ότι η κάθε ομάδα θα ασχοληθεί μόνο με ένα σε αυτή τη φάση. Τα τραγούδια που ανατίθενται στις ομάδες είναι:

Στιχουργοί: το τραγούδι «Ανθρώπων Έργα»³⁰⁰

Ποιητές: το τραγούδι «Ατομική μου Ενέργεια»³⁰¹

Μελωδοί: το «Βενζινάδικο»³⁰²

Ερμηνευτές: το «Διθέσιο»³⁰³

²⁹⁹ Σε περίπτωση που ο διδακτικός χρόνος δεν επαρκεί οι μαθητές μπορούν να εργαστούν ως ομάδες και εκτός ωρών διδασκαλίας.

³⁰⁰ Σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=7mSOBSij1yg> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].

³⁰¹ Σε μουσική Θάνου Μικρούτσικου και ερμηνεία Δήμητρας Γαλάνη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=LgawhKBjY5c> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].

³⁰² Σε μουσική Goran Bregovik και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=jeih8W-QHsk> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].

Μαέστροι: το «Σίδερο με Ατμό»³⁰⁴

Ο/Η εκπαιδευτικός απαγγέλλει όλα τα τραγούδια με εκφραστικότητα και στη συνέχεια προτρέπει την κάθε ομάδα για πολλαπλή, δημιουργική, λογοτεχνική³⁰⁵ ανάγνωση³⁰⁶ και καταγραφή σημειώσεων σχετικά με τις εντυπώσεις, τα συναισθήματά τους, κ.λ.π. Κάθε ομάδα διαβάζει το τραγούδι της, ενώ οι άλλες ομάδες ακούνε. Στη συνέχεια, αναθέτει να παρακολουθήσουν στο youtube και τα πέντε τραγούδια παραπέμποντας στο σχετικό με κάθε τραγούδι video -όπως έχει δοθεί στην προηγούμενη παράγραφο- για όσες φορές θεωρούν ότι είναι αρκετές για να τα κατανοήσουν, να τα απολαύσουν και να συζητήσουν μεταξύ τους. Εκφράζουν τις πρώτες τους σκέψεις. Όταν ολοκληρωθεί και αυτή η δραστηριότητα -μέσα από την οποία καλλιεργείται η ενεργητική ακρόαση, η επικοινωνία και ο διάλογος- ο/η

³⁰³ Σε μουσική Νίκου Αντύπα και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=nEIB3f_igMM [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].

³⁰⁴ Σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη και ερμηνεία Άλκηστης Πρωτοψάλτη. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=5Y7TxOLBckg&t=3s> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].

³⁰⁵ «Μέσα στις ερμηνευτικές κοινότητες που έχουν δομήσει στις τάξεις τους οι εκπαιδευτικοί, παρατηρείται να επικρατεί η νέα μορφή ανάγνωσης που προτείνει ο Barthes η {ζωντανή ανάγνωση}, κατά την οποία ο μαθητής δεν είναι παρατηρητής, αλλά ανάγεται ο ίδιος σε δημιουργό, κατασκευάζοντας τα δικά του νοήματα, τις δικές του ερμηνευτικές υποθέσεις, βιώνοντας έτσι τη χαρά της δημιουργίας, μέσα από ένα παιχνίδι παραγωγής νοημάτων», (όπως αναφέρεται στο: Βάρσου Μαρία – Βασιλική «Το λογοτεχνικό κείμενο ως αισθητικό αντικείμενο: Μια παραγνωρισμένη διάσταση στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας. Αντίληψεις εκπαιδευτικών και διδακτικές πρακτικές», Διπλωματική Εργασία, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Αθήνα 2019, σελ. 161).

³⁰⁶ «Η μετατόπιση της αντίληψης για την αντιμετώπιση του λογοτεχνικού κειμένου στη διδασκαλική πράξη – γίνεται λόγος πλέον για γνώσεις που οδηγούν στην εκμάθηση μεθόδων ανάγνωσης – σηματοδοτείται από την έλευση της λογοτεχνικής θεωρίας. Εγκαινιάζεται με τη Νέα Κριτική, {ολοκληρώνεται} με το δομισμό, τη σημειολογία και τις πολιτισμικές σπουδές. Σήμερα, κάνουμε λόγο για αναγνωστικές θεωρίες μέσα από τις οποίες αναδύεται η διερεύνηση των ανθρωπολογικών αναγκών στις οποίες ανταποκρίνεται η λογοτεχνία. Η ανθρωπολογική αντίληψη για τη λογοτεχνία, καθώς και η διδακτική κατεύθυνση που διαγράφει, στηρίζεται στο γνωστικό υπόβαθρο πολλών ανθρωπογνωστικών περιοχών: της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, της πολιτικής, της θεωρίας για την κουλτούρα. Δεν επιδιώκει να μεταφέρει έτοιμες γνώσεις για τις σχέσεις της λογοτεχνίας με τις ανθρωπογνωστικές περιοχές που προαναφέρθηκαν. Στοχεύει να μάθει στους μαθητές να αναγνωρίζουν και να διερευνούν κριτικά τους τρόπους με τους οποίους σχετίστηκαν με το ίδιο το λογοτεχνικό φαινόμενο ποικίλες κοινωνικές ομάδες σε διαφορετικές ιστορικές και χωροχρονικές συνθήκες» (Κωτόπουλος Η.Τ. «Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής», σελ. 26. Στο: Παπαντωνάκης Γ., Κωτόπουλος Τ. (επιμ.) Τα ετεροθαλή. Αθήνα: Ίων 2011, σελ. 21-35).

επιβλέπων/ουσα κάνει ερωτήσεις σχετικά με την αισθητική εμπειρία και την κατανόηση του νοήματος των τραγουδιών, λύνει τυχόν απορίες και στη συνέχεια οι μαθητές συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας και του/της τα παραδίδουν.

Φύλλο Εργασίας 4

(Ενδεικτικές ερωτήσεις σχετικά με την αισθητική εμπειρία και την κατανόηση των τραγουδιών).

[για όλες τις ομάδες]

- Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σας προκαλεί η ακρόαση των τραγουδιών;
- Πώς νιώσατε όταν παρακολουθούσατε στο youtube τα τραγούδια;
- Τι σας έκανε πιο έντονη εντύπωση;
- Οι στίχοι ή η μουσική σας εντυπωσίασε περισσότερο ή ο συνδυασμός;
- Τι πετυχαίνει η συνένωση μορφής, περιεχομένου και μουσικής;
- Κατά τη γνώμη σας ποια στοιχεία αναδεικνύονται μέσω της μελοποίησης;
- Ποιοι από τους στίχους τυπώθηκαν έντονα στη μνήμη σας;
- Ποιον ή ποιους στίχους σιγοτραγουδάτε;

9^η και 10^η Ωρα Εργασίας

Ο/Η εκπαιδευτικός με βάση τις απαντήσεις των μαθητών στα φύλλα εργασίας κάνει παρατηρήσεις, σχολιάζει καίρια σημεία και πυροδοτεί τον διάλογο για εμβάθυνση στα τραγούδια. Μετά τη συζήτηση - αλληλοεπίδραση, μοιράζει νέα φύλλα εργασίας για να καταθέσουν και γραπτώς τις απαντήσεις τους.

Φύλλο Εργασίας 5

(Εμβάθυνση στο τραγούδι)

[κάθε ομάδα εργάζεται χωριστά για το τραγούδι της]

- Να εντοπίσετε σημεία τα οποία συνδέουν νοηματικά τα πέντε τραγούδια.
- Σε ποια θεματική ενότητα κατατάσσετε το τραγούδι που αναλάβατε;
- Ποιο είναι το ποιητικό υποκείμενο και ποιος ο αποδέκτης;

- Να περιγράψετε την ποιητική σκηνή και τα πρόσωπα που αναφέρονται στο τραγούδι.
- Να αναφέρετε την ψυχική διάθεση του ποιητικού υποκειμένου, την ατμόσφαιρα που κυριαρχεί και να τα αιτιολογήσετε.
- Να αιτιολογήσετε την επιλογή του τίτλου.
- Να αναφέρετε με βάση ποιο ή ποια θεματικά κέντρα δομήθηκε.
- Κατά την άποψή σας, το τραγούδι συνδέεται με την πραγματικότητα και με ποιο τρόπο;
- Να σχολιάσετε τη μουσική του απόδοση.
- Ποιο σημείο σας προσέλκυσε περισσότερο και για ποιο λόγο;
- Πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα των παρακάτω στίχων; Με βάση τους στίχους αυτούς να δημιουργήσετε μια λεκτική υπερρεαλιστική δική σας εικόνα, μια μεταφορά και μια παρομοίωση: **(ένα δίστιχο για κάθε ομάδα).**
- Πώς κοπήκανε στα δάχτυλα οι σταυροί / για ανθρώπων έργα **(Σ)**
- Την πρώτη ουσία, την αρχή / σηκώστε με να δω **(Π)**
- Είμαι φορτίο βαρύ / για τον καιρό τον τσιγγάνο **(ΜΕ)**
- Σε ένα παρκινγκ απρόσωπο θα αποφασίσω / ποιον εαυτό θα 'χω πια **(Ε)**
- Της ήρθε πως ημέρωνε / στα γόνατα λιοντάρι **(ΜΑ)**

[Στιχουργοί]

- Ποιες είναι οι αναποδιές και σε τι εξυπηρετούν;
- Η λέξη «Λες» γιατί επαναλαμβάνεται;
- Να δώσετε έναν πλαγιότιτλο σε κάθε κουπλέ.

[Ποιητές]

- Να γίνει σύντομη αναδιήγηση σε πεζό.
- Γιατί το ποιητικό υποκείμενο δεν χωράει στην ύλη;
«Ετούτη η ψεύτρα εποχή την έχει για Θεό»: Να ερμηνεύσετε τον στίχο και να τον συνδέσετε με την κοινωνική πραγματικότητα.

[Μελωδοί]

- Τι επιθυμεί το ποιητικό υποκείμενο και για ποιον λόγο;

-Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τα σχήματα λόγου.

-Να γίνει νοηματική απόδοση του τελευταίου κουπλέ.

[Ερμηνευτές]

-Να αναφέρετε σε ποιον απευθύνεται το ποιητικό υποκείμενο και τι ζητάει.

-Να σχολιάσετε τους χρόνους και τις εγκλίσεις των ρημάτων.

-Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τα σχήματα λόγου.

[Μαέστροι]

-Σε ποιο ρηματικό πρόσωπο γίνεται η αφήγηση και γιατί;

-Να αποδοθεί το νόημα του στίχου: «πάει κι αυτός ο μήνας».

-Ποιο δίλημμα υπάρχει στο ποίημα; Τι απασχολεί το ποιητικό υποκείμενο;

Φύλλο Εργασίας 6

Εργασία εκτός ωρών διδασκαλίας

[Όλες οι ομάδες]

-Ακούστε και τα πέντε τραγούδια και διατυπώστε την άποψή σας για το μουσικό τους άκουσμα.

-Να ανιχνεύσετε στοιχεία που επιβεβαιώνουν τα παρακάτω λόγια της ποιήτριας:

«...Η καθημερινότητα ποτέ δεν έπαψε να είναι για μένα αφορμή για έμπνευση. Με συγκινεί το γεγονός ότι δεν σταμάτησα ποτέ να την αντέχω και να θέλω να της δώσω τιμή..»³⁰⁷

[Ερμηνευτικό σχόλιο: Το κάθε τραγούδι θέτει κάποιο ζήτημα – πρόβλημα. Ποιο είναι αυτό; Θεωρείτε ότι αφορά μόνο την ποιήτρια ή έχει καθολική ισχύ; Κατά τη γνώμη σας υπάρχουν τρόποι που μπορούν να συμβάλουν στην υπέρβασή του;]

11^η και 12^η Ωρα Εργασίας

Στο επόμενο δίωρο ο/η εκπαιδευτικός διαβάζει το παρακάτω απόσπασμα από την «Αντιγόνη του Σοφοκλή»:

³⁰⁷ Ο.π. Ανθολόγιο αυτοβιογραφικών κειμένων «Λίνα Νικολακοπούλου...»

«Κρέοντας: Και τώρα για λέγε μου εσύ, χωρίς πολλά πολλά, με συντομία. Το 'ξερες πως έχει βγει πρόσταγμα που απαγορεύει τα όσα έκανες;

Αντιγόνη: Το 'ξερα. Πώς θα μπορούσα να μην το 'ξερα. Ήταν γνωστό σε όλους.

Κρέοντας: και όμως τόλμησες να παραβείς αυτούς εδώ τους νόμους;

Αντιγόνη: Ναι, γιατί δεν μου 'δωσε ο Δίας εμένα τέτοιες προσταγές ούτε και η Δίκη που συγκατοικεί με τους θεούς του κάτω κόσμου. Κι ούτε που φαντάστηκα πως τα δικά σου προστάγματα έχουνε τόση δύναμη που να μπορείς θνητός εσύ να ξεπερνάς τους άγραφους και τους απαρασάλευτους νόμους των θεών γιατί αυτοί δεν είναι μονάχα του σήμερα ή του χτες μα ήταν από πάντα και μας επαραδόθηκαν από αρχή και από παλαιά και κανείς ποτέ δε βρήκε πότε φάνηκαν. Για το χατήρι αυτών των νόμων δεν έμελλε εγώ να φοβηθώ τη σκέψη ενός ανθρώπου και να σταθώ μπροστά στο δικαστήριο των Θεών»³⁰⁸.

Στη συνέχεια με αφορμή το πορτρέτο της ηρωίδας, ως σύμβολο ηθικής, ενάρετης και γενναίας γυναικείας αντίστασης απέναντι στο πατριαρχικό πρότυπο, προκαλεί σύντομη, αλλά ενδιαφέρουσα συζήτηση για τους κοινωνικούς ρόλους και τη θέση της γυναίκας. Έπειτα, δίνονται οδηγίες και κάθε ομάδα ερευνά στο διαδίκτυο για να βρει και άλλα τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου ή και άλλων συντελεστών, όπως και πεζά, τα οποία είναι σχετικά και συνομιλούν με το τραγούδι που έχουν αναλάβει. Γίνεται εποικοδομητική συζήτηση γύρω από το θέμα της διακειμενικότητας και καταγραφή των συλλεγόμενων πεζών ή ποιητικών κειμένων, όπως και για τη σχέση μεταξύ τους.

Μετά τη συζήτηση, δίνονται φύλλα εργασίας και με βάση τις ερωτήσεις, που περιέχουν, συνεχίζεται η προσέγγιση από την κάθε ομάδα στα πέντε επιλεγμένα τραγούδια. Οι μαθητές παροτρύνονται και παρατηρούν τη μορφή (κουπλέ, ρεφρέν, γέφυρες κ.λ.π.), τα σχήματα λόγου, τα πρόσωπα, την υπόθεση και γενικά την αφηγηματική τεχνική. Κάθε ομάδα ασχολείται με το δικό της τραγούδι, το οποίο στο τέλος θα παρουσιάσει στην ολομέλεια της τάξης. Θα καταγραφούν σημειώσεις από

³⁰⁸ Σοφοκλέους «Αντιγόνη», Από το βιβλίο του καθηγητή «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Β' τεύχος, Λυκείου, σελ. 82, 83. ΥΠΕΠΘ - Ο.Ε.Δ.Β.

την όλη εργασία – προσέγγιση. Όταν ολοκληρωθεί και αυτή η δραστηριότητα συμπληρώνουν το παρακάτω φύλλο εργασίας και το παραδίδουν στον/στην εκπαιδευτικό, ο οποίος παρακολουθεί διαρκώς την εμπλοκή - συμμετοχή κάθε μαθητή, αξιολογεί και λειτουργεί υποστηρικτικά σε όλη τη διαδικασία της ερευνητικής και δημιουργικής προσπάθειάς τους. Οι μαθητές/τριες παρουσιάζουν όλες τις δραστηριότητες που εκπόνησαν μέχρι αυτή τη στιγμή στην ολομέλεια της τάξης, για σύνδεση και αναδιαμόρφωση, με στόχο τη βελτιστοποίηση του παραγόμενου υλικού, αλλά και την αλληλοδιδασκαλία μέσω των ομάδων, οι οποίες μεταδίδουν γνώσεις η μια στην άλλη. Κάθε ομάδα παρουσιάζει τη δική της εργασία. Μόλις ολοκληρωθεί η παρουσίαση και η ολοκλήρωση, τραγουδούν όλοι μαζί τα πέντε τραγούδια, εκκινώντας πάντα από το τραγούδι, που έχουν αναλάβει οι Στιχουργοί.

Φύλλο Εργασίας 7

[για όλες τις ομάδες]

-Να εντοπιστούν ομοιότητες ή διαφορές μεταξύ των πέντε τραγουδιών από κάθε άποψη.

-Ποια είναι η δομή του σύγχρονου τραγουδιού και ως προς τι διαφέρει από ένα ποίημα ή ένα δημοτικό τραγούδι;

-Με ποιον τρόπο και ποια τεχνική η ποιήτρια αποτυπώνει τις σκέψεις της;

-Να σχολιάσετε τη γλώσσα, το ύφος και τη στιχουργική του τραγουδιού, που έχετε αναλάβει.

-Το ρεφρέν τι πετυχαίνει;

-Ποια η λειτουργία των ρηματικών χρόνων;

Να αναζητήσετε τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούνται (μεταφορές, επαναλήψεις, εικόνες κ.λ.π.) και να τα σχολιάσετε.

-Αφού διαβάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα να αναφέρετε τα στοιχεία εκφραστικής ιδιαιτερότητας, τα οποία καθιστούν τον στίχο της Λίνας Νικολακοπούλου πρωτοποριακό.

1. «Οι στίχοι της έχουν φωνή, μορφή, μυρωδιά και συναισθήματα. Δεν την αφορά η στείρα περιγραφή καταστάσεων μα επιλέγει τη δραματοποίηση αυτών, όπως την έχει ζήσει κάθε φορά ο πρωταγωνιστής τους»³⁰⁹.
2. «Τα τραγούδια της έχουν εκφράσει τις βαθύτερες επιθυμίες των ανθρώπων. Έγραψε στίχους για τη δύναμη της μνήμης, την απλότητα και τις στιγμές στη διάρκεια του χρόνου. Χρησιμοποιώντας έναν προσωπικό τρόπο γραφής, τα τελευταία σαράντα χρόνια έχει ψυχογραφήσει αναμνήσεις, ατάκες της έγιναν σημεία αναφοράς, εξέφρασε μελωδικά τα συναισθήματα, μίλησε για τον έρωτα με έναν δικό της, ιδιαίτερο τρόπο και βασικός της άξονας ήταν, και παραμένει, η ανθρώπινη περιπέτεια»³¹⁰.
3. «Στιχουργός, (μουσική) παραγωγός και διακεκριμένη πολυσχιδής προσωπικότητα με συνεχή και δυναμική δραστηριότητα, θεωρείται πρωτοπόρος στον μοναδικό της τρόπο επιλογής και περιγραφής της θεματικής των τραγουδιών της»³¹¹.

Φύλλο Εργασίας 8

(Παράλληλα κείμενα – Διακειμενικότητα)

Εργασία εκτός ωρών διδασκαλίας για όλες τις ομάδες:

-Να επισκεφτείτε το <http://www.stixoi.info/> όπου θα εντοπίσετε και άλλα τραγούδια ίδιας θεματικής και να αναφέρετε τη θεματική ομοιότητα μεταξύ του τραγουδιού που επεξεργάζεστε και των τραγουδιών που επιλέξατε.

-Να ανιχνεύσετε και πεζογραφήματα ίδιας θεματικής.

-Να συγκρίνετε τα γυναικεία πορτρέτα του αποσπάσματος με την Αντιγόνη και του τραγουδιού με τίτλο: «Σίδερο με ατμό».

³⁰⁹ Ο. π. «Λίνα Νικολακοπούλου: Εκείνη που έγραψε...»

³¹⁰ Ο. π. Γιάννης Πανταζόπουλος, «Λίνα Νικολακοπούλου: Η αναπνοή δεν είναι δεδομένη...»

³¹¹ Ο.π. TEDxAcademy «Create Skies If You Want...».

-Με αφορμή το απόσπασμα για την Αντιγόνη και το τραγούδι με τίτλο: «Σίδερο με Ατμό», να διαβάσετε δημιουργικά το απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη με τίτλο: «Η μεταμφίεση», που υπάρχει στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ΄ Γυμνασίου και το απόσπασμα από το θεατρικό έργο του Γρηγορίου Ξενόπουλου, με τίτλο «Στέλλα Βιολάντη», που περιέχεται στο σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Λυκείου. Αφού συγκρίνετε τα κείμενα μεταξύ τους μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο, να εκφέρετε τις απόψεις σας σύντομα σχετικά με τις κοινωνικές σχέσεις, τους ρόλους και τη θέση της γυναίκας, άλλοτε και στη σύγχρονη εποχή.

-Να μελετήσετε το τραγούδι με τίτλο «Διθέσιο» της Λίνας Νικολακοπούλου και το ποίημα με τίτλο «Το Ποδήλατο», του Αργύρη Χιόνη και να τα συγκρίνετε. Στη συνέχεια, να σχολιάσετε τη σχέση των ποιητικών υποκειμένων με τα οχήματα μεταφοράς τους και να εντοπίσετε κοινά σημεία και διαφορές στα δύο ποιητικά κείμενα.

Γ΄ ΦΑΣΗ

13^η και 14^η Ωρα Εργασίας

Ο/Η εκπαιδευτικός έχει επιλέξει κάποια αποσπάσματα από συνεντεύξεις της ποιήτριας και τις προβάλλει στον διαδραστικό πίνακα ή με βιντεοπροβολέα. Στη συνέχεια, εμπνυχώνει τους μαθητές να οικοδομήσουν τη δική τους γνώση, με βάση τα τραγούδια να δημιουργήσουν γραπτές, πολυτροπικές συνθέσεις. Τους μοιράζει φύλλα εργασίας.

Φύλλο εργασίας 9

(Ασκήσεις Μετασχηματισμού Ποιητικού Κειμένου)

[Κάθε ομάδα θα ασχοληθεί με το τραγούδι που ανέλαβε]

-Να δώσετε έναν δικό σας τίτλο σε κάθε τραγούδι

-Να συνθέσετε ένα δικό σας τραγούδι, αλλάζοντας τους στίχους, μετρημένο πάνω στην ίδια μουσική.

-Να «δανειστείτε» την ομοιοκαταληξία, το μέτρο, πέντε λέξεις από το τραγούδι και να δημιουργήσετε ένα άλλο τραγούδι, στο οποίο θα περιέχονται.

-Να συνθέσετε ένα τραγούδι, το οποίο θα συνομιλεί με το τραγούδι της Λίνας Νικολακοπούλου.

-Φανταστείτε ότι βρίσκεστε στην ίδια κατάσταση με το ποιητικό υποκείμενο και γράψτε μία σελίδα στο ημερολόγιό σας.

-Να δημιουργήσετε ένα σύντομο σενάριο με σκοπό να το δραματοποιήσετε. Με βάση τα υποκείμενα και την αφήγηση κάθε ποιήματος να μετασχηματίσετε την υπόθεση, εμπλουτίζοντάς την με τη δική σας φαντασία. Εκκινώντας από τους **Στιχουργούς** το κείμενο να συνεχίζεται και να συμπληρώνεται από την κάθε ομάδα. Να γίνει χρήση μονολόγου, διαλόγων και αφήγησης και, όπου είναι δυνατόν, να υπάρχει έμμετρος και τραγουδιστός λόγος (με απαραίτητες σκηνικές και λοιπές οδηγίες).

Φύλλο Εργασίας 10

Εργασία εκτός ωρών διδασκαλίας

-Κάθε ομάδα να συντάξει δύο μικρά κείμενα σχετικά με το τι νομίζετε ότι συνέβη πριν και μετά το τραγούδι (ως πρόλογο και επίλογο).

-Να ανθολογήσετε έναν ή δύο στίχους, οι οποίοι πιστεύετε ότι επέχουν θέση αποφθέγματος.

-Κάθε ομάδα να μετασχηματίσει το τραγούδι ως εξής:

Οι **Στιχουργοί** να δημιουργήσουν μικροδιήγημα, οι **Ποιητές** ένα ποίημα σε ελεύθερο στίχο και, εάν είναι δυνατόν, με ακροστιχίδα «Λίνα Νικολακοπούλου». Οι **Μελωδοί** ένα κείμενο με διάλογο, οι **Ερμηνευτές** μια ιστορία και οι **Μαέστροι** ένα παραμύθι.

-Κάθε ομάδα, αφού επισκεφτεί τον https://edtech.gr/digital_toolkit_for_teachers/#storytelling να συνθέσει ψηφιακή αφήγηση με το τραγούδι που ανέλαβε. (movie maker ή power point).

-Οι δημοσιογράφοι των ομάδων να αναλάβετε την εποπτεία της συνεργασίας των ομάδων για σύνθεση επιστολής, η οποία θα απευθύνεται στην ποιήτρια και θα σχετίζεται με τα τραγούδια, όπως και με την όλη εργασία σας.

15^η και 16^η Ώρα Εργασίας

Ο/Η εκπαιδευτικός προβάλλει ένα αντίγραφο από πίνακα ζωγραφικής εμπνευσμένο από τους στίχους της Λίνας Νικολακοπούλου και διαβάζει τα παρακάτω αποσπάσματα, στα οποία αναφέρεται η σύνδεση της εικαστικής τέχνης με τη μουσική. Με αυτό τον τρόπο εμπνυχώνει τους μαθητές να προχωρήσουν και σε άλλου τύπου δημιουργικές εργασίες. Τους μοιράζει και φύλλα εργασίας, με βάση τα οποία θα δημιουργήσουν. Στο πρώτο απόσπασμα η ίδια η ποιήτρια αναφέρει: *«Αγαπώ πολύ τη ζωγραφική, αποτελεί για εμένα μία ολόκληρη λογοτεχνία χωρίς λόγια. Σε ένα σημείωμά μου, γράφω ότι με μαγνητίζουν πάντα όσα “μιλούν” από μόνα τους. Οτιδήποτε δεν έχει λόγο, είτε είναι χορός είτε είναι μουσική είτε ζωγραφική ή γλυπτική καταφέρνει να “μιλά” βαθιά μέσα μου [...] Όπως μία εικόνα έτσι κι ένα άκουσμα μάς βοηθούν να “ξεκλειδώσουμε” το υποσυνείδητό μας και να βρούμε την πόρτα επιστροφής στο εσωτερικό μας “σπίτι”, που πολλές φορές αγχωμένοι ή “κακοποιημένοι” συναισθηματικά ξεχνάμε ότι μας περιμένει για να μας ξεκουράσει και να μας δώσει αγάπη. Αυτή είναι και η προσπάθειά μου μέσα από τους στίχους μου. Στα τρία λεπτά που διαρκεί ένα τραγούδι, πολλοί άνθρωποι ξαναβρίσκουν την χαμένη επικοινωνία με τον εσωτερικό τους εαυτό, κατανοούν την φυσική τους οδύνη και στη συνέχεια νιώθουν ανακούφιση διότι με αυτόν τον τρόπο αντιλαμβάνονται ότι παραμένουν ζωντανοί μέσα τους»³¹².*

Και στο παρακάτω απόσπασμα γίνεται περιγραφή για το πώς εμπνεύστηκε το τραγούδι με τίτλο: «Βενζινάδικο». *«Σε ένα ταξίδι της στην Αμερική, στις αρχές της δεκαετίας του '90, η Λίνα Νικολακοπούλου επισκέπτεται το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Νέας Υόρκης. Ένας πίνακας θα τραβήξει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο την προσοχή της και θα σταθεί να τον κοιτάζει για αρκετή ώρα. Το έργο έχει τον τίτλο «Βενζινάδικο» και δημιουργός του είναι ο Έντουαρντ Χόπερ, ένας από τους πιο σημαντικούς εκπροσώπους της ρεαλιστικής Τέχνης στην Αμερική. Η εικόνα ενός άνδρα που στέκεται μπροστά σε μία αντλία βενζίνης σε κάποιον επαρχιακό δρόμο τη δεκαετία*

³¹² Ο. π. Από τη συνέντευξη στη Βίκη Κατεχάκη στο Reader.

του '40, θα εμπνεύσει την Ελληνίδα στιχουργό που στο αεροπλάνο της επιστροφής με εικόνα τα σύννεφα, θα γράψει ένα από τα πιο δημοφιλή τραγούδια της, κρατώντας τον πρωτότυπο τίτλο του έργου του Χόπερ»³¹³.

Στη συνέχεια ο/η εκπαιδευτικός καλεί συναδέλφους άλλων ειδικοτήτων στο «εργαστήριο», για να κατευθύνουν τους μαθητές να δημιουργήσουν και άλλες συνθέσεις. Εξηγεί στις ομάδες ότι πρέπει να εργαστούν με τη βοήθεια άλλων καθηγητών και τους μοιράζει φύλλα εργασίας με σχετικές οδηγίες.

Φύλλο Εργασίας 11

(Διακαλλιτεχνικές Δραστηριότητες)

Με συνεργασία όλων των ομάδων:

- Να περιηγηθείτε στο διαδίκτυο και να συλλέξετε αντίγραφα πινάκων ζωγραφικής, εμπνευσμένων από το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου.
- Να συλλέξετε φωτογραφίες της Λίνας Νικολακοπούλου από το διαδίκτυο και στο τέλος να συνεργαστείτε να για να συνθέσετε ένα φωτογραφικό λεύκωμα.
- Κάθε ομάδα να επισκεφθεί την διεύθυνση: <https://edtech.gr/pixton/> και να δημιουργήσει κόμικς για το τραγούδι που έχει αναλάβει.
- Με βάση τα θέματα των πέντε τραγουδιών που αναλάβετε και τη δική σας επινόηση να συνθέσετε μια ταινία μικρού μήκους.
- Με τη χρήση του υλικού που έχετε στη διάθεσή σας, να δημιουργήσετε βίντεο με παρουσίαση της εργοβιογραφίας της Λίνας Νικολακοπούλου.

Φύλλο Εργασίας 12

(Διακαλλιτεχνικότητα)

Εργασία εκτός ωρών διδασκαλίας

Σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων (εικαστικού, τεχνολόγου, φυσικής αγωγής, καλλιτεχνικών, θεατρολόγου, μουσικού, πληροφορικής) και εμπνεόμενοι/ες από τα τραγούδια (όλα όσα γνωρίζετε) η κάθε ομάδα να αναλάβει την

³¹³ Στο ίδιο.

ευθύνη, ώστε με συμμετοχή και των άλλων ομάδων να κατασκευαστούν οι παρακάτω συνθέσεις:

Οι **Στιχουργοί** υπεύθυνοι για τις εικαστικές συνθέσεις όλων των ομάδων.

Οι **Ποιητές** υπεύθυνοι για χειροτεχνικές και άλλες καλλιτεχνικές συνθέσεις των ομάδων.

Οι **Μελωδοί** για μελοποίηση των τραγουδιών που έχουν δημιουργηθεί και η ολομέλεια της τάξης θα τραγουδήσει.

Οι **Ερμηνευτές** για τις χορογραφίες (για χορό με συμμετοχή όλων των ομάδων).

Οι **Μαέστροι** για τη δραματοποίηση του σεναρίου με συμμετοχή και μαθητών από όλες τις ομάδες.

Δ΄ ΦΑΣΗ

17^η και 18^η Ωρα Εργασίας

Ο/η εκπαιδευτικός παραδίδει με διακριτικές παρατηρήσεις το υλικό που εξέτασε και οι μαθητές ανακοινώνουν ανά ομάδα τα αποτελέσματα της εργασίας τους στην ολομέλεια. Κάθε ομάδα εργάζεται με το λογισμικό παρουσίασης, αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αναδιαμορφώνουν το αρχικό υλικό και ολοκληρώνουν την εργασία, για την οποία την τελική έγκριση και την οριστικοποίηση έχουν οι κριτές - συντονιστές.

Ε΄ ΦΑΣΗ

19^η και 20^η Ωρα Εργασίας

Ο/η εκπαιδευτικός ανακοινώνει στους μαθητές ότι θα ήταν καλό να γνωρίσουν από κοντά την ποιήτρια / στιχουργό, πράγμα που αναμένεται να τους ενθουσιάσει. Τους συμβουλεύει να προετοιμάσουν μια συνέντευξη. Οι «δημοσιογράφοι» των ομάδων συνεργάζονται. Τα μέλη κάθε ομάδας συζητούν και καταλήγουν σε δύο ερωτήσεις, τις οποίες αναφέρει στην ολομέλεια ο συντονιστής. Ο/Η εκπαιδευτικός τις καταγράφει στον πίνακα και οι γραμματείς τις σημειώνουν στα πρακτικά, στον υπολογιστή και τις τυπώνουν. Όλοι μαζί συζητούν και προτείνουν στους «δημοσιογράφους», οι οποίοι αναλαμβάνουν να ετοιμάσουν το κείμενο της

πρόσκλησης που θα σταλεί στην ποιήτρια και την αφίσα για τοιχοκόλληση³¹⁴. Τέλος, ο/η εκπαιδευτικός συμβουλεύει να αναλάβουν οι «παρουσιαστές» των ομάδων, ώστε η όλη εργασία τους (κείμενα, τραγούδια, θεατρικό, βιντεοσκόπηση κ.λ.π.) να γίνει ένα βιβλίο/cd για να παραμείνει στο αρχείο, στο blog του σχολείου, αλλά και να αναρτηθεί, με τις κατάλληλες άδειες, στο youtube ή όπου αλλού επιθυμούν. Τους παροτρύνει, ακόμη, δίνοντάς τους συμβουλές, για να παρουσιάσουν όλη την εργασία, με παράλληλη έκθεση των πινάκων ζωγραφικής και των άλλων καλλιτεχνικών – χειροτεχνικών συνθέσεων, που προέκυψαν από τα τραγούδια.

Στο τέλος, γίνεται αναστοχασμός – ανατροφοδότηση. Οι δημοσιογράφοι των ομάδων αναλαμβάνουν να πάρουν συνεντεύξεις από τους μαθητές σχετικά με την ανταπόκριση στους αρχικούς στόχους, τη λειτουργία των ομάδων και τις δεξιότητες που απέκτησαν μέσω της αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια της δημιουργικής συνεργασίας. Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει και συμπληρώνονται και ατομικά τα σχετικά φύλλα Αναστοχασμού, Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης (μεταξύ των ομάδων), τα οποία παραδίδονται στον/στην ίδιο/ια, για αξιολόγηση των μαθητών/τριών και του σεναρίου με σκοπό τη βελτιστοποίηση.

Φύλλο Εργασίας 13

Ερωτήσεις για αναστοχασμό και ανατροφοδότηση

1. Ποια η σχέση μου με το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου πριν από την δραστηριότητά μου για την παρουσίαση;
2. Συμμετείχα ενεργά κατά τη διάρκεια του μαθήματος και ανέπτυξα πρωτοβουλίες κατά τη διάρκεια της ομαδικής δραστηριότητας;
3. Τι διαφορές διαπίστωσα στον τρόπο της διδασκαλίας;
4. Ποιες είναι οι εντυπώσεις μου από το σχετικό μάθημα Λογοτεχνίας;
5. Σχετικά με την παρουσίαση και το θέμα εξέφρασα τις απορίες μου και τους προβληματισμούς μου;.

³¹⁴ Η παρουσίαση στο κοινό είναι προαιρετική.

6. Ποια από τις δραστηριότητες που ανέλαβα μου άρεσε περισσότερο και για ποιο λόγο; Η εργασία σε ομάδες; Η έρευνα στο διαδίκτυο για το θέμα; Οι συζητήσεις για επιλογές και αξιολόγηση; Ο μετασχηματισμός των τραγουδιών; Η δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων; Η απεικόνιση των στίχων σε πίνακες ζωγραφικής ή χειροτεχνίες; Η δραματοποίηση; Η παρουσίαση στην αίθουσα; Τι άλλο;
7. Τι δεν μου άρεσε και για ποιο λόγο;
8. Τι ήταν περιττό και τι έλειπε από τις δραστηριότητες;
9. Υπάρχει κάτι που μπορεί να αλλάξει, να βελτιωθεί, ώστε να μου αρέσει περισσότερο;
10. Αξιοποίησα τις γνώσεις μου για τη Λογοτεχνία στην εργασία μου και στην ομαδική δραστηριότητα;
11. Μπορώ να εντοπίσω τα βασικά θέματα και να αναδιηγηθώ το περιεχόμενο όσων μελετήσαμε;
12. Μπορώ να εντοπίσω χαρακτηριστικά τεχνοτροπίας στα τραγούδια;
13. Είμαι ικανοποιημένος/η από τη συμμετοχή μου στον διάλογο και την επικοινωνία στην ομαδική δραστηριότητα;
14. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισα και τι με παρακίνησε να ολοκληρώσω την προσπάθειά μου;
15. Πόσο με βοήθησε η όλη διαδικασία στην απόκτηση νέων γνώσεων; Τι έμαθα περισσότερο μέσα από την παρουσίαση, σχετικά με:
 - τα λογοτεχνικά ρεύματα
 - τη στιχουργική - ποίηση
 - την ποιήτρια -στιχουργό
 - το έργο της Λίνας Νικολακοπούλου
 - τη συμμετοχή μου στις ομαδικές δράσεις

- τον τρόπο εργασίας με ψηφιακά μέσα
- την παραγωγή λόγου

Ή τι άλλο;

16. Πόσο με βοήθησε και ποια είναι η αξία της Δημιουργικής Γραφής στο μάθημα της λογοτεχνίας σχετικά με:

- την κατανόηση των κειμένων
- την κατανόηση της δυσκολίας της γραφής
- τη διακειμενικότητα - διακαλλιτεχνικότητα
- την αυτογνωσία, την ελεύθερη έκφραση και τη συμμετοχή μου στην αναγνωστική κοινότητα;

17. Θέλω να συμμετάσχω σε επόμενη παρόμοια προσπάθεια και γιατί;

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από τη μελέτη για τη συμβολή του τραγουδιού ή της μελοποιημένης ποίησης και το σχέδιο εργασίας, με κέντρο τον μαθητή, ενορχηστρωτή – εμψυχωτή τον/την εκπαιδευτικό και «οδηγό» επιλεγμένους στίχους της Λίνας Νικολακοπούλου, αναμένεται ότι οι μαθητές συνεργατικά και με ενδιαφέρον θα διερευνήσουν, θα συλλέξουν το υλικό, θα το επεξεργαστούν νιώθοντας ευχάριστα ακούγοντας ή τραγουδώντας αγαπημένα τους τραγούδια. Η συμμετοχική, επικοινωνιακή πρακτική, η αλληλεπίδραση και η ομαδική δράση θα τους παρακινήσουν στην ανακαλυπτική μάθηση και τη διαρκή δημιουργικότητα. Παράλληλα, θα προσφέρουν την ευκαιρία για ενθάρρυνση των αδιάφορων ή χαμηλής επίδοσης συμμαθητών τους να εκφραστούν ελεύθερα, χωρίς τον φόβο του «λάθους», να δραστηριοποιηθούν, να ανακαλύψουν ενδιαφέροντα, ενισχύοντας την αυτοεκτίμηση και την αυτοεικόνα τους. Η όλη προσπάθεια υπόσχεται ένθερμα να αποτελεί ομαδική ζύμωση για υπέρβαση από τα συνηθισμένα και άνοιγμα νέων δρόμων με στόχο την προσέγγιση της ποίησης. Μέσα από τις φάσεις εκπόνησης της ερευνητικής συνεργασίας, πριν και μετά την ανάγνωση, με ασκήσεις γραφής, με χρήση των ΤΠΕ και διαθεματική –

διακαλλιτεχνική δραστηριότητα, προβλέπεται να αγαπήσουν την ποίηση και να «φτιάξουν με χρυσό μολύβι σαν δρόμο στο μυαλό που ανοίγει»³¹⁵.

ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗΣ

https://edtech.gr/digital_toolkit_for_teachers/#storytelling

<https://edtech.gr/pixton/>

<https://paroutsas.jmc.gr/verses.htm>

<https://piktochart.com>, <https://www.canva.com/create/infographics/>

[https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%AC%CE%BB%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%82)

[lq=%CE%AC%CE%BB%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%82](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%AC%CE%BB%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%82)

<https://www.lifo.gr/culture/music/lina-nikolakopoyloy-i-anapnoi-den-einai-dedomeni>

<https://www.pillowfights.gr/piase-molyvi/lina-nikolakopoyloy-i-stixoyrgos-poy-mas-eniose/>

http://www.pi-schools.gr/download/lessons/hellenic/ekthesi_ekfrasi_B.pdf

<https://www.reader.gr/moysiki/300333/i-lina-nikolakopoyloy-apokalyptei-tin-istoria-piso-apo-benzinadiko-pics>

<http://www.stixoi.info/>

<https://www.youtube.com/watch?v=h46tz92B3hw>

https://www.youtube.com/watch?v=O_uzG4T8OX8

<https://www.youtube.com/watch?v=UgS0-ilhULU>

<https://www.youtube.com/watch?v=8BoYOaSV6Zc>

<https://www.youtube.com/watch?v=MZ1A55fUmB4>

https://www.youtube.com/watch?v=nEIB3f_igMM

<https://www.youtube.com/watch?v=7mSOBSij1yg>

<https://www.youtube.com/watch?v=LgawhKBJY5c>

³¹⁵ Λίνα Νικολακοπούλου «Μιλάω Παλιά». Σε μουσική Μίκη Θεοδωράκη και ερμηνεία Μανώλη Μητσία. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=9Q7VVK7cvjE>

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου
Η ποιητική του στίχου της
Λίνας Νικολακοπούλου:
Διδακτική αξιοποίηση στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση

<https://www.youtube.com/watch?v=jeih8W-QHsk>

<https://www.youtube.com/watch?v=5Y7TxOLBckg&t=3s>

<https://www.youtube.com/watch?v=l--fqBWdlDE>

ελληνική Wikipedia

<https://www.youtube.com/watch?v=l--fqBWdlDE>

<https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/561485722/i-sotiria-tis-psychis-einai-dekathlo/>

<https://www.culturebook.gr/stixourgiki-kai-tragoudopoiia/h-poihtria-lina-nikolakopoulou-40-chronia-stihourgikis-antohis-tis-giotas-mytakidou.html>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αραβανή, Ε. «Διδάσκοντας λογοτεχνία μέσα από τα μάτια της γενιάς του διαδικτύου: Ο πιστός φίλος του Oscar Wilde σε μορφή Podcast», στα Πρακτικά 10ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Λογοτεχνία και Παιδεία», επιμέλεια: Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, τόμος Α, σσ. 171-187.
- Αραβανή, Ε. «Η συμβολή του μαθήματος της Λογοτεχνίας στην ανάπτυξη στάσεων των μαθητών», στο «Νέα Παιδεία», τεύχος 120, σσ. 67 έως 76.
- Αραβανή, Ε. «Ο ρόλος της Συνεργατικής Μάθησης στον «Ασημένιο Δρόμο» του Γ. Μπόντη: Μία εναλλακτική διδακτική πρόταση», στο περιοδικό: «Επιστήμες της Αγωγής», τεύχος 4, Ρέθυμνο 2008, σσ. 171 – 184.
- Αριστοτέλης, «Ποιητική», μτφρ. Δημήτριος Λυπουρλής, εκδόσεις «Ζήτηρος», Θεσσαλονίκη 2008.
- Βακάλη, Α. «Η παραγωγή γραπτού λόγου στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μετά το 1975: Από την Έκθεση στη Δημιουργική Γραφή», Διδακτορική Διατριβή, Π.Δ.Μ, Παιδαγωγική Σχολή, Φλώρινα 2014.
- Βαρελά, Ε. «Απόψεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αναφορικά με την εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου κατά τη διδασκαλία τους», Διπλωματική Εργασία, Ε.Α.Π., Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Επιστήμες της Αγωγής», Πάτρα 2017.
- Βάρσου, Μ. «Το λογοτεχνικό κείμενο ως αισθητικό αντικείμενο: Μια παραγνωρισμένη διάσταση στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών και διδακτικές πρακτικές», Διπλωματική Εργασία, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Αθήνα 2019.
- Βραχνιά, Α. «Μουσική και Δημιουργική Γραφή – Η έμπνευση και η εφαρμογή στο 10^ο Μεικτό Δημοτικό Σχολείο Νέας Ιωνίας Βόλου, με Έλληνες και Ρομά μαθητές», Διπλωματική Εργασία, Π. Δ. Μ., Φλώρινα 2015.
- Γαραντούδης, Ε. «Από τον μοντερνισμό στη σύγχρονη ποίηση {1930 – 2006}», Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Καστανιώτη 2009.

- Γκουτσιουκώστα, Ζ. «Η Ψηφιακή Αφήγηση (Digital Storytelling) ως διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της Λογοτεχνίας», Διδακτορική Διατριβή, Α. Π. Θ. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη 2020.
- Ελύτης, Ο. «Εν λευκώ», Θ' έκδοση, εκδόσεις: «Ίκαρος», Αθήνα 2020.
- Ζωγόπουλος, Ε. «Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας και η συμβολή των ΤΠΕ», στο περιοδικό «Τα Εκπαιδευτικά», τεύχος 105-106, σσ. 60-73.
- Θεοδωρακόπουλος Δ., «Η συμβολή των τεχνών στην ανάπτυξη μουσικών και γλωσσικών δεξιοτήτων: Μια πιλοτική εφαρμογή», Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών Π.Μ.Σ. «Τέχνη και Εκπαίδευση», Ιωάννινα 2020.
- Jacobson, R. «Τι είναι ποίηση», Δοκίμια για τη γλώσσα της λογοτεχνίας (εισαγωγή-μτφρ. Μπερλής Α.), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1998.
- Καϊμακαμίδης, Α. «Η επαναφορά των έμμετρων μορφών στη Νεοελληνική ποίηση (1990 – 2010)», Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Φιλολογίας, Ιωάννινα 2014.
- Καλογιάννη Κατσούλη, Ε. «Η διδασκαλία της ποίησης στο Δημοτικό Σχολείο μέσα από την εφαρμογή και την αξιολόγηση δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής», Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Βόλος 2016.
- Καρτσωνάκης, Σ. «Νίκος Γκάτσος: Ποίηση και Στιχουργική: 1931 – 1991», Διδακτορική Διατριβή, Ε.Κ.Π.Α, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αθήνα 2009.
- Κουτσουρέλης, Κ. «Τι είναι και τι δεν είναι η Ποίηση», Δώδεκα ομόκεντρα δοκίμια, Εκδόσεις «Μικρή Άρκτος», Αθήνα 2020.
- Κωτόπουλος, Τ. «Αντί Εισαγωγικών: Η λογοτεχνική «γενιά» (;) των εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής» στα Πρακτικά του 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή», Κέρκυρα 2015, σσ. 12 έως 29.

- Κωτόπουλος, Τ. «Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της δημιουργικής γραφής», στο: Παπαντωνάκης Γ., Κωτόπουλος Τ. (επιμ.) «Τα ετεροθαλή», Εκδόσεις Ίων, Αθήνα: 2011, σελ. 21-35.
- Κωτόπουλος, Τ. «Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής: η ποιητική της ανατροπής στη σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη ή ένας δομικός εναγκαλισμός με την κουλτούρα της οικονομικής αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης στο σύγχρονο ευρωπαϊκό καπιταλισμό»; στο: «Από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Τερατώδες Είδωλο της Ευρώπης. Οι παθογένειες του καπιταλιστικού συστήματος», (επιμ. Καλεράντε Ε., Βαμβακίδου Ι., Σολάκη Α.), Εκδόσεις Επέκεινα, Τρίκαλα 2016, σσ. 351 - 367
- Κωτόπουλος, Τ. «Η Δημιουργική Γραφή ως γνωστικό αντικείμενο: οι ιδιαιτερότητες του εργαστηρίου», στο: «Πολύδρομο», περιοδική έκδοση για τη Διγλωσσία και τον Πολυπολιτισμό στην Εκπαίδευση και την Κοινωνία». Τεύχος 7^ο, Μάιος 2014, σσ. 37 έως 42.
- Κωτόπουλος, Τ. «Πράξη και Διδασκαλία της {Δημιουργικής Γραφής} στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», στα Πρακτικά Ε' Επιστημονικού Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014), οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία», Θεσσαλονίκη 2014, τόμος Α, Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών (European Society of Modern Greek Studies) 2015, σσ. 801-821.
- Λέκκα – Νίκα, Ε. «Άλκης Αλκαίος, ο ποιητής που σμίλεψε στιχουργικά τις ανθρώπινες αγωνίες», Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Ε. Α. Π. και Π.Δ.Μ., Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Πάτρα 2019.
- «Λεξικό της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Πρόσωπα. Έργα. Ρεύματα. Όροι, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2007.
- Μακράκη, Ν. «Μουσική και Δημιουργική Γραφή – Αξιοποιώντας τη μουσική στη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής και την καλλιέργεια συγγραφικών δεξιοτήτων», Διπλωματική Εργασία, Π.Δ.Μ., Φλώρινα 2018.
- Μπαμπινιώτης, Γ. «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», Α' έκδοση, εκδότης: «Κέντρο Λεξικολογίας», Αθήνα 1998.

- Μπιζιάνα, Π. «Η συμβολή των προγραμμάτων δημιουργικής γραφής στη σύγχρονη ποιητική παραγωγή», Διπλωματική εργασία, Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 2018.
- Μυζάλης, Γ. «Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 – 2002», Εκδόσεις “Fagotto books”, Αθήνα 2018.
- Νάσκος, Δ. «Bob Dylan: Ο τροβαδούρος με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (από την ακμή στη μετά-ακμή και η περίπτωση του ποιητικού στίχου)», Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία, Π. Δ. Μ, Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Δημιουργική Γραφή», Φλώρινα 2020.
- Νάσκος, Δ. «Και το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας πηγαίνει στον ... Bob Dylan», Λογοτεχνική Πραγματεία, Εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 2021.
- Ντάνος, Π. «Το ρεπερτόριο της μελοποιημένης ποίησης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση», Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηπείρου, Σχολή Μουσικής Τεχνολογίας, Άρτα 2009.
- Παντίδου, Γ. «Κριτικές Προσεγγίσεις της διδασκαλίας της Ποίησης με τη συνδρομή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών», Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 2018.
- Πασχαλίδης, Γ. «Σύγχρονες απολογίες της λογοτεχνικής εκπαίδευσης», στο «Λογοτεχνική Ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία», επιμέλεια: Βενετία Αποστολίδου κ.α., Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2018, σσ. 37 - 48.
- Πυργιωτάκης, Ι. «Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη», Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.
- Ραχούτης, Δ. «Η ποιητική ωρίμανση της Λίνας Νικολακοπούλου 1981 - 2002», Διπλωματική Εργασία, Π.Δ.Μ., Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημιουργική Γραφή» Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Αθήνα 2021.
- Σπαταλάς, Γ. «Η Στιχουργική Τέχνη», επιμέλεια Ευριπίδης Γαραντούδης – Άννα Κατσιγιάννη, Εκδόσεις: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997.

- Σταματάκη, Μ. «Η συνδρομή της Δημιουργικής Γραφής στη Διδακτική της Λογοτεχνίας στο Λύκειο». Η ένταξη του ολοκληρωμένου κειμένου», Διπλωματική Εργασία, Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή», ΕΑΠ και Π.Δ.Μ., Αθήνα 2021.
- Συμεωνάκη, Α. «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», Διδακτορική Διατριβή, Π.Δ.Μ., Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα 2013.
- Φρέιρε, Π. «Η αγωγή του καταπιεζόμενου», μτφρ. Γιάννης Κρητικός, εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1977.
- Χλωπτσιούδης, Δ. ««Ο ρόλος, η οργάνωση και η λειτουργία εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής: η διδασκαλία του ποιητικού λόγου σε ενήλικες..», Διπλωματική Εργασία, Π.Δ.Μ., Παιδαγωγική Σχολή, Φλώρινας 2019.

Υ.ΠΑΙ.Θ. – ΦΕΚ

- Υ.ΠΑΙ.Θ «Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στις Α΄ και Β΄ τάξεις Ημερήσιου ΓΕΛ για το σχολικό έτος 2018 – 2019», Αθήνα 04-09-2018.
- Υ.ΠΑΙ.Θ «Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στις Α΄ και Β΄ τάξεις Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2019 -20», Αθήνα 17-09-2019.
- Υ.ΠΑΙ.Θ. «Οδηγίες για τη διδασκαλία των μαθημάτων της Ελληνικής Γλώσσας, της Ιστορίας, των Λατινικών και της Φιλοσοφίας Ημερήσιου και Εσπερινού Λυκείου για το σχολικό έτος 2020 – 2021», Αθήνα 06-10-2020.
- Υ.ΠΑΙ.Θ.- Υ. Α. 110050/Δ2 «Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα {Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία των Α΄ και Β΄ τάξεων Ημερήσιου και Εσπερινού Γενικού Λυκείου», ΦΕΚ 4402, τεύχος Δεύτερο, Αθήνα 23 - 09 - 2021.
- Υ.ΠΑΙ.Θ. «Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος της Νεοελληνικής γλώσσας και Λογοτεχνίας του Ημερήσιου και του Εσπερινού Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2021 – 2022», Αθήνα 17-09-2021.
- Υ.ΠΑΙ.Θ. - Υ.Α. 158779/Δ2, «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Λογοτεχνίας των Α΄, Β΄ και Γ τάξεων Γενικού Λυκείου, ΦΕΚ 5769, τεύχος δεύτερο, Αθήνα 10 – 12 - 2021.

- Υ.ΠΑΙ.Θ. – Υ. Α. 94196/Δ2, «Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων των Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξεων του Ημερήσιου Γενικού Λυκείου», ΦΕΚ 3791, τεύχος Δεύτερο, Αθήνα 13 – 08 - 2021.
- Υ.Π.Ε.Π.Θ. «Ομηρικά Έπη, Α΄ Γυμνασίου», μτφρ. Δ.Ν.Μαρωνίτης, Μ. Σαμαρά – Κ. Τοπούζης, «Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων [ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ]».
- Υ.Π.Ε.Π.Θ. «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Α΄ Γυμνασίου, Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Θ. Πυλαρινός Σ. Χατζηδημητρίου Λ. Βαρελάς «Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων [ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ]», Αθήνα 2007.
- ΥΠ.Π.Ε.Θ. «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Β΄ τάξη Γενικού Λυκείου, Τεύχος Β, Βιβλίο Καθηγητή, Ο.Ε.Δ.Β.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Υ. Α. 21072 α / Γ2 «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε. Π. Π.Σ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) Δημοτικού – Γυμνασίου: α) Γενικό Μέρος β) Δ.Ε. Π. Π. Σ. και Α. Π. Σ. Ελληνικής Γλώσσας, Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, Εικαστικών, Σπουδών Θεάτρου, Θρησκευτικών, Ιστορίας, Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, Μαθηματικών, Μελέτης Περιβάλλοντος», Εθνικό Τυπογραφείο 2003.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ – Υ.Α. 70001/Γ2 «Πρόγραμμα Σπουδών για τα μαθήματα Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Νέα Ελληνική Λογοτεχνία της Α΄ τάξης Γενικού Λυκείου», ΦΕΚ 1562, τεύχος δεύτερο, Αθήνα 27 – 06 - 2011.

ΑΝΑΚΤΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Αδέκαστη «Τα δύο πρόσωπα της Λίνας Νικολακοπούλου», 2012, στην εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ». Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2012/12/24/vimagazino/ta-dyo-proswpa-tis-linas-nikolakopoyloy/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].

- Αμαραντίδου, Δ. «Χειρολαβές: Η καθημερινότητα στο μουσικό μικροσκόπιο». Διαθέσιμο στο: <https://www.in2life.gr/culture/music/article/262537/heiolaves-h-kathhmerinothta-sto-moysiko-mikroskopio.html> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Νοεμβρίου 2021].
- Ανθολόγιο αυτοβιογραφικών κειμένων «Λίνα Νικολακοπούλου: Ο ορίζοντάς μου ήταν πάντα ανοιχτός», 26 Ιανουαρίου 2007. Διαθέσιμο στο: <http://k-m-autobiographies.blogspot.com/2007/06/21.html> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].
- «Αντί», περιοδικό, τεύχος 529, 1993, σελ. 66. Διαθέσιμο στο: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=&page=0&pid=iid:16309&q=isMemberOfCollection-cid:486>. [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].
- Αντωνίου, Α. «Ποίηση ή στίχος;», 2014, στο τοβιβλίονet. Διαθέσιμο στο: <https://tovivlio.net/%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%AE-%CF%83%CF%84%CE%AF%CF%87%CE%BF%CF%82/> [τελευταία πρόσβαση 10 Ιουλίου 2021].
- Αριστοτέλης, «Ποιητική» μτφρ. Δ. Λυπουρλής, (1449b-1450b), Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=76. [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].
- Βαγενάς, Ν. «Η επαναμάγευση του ποιητικού λόγου», εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 11 Μαρτίου 2001. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-epanamageysi-toy-poiitikoy-logoy/> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].
- Βαγενάς, Ν. «Η κρίση του ποιητικού λόγου», εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 14 Ιανουαρίου 2001. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-krisi-toy-poiitikoy-logoy/> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].

- Βαγενάς, Ν. «Το εκφραστικό αδιέξοδο της ποίησης», εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ», 26 Νοεμβρίου 2000. Διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/to-ekfrastiko-adieksodo-tis-roiisis/> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Μαΐου 2022].
- Βακάλη, Α. Κωτόπουλος Τ. «Η Δημιουργική Γραφή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση». Διαθέσιμο στο: [https://www.google.com / search? client= firefox-bd&q=%C2%AB%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC+%CE%B7+%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CE%93%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE](https://www.google.com/search?client=firefox-bd&q=%C2%AB%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC+%CE%B7+%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CE%93%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE) [τελευταία πρόσβαση στις 27 Απριλίου 2022].
- Βανδώρου, Κ. «Λίνα Νικολακοπούλου: {Στην εποχή μας ξαφνικά όλοι γίνανε γνώστες}». Διαθέσιμο στο: [https://www.ogdoo.gr/prosopa/ synenteykseis/lina-nikolakoroylou-stin-epoxi-mas-ksafnika-oloi-ginane-gnostes](https://www.ogdoo.gr/prosopa/synenteykseis/lina-nikolakoroylou-stin-epoxi-mas-ksafnika-oloi-ginane-gnostes) [τελευταία πρόσβαση στις 21 Νοεμβρίου 2021].
- Βλαβιανού, Α. «Λίνα Νικολακοπούλου» <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/lina-nikolakoroyloy/> [τελευταία πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2021].
- Γαραντούδης, Ε. «Τριάντα χρόνια έμμετρης ποίησης», επιμ. Μισέλ Φάις, «Εφημερίδα Συντακτών» 17 Απριλίου 2021. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/tehneseis/ekdoseis-biblia/anoihto-biblio/290462_trianta-hronia-emmetris-poiisis [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαΐου 2022].
- «Carmen», (<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%AC%CF%81%CE%BC%CE%B5%CE%BD>) [τελευταία πρόσβαση στις 09 Νοεμβρίου 2021].
- Γιαννακόπουλος, Δ. «Τα νέα προγράμματα σπουδών του Γυμνασίου και η πιλοτική εφαρμογή τους». Διαθέσιμο στο: https://dide.arg.sch.gr/wp-content/uploads/2013/01/pilotiko_Gymn.pdf [Τελευταία πρόσβαση στις 30 Αυγούστου 2021].
- Γιατρομανωλάκης, Γ. «Σύντομη θεώρηση της ποίησης και της ποιητικής του Νίκου Γκάτσου», από το «Αφιέρωμα στον Νίκο Γκάτσο» στο: «Χάρτης», ηλεκτρονικό

περιοδικό Λόγου και Τέχνης, τεύχος 37, Αθήνα, Ιανουάριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.hartismag.gr/hartis-37/afierwma/h-poihsh-sto-tragoydi-h-periptwsh-toy-nikoy-gkatsoy> [τελευταία πρόσβαση στις 31 Μαΐου 2022].

- Γκάτσος, Ν. «Το δίχτυ». Διαθέσιμο στο: <https://gr.pinterest.com/pin/291748882082578024/> [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].
- Δαλιανούδη, Ρ. «Η προσφορά του Μάνου Χατζιδάκι στο ελληνικό τραγούδι». Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/40617601/_Η_προσφορά_του_Μάνου_Χατζιδάκι_στο_ελληνικό_τραγούδι [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].
- Δημηρούλης, Δ. «Νίκος Γκάτσος και Ελληνικός Μοντερνισμός: Η Παράδοση του Καινούριου». Στον τόμο Πρακτικών του Διεθνούς Συνεδρίου «Ένας χαμένος ελέφαντας. Εκατό χρόνια από τη γέννηση του Νίκου Γκάτσου». Νεοελληνική Φιλολογία–14, 2011, σσ. 232, 243. Διαθέσιμο στο: http://dimiroulis.ddounas.com/images/SYNERGASIES/Nikos_Gatsos_kai_ellinikos_modernismos/gatsos.pdf [τελευταία πρόσβαση στις 29 Ιουλίου 2021].
- Δημηρούλης, Δ. «Ο Μπομπ Ντύλαν και το Ερώτημα {τι είναι λογοτεχνία;}, Έξι σχόλια και μία απορία», στο: «Athens Review of Books», τεύχος 80 (Ιαν. 2017), σσ. 33-34. file:///C:/Temp/51764542.pdf [τελευταία πρόσβαση στις 27 Ιουλίου 2021].
- Δημητρούκα, Α. «Αφιέρωμα στον Νίκο Γκάτσο», Χάρτης, ηλεκτρονικό περιοδικό Λόγου και Τέχνης, τεύχος 37, Αθήνα, Ιανουάριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.hartismag.gr/hartis-37/afierwma/h-poihsh-sto-tragoydi-h-periptwsh-toy-nikoy-gkatsoy> [τελευταία πρόσβαση στις 31 Μαΐου 2022].
- Δήμου, Ν. «Μουσική και ποίηση». Διαθέσιμο στο: <http://www.ndimou.gr/el/keimena/anthologia/dokimia/melopoihsi/> [τελευταία πρόσβαση στις 24 Ιουλίου 2021].

- Δρίβα, Ε. «Αφιέρωμα: Λίνα Νικολακοπούλου (30-6-1957)». Διαθέσιμο στο: <https://tetragwno.gr/life/themata/afieromata/afieroma-lina-nikolakopoyloy> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].
- «Εικαστική έκθεση, {Σε στίχους Λίνας Νικολακοπούλου} στον εντυπωσιακό χώρο Τέχνης Venus Gallery». Διαθέσιμο στο: <https://tetragwno.gr/eikastika/eikastiki-ekthesi-se-stichoys-linas-nikolakopoyloy-ston-entyposiako-choro-technis-venus-gallery> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022].
- Εμυρζάς, Γ. «Ιλυσός», Διαθέσιμο στο: https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=index&sort=alpha&lyricist_id=870 [τελευταία πρόσβαση στις 2 Ιουνίου 2022].
- Επτακόιλη, Τ. «Η Σωτηρία της ψυχής είναι δέκαθλο» στην εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ». Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/561485722/i-sotiria-tis-psychis-einai-dekathlo/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].
- Ερμίδη, Α. «Λίνα Νικολακοπούλου: Η ζωή είναι πιο σοφή από εμάς, δεν σου επιτρέπει να επαναπαύεσαι», στο DOCUMENTO: [Συνέντευξη], 12.01.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.documentonews.gr/article/lina-nikolakopoyloy-h-zwh-einai-pio-sofh-apo-emas-den-soy-epitrepei-na-epanapayesai-synenteyxh/> [τελευταία πρόσβαση 09 Σεπτεμβρίου 2021].
- E-tetradio, «Οι στιχουργοί για τη Λίνα Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: <https://www.e-tetradio.gr/Article/5307/oi-stihoyrgoi-gia-th-lina-nikolakopoyloy> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2021].
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AF%CE%BD%CE%B1_%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85 [τελευταία πρόσβαση στις 08 Σεπτεμβρίου 2021].
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AF%CE%BD%CE%B1_%CE%9D%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%

CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85 [τελευταία πρόσβαση στις 07 Σεπτεμβρίου 2021].

- Εφημερίδα «Η ΑΥΓΗ» - «ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: / Λίνα Νικολακοπούλου: {Οτιδήποτε έκανα ήταν πάντα η απάντησή μου στο κοινωνικό γίνεσθαι της εποχής}. Διαθέσιμο στο: https://www.avgi.gr/tehnas/233528_lina-nikolakopoyloy-otidipote-ekana-itan-panta-i-apantisi-moy-sto-koinoniko [τελευταία πρόσβαση στις 08 Σεπτεμβρίου 2021].
- Κακογιάννης, Μ. «Στέλλα». Διαθέσιμο στο: [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1)) [τελευταία πρόσβαση στις 27 Σεπτεμβρίου 2021].
- Καρατζάς, Δ. «Μελοποίηση, μια ιστορία για στίχους και για νότες», στο «Χάρτης», περιοδικό Λόγου και Τέχνης, τεύχος 18, Αθήνα 2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.hartismag.gr/hartis-18/dokimio/melopoihsh-mia-istoria-gia-stixouys-kai-gia-notes> [τελευταία πρόσβαση στις 12 Αυγούστου 2021].
- Καρυστιάνη, Ι. «Η σωτηρία της ψυχής είναι πολύ μεγάλο πράγμα». Διαθέσιμο στο: http://toaromatoutragoudiou.blogspot.com/2008/03/blog-post_28.html [τελευταία πρόσβαση στις 23 Νοεμβρίου 2021].
- Κατεχάκη, Β. – Συνέντευξη Διαθέσιμο στο: <https://www.reader.gr/moysiki/300333/i-lina-nikolakopoyloy-apokalyptei-tin-istoria-piso-aro-benzinadiko-pics.>) [τελευταία πρόσβαση στις 2 Ιουνίου 2022].
- Κοκόλης, Ξ. «Δεν είναι πια το τραγούδι αυτό – Ο μελοποιημένος Καρνωτάκης», μελέτη, εκδόσεις “University Studio Press”, Θεσσαλονίκη 1987. Διαθέσιμο στο: <https://www.google.com/search?client=firefoxbd&q=Ξ.+Α.+Κοκόλης+«δεν+είναι+πια+το+τραγούδι+αυτό+–+Ο+μελοποιημένος+Καρνωτάκης»> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Αυγούστου 2021].

- Κουλτουρόσουπα - πολιτιστικός ιστότοπος, «Λίνα Νικολακοπούλου: Μια γυναίκα σταθμός στο ελληνικό τραγούδι». Διαθέσιμο στο: <http://www.kulturosupa.gr/musicmania/grigoriadou-nikolakoroulou-35985/> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].
- Κρημνιώτη, Π. «Λίνα Νικολακοπούλου στην «Α» / Πουθενά δεν βρίσκει ησυχία ο άνθρωπος, αλλά γι' αυτό γράφουμε τραγούδια», στην Εφημερίδα «Η ΑΥΓΗ». Διαθέσιμο στο: «https://www.avgi.gr/tehnas/397318_poythena-den-briskei-isychia-o-anthropos-alla-gi-ayto-grafoyme-tragoydia [τελευταία πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2021].
- Κωτόπουλος, Τ. «Η νομιμοποίηση της Δημιουργικής Γραφής», (2012), Διαθέσιμο στο: <https://www.academia.edu/22087665/> [τελευταία πρόσβαση στις 08 Ιουνίου 2022].
- Κωτόπουλος, Τ., «Μια συνάντηση με τον Φίλιππο Γράψα». Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/politismos/mia-synantisi-me-ton-poiiti-filippo-grapsa/> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Οκτωβρίου 2021].
- Ματσαγγούρας, Η. «Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: {Γιατί}, {Πώς}, {Πότε} και {για ποιους}», παρουσίαση κειμένου στο Διήμερο Επιστημονικό Συμπόσιο: "Η εφαρμογή της ομαδοκεντρικής διδασκαλίας-Τάσεις και εφαρμογές» Θεσσαλονίκη 2000. Διαθέσιμο στο: [file:///C:/Temp/matsF-3\(1\).pdf](file:///C:/Temp/matsF-3(1).pdf) [τελευταία πρόσβαση στις 11 Οκτωβρίου 2021].
- Μότσιος, Γ. «Ζητήματα ποιητικής τέχνης, Α' Γέννηση και αισθητική λειτουργία του ποιητικού έργου», Διαθέσιμο στο: <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/6467> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022].
- Music corner, «Η Λίνα Νικολακοπούλου στο music corner». Διαθέσιμο στο: <https://www.musiccorner.gr/i-lina-nikolakoroulou-sto-music-corner-137143/> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022].

- Μποσκοϊτης, Α. «Η Λίνα Νικολακοπούλου είναι αυτό που νομίζεις. Ένας υπέροχος άνθρωπος». Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/proswpa/athenians/i-lina-nikolakopoyloy-einai-ayto-poy-nomizeis-enas-yperohos-anthropos> [τελευταία πρόσβαση στις 07 Σεπτεμβρίου 2021].
- Μυτακίδου, Γ. «Η ποιήτρια Λίνα Νικολακοπούλου - 40 χρόνια στιχουργικής “αντοχής”», στο ηλεκτρονικό περιοδικό “Culture Book”, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.culturebook.gr/stixourgiki-kai-tragoudopoiia/h-poihtria-lina-nikolakopoulou-40-chronia-stihourgikis-antohis-tis-giotas-mytakidou.html> [τελευταία πρόσβαση στις 22 Σεπτεμβρίου 2021].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Ανθρώπων Έργα». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=7mSOBSij1yg> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Ατομική μου Ενέργεια». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=LgawhKBjY5c> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. Βιογραφικό. Διαθέσιμο στο: <https://www.ishow.gr/person/1073272/lina-nikolakopoyloy> [τελευταία πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2021].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Βενζινάδικο»: <https://www.youtube.com/watch?v=jeih8W-QHsk> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Γράψε ουρανός Μελίνα». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=MOeJz4ZNK-0> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Φεβρουαρίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Διθέσιο». Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=nEIB3f_igMM [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Η Σωτηρία Της Ψυχής». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=8BoYOaSV6Zc> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαρτίου 2022].

- Νικολακοπούλου, Λ. «Μαμά Γερνάω». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=MZ1A55fUmB4> [τελευταία πρόσβαση στις 16 Ιουνίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Σίδερο με ατμό»: Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=5Y7TxOLBckg&t=3s> [τελευταία πρόσβαση στις 28 Μαρτίου 2022].
- Νικολακοπούλου, Λ. «Χειρολαβές» και «Πανδρόσου». Διαθέσιμα στο: <https://www.youtube.com/watch?v=avReVGaaF1k> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Νοεμβρίου 2021].
- Ogdoo.gr, «Το τραγούδι...αλλιώς», «Κραουνάκης, Νικολακοπούλου, Τσανακλίδου {Μαμά γερνάω}». Διαθέσιμο στο: <https://www.ogdoo.gr/diskografia/diskoi-pouden-ksexasa> [τελευταία πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2021].
- Ολίνα «Λίνα Νικολακοπούλου: Εκείνη που έγραψε για τον ρεαλισμό του έρωτα», επιμέλεια κειμένου: Γιοβάννα Κοντονικολάου. Διαθέσιμο στο: <https://www.pillowfights.gr/piase-molyvi/lina-nikolakopoyloy-i-stixoyrgos-poy-mas-eniose/> [τελευταία πρόσβαση στις 19 Νοεμβρίου 2021].
- «Όσα παίρνει ο άνεμος» [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8C%CF%83%CE%B1_%CE%A0%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%BD%CE%B5%CE%B9_%CE%BF_%CE%86%CE%BD%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8C%CF%83%CE%B1_%CE%A0%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%BD%CE%B5%CE%B9_%CE%BF_%CE%86%CE%BD%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1)) [τελευταία πρόσβαση στις 03 Μαΐου 2022].
- Πανταζόπουλος, Γ. στο περιοδικό «LIFO», «Λίνα Νικολακοπούλου: Η αναπνοή δεν είναι δεδομένη», 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/culture/music/lina-nikolakopoyloy-i-anapnoi-den-einai-dedomeni> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022].

- Παπαστεφάνου, Γ. - Συνέντευξη στην ΕΡΤ – επεισόδιο της σειράς «Οι φίλοι μου», το 2001. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=vVozFkoBGjc> [τελευταία πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2021].
- Πίνακας με τραγούδια της Λίνας Νικολακοπούλου στο: https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=index&sort=alpha&lyricist_id=104 [τελευταία πρόσβαση στις 16 Απριλίου 2022].
- Πλάτων, «Πολιτεία», σελ. (401a-402c). Διαθέσιμο: Πύλη για την ελληνική γλώσσα, https://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=51 [τελευταία πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2021].
- Πολυδούρη, Μ. «Κοντά σου». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=UgS0-ilhULU> [τελευταία πρόσβαση στις 20 Μαρτίου 2022].
- Reader: «Λίνα Νικολακοπούλου: Με αυτόν τον τρόπο έγραψε όλες τις μεγάλες επιτυχίες της». Διαθέσιμο στο: <https://www.iciao.gr/lina-nikolakopoulou-an-me-afisei-enas-anthropos-mesa-se-ena-domatio-moni-moy-gia-dyo-meres-archizoun-na-anadyontai-kosmoi/> [τελευταία πρόσβαση στις 09 Σεπτεμβρίου 2021].
- Pound E. <https://www.gnomikologikon.gr/authquotes.php?auth=28>.
- Σεφέρης Γ. «Ελένη». Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=O_uzG4T8OX8 [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαρτίου 2022].
- Steinbeck, J. – «Ανατολικά της Εδέμ». Διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/news/sinema/anatolika-tis-edem-stin-tainiothiki-tis-ellados>). [τελευταία πρόσβαση στις 09 Νοεμβρίου 2021].
- «Στέλλα»,. Διαθέσιμο στο: [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1_\(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1_(%CF%84%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1)) [τελευταία πρόσβαση στις 27 Σεπτεμβρίου 2021].

- Συκκά, Γ. «Γονιός για μένα, ο Νίκος Γκάτσος», συνέντευξη της Δήμητρας Γαλάνη στην εφημερίδα: «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 2002. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/culture/125784/gonios-gia-mena-o-nikos-gkatsos/> [τελευταία πρόσβαση στις 27 Σεπτεμβρίου 2021].
- TEDxAcademy, «Create Skies If You Want To See Stars | Lina Nikolakopoulou»: Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=l--fqBWdlDE> [τελευταία πρόσβαση 7 Σεπτεμβρίου 2021].
- Το άρωμα του τραγουδιού, «Η σωτηρία της ψυχής είναι πολύ μεγάλο πράγμα», 28 Μαρτίου 2008. Διαθέσιμο στο: http://toaromatoutragoudiou.blogspot.com/2008/03/blog-post_28.html [τελευταία πρόσβαση στις 20 Σεπτεμβρίου 2021].
- Τραϊφόρος, Μ. «Παιδιά της Ελλάδος παιδιά». Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=BPJOCu1fNC0> [τελευταία πρόσβαση στις 31 Οκτωβρίου 2021].
- Τρίμη, Έ. «Λίνα Νικολακοπούλου: Οι αμέτρητες επιτυχίες, η παρασημοφόρηση, ο Κραουνάκης και ο λόγος που δεν ήθελε παιδιά». Διαθέσιμο στο: <https://www.enimerotiko.gr/politismos/lina-nikolakopoyloy-oi-ametrites-epitychies-i-parasimoforisi-o-kraounakis-kai-o-logos-poy-den-ithele-paidia/> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022].
- Τσιτσάνης, Β. «Σεράχ». Διαθέσιμο στο: https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=4445 [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].
- Τσιτσάνης, Β. «Τα καβουράκια». Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=hNAbJGuwqlc&list=RDhNAbJGuwqlc&start_radio=1&rv=hNAbJGuwqlc&t=0 [τελευταία πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2021].
- Τσουράπης, Β. «Βιογραφία Λίνας Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: <https://www.tralala.gr/biografieslina-nikolakopoulou/> [τελευταία πρόσβαση στις 30 Απριλίου 2022].

- Φωτόπουλος, Ν. «Ο φιλμικός λόγος της Λίνας Νικολακοπούλου». Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/politismos/o-filmikos-logos-tis-linas-nikolakopoyloy/> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Νοεμβρίου 2021].
- Χαρωνίτης, Γ. «Η Λίνα Νικολακοπούλου και το τατουάζ στις καρδιές μας», στο περιοδικό «Αθηνόραμα» 2019. Διαθέσιμο στο: https://www.athinorama.gr/music/article/i_lina_nikolakopoulou_kai_to_tatouaz_stis_kardies_mas-2536842.html [τελευταία πρόσβαση στις 28 Σεπτεμβρίου 2021].
- Χατζηγεωργίου, Γ. «Λίνα Νικολακοπούλου: Έμπνευση σήμερα είναι η γνώση που έχω για το τι αξίζει». Διαθέσιμο στο: https://www.philenews.com/politismos/prosopa/article/1293972/lina-nikolakopoyloy-empnefsi-simera-einai-i-gosi-poyecho-ga-to-tiaxizei?fbclid=IwAR2_GSxPwL7PRKMVwMvX88aubvI5kOXWVdWg7J8XJBWtT79NIcMMtOfSI [τελευταία πρόσβαση στις 13 Ιουνίου 2022].
- Χλωπτσιούδης, Δ. «Ποιητική γενιά του '80 ή του "ιδιωτικού οράματος" και κριτική», στο Vaxxikon.gr, τεύχος 31. Διαθέσιμο στο: <https://www.vaxxikon.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%84%CE%B9CE%BA%CE%AE%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%85-80%CE%AE%CF%84%CE%BF%CF%85>). [τελευταία πρόσβαση στις 28 Σεπτεμβρίου 2021].

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barthes, R. «Απόλαυση-Γραφή-Ανάγνωση», Εκδόσεις: Πλέθρον, Αθήνα 2005.
- Beach, R., Appleman, D., Hynds, S., & Wilhelm, J. “Teaching Literature to Adolescents” (2nd εκδ.). New York-London: Routledge 2011.
- Beghetto, R. “Creativity in the Classroom”. In J. C. Kaufman & R. J. Sternberg (Eds), The Cambridge Handbook of Creativity. Cambridge: Cambridge University Press 2011.
- Davidson, C. & Fraser, G. “Writing Poetry, Creative and Critical Approaches”. United Kingdom: Palgrave Macmillan 2009.
- Dawson, P. “Creative Writing and the New Humanities”. London & New York: Routledge 2005.
- Eagleton, T. “How to Read a Poem”. Oxford: Blackwell Publishing 2007.
- Jacobson, T. & Xu, L. “Motivating students in information literacy classes”. New York: Neal-Schuman Publishers 2004.
- Johnson, D. & Johnson, F. “joining together Group theory and group skills” Englewood Cliffs, NJ, Rrentice Hall 1991.
- Hawthorn, J. “Ξεκλειδώνοντας το κείμενο”: Μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995.
- Langer, J. “Envisioning literature: Literary Understanding and literature instruction”. Newark: International Reading Association 1995.
- Lewin, K. “Field Theory and Learning”, in HENRY N.B. (Ed) Psychology of Learning, The Forty-fist yearbook. Part II, The University of Chicago Press 1942.
- Maslow, A. «Motivation and Personality», New York, Harper and Row, 1970.
- Morley, D. “The Cambridge introduction to creative writing”. Cambridge, New York Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo: Cambridge University Press 2007.
- Myers, D. “The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880”, Chicago: University of Chicago Press 2006.

- Rosenblatt, L. “The Reader, the Text, The Poem”. The Transactional Theory of the Literary Work. Carbondale, Il: Southern Illinois University Press 1978.
- Rosenblatt, L. “What Facts Does This Poem Teach You?”. Voices from the Middle, v12 n3 p43-46 / 2005.
- Vygotsky, L. «Mind in society: the development of higher psychological processes». Cambridge, MA: Harvard University.1978.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

https://edtech.gr/digital_toolkit_for_teachers/#storytelling

<https://edtech.gr/pixton/>

<https://paroutsas.jmc.gr/verses.htm>

<https://piktochart.com>, <https://www.canva.com/create/infographics/>

[\[language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%\]\(https://www.greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%\)](https://www.greek-</p></div><div data-bbox=)

[CE%AC%CE%BB%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%82](https://www.greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html?lq=%CE%AC%CE%BB%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%82)

<https://www.lifo.gr/culture/music/lina-nikolakopoyloy-i-anapnoi-den-einai-dedomeni>

<https://www.pillowfights.gr/piase-molyvi/lina-nikolakopoyloy-i-stixoyrgos-poy-mas-eniose/>

http://www.pi-schools.gr/download/lessons/hellenic/ekthesi_ekfrasi_B.pdf

<https://www.reader.gr/moysiki/300333/i-lina-nikolakopoyloy-apokalyptei-tin-istoria-piso-apo-benzinadiko-pics>

<http://www.stixoi.info/>

<https://www.youtube.com/watch?v=h46tz92B3hw>

https://www.youtube.com/watch?v=O_uzG4T8OX8

<https://www.youtube.com/watch?v=UgS0-ilhULU>

<https://www.youtube.com/watch?v=8BoYOaSV6Zc>

<https://www.youtube.com/watch?v=MZ1A55fUmB4>

https://www.youtube.com/watch?v=nEIB3f_igMM

<https://www.youtube.com/watch?v=7mSOBSij1yg>

<https://www.youtube.com/watch?v=LgawhKBjY5c>

<https://www.youtube.com/watch?v=jeih8W-QHsk>

<https://www.youtube.com/watch?v=5Y7TxOLBckg&t=3s>

<https://www.youtube.com/watch?v=l--fqBWdlDE>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ
ΜΕ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ
ΛΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

α/α	▲ Τίτλος τραγουδιού ▼	Συνθέτης	Πρώτη εκτέλεση	Έτος
1	<i>Addio, addio amore</i> (<i>Amara terra mia</i>)	E. Bonaccorte & Domenico Modugno	Δήμητρα Γαλάνη	2007
2	<i>Black Forest</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
3	<i>Cutch-cutch</i>	Amandio Cabral	Δήμητρα Γαλάνη	2007
4	<i>Espresso</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Κώστας Μακεδόνας	1989
5	<i>O Mare e tu (Η θάλασσα κι εσύ)</i>	Enzo Gragnaniello	Γιώργος Νταλάρας & Μαρινέλλα	
6	<i>Post - Love</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
7	<i>Querer</i>	Rene Dupere	Δήμητρα Γαλάνη	2007
8	<i>Traveller</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
9	<i>Αγάπη μου, λατρεία μου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Σταμάτης Κραουνάκης & Λίνα Νικολακοπούλου	1989
10	<i>Αγάπη της καρδιάς μου</i>	Nicola Piovanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
11	<i>Άγγελοι</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
12	<i>Άγριο μέλι</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Μαργαρίτα Ζορμπαλά	2000
13	<i>Αδύνατον</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
14	<i>Αϊ Γιάννης</i>	Νίκος Αντύπας	Ελένη Βιτάλη	2001
15	<i>Αιγαίο</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
16	<i>Ακατάλληλο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
17	<i>Ακίνδυνος</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
18	<i>Ακουσέ με</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
19	<i>Αλάνα</i>	Νίκος Αντύπας	Δημήτρης Μπάσης	2004
20	<i>Άλλη αγάπη</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
21	<i>Αλυσίδα</i>	Σπύρος Ιωαννίδης	Μανώλης Λιδάκης	
22	<i>Αλχημείες</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
23	<i>Αμάν-αμάν</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	2000
24	<i>Αν δε σε βρουν χαράματα</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
25	<i>Αν είναι η αγάπη σύνορο</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
26	<i>Αν ήξερες τις νύχτες</i>	Γιάννης Σπανός	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1984

	μου			
27	Ανακαλύψαμε κάτι παλιό	Λίνα Νικολακοπούλου	Δήμητρα Γαλάνη	1995
28	Αναστασία	Δημήτρης Παπαδημητρίου	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1993
29	Ανατολικά της Εδέμ	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1991
30	Ανεβάσαμε	Λίνα Νικολακοπούλου	Λίνα Νικολακοπούλου	1989
31	Ανεμιστήρας	Νίκος Αντύπας	Δημήτρης Μπάσης	2004
32	Ανθρώπων έργα	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
33	Άννα	Μιχάλης Χατζηγιάνης	Μιχάλης Χατζηγιάνης	2017
34	Ανωτάτη Ρουμποειδής Σχολή	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος & Θίαςος	1991
35	Απ' τα κουμπάκια ανάμεσα	Νίκος Κυπουργός	Χαρούλα Αλεξίου	2001
36	Απ' την αρχή	Γιάννης Σπανός	Ελένη Δήμου	1988
37	Απ' την ώρα που σε βρήκα	Σταμάτης Κραουνάκης	Σταμάτης Κραουνάκης	1989
38	Αποθήκη	Κώστας Χατζόπουλος	Άνεμος	
39	Απόψε θέλω κάτι να συμβεί	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
40	Απόψε πουθενά	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
41	Απόψε σου μιλάει το σπίτι	Αντώνης Μιτζέλος	Πέτρος Γαϊτάνος	1992
42	Απ' έξω μη μ' αφήνεις	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
43	Αράχνη	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
44	Άρης	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
45	Άρτεμις	Δήμητρα Γαλάνη	Βασίλης Παπακωνσταντίνου	1995
46	Αρχόντω	Σταμάτης Κραουνάκης	Λίτσα Διαμάντη	1995
47	Άσε με λοιπόν	Θανάσης Καργίδης	Χριστιάνα	1989
48	Άστρο του παραδείσου	Nicola Piovanini	Θοδωρής Βουτσικάκης	
49	Ατομική μου ενέργεια	Θάνος Μικρούτσικος	Δήμητρα Γαλάνη	1995
50	Ατυχος	Σταμάτης	Μανώλης Μητσιάς &	2005

51	<i>Αυτός ο Γιώργος</i>	Κραουνάκης Σταμάτης	Σταμάτης Κραουνάκης Γιώργος Μαρίνος & Χορωδία	1991
52	<i>Αφρός</i>	Κραουνάκης Γιάννης Σπάθας	Πάνος Κατσιμίχας	2001
53	<i>Αχ Δία! (τραγούδι Πρόβουλου)</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γρηγόρης Βαλτινός & Θίασος	1986
54	<i>Αχ να ξυπνούσα</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
55	<i>Αχ! Έλα κι άναψε το φως</i>	Μίκης Θεοδωράκης	Δήμητρα Γαλάνη & Μανώλης Μητσιάς	1994
56	<i>Βακτριανή</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Ζαχαρίας Καρούνης	2013
57	<i>Βάλε το δεύτερο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Ελευθερία Αρβανιτάκη	
58	<i>Βαρύ το βήμα μου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
59	<i>Βάσανο</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
60	<i>Βενζινάδικο (</i> <i>Kustino Oro)</i>	Παραδοσιακό	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
61	<i>Βίντεο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
62	<i>Βλέφαρό μου</i>	Νίκος Κυπουργός	Χρόνης Αηδονίδης	2001
63	<i>Βράχος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
64	<i>Βρέχει</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
65	<i>Γαλάζια λίμνη</i>	Άγνωστος	Μάριος Φραγκούλης	
66	<i>Γαλάζια λίμνη</i>	Μάριος Φραγκούλης	Μάριος Φραγκούλης	2018
67	<i>Γεια</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δημήτρης Μητροπάνος	2011
68	<i>Γενικές προστακτικές</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
69	<i>Για σένα εγώ</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
70	<i>Για σένα II</i>	Βασίλης Παπακωνσταντίνου	Βασίλης Παπακωνσταντίνου	1984
71	<i>Για σένα και για μένα</i>	Χρήστος Γκάρτζος	Χρήστος Γκάρτζος	1983
72	<i>Για το λόγο</i>	Petru Guelfucci	Κώστας Θωμαΐδης	
73	<i>Γράψε ουρανός Μελίνα</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Ελεωνόρα Ζουγανέλη	
74	<i>Γυάλινη καρδιά</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
75	<i>Γύρνα</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
76	<i>Γυφτάκι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
77	<i>Δάκρυ που πονά</i>	Χρήστος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017

78	<i>Δεν απαντά</i>	Νικολόπουλος	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
79	<i>Δεν είναι η αγάπη ζωγραφιά</i>	Αντώνης Μιτζέλος	Δήμητρα Γαλάνη	1981
80	<i>Δεν είναι ώρα για τριαντάφυλλα</i>	Γιάννης Σπανός	Βίκυ Μοσχολιού	1989
81	<i>Δεν είσαι εσύ</i>	Τάκης Μουσαφίρης	Σταμάτης Κραουνάκης	1984
82	<i>Δεν έχω ιδέα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1989
83	<i>Δεν ξέρω τι μου γίνεται</i>	Γιάννης Σπάθας	Κώστας Μακεδόνας	2007
84	<i>Δεν υπάρχω</i>	Βασίλης Λέκκας	Βασίλης Παπακωνσταντίνου	1984
85	<i>Δεσποινίς Βαλεντίν</i>	Chris De Burgh	Αλίκη Βουγιουκλάκη	1990
86	<i>Δι' ευχών</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χαρούλα Αλεξίου	1992
87	<i>Διαβατήριο</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
88	<i>Διαμάντια</i>	Νίκος Αντύπας	Νανά Μούσχουρη	2005
89	<i>Διθέσιο</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
90	<i>Δικαίωμα</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1987
91	<i>Δικό σου το πέλαγο</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
92	<i>Δικός μου ο κόσμος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1984
93	<i>Δόξα να λες</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
94	<i>Δράκος</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
95	<i>Δυνατά</i>	Ara Dinkjian	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
96	<i>Δυο παλτά</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
97	<i>Δύσκολοι καιροί</i>	Γιάννης Σπανός	Δήμητρα Γαλάνη	1981
98	<i>Έβαζα Χ</i>	Στέφανος Κορκολής	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2010
99	<i>Εγώ μιλάω για δύναμη</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
100	<i>Εγώ που σ' αγαπούσα μια ζωή</i>	J. Ghesnut	Δήμητρα Γαλάνη	1983
101	<i>Εδώ Αθήναι</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
102	<i>Εδώ κοιμάμαι</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
103	<i>Έθνος μου εξαίρετο</i>	Σταύρος Ξαρχάκος	Σταύρος Ξαρχάκος	2017
104	<i>Είσαι το αστέρι μου</i>	Χρυσόστομος Μουράτογλου	Μιχάλης Χατζηγιάννης	2017
105	<i>Είσοδος γυναικείου χορού</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίαςος	1986

106	<i>Είχα μια βάρκα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
107	<i>Έλα νιότη μου πέρνα</i>	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
108	<i>Ελευθερία</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Τρίφωνο	2010
109	<i>Ελπίδα</i>	Goran Bregonic	Γιώργος Νταλάρας	
110	<i>Έμαθε η καρδιά</i>	Κώστας Λειβαδάς	Δήμητρα Παπίου	2010
111	<i>Εμείς οι δυο</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
112	<i>Εμένα με συμφέρει</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1995
113	<i>Εμπορεύματα</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
114	<i>Έναρξη</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίαςος	1986
115	<i>Εντομοκτόνο</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
116	<i>Έξοδος κινδύνου</i>	Γιάννης Σπανός	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1984
117	<i>Έξοδος στρατοπέδου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίαςος	1991
118	<i>Επέτειος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
119	<i>Επιθεώρηση</i>	Διονύσης Τσακνής	Λάκης Λαζόπουλος & Κώστας Τσιάνος	
120	<i>Επιστολή</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
121	<i>Ερωτας αγκάθι</i>	Μιχάλης Χατζηγιάννης	Μιχάλης Χατζηγιάννης	2017
122	<i>Έτσι όπως τα λες</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
123	<i>Εφυγα</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
124	<i>Ζελατίνα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
125	<i>Ζωγράφισε</i>	Αντώνης Μιτζέλος	Ελευθερία Αρβανιτάκη	2005
126	<i>Η άνοιξη</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1985
127	<i>Η αφορμή</i>	Nicola Piovanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
128	<i>Η βαλίτσα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
129	<i>Η βάρκα</i>	Ara Dinkjian	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1994
130	<i>Η Βόλτα</i>	Μάριος Φραγκούλης	Μάριος Φραγκούλης	
131	<i>Η γλάστρα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
132	<i>Η δικιά μας ψυχή</i>	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
133	<i>Η δουλειά</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
134	<i>Η εποχή της αγάπης</i>	Μάνος Χατζιδάκις	Δήμητρα Γαλάνη	1998
135	<i>Η ευτυχία της</i>	Χρήστος	Μιχάλης Δημητριάδης	1993

	<i>Ευτυχίας</i>	Νικολόπουλος		
136	<i>Η κίνηση</i>	Αθηνά Ανδρεάδη	Αθηνά Ανδρεάδη	2014
137	<i>Η κόλαση</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
138	<i>Η κουρτίνα</i>	Άγνωστος	Εβελίνα Αγγέλου	
139	<i>Η κρήνη των ευχών</i>	Nicola Rionanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
140	<i>Η κρουαζιέρα του διαδρόμου (Κουπαστή)</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Κατιάνα Μπαλανίκα	1992
141	<i>Η μάσκα</i>	Χρυσόστομος Μουράτογλου	Δήμητρα Γαλάνη	2007
142	<i>Η μπλούζα</i>	Γιάννης Σπάθας	Ελένη Βιτάλη	2001
143	<i>Η νύχτα είναι δίπλα σου</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
144	<i>Η νύχτα θέλει</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χριστιάνα	1982
145	<i>Η ξενιτιά</i>	Ara Dinkjian	Ελευθερία Αρβανιτάκη	
146	<i>Η οδός</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσίας	2005
147	<i>Η πατρίδα</i>	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
148	<i>Η πεταλούδα</i>	Δήμος Αναστασιάδης	Δήμητρα Παπίου	2010
149	<i>Η πρώτη μας φορά</i>	Νίκος Αντύπας	Νανά Μούσχουρη	2005
150	<i>Η σιωπή</i>	Νίκος Αντύπας	Γιώργος Νταλάρας	2001
151	<i>Η σκάλα τ' ουρανού</i>	Μάνος Χατζιδάκις	Δήμητρα Γαλάνη	1998
152	<i>Η Σουλτάνα η Φωφώ</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
153	<i>Η σωτηρία της ψυχής</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1985
154	<i>Η ώρα</i>	Νίκος Αντύπας	Χάρης Κατσιμίχας	2001
155	<i>Ήθελα να φύγω</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
156	<i>Ήρθε η ώρα</i>	Θανάσης Καργίδης	Χριστιάνα	1989
157	<i>Θα γυρνάς στη βροχή</i>	Χρήστος Γκάρτζος	Χρήστος Γκάρτζος	1983
158	<i>Θα πάθεις έρωτα</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
159	<i>Θάλασσα</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Μίλβα	1994
160	<i>Θέλουμε πολλά</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
161	<i>Θέλω να σε δω</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1993
162	<i>Θεός αν είναι</i>	Goran Bregovic	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
163	<i>Θήλεα, θήλεα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσίας	
164	<i>Καμέ του κόσμου</i>	Κώστας Καλδάρης	Γιώργος Νταλάρας	1988
165	<i>Κάθε βράδυ που θα φεύγεις</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χριστιάνα	1982

166	<i>Κάθε στιγμή να ζεις του κόσμου</i>	Petru Guelfucci	Γιώργος Κιμούλης	
167	<i>Κάθε φορά</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
168	<i>Καθρέφτης</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
169	<i>Καθρεφτίζω το νου</i>	Παραδοσιακό	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
170	<i>Καλά Μαντάτα</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
171	<i>Καλά περνάω</i>	Στέφανος Κορκολής	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2010
172	<i>Καλημέρα παιδιά</i>	Γιώργος Φιλιππάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1985
173	<i>Καληνύχτα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1985
174	<i>Καληνύχτα</i>	Γιάννης Σπανός	Διονύσης Θεοδόσης	1984
175	<i>Καληνύχτα κοιμήσου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
176	<i>Καμιά φορά</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
177	<i>Κανονικά</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
178	<i>Κάποιος άλλος έγινα</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
179	<i>Καρδιά κοίτα</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
180	<i>Καρδιά μου εγώ</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
181	<i>Κάρμεν</i>	Θανάσης Καργίδης	Χριστιάνα	1989
182	<i>Κάτι θάλασσες</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Μαριάννα Πολυχρονίδη	2017
183	<i>Κάτω απ' την Ακρόπολη</i>	Νίκος Αντύπας	Νίκος Κουρουπάκης & Χρυσούλα Κεχαγιόγλου	2001
184	<i>Κι είχες χαθεί</i>	Βαγγέλης Παπαθανασίου	Δήμητρα Γαλάνη	1983
185	<i>Κι ήταν πάντα η νύχτα</i>	Γιάννης Σπανός	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1984
186	<i>Κι ύστερα ήρθαν οι μέλισσες</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μαρινέλλα	2000
187	<i>Κιβωτός</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1985
188	<i>Κινησίας Τσα τσα τσα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίαςος & Κώστας Ίτσιος	1986
189	<i>Κλείσε το φως</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
190	<i>Κοίτα εγώ</i>	Γιάννης Σπανός	Ελένη Δήμου	1988
191	<i>Κοίτα κοίτα (Μη φοβηθείς τη φωτιά)</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου	Αλκίνοος Ιωαννίδης	1994

192	<i>Κοίτα με</i>	Μιχάλης Χατζηγιάννης	Μιχάλης Χατζηγιάννης	2017
193	<i>Κοίτα μια νύχτα</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
194	<i>Κόκκινα χαλιά</i>	Κώστας Καλδάρης	Μαρία Φωτίου	1988
195	<i>Κόκκινο τρένο (Corre il soldato)</i>	Vinicio Caposella	Δήμητρα Γαλάνη	2007
196	<i>Κόσμε μου ἔγινες πληγή</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Δημήτρης Μητροπάνος	1996
197	<i>Κράτα με εδώ</i>	Μιχάλης Χατζηγιάννης	Μιχάλης Χατζηγιάννης	2016
198	<i>Κρατάει χρόνια αυτή η κολώνια</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
199	<i>Κρυφό δωμάτιο</i>	Ανδρέας Κατσιγιάννης	Γιώργος Νταλάρας	
200	<i>Κυκλοφορώ κι οπλοφορώ</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1985
201	<i>Κύματα</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
202	<i>Κυρά Φροσύνη</i>	Παραδοσιακό	Τρίφωνο	2008
203	<i>Λάβα</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
204	<i>Λάμπα θυέλλης</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
205	<i>Λάμπει</i>	Paolo Conte	Χαρούλα Αλεξίου	
206	<i>Λάμψη φωτοβολίδα</i>	Μιχάλης Χατζηγιάννης	Μιχάλης Χατζηγιάννης	2017
207	<i>Μ' άλλον μοιάζεις</i>	Rebolledo Nieves	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2010
208	<i>Μ' αυτόν τον έρωτα</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
209	<i>Μ' ένα φιλί</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2010
210	<i>Μαγδαληνή</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1995
211	<i>Μάγισσα</i>	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
212	<i>Μάγος έρωτας</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
213	<i>Μαμά γερνάω</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
214	<i>Μαρμαράκι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Κώστας Μακεδόνας & Σταμάτης Κραουνάκης	1998
215	<i>Μαρόκο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1985
216	<i>Μαύρο χιόνι</i>	Παραδοσιακό	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
217	<i>Με γυναικεία κι αντρικά</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
218	<i>Με τα μάτια της ευτυχίας</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Χρήστος Νικολόπουλος & Λάκης Λαζόπουλος	2007

219	<i>Με την καλή την έννοια</i>	Τάσος Γκρους	Μιχάλης Δημητριάδης	1998
220	<i>Με την πλάτη</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Ελευθερία Αρβανιτάκη	2000
221	<i>Με το ίδιο βήμα θα γυρίσω</i>	Sezen Aksu	Χαρούλα Αλεξίου & Sezen Aksu	2000
222	<i>Με το ίδιο μακό</i>	Αντώνης Μιτζέλος	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
223	<i>Με το φορητό του ουρανό μου</i>	Laza Ristovski	Μανώλης Μητσιάς	1996
224	<i>Μεγάλη αγάπη</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
225	<i>Μένω εκτός</i>	Ara Dinkjian	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
226	<i>Μεσημέρι</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
227	<i>Μεσοτοιχία</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
228	<i>Μη σε νοιάζει</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
229	<i>Μη φεύγεις</i>	Νίκος Κυπουργός	Ελευθερία Αρβανιτάκη	2005
230	<i>Μια γουλιά καφές</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
231	<i>Μια πίστα από φώσφορο</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
232	<i>Μια σταγόνα βάσανο</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
233	<i>Μια φωτογραφία</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
234	<i>Μικρή βιογραφία</i>	Ανδρέας Κατσιγιάννης	Γιώργος Νταλάρας	
235	<i>Μιλάω παλιά</i>	Μίκης Θεοδωράκης	Μανώλης Μητσιάς	1994
236	<i>Μοίρες</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
237	<i>Μόνο του</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
238	<i>Μονολογος της Αυσιστράτης</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίασος	1986
239	<i>Μωρό</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
240	<i>Να `ρχεται η άνοιξη</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
241	<i>Να `σαι ήλιος και φεγγάρι</i>	Mauzy Yeston	Μάριος Φραγκούλης & Άλκηστις Πρωτοψάλτη	
242	<i>Να `ταν η χαρά οικόπεδο (Borino Oro)</i>	Παραδοσιακό	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
243	<i>Να `χε η νύχτα άκρη</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1993
244	<i>Να ζήσω ή να πεθάνω</i>	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992

245	<i>Να λέει τ' όνομά σου</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
246	<i>Να μ' αγαπάς</i>	Carlos Libedinsky	Τρίφωνο	2008
247	<i>Να σου λερώνω το φιλί</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Βίκυ Μοσχολιού	1981
248	<i>Να το φως</i>	Trevor Horn	Γιάννης Κότσιρας	
249	<i>Να' μαι κοντά σου</i>	Nicola Piovanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
250	<i>Ναι θα πω</i>	Νίκος Αντύπας	Μελίνα Ασλανίδου	2001
251	<i>Νανούρισμα</i>	Kiki Lesendric & Zoran Babovic	Μανώλης Μητσιάς	1996
252	<i>Νοσταλγία</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
253	<i>Νύχτα χλωμή</i>	Amani	Δήμητρα Γαλάνη	
254	<i>Ξεχνώ</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίασος	1986
255	<i>Ο Αχιλλέας αστροναύτης</i>	Παναγιώτης Καλαντζόπουλος	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2006
256	<i>Ο Γάτος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
257	<i>Ο Δερβίσης</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
258	<i>Ο εαυτός</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
259	<i>Ο έρωτας (Τη νύχτα αυτή ο έρωτας)</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίασος	1984
260	<i>Ο έρωτας γυμνός</i>	Άγνωστος	Μάριος Φραγκούλης	
261	<i>Ο έρωτας γυμνός</i>	Luz Casal	Μάριος Φραγκούλης	2019
262	<i>Ο έρωτας γυμνός: Madrugada</i>	Luz Casal	Μάριος Φραγκούλης	
263	<i>Ο κόμπος</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
264	<i>Ο κόσμος</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
265	<i>Ο κόσμος πήγε πάσο</i>	Κώστας Καλδάρας	Γιώργος Νταλάρας	1988
266	<i>Ο μάντης</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Δήμητρα Παπίου	2010
267	<i>Ο Σουλτάνος της Βαβυλώνας και η γυναίκα</i>	Angelo Branduardi	Λαυρέντης Μαχαιρίτσας & Angelo Branduardi	2001
268	<i>Ο στρατιώτης</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
269	<i>Ο τηλεφωνητής</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
270	<i>Ό,τι ανέβασε η καρδιά</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2016
271	<i>Ό,τι βάλω στο νου μου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χριστιάνα	1982
272	<i>Ό,τι κι αν γίνει</i>	Δημήτρης	Χαρούλα Αλεξίου	1994

273	<i>Ο.Η.Ε Μπούκι μπούκι</i>	Παπαδημητρίου Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος & Άννα Παναγιωτοπούλου	1991
274	<i>Οι δρόμοι</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου	Χαρούλα Αλεξίου	1994
275	<i>Οι φίλοι μου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
276	<i>Όλα είναι αγάπη</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
277	<i>Όλα ένα</i>	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
278	<i>Όλα μου φταίνε</i>	Κώστας Καλδάρης	Δήμητρα Γαλάνη	1988
279	<i>Ομόνοια</i>	Γιώργος Τσεπίλης	Γιώργος Νταλάρας	2007
280	<i>Όμορφη ζωή</i>	Nicola Piovanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
281	<i>Όμορφη μου αγάπη</i>	Zoran Simganovic	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
282	<i>Όπως μπαίνει κανείς στη θάλασσα</i>	Δάφνη Γεωργίου	Μελίνα Τανάγρη	
283	<i>Όπως παίζει το φως</i>	Θάνας Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
284	<i>Οπωσδήποτε παράθυρο</i>	Γιάννης Σπάθας	Τάνια Τσανακλίδου	2001
285	<i>Οριζόντια εικόνα</i>	Μάνος Χατζιδάκις	Δήμητρα Γαλάνη	1998
286	<i>Όρκος</i>	Goran Bregovic	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
287	<i>Όστρακο</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
288	<i>Όταν δεν μπορείς</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίαςος	1991
289	<i>Ουτ' ένας ανθρωπος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Κώστας Μακεδόνας	1989
290	<i>Ούτε που ρώτησα</i>	Γιάννης Σπανός	Μανώλης Λιδάκης	1990
291	<i>Πάει, πάει (Non e' l' amore che va via)</i>	Vinicio Caposella	Δήμητρα Γαλάνη	2007
292	<i>Παιδικά παιχνίδια</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1984
293	<i>Παιχνίδι για δύο</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη & Γιάννης Πάριος	1989
294	<i>Παλιά μερσεντές</i>	Κώστας Χαριτοδιπλωμένος	Κώστας Χαριτοδιπλωμένος	1988
295	<i>Πάμε κάπου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
296	<i>Πάμε κοπέλες</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη & Θίαςος	1986
297	<i>Πανδρόσου</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
298	<i>Παντού</i>	Χρυσόστομος Μουράτογλου	Μιχάλης Χατζηγιάννης	2017
299	<i>Παραδέχτηκα</i>	Παραδοσιακό	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991

300	<i>Παραδόσου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
301	<i>Παραμύθι</i>	Νίκος Αντύπας	Αλκηστis Πρωτοψάλτη	2000
302	<i>Παράπονο</i>	Ara Dinkjian	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1994
303	<i>Πάρωδος ανδρικού χορού</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς & Θίαςος	1986
304	<i>Πάτωμα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
305	<i>Περιπολία</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Αλκηστis Πρωτοψάλτη	1985
306	<i>Πες μου</i>	Λίνα Νικολακοπούλου	Αργυρώ Καπαρού	2013
307	<i>Πέτα στα όνειρά μου</i>	Nicola Piovanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
308	<i>Πεταλούδα της φωτιάς</i>	Oscar Strok	Μαργαρίτα Ζορμπαλά	2000
309	<i>Πέφτει η νύχτα βαριά</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος & Χορωδία	1991
310	<i>Πήρα χάρη</i>	Goran Bregovic	Αλκηστis Πρωτοψάλτη	1991
311	<i>Πίνακες</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Μαριάννα Πολυχρονίδη	2017
312	<i>Πλάι στο νερό</i>	David Torrens	Δήμητρα Γαλάνη	2007
313	<i>Ποιος αντέχει απόψε μόνος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
314	<i>Πορτοκάλι</i>	Νίκος Αντύπας	Αλκηστis Πρωτοψάλτη	1997
315	<i>Πόσα γράφει η αγάπη ακόμα</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	
316	<i>Πόσα χρόνια ακόμα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χριστιάνα	1982
317	<i>Πόσο</i>	Nicola Piovanni	Θοδωρής Βουτσικάκης	
318	<i>Ποτέ</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
319	<i>Πού σε πήγε</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
320	<i>Πουλί Θαλασσινό</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Γιώργος Σαρρής	1997
321	<i>Πριν το τέλος</i>	Lucio Battisti	Βασίλης Παπακωνσταντίνου	1984
322	<i>Προσεχώς</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
323	<i>Προσωπικά</i>	Γιάννης Σπανός	Ελένη Δήμου	1988
324	<i>Προσωπικά</i>	Γιάννης Σπανός	Φωτεινή Σαββατιανού	
325	<i>Πρόσωπο με πρόσωπο</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
326	<i>Πρωτοσέλιδο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Σταμάτης Κραουνάκης	
327	<i>Πυρ γυνή και</i>	Σταμάτης	Αλκηστis Πρωτοψάλτη &	1987

	θάλασσα	Κραουνάκης	Κώστας Γανωτής	
328	Πυρκαγιά με πυρκαγιά	Βασίλης Παϊτέρης	Ελευθερία Αρβανιτάκη & Βασίλης Παϊτέρης	1993
329	Πυρόσβεση	Νίκος Αντύπας	Ελένη Βιτάλη	2001
330	Πώς γίνανε τα λόγια μας	Γιάννης Σπανός	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1984
331	Πώς περνούν οι άνθρωποι	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
332	Ρώτα να σου πουν τα χιόνια	Θάνος Μικρούτσικος	Μαριάννα Πολυχρονίδη	2017
333	Σ' όποιον αρέσουμε	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη	1986
334	Σ' αγαπάω φίλε	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1991
335	Σαϊτιά	Cok Rakia & Nestor	Μιχάλης Χατζηγιάννης & Θανάσης Αλευράς	2017
336	Σάμπα από σπίτι	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
337	Σαν παράσταση	Παραδοσιακό	Τρίφωνο	2010
338	Σε βρήκα	Χρήστος Γκάρτζος	Χρήστος Γκάρτζος	1983
339	Σε παραλίες κι αμμουδιές	Νίκος Αντύπας	Γιώργος Νταλάρας	2001
340	Σε ποιον να πω το σ' αγαπώ	Μιχάλης Χατζηγιάννης	Δήμητρα Γαλάνη & Μιχάλης Χατζηγιάννης	2017
341	Σε ρώταγα στο Φάληρο	Άγνωστος	Εβελίνα Αγγέλου	
342	Σεισμός	Θάνος Μικρούτσικος	Μαριάννα Πολυχρονίδη	2017
343	Σελήνη	Σταμάτης Κραουνάκης	Σοφία Χρήστου	1995
344	Σερενάτα της νύχτας	Μάριος Φραγκούλης	Μάριος Φραγκούλης	
345	Σήκω παιδί μου	Σταμάτης Κραουνάκης	Βίκυ Μοσχολιού	1989
346	Σήμερα δεν ήθελα πολλά	Γιάννης Σπάθας	Μανώλης Λιδάκης	2001
347	Σίδερο με ατμό	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
348	Σκάλα	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
349	Σκάρλετ	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1984
350	Σκεπάστε τα ραδιόφωνα	Θανάσης Καργίδης	Χριστιάνα	1992
351	Σκούρα τα πράγματα	Γιάννης Σπανός	Ελένη Δήμου	1988

352	Σπινθήρας	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
353	Στα καταστήματα	Σταμάτης Κραουνάκης	Λίτσα Διαμάντη	1995
354	Στα κίτρινα φώτα	Leonard Cohen	Δήμητρα Γαλάνη	1981
355	Στα χέρια της βραδιάς	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
356	Σταθερά στα όνειρα	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
357	Στείλε μήνυμα	Παραδοσιακό	Τρίφωνο	2010
358	Στερεότυπα	Χρυσόστομος Μουράτογλου	Δήμητρα Γαλάνη	2007
359	Στεριές	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
360	Στην άκρη ενός φιλιού	Mc Olan	Μαργαρίτα Ζορμπαλά	2000
361	Στην Ακρόπολη	Απόλλων Ρέτσος	Ζαχαρίας Καρούνης	2013
362	Στην ομίχλη των καιρών	Θάνος Μικρούτσικος	Θάνος Μικρούτσικος	2017
363	Στην ουρά τ' ουρανού	Νίκος Αντύπας	Χρυσούλα Κεχαγιόγλου	2001
364	Στο δρόμο με τα χάλκινα	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
365	Στο παλάτι της καρδιάς σου	Antonio Quintero & Manuel Quiroga	Ελευθερία Αρβανιτάκη	2008
366	Στο πάρκο	Νίκος Αντύπας	Νίκος Κουρουπάκης	2001
367	Στολίδια	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίαςος & Γιώργος Λέφας	1986
368	Στον έβδομο	Ευανθία Ρεμπούτσικα	Γιώργος Περρής	
369	Στου κόσμου το μπαλκόνι	Ανδρέας Κατσιγιάννης	Γιώργος Νταλάρας	
370	Στουρνάρα	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
371	Στρηπ-τηζ	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
372	Συναυλία	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
373	Συνεργείο	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
374	Τα δευτερόλεπτα	Μάριος Φραγκούλης	Μάριος Φραγκούλης	
375	Τα καινούρια φτερά	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1995
376	Τα καντήλια	Σταμάτης Κραουνάκης	Σταμάτης Κραουνάκης & Λίνα Νικολακοπούλου	1995
377	Τα καράβια	Δάφνη Αλεξανδρή	Δήμητρα Παπίου	2010
378	Τα καρέλια	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
379	Τα λεφτά	Σταμάτης	Σταμάτης Κραουνάκης &	1998

		Κραουνάκης	Λίνα Νικολακοπούλου & Κώστας Σκανδάλης	
380	<i>Τα λιοντάρια</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
381	<i>Τα μάτια σου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
382	<i>Τα μεγάλα μου τα λάθη</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
383	<i>Τα όνειρα του καθενός</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ζωή Παπαδοπούλου	2017
384	<i>Τα πέδιλα</i>	Νίκος Αντύπας	Χαρούλα Αλεξίου	1992
385	<i>Τα πιο ωραία λαϊκά</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
386	<i>Τα σπίτια</i>	Μη διαθέσιμο 	Λίνα Νικολακοπούλου	2008
387	<i>Τα συρτάρια</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
388	<i>Τα σχοινιά</i>	Ara Dinkjian	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1994
389	<i>Τα φτερά</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
390	<i>Τα ψέματα τελειώσανε</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
391	<i>Ταμπού</i>	Γιώργος Χατζηνάσιος	Δήμητρα Γαλάνη & Τάνια Τσανακλίδου & Γιώργος Χατζηνάσιος	1986
392	<i>Τέτοιες νύχτες</i>	Γιάννης Σπανός	Ελένη Δήμου	1988
393	<i>Τζάμπα κόπος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1983
394	<i>Τζίλντα (Κι εμείς στα σύννεφα)</i>	Νίκος Αντύπας	Λαυρέντης Μαχαιρίτσας	2001
395	<i>Της καληνύχτας τα φιλιά</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ελευθερία Αρβανιτάκη	1991
396	<i>Τι καλό</i>	Στέρεο Νόβα	Στέρεο Νόβα	1998
397	<i>Τι κι αν σ' τα πω</i>	Χρήστος Νικολόπουλος	Ελένη Δήμου & Χρήστος Νικολόπουλος	1996
398	<i>Τι μπορούσα να σου πω</i>	Γιάννης Σπανός	Δήμητρα Γαλάνη	1981
399	<i>Τι να πεις, τι να πω</i>	Γιάννης Σπανός	Διονύσης Θεοδόσης	1984
400	<i>Τι να το κάνω το φιλί</i>	Γιώργος Σταυριανός	Αλέξανδρος Χατζής	1994
401	<i>Τι τα θες</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Αρλέτα	1989
402	<i>Τις Κυριακές θα σε γυρεύω</i>	Χρήστος Γκάρτζος	Χρήστος Γκάρτζος	1983
403	<i>Το cd</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Δήμητρα Γαλάνη	1995
404	<i>Το musical της κόρης που αυτοκτόνησε</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Κατιάνα Μπαλανίκα	1992

405	<i>Το ἔχω</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δημήτρης Μητροπάνος	2011
406	<i>Το αίνιγμα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χριστιάννα	1982
407	<i>Το αίνιγμά του ο άνθρωπος</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Ζαχαρίας Καρούνης	2013
408	<i>Το αναπηράκι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
409	<i>Το βατραχάκι κι άλλες ιστορίες</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Σταμάτης Κραουνάκης & Λίνα Νικολακοπούλου	1998
410	<i>Το έκτο πάτωμα (Έναρξη του έργου)</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίαςος	1992
411	<i>Το εμβατήριο της σκούπας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίαςος	1992
412	<i>Το θρίλερ</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	1984
413	<i>Το καλοκαίρι θα ῥθεί</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χριστιάννα	1982
414	<i>Το κάστρο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
415	<i>Το κλειδί</i>	Σπύρος Ιωαννίδης	Μιχάλης Δημητριάδης	
416	<i>Το κουπί</i>	Στέλιος Βαμβακάρης	Εβελίνα Αγγέλου	2009
417	<i>Το λουλούδι</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
418	<i>Το μάθημα (Μάθημα Ελληνικής ιστορίας)</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος & Θίαςος	1984
419	<i>Το μηδέν, το ένα</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
420	<i>Το μπλοκ</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
421	<i>Το νήμα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίαςος	1986
422	<i>Το ξύλο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς	2005
423	<i>Το ούζο</i>	Γιάννης Σπάθας	Θεόφιλος Λέκκας	2007
424	<i>Το πάθος που διώκεται</i>	Μίκης Θεοδωράκης	Μανώλης Μητσιάς	1994
425	<i>Το πάρτι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1984
426	<i>Το πάρτι</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
427	<i>Το ρόδο της Ανατολής (La flor de Estambul)</i>	Eric Satie	Δήμητρα Γαλάνη	2007
428	<i>Το σπίτι αυτό</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Αλίκη Βουγιουκλάκη	1990
429	<i>Το σπίτι μου</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013

430	<i>Το ταξί μου</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
431	<i>Το τραγούδι Ντυφαγιέλ</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Κατιάνα Μπαλανίκα & Χρήστος Βαλαβανίδης	1992
432	<i>Το τραγούδι της star</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άννα Παναγιωτοπούλου	1992
433	<i>Το τραγούδι της Αλίκης</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Αλίκη Βουγιουκλάκη	1989
434	<i>Το τραγούδι της Γκρίζας Κυρίας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Νένα Μεντή & Κατιάνα Μπαλανίκα	1992
435	<i>Το τραγούδι της Ζήλιας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Νένα Μεντή & Γιώργος Νινιός & Χρήστος Χατζηπαναγιώτης	1992
436	<i>Το τραγούδι της ιδιοκτησίας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Ελένη Γερασιμίδου	1992
437	<i>Το τραγούδι της καλής ψυχής</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άννα Παναγιωτοπούλου & Τάσος Χαλκιάς	1992
438	<i>Το τραγούδι της κουτσομπόλας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άννα Παναγιωτοπούλου	1992
439	<i>Το Τραγούδι Της Πενίας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Ελισάβετ Κωνσταντινίδη	2004
440	<i>Το τραγούδι της Τίτα Ρίτα, Τίτα Φόνε, Τίτα Πε</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άννα Παναγιωτοπούλου & Θίασος	1991
441	<i>Το τραγούδι του γάμου</i>	Νίκος Κυπουργός	Θανάσης Παπακωνσταντίνου & Ψαραντώνης	2001
442	<i>Το τραγούδι του καλλιτέχνη</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άννα Παναγιωτοπούλου & Χρήστος Βαλαβανίδης	1992
443	<i>Το τραγούδι του Κικί</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίασος	1992
444	<i>Το τραγούδι του κοριού</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άννα Παναγιωτοπούλου & Σοφία Ολυμπίου	1992
445	<i>Το τραγούδι του Νείλου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1991
446	<i>Το τραγούδι του πατέρα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Χρήστος Χατζηπαναγιώτης & Τάσος Χαλκιάς	1992
447	<i>Το τραγούδι των 20 χρόνων</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Νινιός	1992
448	<i>Το χειροκρότημα Του Αγίου</i>	Δήμητρα Γαλάνη	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1987
449	<i>Βαλεντίνου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Βίκυ Μοσχολιού	1981
450	<i>Του Αη Γιώργη (Ederlezi)</i>	Goran Bregovic	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
451	<i>Τραγούδι μου</i>	Marcel Khalife	Ελένη Τσαλιγοπούλου	2008

452	<i>Τρεις αγγέλοι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1985
453	<i>Τρελός για σένα</i>	Sting	Γιώργος Νταλάρας & Sting	2001
454	<i>Τριανταφυλλάκι</i>	Goran Bregovic	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1991
455	<i>Τριανταφυλλιά του κόσμου</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1997
456	<i>Τρίτο στεφάνι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1995
457	<i>Τρόμαξα</i>	Γιάννης Σπάθας	Λαυρέντης Μαχαιρίτσας & Ελένη Βιτάλη	2001
458	<i>Τσιφτετέλι</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τάνια Τσανακλίδου	1988
459	<i>Των αστεριών οι σκόνες</i>	Κώστας Μπαλταζάνης	Δήμητρα Παπίου	2010
460	<i>Τώρα λέει η καρδιά</i>	Στέφανος Κορκολής	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2010
461	<i>Τώρα οι μηχανές</i>	Γιάννης Σπάθας	Βασίλης Λέκκας	2007
462	<i>Υδράργυρος</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	
463	<i>Υδρόγειες Σφαίρες</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
464	<i>Υπάρχουνε δρόμοι</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
465	<i>Υπερωκεάνιο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	1993
466	<i>Φευγαλέο</i>	Kiki Lesendric	Μανώλης Μητσιάς	1996
467	<i>Φινάλε (Το τραίνο)</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Γιώργος Μαρίνος	1984
468	<i>Φινάλε - έξοδος</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίασος	1986
469	<i>Φινάλε του έργου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Θίασος	1992
470	<i>Φλόγα</i>	Νίκος Αντύπας	Μαρινέλλα	2004
471	<i>Φλου φωτογραφίες</i>	Νίκος Αντύπας	Δημήτρης Μπάσης	2004
472	<i>Φουρτούνια στο πλυντήριο</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Τρίφωνο	2008
473	<i>Φτάνει</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Σταμάτης Κραουνάκης	1998
474	<i>Χαράματα</i>	Νίκος Αντύπας	Άλκηστις Πρωτοψάλτη	2000
475	<i>Χειρολαβές</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
476	<i>Χιλιάδες δρόμοι</i>	Δάφνη Αλεξανδρή	Αργυρώ Καπαρού	2013
477	<i>Χορεύαμε τα λόγια</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Μαριάννα Πολυχρονίδη	2017
478	<i>Χορικό της γυναικείας τυραννίας</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Άλκηστις Πρωτοψάλτη & Θίασος	1986
479	<i>Χορικό της συμφιλίωσης</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίασος	1986
480	<i>Χορικό του μύθου</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Μανώλης Μητσιάς & Θίασος	1986

481	<i>Χρησμός</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Λάκης Λαζόπουλος & Θίασος	1986
482	<i>Χρόνια</i>	Paolo Conte	Χαρούλα Αλεξίου	
483	<i>Χρυσανγή</i>	Αρλέτα	Αρλέτα & Μανώλης Λιδάκης	1990
484	<i>Χωρίς αναφορές</i>	Σταύρος Ξαρχάκος	Γιάννης Πάριος	1986
485	<i>Χωρίς εσένα</i>	Σταμάτης Κραουνάκης	Δήμητρα Γαλάνη	1984
486	<i>Ψέμα κι εσύ</i>	Θάνος Μικρούτσικος	Χαρούλα Αλεξίου	1990
487	<i>Ω! Κιτάρε</i>	Enrico Macias	Γιώργος Μαργαρίτης	2010
488	<i>Ως το τέλος του έρωτα</i>	Leonard Cohen	Τρίφωνο	2010

[**πηγή:** στίχοι info: Διαθέσιμο στο: https://stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=index&sort=alpha&lyricist_id=104 {τελευταία πρόσβαση στις 23 Μαΐου 2022}]

**ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΠΟΥ
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ
ΣΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ**

Του γιοφυριού της Άρτας

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
Γιοφύριν εθεμέλιωναν στις Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν.
Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:
«αλίμονο στους κόπους μας, κρίμα στις δούλεψές μας,
ολημερίς να χτίζουμε, το βράδυ να γκρεμίζεται!»
Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε, ανθρωπινή λαλίτσα:
«α δε στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει·
και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα,
πόρχεται αργά τ' αποταχύ και πάρωρα το γιόμα».
Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας και του θανάτου πέφτει.
Πιάνει, μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόνι:
αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα,
αργά να πάει και να διαβεί της Άρτας το γιοφύρι.
Και το πουλί παράκουσε κι αλλιώς επήγε κι είπε:
«Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το γιόμα,
γοργά να πας και να διαβείς της Άρτας το γιοφύρι».
Να τηνε κι εξανάφανεν από την άσπρη στράτα.
Την είδ' ο πρωτομάστορας, ραγίζεται η καρδιά του.
από μακριά τους χαιρετά κι από κοντά τους λέει:
«Γεια σας, χαρά σας, μάστοροι και σεις οι μαθητάδες,
μα τι έχει ο πρωτομάστορας κι είναι βαργωμισμένος;

– Το δαχτυλίδι τόπεσε στην πρώτη την καμάρα,
και ποιος να μπει και ποιος να βγει το δαχτυλίδι νά βρει;
– μάστορα, μην πικραίνεσαι κι εγώ να πά’ σ’ το φέρω,
εγώ να μπω, κι εγώ να βγω, το δαχτυλίδι νά βρω».

Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στη μέση επήγε·
«Τράβα, καλέ μ’, τον άλυσσο, τράβα την αλυσίδα,
τι όλον τον κόσμο ανάγειρα και τίποτε δεν ήβρα».

Ένας πιχάει με το μυστρί, κι άλλος με τον ασβέστη,
παίρνει κι ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθο.

«Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα στο ριζικό μας!
Τρεις αδερφάδες είμαστε, κι οι τρεις κακογραμμένες,
η μια ’χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον αφράτη,
κι εγώ η πλιο στερνότερη της Άρτας το γιοφύρι.

Ως τρέμει το καρυτόφυλλο, να τρέμει το γιοφύρι,
κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα, να πέφτουν οι διαβάτες.

– Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε,
πόχεις μονάκριβο αδερφό, μη λάχει και περάσει».

Κι αυτή το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δίνει.
«αν τρέμουν τ’ άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι,
κι αν πέφτουν τ’ άγρια πουλιά, να πέφτουν οι διαβάτες,
τι έχω αδερφό στην ξενιτιά, μη λάχει και περάσει».

Ν. Γ. Πολίτη,

Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού

[πηγή: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ΄ Γυμνασίου, Παναγιώτης Καγιαλής, Χριστίνα Ντουνιά, Θεοδώρα Μέντη, ΥΠ.Π.Ε.Θ. Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σσ. 12, 13].

Γιώργος Σεφέρης

Ελένη

ΤΕΥΚΡΟΣ

... ες γην εναλίαν Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν
οικείν Απόλλων, όνομα νησιωτικόν
Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν πάτρας.

.....

ΕΛΕΝΗ

Ουκ ήλθον ες γην Τρωάδ', αλλ' είδωλον ην.

.....

ΑΓΓΕΛΟΣ

Τι φης;

Νεφέλης άρ' άλλως είχομεν πόνους πέρι;

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: ΕΛΕΝΗ.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.»

Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,

συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους

στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές

αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.

Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη

βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω φιλήματα·

και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.»

Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί;

Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:

καινούριους τόπους, καινούριες τρέλες των ανθρώπων ή των θεών·

η μοίρα μου που κυματίζει

ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα

και μian άλλη Σαλαμίνα

μ' έφερε εδώ, σ' αυτό το γυρογιάλι.*

Το φεγγάρι

βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·

σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά 'βρει

την Καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.

Πού είν' η αλήθεια;

Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·

το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Αηδόνι ποιητάρη,

σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα

σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,

κι ανάμεσό τους –ποιος θα το 'λεγε;– η Ελένη!

Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.

Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα, μου μίλησε:

«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.

«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.

Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό το ανάστημα

ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα.
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.

Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν
πλάσμα απόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;

Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.»

Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·
αν είναι αλήθεια
πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το 'χει μες στη μοίρα του ν' ακούσει
μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μian Ελένη.

[πηγή: «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Β' Λυκείου, Ν. Γρηγοριάδης κ.ά.
ΥΠ.Π.Ε.Θ. Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σσ.
208 έως 212].

Μαρία Πολυδούρη

Κοντά σου

Κοντά σου δεν αχούν άγρια οι ανέμοι.
Κοντά σου είναι η γαλήνη και το φως.
Στου νου μας τη χρυσόβερghν ανέμη
ο ρόδινος τυλιέται στοχασμός.

Κοντά σου η σιγαλιά σα γέλιο μοιάζει
που αντιφεγγίζουν μάτια τρυφερά
κι αν κάποτε μιλάμε, αναφτεριάζει,
πλάι μας κάπου η άνεργη χαρά.

Κοντά σου η θλίψη ανθίζει σα λουλούδι
κι ανύποπτα περνά μες στη ζωή.
Κοντά σου όλα γλυκά κι όλα σα χνούδι,
σα χάδι, σα δροσούλα, σαν πνοή.

[πηγή: «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», Β΄ Λυκείου, Ν.Γρηγοριάδης, ΥΠ.Π.Ε.Θ, Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σελ. 192].

**ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΛΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ**

Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Σταμάτης Κραουνάκης
Ερμηνεία: Άλκηστις Πρωτοψάλτη

Της εξοχής τα πρωινά
θα τα βρούμε ξανά
αγκαλιά στο κρεβάτι
και δεν πειράζει που τόσο νωρίς
θα κοιτάμε χωρίς
να γυρεύουμε κάτι.

Της σιγουριάς τα υλικά
είναι λόγια γλυκά
σε κασέτες γραμμένα
γι' αυτά που ήρθανε τόσο αργά
μα τα πήρε η καρδιά
με τα χέρια ανοιγμένα.

Η Σωτηρία της ψυχής
είναι πολύ μεγάλο πράγμα
σαν ταξιδάκι αναψυχής
μ' ένα κρυμμένο τραύμα.

Μια παραλία ερημική
και ν' απλώνουμε εκεί
της ζωής μας το βήμα
και δεν πειράζει που τόσα φιλιά
πριν να γίνουν παλιά
θα τα πάρει το κύμα.

Κι εκεί στην άκρη της γραμμής
θα χαρίζουμε εμείς
τα παλιά μας κομμάτια
σ' αυτά που ήτανε τόσο μικρά
μα που ρίχναν σκιά
για να μοιάζουν παλάτια.

[πηγή: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 148].

ΜΑΜΑ ΓΕΡΝΑΩ

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Σταμάτης Κραουνάκης
Ερμηνεία: Τάνια Τσανακλίδου

Τα ρούχα που δεν έμαθα να πλένω
τα βάζω στη σακούλα και σ' τα φέρνω.
Ρωτάς για την καριέρα μου
τη νύχτα και τη μέρα μου
κι εγώ να σου μιλάω καταφέρνω .

Και σκέφτομαι που πίνω κόκα κόλα
για να `ναι πάντα ίδια αλλάζουν όλα .
Κι ανοίγω το ψυγείο σου ,
το “έλα” και το “αντίο” σου
ζητούσα στη ζωή μου πάνω απ' όλα.

Μαμά, πεινάω μαμά, φοβάμαι
μαμά, γερνάω, μαμά.
Και τρέμω να `μαι αυτό που χρόνια ανησυχείς:
ωραία, νέα κι ατυχής.

Τα χρόνια που μεγάλωνες για μένα
να ξέρεις πως σου τα `χω φυλαγμένα. .
Και τέλειωσα με άριστα αλλά δεν έχω ευχάριστα,
όλα στον κόσμο είναι γραμμένα.

Τριάντα καλοκαίρια και χει μώνες
τις άγριες σου φέρνω ανεμώνες.
Και κοίτα, ένα μυστήριο
του κόσμου το κριτήριο
πως μοιάζουμε μου λέει σαν δυο σταγόνες.

Μαμά, πεινάω μαμά, φοβάμαι
μαμά, γερνάω, μαμά.
Και τρέμω να `μαι αυτό που χρόνια ανησυχείς:
ωραία, νέα κι ατυχής.

[**πηγή:** ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 177]

ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΕΡΓΑ

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Σταμάτης Κραουνάκης
Ερμηνεία: Άλκηστις Πρωτοψάλτη

Λες και τρώμε το χειμώνα παγωτό.
Λες και πέφτουμε σε τοίχους μ' εκατό.
Έτσι ανάποδα λυγάω το βράδυ αυτό
του νου τη βέργα.

Λες και η στάθμη της αγάπης πάει να βρει
πόσοι κρύβονται στη λάσπη θησαυροί.
Πως κοπήκανε στα δάχτυλα οι σταυροί
γι' ανθρώπων έργα.

Αδιόρθωτα τα μάτια κι οι καρδιές
με κουμπιά και φερμουάρ κατεστραμμένα
δυο κουβέντες μου σου πέσανε βαριές
κι αποφάσεις να ζεις χωρίς εμένα.

Λες και στρώσαμε τον Αύγουστο χαλί
λες και βγήκε τ' ασανσέρ σ' ένα κελί
που ένας το βλέπε το φως γι' ανατολή
κι άλλος για δύση.

Λες και μέσα μας τ' αντίθετα τραβάν
να ψηφίσουνε στο ίδιο παραβάν
σαν αιώνιο Ιησούν ή Βαραβάν
του ανθρώπου η φύση.

[πηγή: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 295].

ΑΤΟΜΙΚΗ ΜΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνεία: Δήμητρα Γαλάνη

Πάρε με νύχτα, πάρε με
στων αστεριών το άρμα
να σεργιανίσω μια ψυχή
που τυραννάω καιρό

Στον κόσμο αυτό παιδεύτηκα
γιατί ήρθα μ' ένα κάρμα
το παραπέρα απ' τη ζωή
να μάθω ν' αγαπώ

Ατομική μου ενέργεια
κι ανάσα μου στα χείλη
την πρώτη ουσία, την αρχή,
σηκώστε με να δω

Όχι από περιέργεια,
μα δε χωράω στην ύλη
κι ετούτη η ψεύτρα η εποχή
την έχει για θεό

Δίνε μου, κόσμε, δίνε μου
το πιο θλιμμένο όπα
να στο γυρίσω μια στροφή
με σώμα ευγενικό

Κι αν είναι από το είναι μου
κι απ' την καρδιά που το 'πα
να γίνει η αγάπη προσευχή
και στάχτη το κακό

Ατομική μου ενέργεια
κι ανάσα μου στα χείλη
την πρώτη ουσία, την αρχή,
σηκώστε με να δω

[πηγή: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 332].

BENZINADIKO

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Παραδοσιακό
Ερμηνεία: Άλκηστις Πρωτοψάλτη

Να μπορούσα στα σύννεφα
να `χα εγώ βενζινάδικο
στο κενό να κινδύνευα
για τ' αστέρι μου τ' άδικο.

Οι καρδιές παλιοσίδερα
σ' ένα σώμα κατάδικο.

Φέρτε μου ποτήρια
και σπάστε το γυαλί
Κόφτε το φιλί
να πίνω να μεθώ.

Που όλα τα χατίρια
μου τ' άργησες πολύ
κι έφυγα η τρελή
ψηλά στον ουρανό.

Να λησμονήσω μπορεί
στον κόσμο πάλι να φτάνω
Είμαι φορτίο βαρύ
για τον καιρό τον τσιγγάνο.

Φωτιές καρδιές παλιοσίδερα
κι ένας Θεός πάνω απ' τ' άδικο
Άσε με εμένα στα σύννεφα
σ' ένα παλιό βενζινάδικο.

Να μπορούσα στα σύννεφα
την ψυχή μου ν' ανέβαζα
Μ' αστραπές τα γαλήνευα
Τα παράπονα που έβαζα
Στο μυαλό μου κι αρχίναγα
Κι απ' την λύπη διασκεδάζα.

[πηγή: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 243].

ΔΙΘΕΣΙΟ

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Νίκος Αντύπας
Ερμηνεία: Άλκηστις Πρωτοψάλτη

Ακριβό μου διθέσιο καλό μου αμάξι
Που περνάς απ' τ' απαίσιο ξυστά
Κινητήρα και πλαίσιο
στα `χω πειράζει
Για να τη βγεις πιο μπροστά

Τη στιγμή που σ' αγοράζα για να τριπάρω
Το κενό μου εξαγόραζα δειλά
Την καρδούλα που χώρισα
ίσως να πάρω
Σ' άλλη ζωή πιο καλά

Μη με πας απ' το σπίτι
τ' ακούς, στο Θεό να με πας
Μυρωδιά καταλύτη εσύ μοναχά μ' αγαπάς
Α, ρε, χρόνε αλήτη
π' ανθρώπους κι αγάπες σκορπάς
Μη με φέρνετε σπίτι
τ' ακούς, κάπου αλλού να με πας

Στο λευκό σου αερόσακο θα ξαγρυπνήσω
Μ' αφημένο το πρόσωπο σκοπιά
Σ' ένα πάρκιγκ απρόσωπο
θ' αποφασίσω
Ποιον εαυτό θα `χω πια

Θα γυαλίζουν οι ζάντες σου με το φεγγάρι

Δοκιμή στις αβάντες σου μικρό
Το μηδέν στο διακόσα μας
ποιος θα το πάρει
Μ' όλη τη γη στο φτερό

Μη με πας απ' το σπίτι
τ' ακούς, στο Θεό να με πας
Μυρωδιά καταλύτη εσύ μοναχά μ' αγαπάς

Α, ρε, χρόνε αλήτη
π' ανθρώπους κι αγάπες σκορπάς
Μη με φέρνετε σπίτι
τ' ακούς, κάπου αλλού να με πας

[πηγή: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σελ. 371, 372].

ΣΙΔΕΡΟ ΜΕ ΑΤΜΟ

Στίχοι: Λίνα Νικολακοπούλου
Μουσική: Σταμάτης Κραουνάκης
Ερμηνεία: Άλκηστις Πρωτοψάλτη

Την ώρα που σιδέρωνε
της ήρθε πως ξημέρωνε και σφύριζε καράβι.
Σαν τότε που διαλέγαμε
με ποιον μπορεί να φεύγαμε
στην πρώτη αγάπη σκλάβοι.

Κι είχε ένα σίδερο μ' ατμό
και λίγο ιδρώτα στο λαιμό
Σάββατο απόγευμα στην άκρη της κουζίνας.
Γυρνάει ραντίζει ένα γιακά
και λέει στον άντρα ξαφνικά
πως πάει κι αυτός ο μήνας.

Την ώρα που σιδέρωνε
της ήρθε πως ημέρωνε στα γόνατα lionτάρι.
Διπλώνει ένα πουκάμισο
κι ο γιος χρονώ ενάμισο
στα πόδια της κουβάρι.

Κι είχε ένα σίδερο μ' ατμό
και λίγο ιδρώτα στο λαιμό
Σάββατο απόγευμα στην άκρη της κουζίνας.
Γυρνάει ραντίζει ένα γιακά
και λέει στον άντρα ξαφνικά πως πάει κι αυτός ο μήνας.

Την ώρα που σιδέρωνε
της ήρθε ν' αφιέρωνε
σε κάποιον τη ζωή της
Που ανέβαινε στη μάντρα της
και γνώριζε τον άντρα της
με την αναπνοή της.

Κι είχε ένα σίδερο μ' ατμό
και λίγο ιδρώτα στο λαιμό
Σάββατο απόγευμα στην άκρη εκεί στην πόρτα.
Μια πιέτα δύσκολη πατά
απ' τ' όνειρό της σταματά κι ανάβει όλα τα φώτα.

[πηγή: ο. π. Δημήτρης Ραχούτης «Η ποιητική ωρίμανση...», σσ. 303, 304].

**ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΠΟΥ
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ
ΣΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ**

Ρέα Γαλανάκη***Η μεταμφίεση***

Έξω από τη Νάπολη κρύφτηκα σε μια συστάδα από πικροδάφνες και συκιές, που θέριευαν αντλώντας από τα χαλάσματα μιας αγροικίας. Εκεί άλλαξα. Είχα αγοράσει ένα αντρικό σκούρο κουστούμι, ακριβώς σαν εκείνα που φορούσανε οι κομποί νέοι της πόλης. Τόνισα τη σοβαρότητα του χρώματος και των προθέσεων μου, συντάσσοντας με το σκούρο χρώμα του ένα πουκάμισο από λευκή φίνα βατίστα. Έκανε ζέστη, μα καθώς τρέμοντας ντυνόμουν, γύρισα να κοιτάξω ποιοι βρίσκονταν μάρτυρες στη μεταμόρφωσή μου. Επισήμανα της θάλασσας το μπλάβο, το κεραμιδί και το ωχρό της πολιτείας πιο πέρα, το κοντινό μου πράσινο και το φαιό, το φωτεινό ουρανί και το φλύαρο των ασπροκίτρινων χαμομηλιών. Φιλάρεσκα έδεσα ένα μεταξωτό φουλάρι στον λαιμό μου·ρόδο με ελάχιστο γαλάζιο, ανταύγεια νερών όταν πλαγιάζει ο ήλιος. Φόρεσα τις δερμάτινες μου μπότες και διόρθωσα την καμπύλη της ασημένιας μου καδένας. Στην άκρη της κρεμότανε ένα ρολόι. Το κοίταξα. Μετέωρη, εύθραυστη, σημαδεμένη μού έδειξε την ώρα. Στερέωσα ένα καθρεφτάκι στα κλαδιά, για να δω να βάλω πάνω στα κουρεμένα μου μαλλιά ένα αντρικό καπέλο. Κοίταξα το πρόσωπό μου στον καθρέφτη. Η παρθένος ζωγράφος απουσίαζε, έχοντας φαίνεται ξεκινήσει για να επιστρέψει στην αττική ανατολή, όπου ανήκε. Υποσχέθηκα να μην ξεχάσω τη μορφή της, ούτε καν με εκείνο το πολύ λίγο, που ξεχνάνε οι γυναίκες. Όμως τώρα να τρέξει, να πάει στον Τσέκολι μαντάτα για τις εξελίξεις της φιλάτης του πατρίδας. Ακόμη να του πει ότι η μαθήτριά του δε φοβόταν, κι ότι, καθώς ντυνόταν, για να μεταμορφωθεί από γυναίκα σε άντρα, άκουγε τα λόγια και τις διδαχές του ένα μελίσσι γύρω της. Κι ότι μάντευα, όπως δύναται να μαντεύει κάποιος τέτοιαν ώρα, πως εκτός από το ζήτημα της τέχνης, η υπεσχημένη γη θα άφηνε πάνω μου ανεξίτηλα τα ίχνη της ζωής. Ήδη πάσχιζα να σκεφτώ σαν άντρας. Ήδη είχα μιλήσει με το εγώ. Στον κήπο του πανδοχείου είχαμε τελειώσει το μεσημεριανό μας γεύμα και περιμέναμε καφέ. Παράδεισος μας εφαινόταν η ανακωχή του κήπου. Μακάρι να αργούσε ο σερβιτόρος, μολονότι μας είχε διαβεβαιώσει για το αντίθετο, αφού τέτοιες μέρες δεν έβγαινε στις εξοχές ο κόσμος και δεν είχε άλλους πελάτες.

Είχα αρχίσει το τραγούδι μου, όταν τον είδα από μακριά να επιστρέφει. Έκανα ότι δεν τον πρόσεξα, γιατί, κρατώντας πάντοτε τον δίσκο, στηρίχτηκε στο κάσωμα της πόρτας για να με ακούσει: «Σαν τη σπίθα κρυμμένη στη στάχτη, εκρυβόταν για μας λευτεριά. Ήλθε η μέρα, πετιέται, ανάφτει· εξανοίχτη σε κάθε μεριά». Σταμάτησα να τραγουδώ. Τον παρατηρούσα που κοντοστεκόταν. Έπειτα, σαν να ξύπνησε, πλησίασε με τους καφέδες, υποκλίθηκε και ρώτησε με σεβασμό αν ο νεαρός κύριος ήταν τενόρος. Δίστασε μια στιγμή προτού ρωτήσει κάτι ακόμη, αν το τραγούδι της άγνωστής του γλώσσας μιλούσε για τα γνωστά σε όλους πάθη του έρωτα, διότι έτσι του είχε φανεί. Του εξήγησα με προσήνεια για την ιόνιο καταγωγή του άσματος, ενώ σκεφτόμουν τι το γνωστό και τι το άγνωστο βρισκότανε μπροστά σ' αυτό τον άνθρωπο. Θέλοντας να τον ευχαριστήσω, αφού ήταν ο πρώτος που με χειροκρότησε στον δύσκολό μου ρόλο, του τραγούδησα μιαν ιταλική πατριωτική άρια. Την άκουσε σχεδόν δακρυσμένος, αφού αυτά τα τραγούδια είχαν πρόσφατα απαγορευτεί. Το γνωρίζαμε κι οι δυο. Ο καπετάν Γιάννης με εγκατέστησε στη ρώμη και βιάστηκε να επιστρέψει στις επιχειρήσεις του Αθηναίου θεατρώνη Ιωάννη Μπούκουρη, που δεν του επέτρεπαν πια το αργόσχολο βλέμμα των θαλασσινών πάνω στα πράγματα του κόσμου. Αυτό δεν του άρεσε, αλλά δεν μπορούσε να πράξει διαφορετικά. Η αναγκαστική πεζοπορία εξαιτίας της επανάστασης, ώσπου να βρούμε κάποιαν άμαξα για το υπόλοιπο ταξίδι, μας είχε αφάνταστα καθυστερήσει. Έφυγε όμως ήσυχος, αφού είχα πάντοτε μαζί μου τις συστατικές επιστολές, που τις είχα δείξει και στη Νάπολη, σε μερικούς ζωγράφους. Από τη μεριά μου προετοιμαζόμουν να παρουσιάσω στις εξετάσεις των περίφημων Ναζαρηνών ζωγράφων. Αν περνούσα, θα σπούδαζα ζωγραφική στο μοναστήρι έξω από τη Ρώμη όπου ζούσαν, για ένα δυο χρόνια, όσο να υποστηρίξω με χαρτιά την κεκτημένη γνώση. Λιγότερο από ένα υπερπόντιο ταξίδι, υπολόγιζε ο πατέρας μου, και να γυρίσω έπειτα πίσω, αφού όποιος βγαίνει σε μακρύ ταξίδι πρέπει να έχει στο μυαλό του την εστία που τον περιμένει. Σ' ένα μονάχα επέμενε, να μη λησμονήσω ότι είμαι Ελληνίδα. Αυτό τα λέει όλα, ισχυρίστηκε λίγο πριν φύγει. Δεν το λησμόνησα, αφού αυτό σήμαινε για μένα περισσότερα από το όλα του πατέρα μου. Μόνη μου τόλμησα να σκεφτώ και να εξηγήσω με τον δικό μου

τρόπο την παραγγελία του. Τόλμησα ακόμη, ζητώντας κάπου να στηρίξω τα επιχειρήματά μου, να υποθέσω ότι κάτι το αντίστοιχο θα είχε κάνει πολεμώντας κι η μεγάλη μας Κυρά. Διότι, ενώ είχα χρόνια να τη δω, ήρθε και με επισκέφθηκε μian από τις πρώτες ρωμαϊκές μου νύχτες, αν δεν σφάλω τότε ακριβώς που αναχώρησε ο κύρης μου. Όρθια στην πλώρη, εφορμώντας με τον στόλο της στο απόρθητο Ανάπλι, έδειχνε στους κανονιέρηδες με το δεξί της υψωμένο χέρι πού ακριβώς να βαρέσουν. Δεν εφορούσε όμως τα ρούχα της περιφημής ζωγραφιάς της, αλλά τα ρούχα των ψιθύρων και των αποσιωπήσεων. Καταπώς άφηναν οι γυναίκες στα κατώφλια να εννοηθεί, όταν παιδί αποσπéριζα ακούγοντάς τες, αλλά τώρα μονάχα καταλάβαινα τη σημασία των λόγων, με γυναικεία ενδύματα δεν μπαίνει άνθρωπος στην πράξη του πολέμου. Ούτε τα όπλα του χειρίζεται σωστά ούτε και σκέφτεται σωστά. Και το χειρότερο, με τα παράταιρα γυναικεία ρούχα έδινε στόχο στον εχθρό σέρνοντας γρουσουζιά στους δικούς του. Άρα, συμπεραίνουν δίχως βέβαια να την έχουν δει σε ώρα μάχης, η Λασκαρίνα ανέβαινε στα πλοία και κατέβαινε με τις φούστες της και με τις χρυσές μαντίλες, ενόσω όμως έκανε κουμάντο, δεν μπορεί παρά να βρισκότανε μέσα σε αντρίκεια φορεσιά, πότε του πρώτου της, πότε του δεύτερου της άντρα, σκοτωμένων και των δυο τους. Την ονειρεύτηκα να οδηγεί τους κανονιέρηδες ντυμένη στα ματωμένα ρούχα ενός αδικοθάνατου κι αγαπημένου άντρα. Πρόσεξα, ωστόσο, και το ανήσυχο πέταγμα ενός γλάρου γύρω της. Τον οιωνό του σύντομου δικού της τέλους κατά τον τρόπο των ζωγράφων, που συχνά στερέωναν μέσα στο ζωντανό παρόν του πίνακά τους έναν αδιόρατο υπαινιγμό της μοίρας του εικονιζόμενου προσώπου, εάν την ήξεραν ή την εμάντευαν. Η Κυρά τράβηξε μια στιγμή το βλέμμα της από τον στόχο, γύρισε και μου είπε να συνεχίσω να ντύνομαι σαν άντρας, γιατί έτσι θα μάθω τα διπλάσια κι από τους άντρες κι από τις γυναίκες. Να αποδεχτώ τη φιλοδοξία και το ήθος που εγείρει μέσα μου ο έρωτας της τέχνης, ομόλογος προς τον δικό της έρωτα της λευτεριάς. Στην επικράτειά τους, χαμογέλασε, τίποτε δεν μοιράζεται στα δυο μοιραία και ξεκάθαρα, όπως γινόταν μέχρι τότε. Αυτή είναι η πιο λεπτή ανατροπή, η πιο μεγάλη πρόκληση που κομίζουν ξαναφτιάχνοντας τον κόσμο. Πλην όμως, έπρεπε να το σκεφτώ καλά πριν ξεκινήσω τούτο το δεινό

ταξίδι, αφού η έκτοτε ζωή μου θα διαβεί χωρίς επιστροφή, χωρίς μετάνοια, χωρίς έλεος. Είναι και τούτο ένας τρόπος για να είσαι Ελληνίδα, είπε. Και ξαναγυρνώντας στη φρόνηση και τη σιωπή της ζωγραφιάς της, ξαναγυρνώντας στο επείγον του πολέμου, έπλευσε τόσο βιαστικά προς το Ανάπλι, ώστε δεν πρόλαβα να καταλάβω αν είπε την τελευταία της πρόταση σοβαρά ή με ειρωνεία. Το πρωί συλλογίστηκα ότι ποτέ της, τα χρόνια που τη συναντούσα στα παραμύθια, στα όνειρα και κατά την εγρήγορση, ποτέ της δεν μου είχε απευθύνει λέξη. Ανησύχησα με τούτο το ενύπνιο, αν ήταν ένα προφητικό σημάδι για τη μοίρα μου, εφόσον σύντομα επρόκειτο να δώσω εξετάσεις στη Σχολή των Ναζαρηνών ζωγράφων. Κι εκεί έπρεπε οπωσδήποτε να παρουσιαστώ σαν άντρας. Στο μοναστήρι τους δεν έκαναν δεκτές για τη ζωγραφική γυναίκες, όμως αυτό το είχα αποκρύψει από τον πατέρα μου, ενισχύοντας την απόφασή του να γυρίσει στην Αθήνα το ταχύτερο. Κι εγώ, αποφασίζοντας εκείνο το πρωί σε μιαν ξένη πολιτεία να δώσω ως άντρας εξετάσεις, ενδεχομένως να ζήσω έτσι λίγα χρόνια, γέννησα τον εαυτό μου ως Κανένα. Δεν είχε σημασία με ποιο όνομα θα υπέγραφα τις εξετάσεις, τις σπουδές και τα έργα μου, μιας και το Χρυσίνη, ακόμη και το Μπούκουρα ή Μπούκουρη, μεταφρασμένα ιταλικά δε διαχώριζαν το φύλο. Θα ζούσα εφεξής ως ένας Κανένας. Άλλωστε, εάν επέμενα να αναζητώ στηρίγματα στη μεταβατική μου ώρα, στον ίδιο κύκλο είχαν συνταιριάζει κάποτε τα ονόματα Ελένη και Κανένας.

[πηγή: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ΄ Γυμνασίου, Παναγιώτης Καγιαλής, Χριστίνα Ντουνιά, Θεοδώρα Μέντη, ΥΠ.Π.Ε.Θ. - Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σσ. 244 έως 247].

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Στέλλα Βιολάντη (απόσπασμα)

Ήταν παραμονές της Παναγίας. Μεθαύριο το σπίτι είχε διπλογιόρτι –Μαρία έλεγαν τη Βιολάνταινα– και τι καλά αν μπορούσε να γίνει καμιά οικονομία, να έλθει η συμφιλιώση, να κατεβεί και η Στέλλα, να καθίσει στο τραπέζι, να φανεί στον κόσμο... – Ήλθα να σου πω δυο λόγια, της είπε η Βιολάνταινα χαρούμενη. Η Στέλλα, καθώς κρατούσε το μέτωπο με τα δύο χέρια, εσήκωσε τα μάτια κι εκοίταξε τη μητέρα της έκπληκτη. Δεν ήταν συνηθισμένη σε τέτοιο ύφος.

– Ακούς;

– Τι είναι; ψιθύρισε η Στέλλα.

Με λίγα λόγια η Βιολάνταινα διατύπωσε την πρότασή της: Να πέσει στα πόδια του πατέρα της και να του γυρέψει συχώρεση· να του πει πως μετανόησε για το κίνημά της· να του υποσχεθεί πως στο εξής δε θα έκανε τίποτα χωρίς το θέλημά του· να τον βεβαιώσει πως έπαυσε πια να συλλογίζεται το Χρηστάκη, κι εκείνος ήταν πρόθυμος να τη συχωρέσει, και μέρα που ξημέρωνε μεθαύριο, να τη δεχθεί στην αγκαλιά του, και γρήγορα να φροντίσει να την παντρέψει, όπως της πρέπει, μ' ένα καλό και άξιο... αμή τι; Η Στέλλα την άκουσε χωρίς να την διακόψει, με το ίδιος ύφος που έπαιρνε και όταν την εκτυπούσαν. Έπειτα κατέβασε τα χέρια από το κεφάλι, κοίταξε τη μητέρα της κατάματα, και με όλη την ηρεμία, με όλη τη γαλήνη της σταθερότητας, επρόφερε:

– Όχι!

Η Βιολάνταινα εσκίρτησε τρομαγμένη· έπλεξε τα χέρια, και με φωνή υπόκωφη, σε τόνο μομφής υπέρτατης, το ξαναείπε:

– Όχι!

– Όχι! είπε η Στέλλα· και τη φορά αυτή ένα κύμα ετάραξε την πρώτη γαλήνη, και η άρνηση εβγήκε από τα χείλη της με πείσμα μαζί και περιφρόνηση.

- Μα, παιδί μου, συλλογίζεσαι τι λες; συλλογίζεσαι τι κάνεις; ερώτησε η Βιολάνταινα· κι εγύρισε πίσω της, κι εκλείδωσε από φόβο τη θύρα.
- Όχι! είπε η Στέλλα και εκ τρίτου· και τώρα ήταν ολόκληρη τρικυμία αγανακτήσεως, και μαζί με τη φωνή, εσηκώθη και αυτή ορθή, υψηλή, αγέρωχη. Κι εμίλησε:
- Όχι, χίλιες φορές όχι! Ό,τι έκαμα ήταν κακό, το ξέρω· μα το έκαμα τώρα. Του έγραψα «είμαι δική σου», και θα είμαι για πάντα. Ναι, να πέσω στα πόδια του πατέρα μου, και να του φιλήσω τα χέρια, και να του γυρέψω συχώρεση γι’ αυτό που έκαμα, έτσι χωρίς να θέλω, σε μια στιγμή τρέλας, αδυναμίας... Μα να με συχωρέσει κι εκείνος και να μου δώσει το Χρηστάκη... Α, μη σου κακοφαίνεται και σώπα! Καλός, κακός, αυτός είναι τώρα για μένα. Ακούστηκα μαζί του, και αυτό μου φθάνει. Έπειτα, τι σας μέλει εσάς; Εγώ θα είμαι ευτυχισμένη, εμένα μ’ αρέσει. Πως είναι φτωχός; Πφ! βλέπω τι ευτυχία που έχετε οι πλούσιοι στα σπίτια σας... Επιτέλους αλλιώςτικα δε γίνεται· άλλον εγώ δεν παίρνω!
- Μα ορίζεις εσύ τον εαυτό σου; επρόλαβε να ρωτήσει η Βιολάνταινα.
- Τον ορίζω!
- Όχι· ο πατέρας σου σε ορίζει· ο πατέρας σου ορίζει και μένα και το Νταντή, και τη Νίονια και όλους.
- Δεν ξέρω για σας, μα εμένα δε με ορίζει. Εγώ, εγώ ορίζω τον εαυτό μου· να, κοίταξε, τον ορίζω!... τον ορίζω!... Κι έκαμψε το δάχτυλό της, και το εδάγκασε στον κόμπο με λύσσα, καθώς μιλούσε. Και ο πόνος έδωσε στη φωνή της κάτι το απείρως τραγικό· και η Βιολάνταινα, και αυτή ακόμη, αισθάνθη ότι ήταν μεγάλη η στιγμή εκείνη.
- Τι θέλεις να πεις μ’ αυτό; ρώτησε με τρόπο.
- Να, ότι τον εαυτό μου τον κάνω ό,τι θέλω... Μπορώ να κόψω τώρα το χέρι μου και να το πετάξω από το παράθυρο; Ε, ορίζω τον εαυτό μου. Ο πατέρας μου τίποτα δεν μπορεί να κάμει· πως θα με δείρει; πως θα με κλείσει; πως θα με σκοτώσει; Τι με τούτο; Πάλι εγώ κάνω ό,τι θέλω –τον εαυτό μου– και σα δε θέλω εγώ, άλλον άνθρωπο δεν παίρνω. Όχι· ποτέ δε θα με δώσει σε όποιον θέλει εκείνος. Σας το λέω

για να το ξέρετε μια για πάντα, γιατί δεν θα το ξαναπώ: Ή το Χρηστάκη ή κανέναν. Εγώ είμαι η Στέλλα του Βιολάντη!

Κι εκτύπησε το στήθος της το πλατύ με δύναμη, κι από τα μάτια της τα αδάκρυτα ετοξεύθη άγρια αστραπή. Ω, ήταν ωραία τη στιγμή εκείνη! Το πάθος της εχρωμάτισε, της εξωογόνησε το κατάλευκο πρόσωπο· τα πέταλα του κρίνου επήραν ένα ρόδινο χρώμα αδύνατο· ίχνος κακοπάθειας δεν εφάνετο πλέον, και για μια στιγμή, η κόρη έλαμψε με την πρώτη της ομορφιά την υπερήφανη, με την πρώτη υγεία και ζωή.

Η Βιολάνταινα αναγκάστηκε να χαμηλώσει το κεφάλι. Έβλεπε έξαφνα εμπρός της μια δύναμη νέα, που δεν την ήξερε, που δεν την εφαντάζετο ως τώρα. Αλήθεια, αυτή ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, η κόρη του πατέρα της.

– Εκατάλαβα, επιθύρισε με λύπη· μα δε συλλογίζεσαι, δυστυχισμένη, τι θα πάθεις, αν ακούσει τέτοιο πράμα ο πατέρας σου;

– Δεν τον φοβάμαι! εφώναξε η Στέλλα· και τι θα μου κάμει; Θα με σκοτώσει... είναι άλλο; Ε, δε με μέλει, σου είπα. Εγώ δε γυρεύω να ζήσω, παρά να ζήσω ευτυχισμένη. Αν δεν μπορώ, καλύτερα να με σκοτώσει... Καλύτερα να πεθάνω... Στάσου να σου πω· αν δεν έγραφα εκείνο το γράμμα, δε θα μ' έγνοιαζε· μα τώρα που το έγραψα, θα κάμω ό,τι μπορώ για να σώσω την υπόληψή μου. Θα μου τη σώσει ο γάμος; Θα μου τη σώσει ο θάνατος; Μου είναι αδιάφορο. Είδες αν άνοιξα το στόμα μου να παραπονεθώ ποτέ για τα βασανιστήρια που μου κάνετε τόσον καιρό;...

– Καλέ τίνος τα λες αυτά τα παραμύθια; είπε η Βιολάνταινα με μορφασμό ανυπομονησίας. Και τι πως έγραψες ένα γράμμα, που στο κάτω κάτω το πήραμε πίσω;... Εγώ να σου πω τι είναι: είναι... που αγαπάς το Χρηστάκη.

Η Στέλλα κλονίστηκε από παλμό δυνατό. Στην αρχή τής ήλθε να το αρνηθεί, να το κρύψει. Όχι, δεν ήταν αυτός ο λόγος... Αλλά έπειτα συλλογίστηκε ότι μια που άρχισε, έπρεπε να τα πει όλα· και σα να το ήξερε πως ήταν η τελευταία φορά που θα μιλούσε, άντλησε διαμιάς όσο θάρρος υπήρχε στα βάθη της παρθενικής της ψυχής, και είπε:

– Ναι, τον αγαπώ. Αν δεν τον αγαπούσα, δε θα του έδινα ακρόαση· αν δεν τον αγαπούσα, δε θα μ' έγνοιαζε για το γράμμα, –ούτε η πρώτη είμαι ούτε η ύστερη– δε θα επίμενα ολωσδιόλου, και θα έπαιρνα όποιον ήθελε ο πατέρας μου. Μα τον αγαπώ, και θα κάμω ό,τι μπορέσω για να τον πάρω.

– Βγάλ' το αυτό από το νου σου, γιατί ο πατέρας σου δεν τ' ακούει! είπε η Βιολάνταινα.

– Ποιος το ξέρει!... Μπορεί στο τέλος να με λυπηθεί και να δει το σωστό. Έχουμε τόσα παραδείγματα!

– Α! τέτοιες ελπίδες έχεις; ω, κακομοίρα, κακομοίρα! δεν τον ξέρεις τον πατέρα σου!

– Μπορεί· μα εμένα δε με χωράει άλλο ετούτο το σπίτι.

Διαμιάς η Στέλλα έγινε μελαγχολική. Εκάθισε πάλι στο διβανάκι, και με φωνή περίλυπη, σα να μιλούσε μονάχη της, εξακολούθησε:

– Όχι! δε με χωράει το σπίτι... Σε κάθε χτύπημα που μου δίνουν, ακούω μέσα μου σα μια φωνή να μου λέει: «Φύγε!... Φύγε!...»

Η Βιολάνταινα όρμησε έξω φρένων, με τα χέρια σηκωμένα, με τα μάτια άγρια.

– Τι είπες; εφώναξε· να φύγεις; ω, συφορά μου και μαυρίλα μου!... να φύγεις;

– Δεν είπα τέτοιο πράμα! είπε η Στέλλα με περιφρόνηση. Σεις μου το λέτε με τον τρόπο σας.

– Όχι, το είπες! αντείπε η Βιολάνταινα· είπες πως θα φύγεις! και για κοίταξε καλά, γιατί εγώ δεν...

Ο θυμός έπνιξε τη φωνή της. Κι έβλεπε τριγύρω της, σαν να εξητούσε ν' αρπάξει τίποτα για να κτυπήσει τη Στέλλα. Ο τρόπος αυτός ανέβασε στην επιφάνεια όλο το πείσμα της κόρης. Όχι, δεν το είπε! Της έβαζαν στο στόμα λόγο που δεν είπε. Το εσυλλογίσθη, πέρασε κι αυτό από τον νου της, αλλά όχι, δεν το είχε αποφασίσει. Και ίσως δε θα το έκανε ποτέ, όσο σκληρά και αν την τυραννούσαν, γιατί ήταν η Στέλλα του Βιολάντη, και είχε την περηφάνια της, και θα προτιμούσε να πεθάνει,

παρά ν' ακουσθεί πως ξεπόρτισε. Αλλ' αφού ήταν έτσι, αφού ήθελαν με το στανιό να την πείσουν πως το είπε, καλά λοιπόν, να ιδούν!

– Ναι, το είπα! εφώναξε δυνατότερα από τη μητέρα της. Το είπα και θα το κάμω!

Μιλούσε με όλο το απεγνωσμένο θάρρος ανθρώπου που αυτοκτονεί. Η Βιολάνταινα τα έχασε· ο θυμός της εκόπη, τα γόνατά της ελύθησαν, κι έπεσε σε μια καρέκλα, όγκος αδρανής. Αλλά ήταν μια στιγμή μόνο αδυναμίας. Αμέσως εσηκώθη, και κεραυνοβολούσα τη Στέλλα με το βλέμμα, εξεστόμισε σε μια βάνανση φράση όλη την εντύπωση που της έκανε το ξαφνικό ξύπνημα της δυνατής εκείνης ψυχής, που την εδοκίμαζε η βία και το μαρτύριο:

– Εκατάλαβα· εσύ, παιδί μου, έχεις το διάολο μέσα σου.

[**πηγή:** Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Λυκείου, Β' τεύχος, ΥΠ.Π.Ε.Θ., Ινστιτούτο Τεχνολογίας, Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σσ.103 έως 107]

Αργύρης Χιόνης,

Το ποδήλατο

Το παιδικό ποδήλατό μου,
ο άλλοτε απαστράπτων Πήγασος
που απογειωνόταν μόλις τον καβάλαγα,
έχει για πάντα τώρα υπογειωθεί.
Κι ας λέω ψέματα, αδιάκοπα, στον εαυτό μου
και σ' εκείνο, πως, κάποια μέρα
θα του αλλάξω λάστιχα,
απ' τη σκουριά του θα το γδύσω,
θα το λαδώσω και θα το γυαλίσω
κι όλο τον κόσμο μαζί του θα γυρίσω·
το παιδικό ποδήλατό μου
έχει για πάντα υπογειωθεί·
το ξέρω και το ξέρει.

[πηγή: Andro.gr [<https://www.andro.gr/empneusi/top-5-bike/2/>]

ΠΙΝΑΚΑΣ
ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ
ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ
ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια του Γυμνασίου

Α' τάξη

1. Γιάννη Ρίτσου, *Τζιτζίκια στήσαν το χορό*. Μελοποιήθηκε από τον Νίκο Μαμαγκάκη και περιέχεται στον δίσκο του *11 λαϊκά τραγούδια του Γιάννη Ρίτσου*, (1972).
2. Οδυσσέα Ελύτη, *Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι*. Μελοποιήθηκε από τον Γιάννη Μαρκόπουλο και περιέχεται στον δίσκο του *Ήλιος ο Πρώτος*, (1969).
3. Ιωάννη Βηλαρά, *Πουλάκι ξένο*. Μελοποίηση και ερμηνεία από τον Γιώργο Παπασιδέρη.
4. Κωστή Παλαμά, *Ολυμπιακός Ύμνος*. Μελοποιήθηκε από τον Σπυρίδωνα Σαμαρά και περιέχεται στον ομώνυμο δίσκο του (Motivo 1999).
5. Γιάννη Ρίτσου, *Πρωινό άστρο*. Μελοποιήθηκε από τον Σάκη Τσιλίκη.
6. Οδυσσέα Ελύτη, *Όλα τα πήρε το καλοκαίρι*. Μελοποιήθηκε από τον Δημήτρη Παπαδημητρίου και περιέχεται στον δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη *Τραγούδια για τους Μήνες*, (Polygram 1996).

Β' τάξη

1. Ανδρέα Κάλβου, *Εις Σάμον*. Μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη και περιέχεται στον δίσκο του *Τραγούδια του Αγώνα*, (Polydor 1971).
2. Διονύση Σαββόπουλου, *Τι έπαιξα στο Λαύριο*. Μελοποιήθηκε από τον ίδιο και περιέχεται στον δίσκο του *Ρεζέρβα*, (1979).
3. Μιχάλη Γκανά, *Στα καμένα*. Μελοποιήθηκε από τον Λαυρέντη Μαχαιρίτσα και περιέχεται στον δίσκο του *Ρίξε κόκκινο στη φωτιά*.

Γ' τάξη

1. Γεωργίου Χορτάτση, *Ερωφίλη* (απόσπασμα). Κάποιοι στίχοι του αποσπάσματος μελοποιήθηκαν από τον Μάνο Χατζηδάκι, και περιέχονται στον δίσκο του *Ο Μεγάλος Ερωτικός*, (Λύρα 1987).
2. Διονυσίου Σολωμού, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* (απόσπασμα). Μελοποιήθηκε από τον Γιάννη Μαρκόπουλο και περιέχεται στον ομώνυμο δίσκο του, (1977).
3. Ναπολέοντος Λαπαθιώτη, *Νυχτερινό*. Μελοποιήθηκε από τον Γιώργο Νταλάρα και περιέχεται στον δίσκο του *Εμείς οι Έλληνες*.
4. Μαρίας Πολυδούρη, *Μόνο γιατί μ' αγάπησες*. Μελοποιήθηκε από τον Δημήτρη Παπαδημητρίου και περιέχεται στον δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη *Τραγούδια για τους Μήνες*, (Polygram 1996).
5. Γιάννη Σκαρίμπα, *Ουλαλούμ*. Μελοποιήθηκε από τον Νικόλα Άσιμο και περιέχεται στον δίσκο του Βασίλη Παπακωνσταντίνου, *Πες μου ένα ψέμα ν' αποκοιμηθώ*, (Minos EMI 1987).
6. Οδυσσέα Ελύτη, *Το Άξιον Εστί, Η Γένεσις*. Μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη και περιέχεται στον δίσκο του, *Άξιον εστί*, (1964).
7. Οδυσσέα Ελύτη, *Τα Πάθη, Ε'*. Μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη και περιέχεται στον δίσκο του *Άξιον Εστί*, (1964).
8. Γιάννη Ρίτσου, *Ρωμιοσύνη*. Μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη και περιέχεται στον ομώνυμο δίσκο του, (Columbia 1966).
9. Νίκου Καββαδία, *Kuro Siwo*. Μελοποιήθηκε από τον Θάνο Μικρούτσικο και περιέχεται στον δίσκο του *Σταυρός του Νότου*.

[πηγή: ο. π. Πέτρος Ντάνος «Το ρεπερτόριο ...», σσ. 31 έως 34].

Χαρίκλεια Ηλ. Ρίζου
*Η ποιητική του στίχου της
Λίνας Νικολακοπούλου:
Διδακτική αξιοποίηση στη
Δ/βάθμια Εκπαίδευση*

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.